

Λ D M C M L VI

K O L E D A R

D R U Ž B E

S

V

M O H O R J A

1 [grid] 9 [grid] 5 [grid] 6

VSEBINA

Po domačih tleh

Na pragu nove dobe	34
<i>Dr. Stanko Cajnkar in Jože Dolenc:</i> Po desetih letih	38
<i>Luđvik Zorzut:</i> Soča voda je šumela	47
<i>Viktorijan Demšar:</i> 800-letnica Komende	66
<i>Lojze Ude:</i> Slovenski pouk na koroških šolah v zgodovini in danes	72
<i>Dr. Jože Pokorni:</i> Naš novi dedni zakon	81
<i>Jože Gregorič:</i> Moja tržiška pota, II. del	88
<i>Emil Čeferin:</i> Kmetijske zadruge	94
<i>Inž. Jakob Ferjan:</i> Naša živinoreja po osvoboditvi	97
<i>Inž. Viktor Repanšek:</i> Nekaj o gnojilih	102
<i>St. Arko:</i> Kako bom kupil dobrega konja	114
<i>D. T.:</i> Sodobni izsledki pri gojenju vinske trte	121
<i>Niko Kuret:</i> Štampihar	125
<i>Dve obletnici:</i> Anton Aškerc	130
<i>Jurij Vega</i>	131
<i>Spominu dr. Fr. Kotnika</i>	132
<i>A. B.:</i> Ciril Drekonja	135
<i>Anton Moder:</i> Naravno lepotičje	136

Iz tujega sveta

<i>Dr. Valter Bohinec:</i> Afriški problemi	104
<i>Pa še malo po svetu</i>	170

Pesmi

<i>Tone Kotar:</i> Bo še kdaj sijalo sonce	65
<i>Zapojmo</i>	65

<i>Leopold Stanek:</i> Samotno jezero	65
<i>Sam</i>	65
<i>Podobica</i>	65
<i>Spominčica</i>	80
<i>Na gori</i>	87
<i>Človeku</i>	152
<i>Stana Vinšek:</i> Lan	87
<i>Tone Bohinc:</i> Spet doma	71
<i>Balada</i>	93
<i>Anton Vodnik:</i> Sončni mlini	113
<i>Svetla noč</i>	113
<i>Anton Aškerc:</i> Anka	129

Proza

<i>F. S. Finžgar:</i> Bokalska kača	141
<i>Lojze Kozar:</i> Veronika	150
<i>Joži Munih:</i> Prvi greh	153
<i>Strah v bolnici</i>	154
<i>Jože Kroflič:</i> Noč v plamenih	155
<i>Palko Dolinec:</i> Bobnar Marko	158
<i>Janez Kmet:</i> Peklenek	163
<i>Filip Mrdavšič:</i> Breskve so dozorele	165
<i>Albin Kjuder:</i> Še nekaj veselih iz Tomajščine	167

Oglasnik

<i>Vesti odbora in uredništva</i>	171
<i>Živinski in kramarski sejmi</i>	173
<i>Cenik knjig Družbe sv. Mohorja</i>	177

Vsem poverjenikom se zahvaljujemo za njihov trud, hkrati jih pa prosimo kakor tudi vse stare in nove ude, naj bodo še nadalje v živem stiku z založbo. Poverjeniki naj nam vsaj do 15. marca 1956 sporoče število naročnikov za doplačilne knjige: **Ksaver Meško: Izbrano delo. Druga knjiga.** **Ksaver Meško: Izbor mladinskih spisov.** **Jože Gregorič: Venček ljudskih pesmi.** **Janko Moder: Mohorska**

bibliografija. **F. S. Finžgar, Makalona.** Stari in novi udje se lahko naroče na mohorjevke tudi v obeh naših poslovalnicah, ki sta v Celju, Zidanškova ulica, in v Ljubljani, Gornji trg 14 (bivša Florijanska ulica). Obe poslovalnici tudi kupujeta in prodajata stare mohorske knjige. Obe poslovalnici imata tudi oddelek za muzikalije, na kar posebej opozarjata župne urade in organiste.

1825

PRESTOPNO LETO 1956

KOLENDAR

DRUŽBE SV. MOHORJA

ZA PRESTOPNO LETO

1956

CELJE 1955

PRESTOPNO LETO 1956

ima 366 dni ter se začne z nedeljo in konča s ponedeljkom

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 29. I. Rožnovenska nedelja
 Pepelnica 15. II. 7. X.
 Velika noč 1. IV. Žegnanjska nedelja
 Križev teden 7., 8., 14. X. in 4. XI.
 9. V. Misijonska nedelja
 Vnebohod 10. V. 21. X.
 Binkošti 20. V. Kristus Kralj 28. X.
 Sv. Trojica 27. V. Zahvalna nedelja
 Sv. Rešnje Telo 31. V. 4. XI.
 Srce Jezusovo 8. VI. 1. adventna nedelja
 Angel. nedelja 2. IX. 2. XII.

Nedelj v predpustu je 6, pobinkoštnih 27.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sveti Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Postno postavo imamo pri nas tako olajšano, da je strogi post (zdržek mesnih jedi in mesne juhe ter pritrganje v jedi, znamenje ††) samo na pepelnico, na velikih petek, na dan pred Marijinim vnebovzetjem in na dan pred božičem (v ljublj. škofiji samo do večerje). Vse druge postne dneve je dovoljeno večkrat na dan jesti in uživati mesne jedi. (Morebitne spremembe postne zapovedi bodo oznažene v cerkvah, v postni postavi za l. 1956.)

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število . . . 19	Rimsko število . IX
Sončni krog . . . 5	Nedeljska črka A-g
Epakta . . . XVII	

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najrajši imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo povedal, kako bi se glasilo ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen navajamo tudi v našem koledarju.

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. III. ob 16. uri 21 minut; sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 21. VI. ob 11. uri 24 minut, sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni dne 23. IX. ob 2. uri 36 minut; sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 21. XII. ob 22. uri 0 minut, sonce na kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1956 bosta dva sončna mrka.

1. Dne 8. junija bo popolni sončni mrk, ki bo viden v južnem delu Tihega oceana. Pri nas ne bo viden.

2. Dne 2. decembra bo delni sončni mrk, ki bo viden v vzhodnem Sredozemlju, v osrednji Aziji in Indiji. V Evropi bo viden jutraj. Pri nas bo največja stopnja mrka pol ure po sončnem vzhodu (ob 7. uri 52 minut) in bodo tedaj zamračene štiri desetine navideznega sončnega premera. Konec mrka bo ob 8. uri 58 minut.

V letu 1956 bosta dva lunina mrka.

1. Dne 24. maja bo delni lunin mrk, ki ga bodo videli v Afriki, v Mali Aziji, na Indijskem oceanu, v Avstraliji in na Tihem oceanu. Pri nas ne bo viden.

2. Dne 18. novembra bo popolni lunin mrk, ki bo pri nas viden. Posamezne faze mrka se bodo takole vrstile:

Luna stopi v senco ob 6. uri in 3 minute sr. evr. časa; začetek popolnega mrka ob 7. uri 8 minut sr. evr. časa; sredina mrka ob 7. uri 48 minut sr. evr. časa; konec popolnega mrka bo ob 8. uri 27 minut; Luna stopi iz sence ob 9. uri 33 minut.

Luna vzide tega dne v Ljubljani ob 6. uri 25 minut; ob vzhodu bo torej lunina ploskev že okrnjena.

Mrk bodo še videli v ostalih deželah Evrope, v Atlantskem oceanu, v Severni in Južni Ameriki, v Tihem oceanu in ob severnem tečaju.

VIDLJIVOST NEKATERIH PLANETOV

Venera je Večernica od začetka leta do meseca maja. Januarja zahaja ob 19. uri, sredi februarja ob 20. uri 30 minut, marca pa šele ob 22. uri. Dne 12. IV. pride v največjo navidezno razdaljo od Sonca, 46° vzhodno in zaide tedaj ob 23. uri. Dne 16. maja ima Venera največjo navidezno svetilnost in blešči v ozvezdju Dvojčkov. Toda približuje se navidezno soncu in se izgubi ob koncu meseca v sončnih žarkih. Dne 22. VI. je v zdolnji konjunkciji s soncem. Sredi julija se prikaže spet očem na jutranjem nebu tik pred sončnim vzhodom. Venera je Danica do konca leta. Vzhaja sredi septembra ob 1. uri, sredi oktobra ob 2. uri 30 minut in novembra ob 4. uri.

Večernica sreča luno 16. I., 15. II., 16. III., 14. V., Danica pa 10. VI., 6. VII., 3. VIII., 1. IX., 1. X., 30. X., 29. XI. in 29. XII.

Mars je viden v začetku leta zjutraj v ozvezdju Škorpiona: vzhaja približno tri ure pred soncem. Aprila je v ozvezdju Strelca, junija pa preide v ozvezdje Vodnarja in vzhaja okoli polnoči. Julija se prikaže nad horizontom dve uri pred polnočjo, avgusta pa že ob 20. uri. Dne 10. septembra pride v opozicijo s soncem in je viden ob tem času vso noč. Letošnja opozicija je zelo ugodna za opazovanje Marsa: planet se bo namreč približal Zemlji na razdaljo 56,5 milijonov km. (Najmanjša sploh možna razdalja od Marsa do Zemlje je 54,7 milijonov km.) Na vseh zvezdarnah bodo letos marljivo opazovali planet in bodo snemali njegovo površje z novo tehniko v upanju, da bi končno razvozlati skrivnost njegovih »kanalov«. Po opoziciji zahaja Mars vedno bolj zgodaj, novembra že ob 1. uri in 30 minut. Decembra je viden le v prvi polovici noči.

Pomembnejša srečanja Marsa z Luno so: 3. V., 1. VI., 29. VI., 27. VII., 23. VIII., 19. IX., 16. X., 13. XI. in 11. XII.

Jupiter je v začetku leta v ozvezdju Leva: giblje se obratno in pride 16. II. v opozicijo s soncem. Ob tem času je vso noč nad obzorjem. V prvi polovici leta je Jupiter sploh v ugodni legi za večerna opazovanja. Julija zahaja že ob 22. uri, avgusta pa kmalu po soncu. Dne 4. IX. se sreča s soncem in je tedaj neviden. Od oktobra dalje se spet pojavlja na jutrnjem nebu; vzhaja vedno bolj in je ob koncu leta viden v drugi polovici noči. V teku leta se premakne Jupiter iz ozvezdja Leva v ozvezdje Raka in na to v ozvezdje Device.

Pomembnejša srečanja z Luno so: 1. in 29. I., 25. II., 23. III., 19. IV., 17. V., 13. VI., 11. VII., 8. VIII., 27. XI. in 24. XII.

Saturn je viden januarja na vzhodnem nebu v ozvezdju Škorpiona po 4. uri zjutraj. Marca je viden po polnoči, aprila pa vzhaja že ob 22. uri. Dne 20. maja pride v opozicijo s soncem in je tedaj vso noč nad obzorjem. Saturn je v najugodnejši legi za večerna opazovanja maja, junija in julija. V mesecu avgustu zahaja že ob 22. uri 30 minut. Oktobra ga pa težko zapazimo, ker je blizu sonca. Dne 27. XI. se sreča s soncem in je neviden do konec leta.

Saturn sreča luno: 8. I., 5. II., 3. III., 30. III., 27. IV., 24. V., 20. VI., 17. VII., 13. VIII. in 10. IX.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

2 Ime Jezusovo; Makarij (Blaženko), opat; Štefanija, dev.
PON

3 Genovefa, dev.; Anter, papež, mučenec; Peter, mučenec
TOR

4 Angela Folinjska, žena; Gregorij, škof; Hermes, mučenec
SRE

5 Vigilija razglašenja; Telesfor, papež, mučenec; Simeon spozn.
ČET

6 RAZGLAŠENJE GOSPODOVO; SV. TRIJE KRALJI; Melanij, škof
PET

7 Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Kanut, mučenec
SOB

9 Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, mučenec
PON

10 Viljem, škof; Agaton (Dobroslav), p.; Gregor X., papež
TOR

11 Higin, papež; Pavlin Oglejski, škof; Teodorij, opat
SRE

12 Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof
ČET

13 Veronika Milan., devica; Juta, žena; Leoncij, škof
PET

14 Hilarij (Radovan), cer. učitelj; Feliks (Srečko) SOB Nolanski, spozn.

NOVO LETO; OBREZOVANJE GOSPODOVO;
1 Fulgencij, škof

Detetu dajo ime Jezus (Lk 2, 21)

1. PO R., SVETA DRUŽINA

8 Severin, opat; Teofil (Bogoljub), mučenec

Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42—52)

2. PO RAZGLAŠENJU

15 Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk

Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1—11)

ZAPISKI

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dan		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce	vzide	7,45	7,45	7,45	7,45	7,44	7,44	7,44	7,44	7,44	7,44	7,45	7,45	7,45	7,42	7,42	7,41
	zaide	16,26	16,27	16,28	16,29	16,50	16,51	16,52	16,53	16,54	16,55	16,56	16,57	16,59	16,40	16,41	16,42
Dolžina dneva		8,41	8,42	8,43	8,44	8,46	8,47	8,48	8,49	8,50	8,51	8,53	8,54	8,56	8,58	8,59	9,01
		21,02	22,16	23,26		0,54	1,41	2,45	3,47	4,44	5,37	6,23	7,02	7,56	8,5	8,51	8,55
Luna	vzide	9,59	10,06	10,52	10,56	11,21	11,49	12,20	12,56	13,37	14,25	15,19	16,17	17,18	18,20	19,24	20,28
	zaide																
Mena																	€ 23,41

Srce modrega išče pouka, usta nespametnih se pasejo z nevednostjo (Preg 15, 14). — Z lačnim jej svoj kruh (Tob 4, 17).

Začnimo z Bogom vsako delo, da bo dober tek imelo. — Bedak zna več vprašati kakor deset modrijanov odgovoriti.

Če v prosincu ni snega, ga mali traven dá. — Prosinec mrzel, da poka, sadje v jeseni in moka.

1 Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, muč.;
SRE Brigita, devica

2 Svečnica, Dar. Gospodovo;* Kornelij, škof;
ČET Lavrencij, škof

3 Blaž (Vlaho), škof, m.;
Oskar (Ansgar), škof;
PET Gašper, spozn.

4 Andrej Korsini, šk.;
Janez de Britto, m.;
SOB Jožef iz Leonise. sp.

2. PREDPOSTNA

5 Agata (Doroslava), devica, mučenka

Prilika o sejalcu in semenu
(Lk 8, 4—15)

6 Tit, škof; Doroteja (Rotija, Dora), devica, mučenka
PON

7 Romuald, opat; Rihard, spoznavalec; Julijana, žena
TOR

8 Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof;
SRE Štefan, opat

9 Ciril Aleksandrijski, šk., cerkv. uč.; Apolonijs, d., m., Aleksander
ČET

10 Sholastika, devica; Sotera, devica, mučenka;
PET Viljem, spozn.

11 Lurška Mati božja; Adolf, škof; Saturnin, muč.; Gegor II., papež

3. PREDPOSTNA

12 Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, m.

Jesus ozdravi slepca
(Lk 18, 31—43)

ZAPISKI

8. februar: Prešernov dan

Dan		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Sonce	vzide	7,26	7,26	7,24	7,23	7,22	7,20	7,19	7,18	7,16	7,15	7,13	7,12	7,10	7,09
	zaide	17,05	17,07	17,08	17,09	17,11	17,12	17,14	17,16	17,17	17,19	17,20	17,22	17,23	17,25
Dolžina dneva		9,59	9,41	9,44	9,46	9,49	9,52	9,55	9,58	10,01	10,04	10,07	10,10	10,15	10,16
		23,26		0,32	1,36	2,36	3,30	4,19	5,1	5,37	6,08	6,35	7,00	7,24	7,47
Luna	vzide		9,51	10,21	10,56	11,35	12,21	13,15	14,09	15,09	16,11	17,15	18,19	19,24	10,31
	zaide	9,23													
Mena			€ 17,08									● 22,38			

Potrpežljiv mož je boljši kot močan in kdor sam sebe brzda, je boljši, kot kdor premaga mesta (Peg 15, 22).

Ni bolj praznega človeka mimo tistega, ki je sam sebe poln. — Nevoščljivec bi rad blagor drugemu z očmi uničil.

Svečnica zelena, velika noč snežena. — Bolje je volka v hlevu imeti, kakor se na soncu o svečnici greti.

13 Albuin (Albin), škof; Katarina de Ricci, d.; PON Julijan, muč.

14 Pust; Valentin (Zdravko), muč.; Vital, muč.; TOR Ivana Valois

15 † Pepelnica; Favstin in Jovita, mučenca; SRE Jordan, spoznavalec

16 Onezim, škof, mučenec; Julijana, d., mučenka; CET Porfirij, mučenec

17 Frančišek Clet, muč.; Silvin, škof; Hildegarda, žena

18 Simeon, škof, mučenec; Flavijan, škof; Lucij, SOB mučenec

1. POSTNA

19 Julijan, mučenec; Konrad, spoznavalec

Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)

20 Sadot in tov., mučenci; Leon, škof; Elevterij, PON škof, muč.

21 Feliks (Srečko), škof; Irena (Miroslava), dev.; TOR Saturnin, muč.

22 Kvatre; Petrov stol v Antiohiji; Marjeta (Biserka) Kortonska

23 Peter Damiani, cerkv. učitelj; Marta, devica, mučenka

24 Prestopni dan; Kvatre; Modest, škof; Julijan in Lucij, mučenca

25 Kvatre. Matija (Bogdan apostol; Sergij, SOB mučenec

2. POSTNA, KVATRINA

26 Valburga, devica; Viktorin in tov., mučenci

Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1—9)

27 Viktor, spoznavalec; Nestor, mučenec; Andrej, škof

28 Gabrijel Žalostne Materie božje; Baldomir, TOR spoznavalec

29 Roman, opat; Makarij, mučenec; Antonija Florentinska

ZAPISKI

Dan	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
Sonce	vzide 7,07	7,06	7,04	7,02	7,01	7,00	6,58	6,56	6,54	6,53	6,51	6,49	6,47	6,45	6,44
Dolžina dneva	10,19	10,22	10,25	10,28	10,31	10,33	10,37	10,40	10,43	10,45	10,49	10,53	10,57	11,00	11,05
Luna	vzide 8,10	8,56	9,05	9,40	10,23	11,16	12,18	13,29	14,45	16,04	17,22	18,58	19,52	21,04	22,14
Mena	zaide 21,38	22,48	23,58		1,07	2,15	3,15	4,08	4,53	5,30	6,01	6,30	6,57	7,24	7,51

Napravimo načrt za delo na posebnih posevkih. Nakupimo vrtna semena. Čistimo in razkužujemo seme za spomladansko setev. Branamo travnike. Čistimo jarke in popravljamo drenaže.

Konec meseca sejemo jara žita, korenje in črno deteljo, v vrtu pa berivko, peteršilj, korenček, špinačo in grah. Čistimo in škropimo sadno drevje. Začnemo s trsno rezjo.

APRIL

VELIKA NOČ, VSTAJENJE

1 Hugon, škof; Venancij, mučenec

Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1—7)

2 Velikonočni ponedeljek; * Frančišek (Branpon) Pavelski, spozn.

3 Rihard, škof; Sikst I, papež; Irena, devica; TOR Agapa, mučenka

4 Izidor Seviljski, cerkv. uč.; Benedikt, spozn.; SRE Platon, spozn.

5 Vincencij Ferreri, spoznavalec; Irena, dev. muč.; Julijana, dev.

6 Timotej in Diogen, m.; Marcelin, muč.; Viljem, opat

7 Herman Jožef, spoznavalec; Donat, mučenec; SOB Saturnin, škof

1. POVELIK., BELA

8 Albert, škof, mučenec; Dionizij, škof

Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)

9 Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski in tovariši, mučenci

10 Ezekiel, prerok; Apolonij in tov., mučenci; TOR Mehtilda, mučenka

11 Leon Veliki, papež, cerkv. uč.; Domnij (Dujam), škof, muč.

12 Lazar, muč.; Julij I., papež; Zenon, škof; ČET Viktor (Zmago), muč.

13 Hermenegild, m.; Ida, devica; Maksim in tov., PET mučenci

14 Justin, muč.; Valerijan, muč.; Lambert, škof; SOB Lidviña, devica

2. POVELIKONOČNA

15 Peter Gonzales, spozn.; Anastazija, devica

Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)

ZAPISKI

Dan		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sonce	vzide	5,45	5,41	5,39	5,37	5,35	5,33	5,31	5,30	5,28	5,26	5,24	5,22	5,20	5,18	5,16
	zaide	18,30	18,31	18,33	18,34	18,35	18,36	18,38	18,40	18,41	18,42	18,43	18,45	18,46	18,48	18,49
Dolžina dneva	vzide	12,47	12,50	12,54	12,57	13,00	13,03	13,07	13,10	13,13	13,16	13,19	13,23	13,26	13,30	13,33
	zaide	0,02	0,50	1,31	2,06	2,37	3,04	3,28	3,52	4,17	4,42	5,10	5,43	6,22	7,09	8,06
Luna	vzide	8,58	9,51	10,48	11,48	12,49	13,53	14,57	16,02	17,10	18,20	19,33	20,45	21,55	23,02	23,59
Mena	zaide		€ 9,06									● 3,39				

Poslušaj, moj sin, nauke svojega očeta in nikar ne puščaj vničar postav svoje matere (Preg 1, 8).

Bog ima tako dolgo šibo, da z njo vsakogar doseže. — Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko.

Če malega travna grmi, se slane več bati ni. — Če sušca sneg kazi, malega travna sneg gnoj.

16 Bernarda Lurška, dev.;
Benedikt Jožef Labre,
PON spoznavalec

17 Anicet, papež, muč.;
Rudolf, mučenec; Ro-
TOR bert, opat

18 Varstvo sv. Jožefa; An-
tija, mučenec; Apolo-
SRE nij, mučenec

19 Leon IX., papež; Ema,
žena; Jurij, škof; So-
ČET krat, mučenec

20 Sulpicij, muč.; Neža-
Montepulčanska, dev.;
PET Teodor (Božidar), sp.

21 Anzelm, cerkv. učitelj;
Simeon, škof; Konrad
SOB Parzham, spozn.

3. POVELIKONOČNA

22 Soter in Gaj, papeža,
muč.; Leonida, muč.

Jezus napove svoj odhod
(Jan 16, 16—22)

23 Vojteh (Adalbert), šk.,
mučenec; Gerard, šk.;
PON Egidij Asiški, sp.

24 Jurij (Georgij, Zora),
mučenec; Fidelis Sig-
TOR marinški, mučenec

25 Marko evangelist; Šte-
fan, škof, muč.; Ermin,
SRE škof; Evodij

26 Mati dobrega sveta;
Klet in Marcelin, p.,
ČET mučenca; Rihard, sp.

27 Hozana Kotorska; Pe-
ter Kanizij; Peregrin,
PET spozn.; Jaroslav

28 Pavel od Križa, sp.;
Vital, muč.; Ludovik
SOB Marija Grignon, sp.

4. POVELIKONOČNA

29 Peter, mučenec; Robert,
opat; Hugon, opat

Jezus obljubi Svetega Duha
(Jan 16, 5—14)

30 Katarina Sienska, dev.;
Jožef Kotolengo, sp.;
PON Zofija (Sonja), dev.

ZAPISKI

Dan		16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
S on ce	vzide	5,15	5,15	5,11	5,09	5,08	5,06	5,04	5,02	5,01	4,59	4,57	4,55	4,53	4,52	4,50
	zaide	18,50	18,52	18,55	18,54	18,55	18,56	18,58	18,59	19,00	19,02	19,05	19,05	19,06	19,08	19,09
D ol ž i na	dneva	13,55	13,59	13,42	13,45	13,47	13,50	13,54	13,57	13,59	14,05	14,06	14,10	14,13	14,16	14,19
	vzide	9,11	10,22	11,35	12,49	14,02	15,14	16,25	17,35	18,44	19,51	20,54	22,51	22,44	23,26	
L u n a	zaide		6,48	1,27	2,02	2,32	2,58	3,25	3,51	4,19	4,50	5,25	6,04	6,51	7,42	8,58
	Mena			0,28							2,40					

Nadaljujemo s setvijo jarin. Sadimo krompir in sejemo peso. Pripravimo seme za setev koruze. Čistimo semensko ajdo. Živino spuščamo na zrak in pazimo na prehod na zeleno krmo.

V zaprtih gredah presajamo paradižnike in papriko. Na odprte grede sejemo peso, špinaco, grah, redkvico in zelje. Škropimo sadno drevje, ga sadimo. Dokončamo količenje in prvo kop.

VELIKI TRAVEN

14 Bonifacij, muč.; Justa in Justina, mučenki; PON Pashal, papež

15 Zofija (Sonja), mučenka; Janez de la Salle, TOR spoznavalec

16 Janez Nepomuk, mučenec; Kraljica apostolov; Ubald, škof SRE

17 Pashal Bajlonski, spoznavalec; Brunon, škof; ČET Jošt, opat

18 Venancij, muč.; Erik, mučenec; Aleksandra, PET Klavdija, mučenci

19 Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavalec; PUSOB dencijana, devica

21 Binkoštni ponedeljek; Andrej Bobóla, muč.; PON Valens, škof

22 Emil (Milan), mučenec; Renata, ž.; Julija, dev., TOR muč.; Helena, dev.

23 Kvatre; Janez de Rossi, sp.; Deziderij (Željko), SRE škof, mučenec

24 Marija, Pom. kristjanov; Ivana, žena; Suzana, mučenka ČET

25 Kvatre; Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec; Leon, spozn. PET

26 Kvatre; Filip (Zdenko) Neri, spozn. Elefterij, SOB papež, mučenec

28 Bernard Mentonski, sp.; Avguštin, šk.; Viljem, PON opat

29 Maksim, škof, mučenec; Marija Magdalena (Majda) Paciška, dev. TOR

30 Ivana Orleanska, devica, mučenka; Feliks (Srečko) I., papež SRE

31 PRESV. REŠ. TELO; Marija Srednica; MaČET rija Kraljica; Angela

BINKOŠTI, PRIHOD SVE-TEGA DUHA; Bernardin Sienski, sp.

1. POBINK., SV. TROJICA
27 Beda Častitljivi, cerkv. učitelj; Janez I., papež

O Syletem duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—31)

Jezus razpošlje apostole (Mt 28, 18—20)

ZAPISKI

25. maj: Rojstni dan maršala Tita

Dan		17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce	vzide	4,27	4,26	4,25	4,24	4,25	4,22	4,21	4,20	4,19	4,19	4,18	4,17	4,16	4,16	4,15
	zaide	19,30	19,31	19,32	19,33	19,34	19,35	19,36	19,37	19,38	19,39	19,40	19,41	19,42	19,45	19,44
Dolžina dneva	vzide	15,05	15,05	15,07	15,09	15,11	15,15	15,15	15,17	15,19	15,20	15,22	15,24	15,26	15,27	15,29
	zaide	11,54	13,05	14,16	15,25	16,33	17,39	18,45	19,42	20,35	21,22	22,02	22,36	23,05	23,32	23,55
Luna	vzide	0,55	1,05	1,29	1,54	2,21	2,50	3,25	4,02	4,45	5,34	6,28	7,26	8,26	9,27	10,29
	zaide															
Mena		D 6,15								☉ 16,26						

Sejemo proso, lucerno in travne mešanice. Pripravimo načrt za strniščno setev in setev krmnih rastlin za kisanje. Izdelamo načrt za košnjo, žetev in mlačev. Zatiramo koloradskega hrošča.

Sadimo fižol, buče in kumare. Presajamo paradiznike, papriko, zelje itd. Drugič škropimo v sadovnjaku in prvič v vinogradu. Mandlamo in vežemo vinsko trto. Nadziramo vrenje v kleti.

- 1** Juvencij, muč.; Pamfilij in tov., mučenci; **PET** Fortunat, sp.
- 2** Marcelin, Peter in tov., mučenci; Erazem, šk., **SOB** muč.; Evgenij I., p.

2. POBINKOŠTNA

- 3** Klotilda, žena; Pavla, devica, mučenka

Prilika o veliki večerji
(Lk 14, 16—24)

- 4** Kvirin, škof, mučenec; **PON** Frančišek (Branko) Carracciolo, spozn.
- 5** Bonifacij, muč.; Valerija, mučenka, **TOR** Ferdinand, spoznavalec
- 6** Norbert, škof; Bertrand **SRE** Oglejski, škof; Klavdij, škof
- 7** Robert, o.; Ana Garzia, **ČET** devica; Peter in tov., mučenci
- 8** Presv. Srce Jezusovo; **PET** Medard, škof; Viljem, škof; Viktorin, sp.
- 9** Mati milosti božje; **SOB** Primož in Felicijan, mučenca

3. POBINKOŠTNA

- 10** Marjeta (Biserka), ž.; Bogomil, škof

Prilika o izgubljeni ovcí in denarju (Lk 15, 1—10)

ZAPISKI

- 11** Barnaba, apostol; **PON** Feliks (Srečko), mučenec; Rembert, škof
- 12** Janez Fakundski, sp.; **TOR** Leon III., papež; Antonina, muč.
- 13** Anton (Zvonko) **SRE** Pado-vanski, cerkv. učitelj; Peregrin, škof, muč.
- 14** Bazilij (Vasilij) **ČET** Veliki, cerkv. uč.; Elizej, prerok; Marcijan, škof
- 15** Vid, Modest in **PET** Krescencija, muč.; Germana, devica
- 16** Frančišek (Branko) **SOB** Regis, spozn.; Gvido Kortsanski, sp.; Benon, šk.

4. POBINKOŠTNA

- 17** Adolf, škof; Rajnerij, spoznavalec

Čudežni ribji lov
(Lk 5, 1—11)

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sonce	vzide 4,15	4,14	4,14	4,15	4,15	4,12	4,11	4,11	4,10	4,10	4,10	4,10	4,10	4,10	4,09
	zaide 19,45	19,46	19,47	19,48	19,49	19,49	19,50	19,51	19,52	19,53	19,53	19,54	19,54	19,55	19,55
Dolžina dneva	15,30	15,32	15,33	15,35	15,36	15,37	15,39	15,40	15,42	15,43	15,43	15,44	15,44	15,45	15,46
Luna	vzide 0,18	0,42	1,07	1,35	2,08	2,49	3,39	4,39	5,49	7,06	8,24	9,40	10,55	12,07	12,07
Mena	11,31	12,35	13,40	14,48	16,00	17,13	18,24	19,32	20,32	21,21	22,02	22,37	23,06	23,33	23,59
	€ 20,15							22,29							12,56

Kdor samo na veter gleda, nikdar ne seje, in kdor le na oblake pazi, nikoli ne žanje (Prid 11, 11).

Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče. — Kogar hoče sreča končati, ga prej razvadi kakor neumna mati.

Kakor vreme na Medarda kane, tako ves mesec rado ostane. — Svetega Vida meglica pride po vince in pšenico.

18 Efrem Sirski, cerkv. učitelj; Marko, muč.; PON Marina, devica

19 Julijana Falconieri, d.; Gervazij in Protazij, TOR mučenca

20 Silverij I., papež, mučenec; Prakseda, dev.; SRE Pavel, mučenec

21 Alojzij (Slavko, Vekoslav), spozn.; Evzebij, ČET šk., m.; Demetrija, d.

22 Ahacij, muč.; Pavlin Nolanski, šk.; Inocenc PET V., papež

23 Agripina, d., m.; Janez, muč.; Feliks (Srečko), SOB mučenec

25 Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, devica, PON mučenka

26 Janez in Pavel, muč.; Vigilij, škof, mučenec; TOR Pelagij, mučenec

27 Hema (Ema) Krška, žena; Ladislav, spoznavalec SRE

28 Irenej, škof, mučenec; Pavel I., papež; Potamiena, dev., muč. ČET

29 PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, muč.; PET Marija, žena

30 Spomin apostola Pavla; Lucina, žena; Emilijana, mučenka SOB

5. POBINKOŠTNA

24 Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi muč.

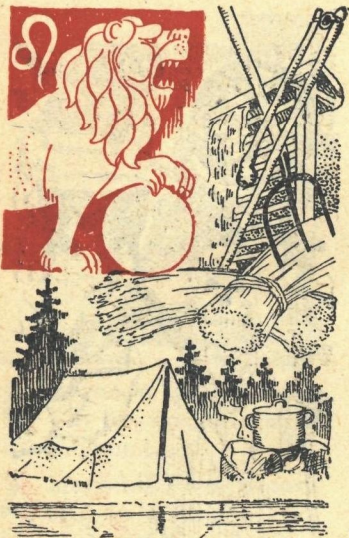
Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)

ZAPISKI

Dan	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce	vzide 4,09	4,09	4,09	4,10	4,10	4,10	4,10	4,10	4,11	4,11	4,11	4,12	4,12	4,13	4,13
	zaide 19,55	19,56	19,56	19,57	19,57	19,57	19,57	19,57	19,58	19,58	19,58	19,58	19,58	19,58	19,57
Dolžina dneva	15,46	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,47	15,46	15,46	15,45	15,44
Luna	vzide 13,17	14,25	15,31	16,35	17,36	18,30	19,19	20,01	20,37	21,09	21,36	22,00	22,25	22,46	23,09
Mena	zaide	0,25	0,54	1,26	2,01	2,42	3,29	4,21	5,18	6,17	7,18	8,19	9,21	20,23	11,27

Kosimo seno, žanjemo oljno repico in ozimni ječmen. Poskrbimo za seme ajde in repe za strniščno setev. Krompir škropimo zoper plesen in koloradskega hrošča.

Okopavamo, plevemo in zalivamo v vrtu. Spet škropimo zoper listne uši, jabolčnega zavijača in zoper škrlup. V vinogradu končamo cepljenje na zeleno, drugič škropimo in prvič žveplamo.

2 Obiskovanje bl. Device Marije; Oton, šk.; Simforoza in tov., muč.
PON

3 Leon II., papež; Heliodor, šk.; Trifun in tov., mučenci
TOR

4 Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Prokop, opat; Ozej in Agej, pr.
SRE

5 Ciril in Metod, slovanska apostola; Anton Zaccaria, spozn.
ČET

6 Tomaž Moore, muč.; Izaija, pr.; Bogomila, žena; Dominika, muč.
PET

7 Vilibald, škof; Benedikt XI., papež; Klavdij, mučenec
SOB

9 Gorkumski, muč.; Kraljica miru; Brikcij, šk.; Ciril, škof, muč.
PON

10 Sedem bratov mučencev; Amalija (Ljubica), dev.; Rufina, dev., m.
TOR

11 Pij I., papež, mučenec; Olga, žena; Janez, mučenec; Marcijan, muč.
SRE

12 Mohor in Fortunat, mučenca; Nabor in Feliks, mučenca
ČET

13 Anaklet, papež, muč.; Joel in Ezdra, preroka; Evgen, mučenec
PET

14 Bonaventura, cerkveni uč.; Frančišek (Branko) Solan, spozn.
SOB

6. POBINKOŠTNA

1 Presv. Reš. Kri; Teobald (Bogoslav), sp.

7. POBINKOŠTNA

8 Elizabeta (Jela, Špela), žena; Hadrijan III., p.

8. POBINKOŠTNA

15 Vladimir, spoznavalec; Henrik, spoznavalec

Jezus nasiti štiri tisoč mož
(Mr 8, 1—9)

O lažnivih prerokih
(Mt 7, 15—21)

O krivičnem oskrbniku
(Lk 16, 1—9)

ZAPISKI

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce	vzide 4,14	4,14	4,15	4,15	4,16	4,17	4,18	4,19	4,20	4,21	4,22	4,22	4,23	4,24	4,25	4,26
	zaide 19,57	19,57	19,57	19,56	19,56	19,55	19,55	19,54	19,54	19,53	19,53	19,52	19,51	19,51	19,50	19,50
Dolžina dneva	13,45	13,45	13,42	13,41	13,40	13,38	13,37	13,35	13,34	13,32	13,31	13,30	13,28	13,27	13,25	13,24
Luna	vzide 23,55		0,05	0,40	1,24	2,19	3,24	4,38	5,57	7,17	8,36	9,51	11,04	12,14	13,25	14,28
	zaide 12,52	13,40	14,50	16,01	17,10	18,14	19,09	19,55	20,34	21,06	21,35	22,03	22,30	22,58	23,28	
Mena	€ 9,40															

Ne hvali moža zaradi njegove lepote in ne zaničuj človeka zaradi njegovega obraza (Sir 10, 31).

Človek se mora po ljudeh ravnati, ne ljudje po človeku. — Dober glas gre v deveto vas, slab pa v deveto deželo.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa je malokdaj lepa. — Če na dan svete Marjete deži, orehov pričakovati ni.

AVGUST

- 1** Vezi sv. Petra; Mabejski bratje; Fides SRE (Vera) in tov., muč.
- 2** Porcijunkula; Alfonz ČET Ligvorij, cerkv. uč.; Štefan I., papež
- 3** Najdenje sv. Štefana; PET Lidija, žena; Julijan Peter Eymard, spozn.
- 4** Perpetua, žena; SOB Dominik (Vladimil, Dinko), cerkv. učitelj

6 Spremenjenje Gospo-
dovo; Skist II., p., m.;
PON Agapit (Ljubo), muč.

7 Kajetan, spoznavalec;
TOR Albert, spozn.; Peter in
Julijan, muč.

8 Ciriak, Larg, Smaragd,
SRE mučenci; Marin, muč.,
Miron, škof

9 Janez Vianney, spozn.;
ČET Roman, muč.; Peter
Faber, spozn.

10 Lavrencij (Lovro), mu-
PET čenec; Pavla, devica,
muč.; Deusdedit, sp.

11 Tiburcij in Suzana, m.;
SOB Aleksander (Saša), šk.;
Filomena, dev., m.

13 Janez Berhmans, sp.;
PON Hipolit in tov., muč.;
Helena, muč.

14 †† Evzebij, spoznava-
TOR lec; Kalist, škof, muč.;
Demetrij (Mitja), muč.

15 VNEBOVZETJE DEV.
SRE MARIJE; Tarcizij, mu-
čenec

16 Joahim, oče Dev. Ma-
ČET rije; Rok, spozn.; Sere-
na (Jasna), žena

17 Iliacint, spozn.; Pavel
in Julijana, muč.; Mi-
ron, mučenec

18 Helena (Jelena, Jelka),
SOB žena; Agapit (Ljubo),
muč.; Flor, muč.

11. POBINKOŠTNA

5 Marija Snežna; Ožbalt
(Osvald), spozn.

Jezus ozdravi gluhtonemega
(Mr 7, 31—37)

12. POBINKOŠTNA

12 Klara (Jasna), devica;
Hilarija, žena

Prilika o usmiljenem
Samaritanu (Lk 10, 23—37)

13. POBINKOŠTNA

19 Janez Eudes, sp.; Ma-
rijan, spoznavalec

Jezus ozdravi deset
gobavih (Lk 17, 11—19)

ZAPISKI

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce	vzide 4,44	4,45	4,46	4,47	4,48	4,49	4,50	4,52	4,53	4,54	4,55	4,57	4,58	4,59	5,00	5,01
	zaide 19,32	19,31	19,29	19,28	19,27	19,25	19,24	19,23	19,21	19,20	19,18	19,17	19,15	19,14	19,12	19,10
Dolžina dneva	14,48	14,46	14,43	14,41	14,39	14,36	14,34	14,31	14,28	14,26	14,23	14,20	14,17	14,15	14,10	14,09
Luna	vzide 6,05	1,03	2,11	3,28	4,48	6,08	7,26	8,43	9,57	11,08	12,16	13,20	14,20	15,12	15,59	
	zaide 14,51	15,56	16,54	17,44	18,26	19,02	19,54	20,03	20,51	20,59	21,50	22,05	22,42	23,24	0,15	
Mena						12,25										9,45

Bolje je srečati medvedko, ki so ji bili mladiči vzeti, kakor bedaka, ki se na svojo neumnost zanaša (Preg 17, 12).

Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi. — Za siromakom vsak pes laja. — Kri ni voda.

Po vremenu svetega Jerneja se rada vsa jesen nareja. — Če vreme srpana zvedri, vreme še dolgo trpi.

20 Bernard, cerkv. uč.; Samuel, prerok; Lucij, mučenec
PON

21 Ivana Franciška Šantalska, ž.; Fidelis, m.; Anastazij, mučenec
TOR

22 Brezmadežno srce Marijino; Timotej, mučenec
SRE

23 Filip Benicij, spoznavalec; Valerijan, muč.; Viktor (Zmago), škof
ČET

24 Jernej, apostol; Avrea (Zlata), mučenka; Roman, škof
PET

25 Ludovik IX., spoznavalec; Lucila, devica; Patricija, devica
SOB

27 Jožef Kalasancij, sp.; Ruf, škof, muč.; Marjeta, žena
PON

28 Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Pelagij, muč.; Aleksander, škof
TOR

29 Obgl. Janeza Krstnika; Sabina, mučenka; Marija, zdravje boln.
SRE

30 Roza Limanska, dev.; Feliks (Srečko), muč.; Gaudencija, dev., muč.
ČET

31 Rajmund (Rajko) Nonat, spozn.; Pavlin, šk.; Aristid, sp.
PET

14. POBINKOŠTNA

26 Ceferin, papež, mučenec; Rufin, škof

Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—33)

ZAPISKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dan		17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce	vzide	5,05	5,04	5,06	5,07	5,08	5,10	5,11	5,12	5,13	5,14	5,15	5,16	5,17	5,19	5,20
	zaide	19,08	19,06	19,05	19,03	19,01	19,00	18,58	18,56	18,54	18,53	18,51	18,49	18,47	18,46	18,44
Dolžina dneva	vzide	14,05	14,02	13,59	13,56	13,53	13,50	13,47	13,44	13,41	13,39	13,36	13,33	13,30	13,27	13,24
	zaide	16,39	17,14	17,45	18,10	18,34	18,58	19,21	19,45	20,12	20,42	21,18	22,01	22,53	23,55	
Luna	vzide	1,06	2,05	3,05	4,04	5,06	6,08	7,11	8,14	9,19	10,26	11,32	12,39	13,45	14,42	15,34
	zaide					☉ 13,38								☾ 5,13		

Orjemo strnišča in dokončujemo setev strnišč-nih posevkov. Sejemo ozimno oljno repico in inkarnatko, Kopljemo krompir. Kósimo semen-sko deteljo in otavo. Obiramo hmelj.

Sejemo zimsko solato, špinačo, radič in moto-vilec. Pospravimo čebulo in česen. Obiramo zgodnje sadje. Škropimo in žveplamo vinsko trto, vršičkamo in prikrajšujemo zalistnike.

3 Simeon, sp.; Evfemija, Doroteja, Tekla, Erazma, mučenke
PON

4 Mojzes, prerok; Rozalija, devica; Kandida, mučenka
TOR

5 Lavrencij Justiniani, š.; Viktorin, škof, mučenec; Gentilij, muč.

6 Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec; Petro-nij, škof
ČET

7 Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, mučenci
PET

8 Rojstvo Dev. Marije;* Hadrijan, muč.; Peter Klaver, spozn.
SOB

10 Pulherija, dev.; Viktor, muč.; Nikolaj Tolentinski, spozn.
PON

11 Prot in Hiacint, muč.; Ertruda (Erna), dev.; Vincencij, muč.
TOR

12 Ime Marijino; Gvido, spozn.; Silvin, šk.; Macedonij, škof
SRE

13 Notburga, devica; Filip (Zdenko), muč.; Mavri-lj, škof
ČET

14 Povišanje sv. Križa; Krescencij, muč.; Rop-zula, mučenka
PET

15 Marija sedem žalosti; Nikomed, muč.; Albin škof
SOB

1 Egidij (Tilen), opat; Ana, prerokinja; Vero-rena, devica
SOB

15. POBINK., ANGELSKA

2 Štefan, spozn.; Maksima, mučenka

16. POBINKOŠTNA

9 Aleksander in Tibur-cij, mučenca

17. POBINKOŠTNA

16 Ljudmila, žena; Kor-nelij, papež, muč.

Jezus obudi mladeniča iz Najma (Lk 7, 11—16)

Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)

O največji zapovedi (Mt 22, 35—46)

ZAPISKI

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dan		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Sonce	vzide	5,21	5,25	5,24	5,26	5,27	5,28	5,29	5,31	5,32	5,35	5,34	5,35	5,37	5,38	5,39
	zaide	18,45	18,40	18,38	18,36	18,34	18,32	18,30	18,28	18,26	18,24	18,22	18,20	18,19	18,17	18,15
Dolžina dneva	vzide	13,21	13,17	13,14	13,10	13,07	13,04	13,01	12,57	12,54	12,51	12,48	12,45	12,42	12,39	12,36
	zaide	1,05	2,21	3,39	4,58	6,16	7,32	8,46	9,58	11,05	12,08	13,04	13,53	14,36	15,13	15,44
Luna	vzide	16,18	16,57	17,50	18,00	18,29	18,58	19,29	20,02	20,39	21,21	22,08	23,00	23,56		
	zaide				19,57											

Kdor dá revežu, ne bo v potrebi, kdor pa zaničuje prosilca, bo trpel pomanjkanje (Preg 29, 5).

Kdor devet rokodelstev obenem opravlja, ne zna nobenega. — Noben dan ni tako dolg, da bi ne bilo večera.

Če se zgodaj selijo ptiči, bo huda zima o božiči. — Kdor po mali maši kosi, za pečjo suši. — Til megljen, grda jesen.

1 Remigij, šk.; Maksima in Julija, muč.; Domnin, mučenec
PON

2 Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), spoznavalec; Elevterij, muč.
TOR

3 Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
SRE

4 Frančišek (Branko) Asiški, spoznavalec; Avrea (Zlata), devica
ČET

5 Placid in tov., muč.; Marcellin, škof; Flavijana, devica
PET

6 Bruno, spozn.; Fides (Vera), devica, muč.; Marija Frančiška, dev.
SOB

8 Simeon, starček; Brigita, žena; Demetrij (Mitja), mučenec
PON

9 Posvečenje cerkva (v ljublj. škofiji); Janez Leonard, spozn.
TOR

10 Frančišek Borgia, sp.; Hugolin, muč.; Pavlin, škof
SRE

11 Materinstvo Dev. Marije; Emilijan (Milan), spoznavalec
ČET

12 Maksimilijan Celjski, škof, m.; Serafin, sp.; Salvin, škof
PET

13 Edvard, spozn.; Kolo-man, mučenec; Venancij, opat
SOB

20. POBINK., ROŽNOV.

7 Rožnoven. Mati božja; Marko, papež

Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46—53)

21. POBINK., ŽEGN. v lj. šk.

14 Kalist I., papež, muč.; Just, škof

Prilika o usmiljenem hlapcu (Mt 18, 23—35)

ZAPISKI

Dan	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	
Sonce	vzide	5,59	6,01	6,02	6,04	6,05	6,07	6,08	6,09	6,11	6,12	6,13	6,14	6,15	6,17	6,18	6,20
	zaide	17,45	17,41	17,39	17,37	17,35	17,33	17,31	17,29	17,28	17,26	17,24	17,22	17,20	17,19	17,17	17,15
Dolžina	dneva	11,44	11,40	11,37	11,33	11,30	11,26	11,23	11,20	11,17	11,14	11,11	11,08	11,05	11,02	10,59	10,55
Luna	vzide	2,35	3,52	5,07	6,22	7,34	8,44	9,51	10,52	11,45	12,31	13,10	13,44	14,13	14,40	15,04	15,28
	zaide	15,58	16,27	16,56	17,26	17,58	18,34	19,15	20,00	20,51	21,46	22,44	23,44		0,45	1,46	2,48

Nikar ne zaničuj pravičnega človeka, ako je ubog, in ne povišuj pregrešnega bogatina (Sir 10, 25).

Pomisli, preden kaj rečeš: tudi beseda človeka ubije. — V promislekih bodi podoben polžu, v dejanjih ptici.

Sveti Gal deževen ali suh je prihodnjega poletja ogleduh. — Če se nerado listje obleti, vsak naj zime se boji.

15 Terezija Avilska, dev.;
Avrelija, dev.; Tekla,
PON devica

16 Hedviga (Jadviga, Vi-
ka), žena; Gal, opat;
TOR Gerard Majella, spozn.

17 Marjeta Marija Ala-
kok, devica; Viktor in
SRE tov., mučenci

18 Luka, evangelist; Juli-
jan, spoznavalec; Janez,
ČET mučenec

19 Peter Alkantarski, sp.;
Etbin, opat; Lucij, mu-
PET čenec

20 Janez Kentski, spozn.;
Felicijan, muč.; Irena,
SOB devica, muč.

22 Vendelin, opat; Marija
Salome, žena; Kordula,
PON dev., muč.

23 Posvečenje cerkva (v
gor. šk.); Ignacij, škof;
TOR Teodor (Božidar), m.

24 Rafael, nadangel; Kri-
stina, devica; Feliks,
SRE mučenec

25 Krizant in Darija, mu-
čenca; Krišpin, muč.;
ČET Gavdencij, škof

26 Evarist, papež, muč.;
Lucijan, muč.; Gav-
PET dioz, škof

27 Frumencij, škof; Vin-
cencij in Sabina, mu-
SOB čenca

29 Posvečenje cerkva (v
lavant. šk.); Narcis, šk.;
PON Ida, devica

30 Marcel in Kasijan, m.;
Klavdij in tov., muč.;
TOR German, škof

31 Alfonz Rodriguez, sp.;
Volbenk, škof; Krištof,
SRE mučenec

22. POBINK., MISIJONSKA

21 Uršula in tov., dev.,
muč.; Hilarion, opat

23. POBINKOŠTNA

28 KRISTUS KRALJ;
Simon in Juda, ap.

O davčnem denarju
(Mt 22, 15—21)

O božjem kraljevstvu
(Jan 18, 33—37)

ZAPISKI

Dan		17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce	vzide	6,21	6,23	6,24	6,25	6,27	6,28	6,30	6,31	6,32	6,34	6,35	6,36	6,37	6,39	6,41
	zaide	17,13	17,11	17,09	17,07	17,06	17,04	17,03	17,01	16,59	16,58	16,56	16,55	16,53	16,52	16,50
Dolžina	dneva	16,52	16,48	16,45	16,42	16,39	16,36	16,33	16,30	16,27	16,24	16,21	16,19	16,16	16,13	16,09
	vzide	15,52	16,18	16,47	17,21	18,00	18,47	19,43	20,47	21,56	23,09		0,22	1,36	2,49	4,02
Luna	vzide	3,52	4,56	6,03	7,12	8,21	9,27	10,30	11,25	12,13	12,55	13,29	13,59	14,28	14,56	15,24
	zaide			18,24								19,02				

Nadaljujemo s setvijo ozimnih žit. Spravljamo peso, korenje, repo in pozno zelje. Izbiramo semenice pese, korenja in repe. Gnojimo njive s hlevskim gnojem. Pripravljamo kompost.

Obiramo zimsko sadje in trgamo grozdje. Stiskamo in sušimo sadje. Sadimo sadno drevje. Pripravimo zasipnice za vzimljenje repe, pese in endivije. Sadimo zimski česen. Kisamo krmo.

19 Elizabeta (Špela, Jela), žena; Mehtilda, devica;
PON Abdija, prerok

20 Feliks Valois, spoznavalec; Edmund, mučenec; Simplicij, škof

21 Darovanje Device Marije; Kolumban, opat; SRE Albert, škof, muč.

22 Cecilija, devica, muč.; Filemon, muč.; Maver, mučenec
ČET

23 Klemen (Milivoj) I., papež, muč.; Felicita, mučenka
PET

24 Janez od Križa, cerkv. učit.; Krizogon, muč.; SOB Flora, devica, muč.

27. POBINKOŠTNA

25 Katarina, devica, muč.; Erazem, mučenec

O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)

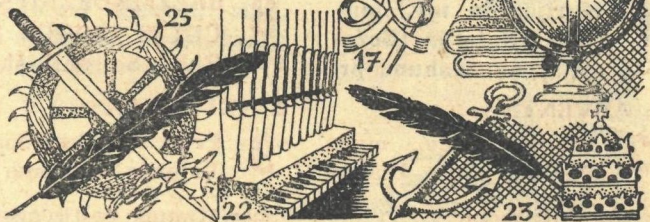
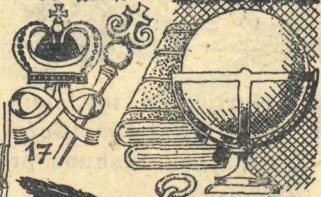
26 Silvester, opat; Konrad, škof; Leonard Portomavriški, spozn.
PON

27 Virgilij, apostol Koroške; Valerijan, ogl. šk.; TOR Čudodelna svetinja

28 Gregorij III., papež; Ruf in tov., muč.; JAKOB, spoznavalec
SRE

29 Saturnin, muč.; Gelazij, papež; Iluminata, devica
ČET

30 Andrej (Hrabroslav), apostol; Justina, dev., muč.; Konstancij, sp.
PET

ZAPISKI

29. novembra: Obletnica ustanovitve nove Jugoslavije

Dan	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce	vzide 7,04	7,05	7,06	7,08	7,09	7,11	7,12	7,14	7,15	7,16	7,18	7,19	7,20	7,21	7,23
	zaide 16,30	16,29	16,28	16,27	16,26	16,25	16,24	16,23	16,22	16,21	16,21	16,20	16,20	16,19	16,19
Dolžina	dneva 9,26	9,24	9,22	9,19	9,17	9,14	9,12	9,09	9,07	9,05	9,05	9,04	9,00	8,58	8,56
Luna	vzide 15,16	15,54	16,38	17,33	18,56	19,45	20,58	22,15	23,27		0,40	1,51	3,02	4,12	5,19
Mena	zaide 4,53	6,01	7,11	8,17	9,18	10,10	10,53	11,51	12,03	12,32	13,00	13,27	13,56	14,28	15,04
			☉ 7,44								☾ 2,12				

Preoravamo in gnojimo zemljišča. Spravljamo pozne vrtnine in jih vzimujemo v kletih ali zapisnicah. Pospravimo in uničimo ostanke vrtnin, da ne raznašamo boleznih in zajedavcev.

V zabožke presadimo peteršilj in zeleno za zimsko uporabo. Dokončamo trgatve, opravimo zimsko kop in rigolamo. Nakupimo trse za obnovo matičenjakov in vinogradov.

1 Marijan in tov., mučerci; Natalija (Božena), žena; Nahum, pr.

1. ADVENTNA

2 Bibijana, dev., muč.; Pavlina, muč.; Blanka

O posleđnji sodbi (Lk 21, 25—33)

3 Francišek (Branko) Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok

4 Peter Krizolog, cerkv. uč.; Barbara, dev. muč.; Bernard, škof

5 Saba (Savo), opat; Dalmacij, škof, mučenec; Julijan, mučenec

6 Nikolaj (Miklavž), šk.; Apolinarij, mučenec; Leontija, muč.

7 Ambrozij, škof, cerkv. učitelj; Agaton, muč.; Martin, opat

8 BREZMADEZNO SPOČETJE DEVICE MARIJE; Sofronij, škof

2. ADVENTNA

9 Peter Fourier, spozn.; Valerija, mučenka

Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2—10)

10 Melkiad, papež, muč.; Loretska Mati božja; Evlalija, dev., muč.

11 Damaz, papež; Evtihij, mučenec; Sabin, škof; Daniel, spoznavalec

12 Aleksander (Saša), mučenec; Maksencij in tov., mučenci

13 Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica; Orest, mučenec

14 Spiridion (Dušan), šk.; Just, mučenec; Nikazij, mučenec

15 Anton in tov., mučenci; Krístina, devica; Konrad, spoznavalec

3. ADVENTNA

16 Evzebij, škof, muč.; Albina, devica

Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—28)

ZAPISKI

Dan		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce	vzide	7,24	7,25	7,26	7,27	7,28	7,29	7,50	7,51	7,32	7,55	7,34	7,35	7,36	7,37	7,37	7,58
	zaide	16,18	16,18	16,18	16,17	16,17	16,17	16,17	16,16	16,16	16,16	16,16	16,17	16,17	16,17	16,17	16,17
Dolžina dneva		8,54	8,55	8,52	8,50	8,49	8,48	8,47	8,45	8,44	8,45	8,42	8,42	8,41	8,40	8,40	8,39
		6,25	7,23	8,15	9,01	9,40	10,13	10,42	11,08	11,32	11,55	12,19	12,44	13,13	13,46	14,27	15,16
Luna	vzide	15,45	16,32	17,24	18,20	19,20	20,19	21,20	22,21	23,21		0,23	1,27	2,31	3,59	4,48	5,56
	zaide		9,12														

Sladek je počitek delavcu, naj je malo ali veliko, ako je pa bogatin sit, ne more spati (Prid 5, 13).

Boljša je domača gruda ko na tujem zlata ruda. — Na sedem let vse prav pride. — Veselo srce kodeljo prede.

Dež in veter pred božičem koplje jamo rad mrličem. — Božični dež vzame rž. — Zelen božič — bela velika noč.

GRUDEN

17 Lazar, šk.; Vivina, dev.; Olimpija, žena; Ignacij, škof

18 Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca; TOR Simplacij, mučenec

19 Kvatre; Urban V., papež; Tea, mučenka; SRE Favsta, žena

20 Evgenij in Makarij, muč.; Julij, mučenec; ČET Amon in tov., muč.

21 Kvatre; Tomaž (Tomislav), ap. Severin, šk.; PET Glicerij, mučenec

22 Kvatre; Demetrij (Mija) in tov., muč.; FRANSOBI Čiška Cabrini, dev.

4. ADVENTNA, KVATRINA

23 Viktorija (Zmagoslava), devica, muč.

Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)

24 †† Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica; Tarzila, devica

25 BOŽIČ, ROJ. GOSPODOVO; Anastazija, m.; TOR Evgenija, dev., muč.

26 Štefan, prvi mučenec; * Marin, mučenec; ARHESRE laj, škof

27 Janez Evangelist, ap.; Fabiola, žena; Maksim, ČET škof

28 Nedorodni otroci; Kastor in tov., mučenci; PET Cezarij, mučenec

29 Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj; SOB Marcel, opat

NED. V OSM. BOŽIČA

30 Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof

Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33—40)

31 Silvester, papež; Melanija, žena; Katarina PON Labouré, devica

ZAPISKI

22. decembra: Dan JLA

Dan	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce	vzide 7,59	7,59	7,40	7,41	7,41	7,42	7,42	7,45	7,45	7,45	7,44	7,44	7,44	7,44	7,44
	zaide 16,18	16,18	16,18	16,19	16,19	16,20	16,20	16,21	16,21	16,22	16,23	16,23	16,24	16,25	16,26
Dolžina dneva	8,39	8,39	8,38	8,38	8,38	8,38	8,38	8,38	8,38	8,39	8,39	8,39	8,40	8,41	8,42
I u n a	vzide 16,16	17,24	18,40	19,57	21,14	22,29	23,42		0,54	2,05	3,10	4,15	5,16	6,10	6,58
	zaide 7,00	7,58	8,47	9,29	10,04	10,35	11,04	11,52	12,00	12,51	13,05	13,44	14,27	15,17	16,12
Mena	☉ 20,06								☾ 11,10						

Pregledamo zaloge hrane, krme in semen. Krompir in druge okopavine zavarujemo pred zimo. Travnike in pašnike gnojimo s kompostom in gnojili. Popravljamo kmetijske stroje in orodje.

Čistimo sadno drevje in odstranjujemo suhe veje. Ob suhem in toplem vremenu škropimo sadno drevje s karbolinejskimi pripravki. Rigolamo za nove nasade in apnimo zemljišča.

ABECEDNI IMENIK SVETNIKOV IN GODOV

Tu so našteti tisti godovi in tista imena svetnikov, ki so pri nas najbolj v navadi. Vseh ni, zlasti ni markaterega imena, ki ga ljudje po svoje krajšajo in oblikujejo. Če kak član naše Družbe želi pojasnila, naj se oglasi; radi mu bomo ustregli:

Večkrat pa želijo starši dati otroku ime, ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozarjamo najprej: skozi desetletja v Slovencih udomačena imena

so za nas najlepša in obenem značilna. Do tega spoznanja so prišli zlasti slovenski izobraženci. Če bi pa le kdo želel dati otroku posebno ime, velja za katoličane: »Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrecno žele dati drugo ime, naj se doda krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo.«

- Abdon (in Senen), muč., 30. jul.
 Abraham, očak, 9. oktobra
 Adalbert (Vojteh), škof, 23. apr.
 Adam (in Eva), 24. decembra
 Adelhajda (Ada), vd., 16. dec.
 Adolf, škof, 11. februarja
 Adolf, spoznavalec, 12. junija
 Adolf, škof, 17. junija
 Adon, škof, 16. decembra
 Adrijan, muč., 8. septembra
 Agapa, devica, muč., 5. marca
 Agapa, dev., muč., 3. aprila
 Agapit (Ljubo), muč., 18. avg.
 Agapit, papež, 20. septembra
 Agata (Doroslava), dev., 5. febr.
 Agaton, papež, 10. januarja
 Agaton, papež, 16. februarja
 Agaton, mučenec, 7. decembra
 Agej (in Ozej), prerok, 4. jul.
 Agripina, dev., muč., 23. jan.
 Ahacij (in tov.), muč., 22. jun.
 Ahilej (in Nerij), m., 12. maja
 Akvila, mučenka, 20. maja
 Alban (Belo), muč., 21. junija
 Alberik, opat, 26. januarja
 Albert, škof, muč., 8. aprila
 Albert, spoznavalec, 7. avgusta
 Albert Vel., spozn., 15. nov.
 Albin (Belko), škof, 1. marca
 Albina, dev., muč., 16. dec.
 Albin, škof, 5. februarja
 Albin, škof, 13. februarja
 Aleksander (Saša), šk., 23. apr.
 Aleksander, papež, m., 3. maja
 Aleksander, škof, 11. avgusta
 Aleksander, muč., 26. avgusta
 Aleksander, muč., 9. septembra
 Aleksander Savli, 11. oktobra
 Aleksander, muč., 17. oktobra
 Aleksander, muč., 12. decembra
 Aleksandra, muč., 20. marca
 Aleksandra, d., muč., 18. maja
 Aleš, spoznavalec, 17. julija
 Alferij, opat, 12. aprila
 Alfonz, škof, 23. januarja
 Alfonz Ligv., škof, 2. avgusta
 Alfonz Rodr., spozn., 30. okt.
 Alfred, opat, 12. januarja
 Alojzij Gonzaga, sp., 21. junija
 Amadej, spozn., 30. marca
 Amalija (Ljubica), 10. julija
 Amand, škof, 6. februarja
 Ambrozij, škof, c. uč., 7. dec.
 Ambrozij Sien., bl., 20. marca
 Ana Garzia, devica, 7. junija
 Ana, mati Marije Dev., 26. jul.
 Ana, prerokinja, 1. septembra
 Anaklet, papež, 13. julija
 Ananija, muč., 25. januarja
 Ananija, muč., 1. decembra
 Anastazij, mučenec, 22. jan.
 Anastazij, papež, 27. aprila
 Anastazij, mučenec, 21. avg.
 Anastazij, mučenec, 7. sept.
 Anastazija, mučenka, 15. aprila
 Anastazija, devica, 14. avgusta
 Anastazija, mučenka, 25. dec.
 Andrej (Hrabroslav), 4. febr.
 Andrej Bobola, muč., 21. maja
 Andrej Avelin., spozn., 10. nov.
 Andrej, apostol, 30. novembra
 Angela Folinjska, vd., 4. jan.
 Angela, devica, 10. maja
 Angela Merici, dev., 31. maja
 Angeli varuhi, 2. oktobra
 Angelina, 21. julija
 Angelus, spoznavalec, 12. apr.
 Angelus, 30. oktobra
 Anicet, papež, 17. aprila
 Anter, papež, 3. januarja
 Antija, muč., 18. aprila
 Anton Puščavnik, 17. januarja
 Anton Padovanski, 13. junija
 Anton M. Zaharija, sp., 5. jul.
 Anton in tov., muč., 15. dec.
 Antonija Flor., vdova, 28. febr.
 Antonija, mučenka, 1. marca
 Antonija, dev., muč., 29. aprila
 Antonija, devica, 27. oktobra
 Antonin, opat, 14. februarja
 Antonin, škof, 10. maja
 Antonin, muč., 22. avgusta
 Antonin, muč., 2. septembra
 Antonin, škof, 31. oktobra
 Anzelm, škof, c. uč., 21. apr.
 Apolinarij, škof, 23. julija
 Apolinarij, muč., 6. decembra
 Apolonij, mučenec, 10. aprila
 Apolonij, mučenec, 18. aprila
 Apolonija, dev., muč., 9. febr.
 Aristid, spozn., 31. avgusta
 Arkadij, mučenec, 12. jan.
 Atanazij, škof, c. uč., 2. maja
 Atanazija, vdova, 14. avgusta
 Avguštin, škof, 28. maja
 Avguštin, škof, c. uč., 28. avg.
 Avrea (Zlata), d., m., 19. julija
 Avrea, mučenka, 24. avgusta
 Avrea, devica, 4. oktobra
 Avrelij, škof, 12. novembra
 Avrelija, dev., 25. septembra
 Avrelija, d., muč., 15. oktobra
 Baldomir, spozn., 27. februarja
 Baltazar (Boltežar), k., 6. jan.
 Barbara, d., muč., 4. decembra
 Barnaba, apostol, 11. junija
 Bazilij, mučenec, 22. marca
 Bazilij, škof, c. uč., 14. junija
 Bazilij, muč., 28. novembra
 Bazilisa (in Julijan), m., 9. jan.
 Beata (Blažena), m., 8. marca
 Beatrika, mučenka, 29. julija
 Beda Cast., c. uč., 27. maja
 Benedikt, opat, 21. marca
 Benedikt Niger, sp., 4. aprila
 Benedikt Jožef, sp., 16. aprila
 Benedikt XI., papež, 7. julija
 Benedikta, muč., 4. januarja
 Benedikta, devica, 6. maja
 Benedikta, d., m., 8. oktobra
 Benigen, muč., 13. februarja
 Benigen, muč., 1. novembra
 Benjamin, mučenec, 31. marca
 Benon, škof, 16. junija
 Benvenut, škof, 22. marca
 Bernard, škof, 12. marca
 Bernard, spozn., 15. junija
 Bernard, opat, 20. avgusta
 Bernard Ofiški, sp., 26. avg.
 Bernarda Lurška, d., 16. aprila
 Bernardin Foški, 27. novembra
 Bernardin Sienski, sp., 20. maja
 Berta, vdova, 4. julija
 Bertold, spozn., 29. marca
 Bertram, škof, 3. julija
 Bertrand, oglejski p., 6. junija
 Bibijana, devica, muč., 2. dec.
 Blanka, kraljica, 2. decembra
 Blaž, škof, muč., 3. februarja
 Blaženko (glej Makarij)
 Bogdan (gl. Deodat in Matija)
 Bogomil, škof, 10. junija
 Bogomila, 6. julija
 Bogomir (Bogo, Božo), š., 8. nov.
 Bonaventura, š., c. uč., 14. jul.
 Bonifacij, mučenec, 14. maja
 Bonifacij, papež, 25. maja
 Bonifacij, škof, muč., 5. junija
 Bonifacij, papež, 25. oktobra
 Boris, kralj, 2. maja
 Božena (glej Natalija)
 Božidar (glej Teodor)
 Branimir, Branko (Francšek)
 Breda (glej Friderika)
 Brezm. spočetje M. D., 8. dec.
 Brigita, devica, 1. februarja
 Brigita, vdova, 8. oktobra
 Bronislava, 7. septembra

Brunon, škof, 17. maja
Brunon, spoznav., 6. oktobra

Cecilija, devica, muč., 22. nov.
Ceferin, papež, 26. avgusta
Celerin, muč., 3. februarja
Celestin, papež, 6. marca
Celestin, papež, 19. maja
Cezarij, mučenec, 1. novembra
Ciprijan, š., m., 14. septembra
Ciprijan (in Justina), 26. sept.
Cirak (Larg, Smaragd) 8. avg.
Ciril Aleksand., škof, 9. febr.
Ciril Jer., š., c. uč., 18. marca
Ciril, diakon, 29. marca
Ciril (in Metod), s. ap., 5. jul.
Cirila, muč., 5. julija
Cirila, devica, muč., 28. okt.
Cita, devica, 27. aprila
Cvetka (glej Terezija D. J.)

Dalmacij, š., muč. 5. decembra
Damaz, papež, 11. decembra
Damijan, muč., 12. februarja
Danijel (Dana, Danilo), 21. jul.
Danijel (in tov.), muč., 10. okt.
Danijel, spozn., 11. decembra
Darij, mučenec, 19. decembra
Darinka (gl. Darijali Martina)
David, kralj, 29. decembra
Demetrij, mučenec, 9. aprila
Demetrij, mučenec, 14. avgusta
Demetrij, škof, muč., 10. nov.
Demetrij (in tov.), m., 22. dec.
Demetrija, dev. ca, 21. junija
Deodat (Bogdan), m., 8. nov.
Deziderij (Zeljko), š., 23. maja
Didak, spozn., 13. novembra
Dinko (Glej Dominik)
Diogen, mučenec, 6. aprila
Dionizij, mučenec, 8. februarja
Dionizij, muč., 20. septembra
Dionizij, š., muč., 9. oktobra
Dionizija, mučenka, 12. dec.
Dizma, desni razb., 25. marca
Dominik (Vladimil), sp., 4. avg.
Dominika, muč., 6. julija
Domni, mučenec, 11. aprila
Domnin, mučenec, 1. oktobra
Donat, mučenec, 7. aprila
Donat, škof, m., 7. avgusta
Donat, spoz., 29. oktobra
Donata, mučenka, 17. julija
Doroslava (glej Agata)
Doroteja (Dora), d., m., 6. febr.
Doroteja (in tov.), d., m., 3. sept.
Dragotin, Drago, Draga (Karel)
Dula, mučenka, 25. marca
Dušan (glej Spiridion)

Eberhard, škof, 23. junija
Eberhard, škof, 28. novembra
Edita, devica, 16. septembra
Edmund, škof, 16. novembra
Edmund, kr., m., 20. novembra
Edmund (in tov.), m., 1. dec.
Edvard, kralj, m., 18. marca

Edvard, kralj, 13. oktobra
Edvin, kralj, 4. oktobra
Efrem, cerkv. uč., 18. junija
Egidij (Roger, Odorik), 28. jan.
Egidij od sv. Jožefa, 7. febr.
Egidij (Ilij, Tilen), opat, 1. sept.
Eleonora, devica, 21. februarja
Elevterij, š., m., 20. februarja
Elevterij, mučenec, 18. aprila
Elevterij, papež, m., 26. maja
Elija, prerok, 20. julija
Elizabeta (Spela), kralj., 8. jul.
Elizabeta, kralj., 19. novembra
Elizej, prerok, 14. junija
Ema, vdova, 19. aprila
Emanuel, muč., 26. marca
Emerenijana, d., m., 23. jan.
Emerik, sp., 5. novembra
Emigdij, š., m., 9. avgusta
Emil (Milan), m., 22. maja
Emilij, mučenec, 28. maja
Emilija (Milica), d., 17. avg.
Emilijan (Milan), š., 11. sept.
Emilijan, spozn., 11. oktobra
Emilijana (Milena), d., 5. jan.
Emilijana, muč., 30. junija
Engelbert, škof, 7. novembra
Erazem, škof, m., 2. junija
Erazem, m., 25. novembra
Erazma (s tov.), muč., 3. sept.
Erik, kralj, 18. maja
Ermin, mučenec, 27. aprila
Ernest, škof, 12. januarja
Erntruda (Erna), dev., 11. sept.
Etbini, opat, 19. oktobra
Eva (in Adam), p. st., 24. dec.
Evald, mučenec, 3. oktobra
Evarist I., pap., m., 26. okt.
Evmemija (in t.), d., m., 3. sept.
Evgenij, mučenec, 24. januarja
Evgenij, mučenec, 20. marca
Evgenij, škof, 2. maja
Evgenij I., papež, 2. junija
Evgenij, papež, 8. julija
Evgenij, škof, 13. julija
Evgenij (in Makarij), 20. dec.
Evgenij, škof, 30. decembra
Evgenija, devica, 25. dec.
Evlalija, d., m., 12. februarja
Evstahij (in tov.), m., 20. sept.
Evstohija, dev., 13. februarja
Evtihij, muč., 14. marca
Evtihij, muč., 29. septembra
Evtihij, muč., 11. decembra
Evtihijan papež, m., 8. dec.
Evzebij, muč., 6. marca
Evzebij, spozn., 14. avgusta
Evzebij, škof, muč., 16. dec.
Ezekijel, prerok, 10. aprila

Fabij, mučenec, 31. julija
Fabijan (in Seb.), m., 20. jan.
Fabiola, vdova, 27. decembra
Favst, mučenec, 16. julija
Favsta, vdova, 19. decembra
Favstin (in Jovita), m., 15. febr.

Felicijan, škof, m., 24. jan.
Felicijan (in Prim.), m., 9. jun.
Felicijan, škof, m., 20. okt.
Felicita, muč., 7. marca
Felicita s 7 sin., m., 10. julija
Felicita, muč., 23. novembra
Feliks Nol. (Srečko), s., 14. jan.
Feliks IV., papež, 30. jan.
Feliks, škof, 21. februarja
Feliks, muč., 23. aprila
Feliks, spoznavalec, 21. maja
Feliks I., papež, m., 30. maja
Feliks (in Fortunat), 11. jun.
Feliks (in Nabor), m., 12. jul.
Feliks II., papež, m., 29. jul.
Feliks in Adavkt, m., 30. avg.
Feliks, muč., 24. oktobra
Feliks, mučenec, 6. novembra
Feliks Val., sp., 20. novembra
Ferdinand, kralj, 30. maja
Ferdinand, sp., 5. junija
Fidelis Sigm., m., 24. aprila
Fides (Vera), dev., m., 1. avg.
Fides, devica, m., 6. oktobra
Fidencij, muč., 27. septembra
Filemon (in Apol.), 8. marca
Filemon, mučenec, 21. marca
Filemon (in tov.), m., 22. nov.
Filip (in Jakob), ap., 1. maja
Filip (Zdenko) Neri, 26. maja
Filip Benicij, sp., 23. avgusta
Filip, mučenec, 13. septembra
Filip, škof, 22. oktobra
Filemona, devica, 11. avgusta
Firmin, škof, m., 25. septembra
Firmin, škof, 11. oktobra
Flavij, mučenec, 7. maja
Flavijan, mučenec, 18. jan.
Flavijan, škof, 23. avgusta
Flavijana, devica, 5. oktobra
Flor, mučenec, 18. avgusta
Flor, muč., 22. decembra
Flora (Cvetka), dev., 12. jun.
Flora, dev., m., 24. novembra
Florentin, škof, 16. oktobra
Florentina, devica, 20. junija
Florijan (Cvetko), m., 4. maja
Fortunat, spozn., 1. junija
Francišek (Branimir, Branko)
Saleški, škof, c. uč., 29. jan.
Francišek Kle, m., 17. febr.
Francišek Pavl., sp., 2. aprila
Francšek Hier., sp., 17. maja
Francšek Kar., sp., 4. junija
Francšek Regis, sp., 16. jun.
Francšek Solan, sp., 14. julija
Francšek Kald., sp., 13. sept.
Francšek Asiški, sp., 4. okt.
Francšek Borgia, sp., 10. okt.
Francšek Ksaverij, sp., 3. dec.
Franciška Rim., vd., 9. marca
Franciška Sant., vd., 21. avg.
Friderik (Mirko), š., m., 18. jul.
Fridolin, opat, 6. marca
Fruktuoz, škof, m., 21. jan.
Frumencij, škof, 27. oktobra

Gabrijel Ž. M. b., sp., 27. febr.
 Gabrijel, nadangel, 24. marca
 Gal, opat, 16. oktobra
 Gaspar (Gašper), kralj, 6. jan.
 Gaudencij (Veselko), 14. okt.
 Gaudencij, škof, 25. oktobra
 Gaudioz, spozn., 7. marca
 Gaudioz, škof, 26. oktobra
 Gelazij, papež, 29. novembra
 Genovefa, devica, 3. januarja
 Gentilij, mučenec, 5. sept.
 Georgija, devica, 15. februarja
 Gerard, mučenec, 8. marca
 Gerard, škof, 26. aprila
 Gerard, škof, m., 24. sept.
 Gerard Majella, 16. oktobra
 German, škof, 12. maja
 Germana, devica, 15. junija
 Gervazij (in Protazij), 19. jun.
 Gizela, kraljica, op., 7. maja
 Glicerij, m., 21. decembra
 Gotfr.d (Bogomir), šk., 8. nov.
 Gothard, škof, 4. maja
 Gorgonij, muč., 9. septembra
 Gorgonija, 9. decembra
 Gracijan, šk., 18. decembra
 Gregor X., papež, 10. januarja
 Gregorij, papež, 13. februarja
 Gregorij, papež, 17. februarja
 Gregorij N. (Budisl.), 9. marca
 Gregorij Vel., pap., 12. marca
 Gregorij Nacian., šk., 9. maja
 Gregorij, papež, 25. maja
 Gregorij, škof, 25. avgusta
 Gregorij Čud., škof, 17. nov.
 Gregorij, papež, 28. novembra
 Gvidon, opat, 31. marca
 Gvidon, spoz., 12. septembra
 Habakuk, prerok, 15. junija
 Hadrijan III., papež, 8. julija
 Hadrijan, muč., 8. septembra
 Hedviga (Vika), 16. oktobra
 Helena (Jelka), dev., 22. maja
 Helena Švedska, m., 31. julija
 Helena, m. Konst. Vel., 18. avg.
 Helena, devica, 6. novembra
 Heliodor, škof, 3. julija
 Hema (Ema), vd., 27. junija
 Henrik Suzo, spozn., 2. marca
 Henrik, škof, 25. junija
 Henrik, cesar, sp., 15. julija
 Herbert, škof, 16. marca
 Herkulan, škof, 12. avgusta
 Herkulan, šk., m., 7. nov.
 Herman Jožef, sp., 7. aprila
 Hermenegild, muč., 13. aprila
 Hermes, muč., 4. januarja
 Hermes, muč., 28. avgusta
 Hermina, devica, 24. decembra
 Hieronim Emil., sp., 20. julija
 Hieronim, c. uč., 30. septembra
 Higin, papež, m., 11. januarja
 Hijacint, sp., 17. avgusta
 Hijacint (in Prot), m., 11. sept.
 Hijacinta, devica, 30. januarja
 Hijacinta, devica, 6. februarja
 Hilarij (Radovan), c. u., 14. jan.
 Hilarij (in Tac.), m., 16. marca
 Hilarij, škof, 25. oktobra
 Hilarija, muč., 12. avgusta
 Hilarion, opat, 21. oktobra
 Hilda, 18. novembra
 Hildegarda, opat., 17. sept.
 Hipolit (in Kas.), m., 13. avg.
 Hipolit, škof, m., 22. avg.
 Honorij, škof, 30. septembra
 Hozana, bl., 27. aprila
 Hubert, škof, 3. novembra
 Hugolin (in t.), m., 13. okt.
 Hugon, škof, 1. aprila
 Hugon, opat, 29. aprila
 Hugon, škof, 10. avgusta
 Hugon, škof, 17. novembra
 Ida, devica, 13. aprila
 Ida, grofica, 4. septembra
 Ida, devica, 29. oktobra
 Ignacij (Ognjeslav), m., 1. febr.
 Ignacij Lojola, sp., 31. julija
 Ignacij, škof, 23. oktobra
 Iluminata, dev., 29. novembra
 Inocencij, papež, 22. junija
 Inocencij, papež, 28. julija
 Irena (Miroslava), d., 21. febr.
 Irena, dev., muč., 5. aprila
 Irena (s tov.), m., 18. sept.
 Irena, dev., m., 20. oktobra
 Irenej, škof, 5. maja
 Irenej, spoz., 28. junija
 Irenej, škof, m., 4. julija
 Irenej, škof, m., 15. decembra
 Ivana (Jana) Val., vd., 4. febr.
 Ivana, žena, 24. maja
 Ivana (Orleanska), d., 30. maja
 Ivana Franc. Šan., 21. avgusta
 Ivo, sp., 19. maja
 Izabela, kraljica, 4. januarja
 Izabela, devica, 31. avgusta
 Izaija, prerok, 6. julija
 Izidor, škof, m., 2. januarja
 Izidor, muč., 5. februarja
 Izidor, škof, c. uč., 4. aprila
 Izidor, kmet, sp., 10. maja
 Jakob (Radoslav) ml., 1. maja
 Jakob st., apostol, 25. julija
 Jakob, puščavnik, 6. avgusta
 Jakob, škof, 21. oktobra
 Jakob iz Marke, sp., 28. nov.
 Janez Zlatousti, šk., 27. jan.
 Janez Miloščinar, šk., 30. jan.
 Janez Bosko, sp., 31. januarja
 Janez de Brito, sp., 4. febr.
 Janez Matski, sp., 8. februarja
 Janez Jožef od Kr., 5. marca
 Janez od Boga, sp., 8. marca
 Janez Sarkander, bl., 17. mar.
 Janez Dam., c. uč., 27. marca
 Janez Kapistran, sp., 28. marca
 Janez Klimak, opat, 30. marca
 Janez Ev. p. Lat. vr., 6. maja
 Janez Avilski, sp., 10. maja
 Janez Krst. d. la Salle, 15. maja
 Janez Nepomuk, sp., 16. maja
 Janez de Rossi, sp., 23. maja
 Janez, papež, muč., 27. maja
 Janez Fakund., sp., 12. junija
 Janez, muč., 23. junija
 Janez Krstnik, roj., 24. junija
 obglavljenje, 29. avgusta
 Janez (in Pavel), m., 26. junija
 Janez Gvalbert, opat, 12. jul.
 Janez Kolumbin, bl., 31. julija
 Janez Vianney, sp., 9. avg.
 Janez Berhmans, sp., 13. avg.
 Janez Eudes, sp., 19. avg.
 Janez, škof, 27. avgusta
 Janez Leonard, sp., 9. oktobra
 Janez Kentski, sp., 20. okt.
 Janez Gab. Perb., m., 7. nov.
 Janez od Križa, sp., 24. nov.
 Janez Evangelist, 27. dec.
 Januarij, škof, m., 19. sept.
 Jaroslav, 27. aprila
 Jedrt Brab., m., 17. marca
 Jedrt, dev., 16. novembra
 Jelisava (glej Elizabeta)
 Jeremija, prerok, 1. maja
 Jernej, škof, bl., 19. oktobra
 Jernej, apostol, 24. avgusta
 Joahim, oče Marije, 16. avg.
 Joel, prerok, 13. julija
 Jolanda, bl., 16. junija
 Jona, prerok, 21. septembra
 Jordan, sp., 15. februarja
 Jošt, opat, 16. junija
 Jozafat Kunčević, m., 14. nov.
 Jožef iz Arimateje, 17. marca
 Jožef, ženin M. D., 19. marca
 Jožef Oriol, 23. marca
 Jožef Kal., sp., 27. avgusta
 Jožef Kupertin., sp., 18. sept.
 Judita, muč., 6. maja
 Jukund, škof, 14. novembra
 Jukunda, devica, 25. novembra
 Julij, sp., 31. januarja
 Julij, papež, 12. aprila
 Julij, mučenec, 1. julija
 Julij, muč., 19. avgusta
 Julij, muč., 20. decembra
 Julija, mučenka, 7. januarja
 Julija, devica, 8. aprila
 Julija, devica, 22. maja
 Julija, muč., 22. julija
 Julija, dev., m., 10. decembra
 Julijan (in Bazilisa), m., 9. jan.
 Julijan, škof, 27. januarja
 Julijan, škof, 28. januarja
 Julijan, muč., 13. februarja
 Julijan, muč., 19. februarja
 Julijan, škof, 8. marca
 Julijan, pušč., 18. oktobra
 Julijan, muč., 5. decembra
 Julijana, vdova, 7. februarja
 Julijana, dev., muč., 16. febr.
 Julijana Falk., dev., 19. jun.
 Julijana dev., muč., 17. avg.

Julita, mučenka, 30. julija
Jurij, mučenec, 24. aprila
Just, škof, 28. maja
Just, mučenec, 14. julija
Just, škof, 14. oktobra
Just, mučenec, 18. oktobra
Just, mučenec, 14. decembra
Just, mučenec, 2. novembra
Justa, mučenka, 14. maja
Justa, mučenka, 15. julija
Justin, mučenec, 14. aprila
Justina, dev., muč., 26. sept.
Justina, dev., muč., 30. nov.
Juta, vdova, 13. januarja
Juvencij, mučenec, 8. febr.
Juvencij, mučenec, 1. junija

Kajetan, spoznavalec, 7. avg.
Kalist, mučenec, 16. aprila
Kalist, škof, 17. avgusta
Kalist, papež, muč., 14. okt.
Kamil Lelijski, spozn., 18. jul.
Kamil (in tov.), muč., 25. sept.
Kancij (in tov.), muč., 31. maja
Kandid, muč., 11. marca
Kandid, mučenec, 3. oktobra
Karel (Drag.) Bor., šk., 4. nov.
Kastor, muč., 28. decembra
Katarina Ricci, dev., 13. febr.
Katarina Gen., 22. marca
Katarina Švedska, 22. marca
Katarina Šienska, dev., 30. apr.
Katarina, dev., muč., 25. nov.
Katarina Labouré, 31. dec.
Kazimir, spoznavalec, 4. marca
Klara (Jasna), dev., 12. avg.
Klavdij, škof, 6. junija
Klavdij, mučenec, 7. julija
Klavdij, mučenec, 30. oktobra
Klavdij (in Simforijan), 8. nov.
Klemen M. Dvořak, 15. marca
Klemen, papež, muč., 23. nov.
Kleofa, muč., 25. septembra
Klet (in Marcelin), šk., 26. apr.
Klotilda, kraljica, 3. junija
Klotilda, dev., muč., 23. okt.
Knut, kralj, 19. januarja
Koloman, mučenec, 13. okt.
Kolumban, opat, 21. novembra
Konrad Plac., pušč., 19. febr.
Konrad, spozn., 21. aprila
Konrad, škof, 26. novembra
Konrad, spozn., 15. decembra
Konstancija, dev., m., 19. sept.
Konstantin, muč., 29. januarja
Kordula, dev., muč., 22. okt.
Kornelij, škof, 2. januarja
Kornelij, muč., 14. septembra
Korona, mučenka, 14. maja
Kozma (in Dam.), m., 27. sept.
Krispin, muč., 25. oktobra
Krispin, škof, 19. novembra
Krispin, muč., 5. decembra
Kristijan, muč., 17. februarja
Kristina, dev., muč., 13. marca
Kristina, dev., muč., 24. julija

Kristina, devica, 24. oktobra
Kristina, dekla, 15. decembra
Krištof Milanski, 11. marca
Krištof, mučenec, 25. julija
Krištof, mučenec, 31. oktobra
Krizancijan (in tov.), 17. febr.
Krizant (in Darij), m., 25. okt.
Krizogon, mučenec, 24. nov.
Kunigunda, cesarica, 3. marca
Kuno, spoznavalec, 1. junija
Kutberg, škof, 20. marca
Kvirin, muč., 30. marca
Kvirin, škof, muč., 4. junija

Ladislav, kralj, 27. junija
Lambert, škof, 14. aprila
Lambert, škof, muč., 17. sept.
Larg (Ciriak in Sm.), 8. avg.
Lavra, 17. junija
Lavrencij, spozn., 22. julija
Lavrencij, mučenec, 10. avg.
Lavrencij Just., škof, 5. sept.
Lazar, trž. muč., 13. aprila
Lazar, škof, 17. decembra
Lea, vdova, 22. marca
Leander, škof, 27. februarja
Leon, škof, 20. februarja
Leon, mučenec, 14. marca
Leon I., papež, c. uč., 11. april
Leon IX., papež, 19. aprila
Leon, škof, 22. aprila
Leon III., papež, 12. junija
Leon II., papež, 18. junija
Leon, papež, 3. julija
Leonard (Lenart), opat, 6. nov.
Leonard Portom., sp., 17. nov.
Leonida, mučenec, 22. aprila
Leopold, vojvoda, sp., 15. nov.
Liberij, škof, 30. decembra
Liborij, škof, 23. julija
Lidija, mučenka, 27. marca
Lidija, vdova, 3. avgusta
Lin, papež, muč., 23. avgusta
Lioba (Ljuba), dev., 28. sept.
Ljudmila, vdova, 16. sept.
Longin, 2. maja
Lucij, mučenec, 18. februarja
Lucij, papež, muč., 4. marca
Lucij, mučenec, 20. avgusta
Lucij, mučenec, 19. oktobra
Lucija dev., muč., 25. junija
Lucija, mučenka, 6. julija
Lucija, mučenka, 16. sept.
Lucija, dev., muč., 13. dec.
Lucijan, mučenec, 7. januarja
Lucijan, mučenec, 8. januarja
Lucijan (in tov.), 26. oktobra
Ludovik Tol., škof, 19. avg.
Ludovik, kralj, 25. avgusta
Ludovik Bert., spozn., 10. okt.
Ludovika Maril., dev., 15. mar.
Luka, evangelist, 18. oktobra
Lukrecija, dev., muč., 23. nov.
Macedonij, škof, 12. septembra
Magdalena (Majda) P., 29. maja
Magdalena, spokornica, 22. jul.

Makabejski bratje, 1. avgusta
Makarij (Blaženko), 2. jan.
Makarij, mučenec, 28. febr.
Makarij, škof, 10. marca
Makarij, škof, 20. junija
Makarij (in (Evg.), m., 20. dec.
Maksencij, muč., 12. decembra
Maksim, mučenec, 13. aprila
Maksim, škof, 5. maja
Maksim, škof, muč., 29. maja
Maksima, muč., 26. marca
Maksima, muč., 2. septembra
Maksimiljan, šk., muč., 3. okt.
Maksimiljan, škof, 21. febr.
Maksimiljan, šk., muč. 12. okt.
Maksimiljan, škof, 15. decembra
Mamert, škof, 11. maja
Marcel, papež, muč., 16. jan.
Marcel, mučenec, 19. febr.
Marcel, mučenec, 29. junija
Marcel, opat, 29. decembra
Marcela, vdova, 31. januarja
Marcelijan, mučenec, 18. jun.
Marcelin, mučenec, 2. junija
Marcelin, škof, 5. oktobra
Marcelina, devica, 17. julija
Marij (in tov.), muč., 19. jan.

Marije blažene Device godovi:
Zaroka z Jožefom, 23. jan.
Očiščevanje (sveč.), 2. febr.
Lurška M. b., 11. februarja
Oznanjenje M. D., 25. marca
M. b. dobrega sveta, 26. apr.
Kraljica apostolov, 16. maja
Pomoč kristjanov, 24. maja
Sredn. vseh milosti, 31. maja
Marija, Mati m. b., 9. junija
Obiskanje Marijino, 2. julija
Marija, kraljica miru, 9. jul.
Karmelska M. b., 16. julija
Marija Snežna, 5. avgusta
Vnebovzetje M. D., 15. avg.
Srce Marijino, 22. avgusta
Rojstvo Marije Dev., 8. sept.
Ime Marijino, 12. sept.
Žalostna Mati božja, petek
po tihi nedelji in 15. sept.
Rešiteljica jetnikov, 24. sept.
Rožnovenska Kraljica, prvo
ned. v oktobru in 7. nov.
Materinstvo Marijino, 11. okt.
Darovanje Marijino, 21. nov.
Marija, čud. svetinja, 27. nov.
Brezm. spočetje, 8. dec.
Lavretanska M. b., 10. dec.
Marija Egiptska, 2. aprila
Marija Kleofova, 9. aprila
Marija Frančiška, dev., 6. okt.
Marijan, mučenec, 17. januarja
Marijan, spozn., 19. avgusta
Marijan (in tov.), muč., 1. dec.
Marin (in tov.), muč., 3. marca
Marin, muč., 26. decembra
Marjeta (Margareta), 28. jan.
Marjeta Kort., spok., 22. febr.

Marjeta, kraljica, 10. junija
 Marjeta, dev., muč., 20. jul. ja
 Marjeta Alakok, dev., 17. okt.
 Marko, evangelist, 25. aprila
 Marko (in Marcelijan), 18. jun.
 Marko (in tov.), muč., 7. sept.
 Marta (in tov.), muč., 19. jan.
 Marta, devica, 29. julija
 Mart n (Davorin), škof, 11. nov.
 Martin, papež, muč., 12. nov.
 Martina, dev., muč., 30. jan.
 Matej, apostol, 21. septembra
 Matija (Bogdan), ap., 24. febr.
 Matilda devica, 26. februarja
 Matilda, kraljica, 14. marca
 Maver, opat, 15. januarja
 Mavric.j (in tov.), m., 22. sept.
 Mavrilij, škof, 13. septembra
 Medard, škof, 8. junija
 Mehtilda, devica, 10. aprila
 Melanij, škof, 6. januarja
 Melanja, žena, 31. decembra
 Melecij, škof, 12. februarja
 Melhior, kralj, 6. januarja
 Melkiad, papež, muč., 10. dec.
 Menas, muč., 11. novembra
 Metod, škof, 14. junija
 Mihael, nadangel, 29. sept.
 njegovo prikazanje, 8. maja
 Miron, škof, 8. avgusta
 Miron, mučenec, 17. avgusta
 Miroslav (glej Friderik)
 Modest, škof, 24. februarja
 Modest, škof krški, 31. marca
 Mohor (in Fort.), muč., 12. jul.
 Mojzes, prerok, 4. septembra
 Monika, vdova, 4. maja

 Nada, 24. septembra
 Nahum, prerok, 1. decembra
 Najd. Stefana, prv. m., 3. avg.
 Narcis, škof, 29. oktobra
 Natalija (Božena), m., 27. jul.
 Natalija, spozn., 1. decembra
 Nazarij, muč., 12. junija
 Nazarij (in tov.), muč., 28. jul.
 Neofit, mučenec, 20. januarja
 Neronovi mučenci, 24. junija
 Néstor, mučenec, 26. februarja
 Neža (Janja), dev., m., 21. jan.
 Neža Praška, 2. marca
 Nicefor, patriarh, 13. marca
 N.kander, muč., 17. junija
 Nikarij, mučenec, 14. dec.
 Neža (Montep.), dev., 20. apr.
 Nikolaj (in tov.), muč., 9. jul.
 Nikolaj Tol., spozn., 10. sept.
 Nikolaj I., papež, 13. novembra
 Nikolaj Tavelić, muč., 14. nov.
 N.kolaj (Miklavž), škof, 6. dec.
 Nikomed, muč., 15. septembra
 Norbert, škof, 6. junija
 Notburga, dev., 13. septembra

 Oblavljenje J. Krst., 29. avg.
 Odilo, opat, 1. januarja
 Odon, opat, 18. novembra

 Odorik (Rog. in Egid.), 28. jan.
 Ognjeslav (glej Ignacij)
 Olaf, kralj, 29. jul. ja
 Olga, kneginja, 11. julija
 Oliva, devica, 3. junija
 Onezifor, muč., 6. septembra
 Onezim, muč., 16. februarja
 Orest, mučenec, 13. decembra
 Oskar, škof, 3. februarja
 Otilja, devica, 13. decembra
 Otmar, opat, 16. novembra
 Oton, mučenec, 16. januarja
 Oton, škof, 23. marca
 Oton, škof, 2. julija
 Ozej (in Agej), pr., 4. julija
 Ožbalt, kralj, muč., 5. avgusta

 Pacifik, spozn., 25. septembra
 Pahomij, opat, 9. maja
 Pamfil.j, mučenec, 1. junija
 Pankracij, mučenec, 12. maja
 Panteleon, mučenec, 27. julija
 Pashal, spozn., 17. maja
 Pastor, mučenec, 29. marca
 Pastor, spoznavalec, 26. julija
 Patricij (Patrik), šk., 17. marca
 Patricija, devica, 25. avgusta
 Pavel, prvi pušč., 15. januarja
 Paviovo spreobrnjen., 25. jan.
 Pavel, mučenec, 2. marca
 Pavel od Križa, spozn., 28. apr.
 Pavel, škof, 7. junija
 Pavel I., papež, 28. junija
 Pavla spomin, 30. junija
 Pavla, vdova, 26. januarja
 Pavla, dev., muč., 3. junija
 Pavla, dev., muč., 10. avgusta
 Pavlin, oglejski škof, 11. jan.
 Pavlin Nol., škof, 22. junija
 Pavlin, škof, 31. avgusta
 Pavlin, škof, 11. oktobra
 Pavlina, 14. marca
 Pavlina, muč., 6. junija
 Pavlina, devica, 2. decembra
 Pavlina, muč., 31. decembra
 Pelagija, muč., 23. marca
 Pelagija, mučenka, 11. julija
 Pelagija, spok., 8. oktobra
 Peregrin, spozn., 27. aprila
 Peregrin, mučenec, 13. junija
 Peregrin, spozn., 28. julija
 Perpetua (in Felicita), 6. marca
 Perpetua, žena, 4. avgusta
 Peter, škof, 9. januarja
 Peter Nol., spozn., 28. jan.
 Peter Dam., šk., c. uč., 23. febr.
 Peter Kanizij, c. uč., 27. aprila
 Peter, mučenec, 6. aprila
 Peter, mučenec, 29. aprila
 Peter Regalat, spozn., 13. maja
 Peter Celestin, pap., 19. maja
 Peter (in tov.), muč., 2. junija
 Peter Faber, spozn., 9. avg.
 Peter (in Pavel), ap., 29. jun.
 Peter Eymard, spozn., 3. avg.
 Peter Klaver, spozn., 9. sept.

Peter Alkant., spozn., 19. okt.
 Peter Aleks., muč., 26. nov.
 Peter Krizolog, c. uč., 4. dec.
 Peter Fourier, škof, 9. dec.
 Petra vezi, 1. avgusta
 Petrov stol (v Rimu), 18. jan.
 v Antiohiji, 22. februarja
 Petronij, škof, 6. septembra
 Petronla, devica, 31. maja
 Pij V., papež, 5. maja
 Pij I., papež, 11. julija
 Placid (in tov.), muč., 5. okt.
 Platon, menih, 4. aprila
 Plavt, muč., 29. septembra
 Polikarp, škof, muč., 26. jan.
 Ponc.jan, papež, muč., 19. nov.
 Potamijena, muč., 28. junija
 Prakseda, devica, 20. junija
 Prakseda, devica, 21. julija
 Primož (in Fel.), muč., 9. junija
 Priscila, žena, 16. januarja
 Priska, dev., muč., 18. jan.
 Prokopij, spozn., 27. februarja
 Prot (in Hijacint), m., 11. sept.
 Protazij (in Gervazij), 19. jun.
 Ptolomej, škof, muč., 24. avg.
 Puđencijana, dev., 19. maja
 Pulherija, kraljica, 7. julija
 Pulherija, devica, 10. sept.

 Radegunda, kraljica, 13. avg.
 Rafael, nadangel, 24. oktobra
 Rajmund Penjafortski, 23. jan.
 Rajmund, spozn., 31. avgusta
 Rajner, spozn., 17. junija
 Rajner, škof, 30. decembra
 Rane sv. Frančiška, 17. sept.
 Regina, dev., muč., 7. sept.
 Remigij, škof, 1. oktobra
 Renata, vdova, 22. maja
 Rihard, kralj, 7. februarja
 Rihard, škof, 3. aprila
 Robert, spozn., 17. aprila
 Robert, opat, 29. aprila
 Robert Bel., c. uč., 13. maja
 Robert, opat, 7. junija
 Roderik, muč., 13. marca
 Rok, spozn., 16. avgusta
 Roman, opat, 28. februarja
 Roman, opat, 22. maja
 Roman, mučenec, 9. avgusta
 Roman, škof, 23. oktobra
 Romana, devica, 23. februarja
 Romuald, opat, 7. februarja
 Roza Limanska, dev., 30. avg.
 Rozalija, devica, 4. septembra
 Rudina, vdova, 13. marca
 Rudolf, škof, 26. januarja
 Rudolf, mučenec, 17. aprila
 Rudolf (in tov.), muč., 27. jul.
 Ruf, muč., škof, 27. avgusta
 Ruf (in tov.), muč., 28. nov.
 Rufin, škof, 26. avgusta
 Rupert, škof, 27. marca

 Saba (Sava), muč., 12. aprila
 Saba, opat, 5. decembra

Sabina, muč., 29. avgusta
 Sabina, muč., 27. oktobra
 Sadot, šk., (in tov.), m., 20. febr.
 Saloma Mar., 22. oktobra
 Salomon, škof, 28. septembra
 Salvator, spozn., 18. marca
 Salvin, škof, 12. oktobra
 Samuel, prerok, 20. avgusta
 Saturnin, muč., 21. febr.
 Saturnin, muč., 29. novembra
 Savin, mučenec, 11. julija
 Sebastijan (Boštjan), 20. jan.
 Sedem bratov muč., 10. julija
 Sedem ustanovit., 12. februarja
 Sekunda, dev., muč., 10. jul.
 Senen (in Abdon), m., 30. jul.
 Serafin, spozn., 12. oktobra
 Serapion, škof, 21. marca
 Serena (Jasna), žena, 16. avg.
 Sergij, mučenec, 24. februarja
 Sergij, mučenec, 27. julija
 Sergij I., papež, 8. septembra
 Sergij, mučenec, 7. oktobra
 Servacij, škof, 13. maja
 Servul, spozn., 23. decembra
 Severin, opat, 8. januarja
 Severin, škof, 23. oktobra
 Severin, spozn., 1. novembra
 Severin, škof, 21. decembra
 Sholastika, dev., 10. februarja
 Sibila, dev., 17. avgusta
 Sidonij (Zdenko), škof, 23. avg.
 Sigismund (Ziga), m., 11. maja
 Sikst III., papež, 28. marca
 Sikst I., papež, 3. aprila
 S.kst II., papež, 6. avgusta
 Silverij, papež, 20. junija
 Silvester, opat, 26. novembra
 Silvester, papež, 31. decembra
 Simeon, škof, muč., 18. febr.
 Simeon, škof, 21. aprila
 Simeon, starček, 8. oktobra
 Simforijan (in Klavdij), 8. nov.
 Simforoza, muč., 18. julija
 Simon (in Juda), ap., 28. okt.
 Simon, deček, muč., 24. marca
 Simplicij, muč., 18. decembra
 Slavka (Slavko) glej Alojzij
 Smaragd (Cirijak in Larg),
 muč., 8. avgusta
 Sofonija, prerok, 3. decembra
 Sofronij, škof, 11. marca
 Sokrat, mučenec, 19. aprila
 Sonja (glej Zofija)
 Soter (in Gaj), p., m., 22. apr.
 Sotéra, dev., muč., 10. febr.
 Spiridion (Dušan), op., 14. dec.
 Stanislav (Stanko), šk., 7. maja
 Stanislav Kostka, sp., 13. nov.
 Sulpicij, škof, 17. januarja
 Sulpicij, muč., 20. aprila
 Suzana (in Tibur.), m., 11. avg.

Štefan, opat, 17. aprila
 Štefan, mučenec, 25. aprila
 Štefan, papež, 2. avg.

Štefan, ogrski kralj, 2. sept.
 Štefan Pongrac, muč., 7. sept.
 Štefan, prvi mučenec, 26. dec.
 najdenje njegovo, 3. avg.
 Štirje kronani muč., 8. nov.

Tarzacij, mučenec, 15. avgusta
 Tatjana (Tanja), muč., 12. jan.
 Tea, muč., 19. decembra
 Tekla, muč., 26. marca
 Tekla, dev., muč., 23. sept.
 Telesfor, papež, muč., 5. jan.
 Teobald, pušč., 1. julija
 Teodor (Božidar, Fedor), 7. jan.
 Teodor, muč., 15. aprila
 Teodor, muč., 9. novembra
 Teodora, muč., 13. marca
 Teodora, muč., 1. aprila
 Teodozija, devica, 2. aprila
 Teofil (Bogoljub), muč., 8. jan.
 Teofil, škof, 5. marca
 Teofil, spozn., 2. oktobra
 Teofil, mučenec, 3. novembra
 Teotim (in tov.), muč., 18. dec.
 Terezija Deteta Jez., 3. okt.
 Terezija, devica, 15. oktobra
 Tertulin, muč., 4. avgusta
 Tiburcij (in tov.), muč., 14. apr.
 Tiburcij (in Suz.), m., 11. avg.
 T.cijan, škof, 3. marca
 Tilen (glej Egidij)
 Timotej, škof, 24. jan.
 Timotej, muč., 6. aprila
 Timotej, muč., 10. junija
 T.motej, muč., 22. avgusta
 Tit, škof, 6. februarja
 Tomaž Akv., c. uč., 7. marca
 Tomaž Tol., muč., 9. aprila
 Tomaž Moore, muč., 9. julija
 Tomaž Vilan., škof, 22. sept.
 Tomaž, škof, 3. oktobra
 Tomaž (Tomislav), ap., 21. dec.
 Tomaž, škof, muč., 29. dec.
 Trifon, muč., 10. novembra
 Trifun (in tov.), muč., 3. julija

Ubald, škof, 16. maja
 Udalrik (glej Urh)
 Urban I., papež, 25. maja
 Urban, škof, 7. decembra
 Urban, papež, 19. decembra
 Urh, škof, 4. julija
 Uršula (in tov.), d., m., 21. okt.

Valburga, dev., 25. februarja
 Valens, mučenec, 21. maja
 Valent, škof, 26. julija
 Valentin (Zdravko), šk., 7. jan.
 Valentin, muč., 14. februarja
 Valentin (in tov.), muč., 3. nov.
 Valentin, muč., 11. novembra
 Valentina, dev., 25. julija
 Valerij, škof, 29. januarja
 Valerija, muč., 28. aprila
 Valerija, muč., 5. junija
 Valerija, muč., 9. decembra
 Valerijan (in tov.), m., 14. apr.
 Valerijan, muč., 23. avgusta

Valerijan, spozn., 12. sept.
 Valerijan ogl., škof, 27. nov.
 Vekoslav (glej Alojzij)
 Venancij, škof, muč., 1. aprila
 Venancij, muč., 18. maja
 Venčeslav, knez, 28. septembra
 Vendelin, spozn., 20. oktobra
 Venefrida, dev., muč., 3. nov.
 Vera (glej Fides)
 Verena, devica, 1. septembra
 Veronika (Vera), dev., 13. jan.
 Veronika Jul., dev., 9. julija
 Veselko (glej Gavdencij)
 Vid (in tov.), muč., 15. junija
 Vigilij, škof, muč., 26. junija
 Vigilij, škof, 26. septembra
 Vika (glej Hedviga)
 Viktor (Zmagoslav), m., 22. jan.
 Viktor, spozn., 26. februarja
 Viktor, muč., 10. marca
 Viktor, muč., 8. maja
 Viktor, muč., 24. julija
 Viktor, papež, muč., 28. julija
 Viktor, škof, 23. avgusta
 Viktor, mučenec, 26. avgusta
 Viktor, papež, 16. oktobra
 Viktorija, dev., muč., 11. febr.
 Viktorija, muč., 17. novembra
 Viktorija, devica, 23. decembra
 Viktorin, muč., 25. februarja
 Viktorin, škof, 8. junija
 Viktorin, škof, muč., 2. nov.
 Vilbald, škof, 7. julija
 Vilibord, škof, 7. novembra
 Viljem, škof, 10. januarja
 Viljem, pušč., 10. februarja
 Viljem, opat, 6. aprila
 Viljem, opat, 28. maja
 Viljem, škof, 8. junija
 Viljem, opat, 25. junija
 Vincencij (Vinko), m., 22. jan.
 Vincencij Fer., spozn. 5. aprila
 Vincencij, muč., 19. aprila
 Vincencij Pavl., spozn., 19. jul.
 Vincencij, muč., 24. julija
 Vincencij, muč., 27. oktobra
 Virgilij, muč., 13. septembra
 Virgilij, škof, 27. novembra
 Vital, muč., 14. februarja
 Vital, muč., 28. aprila
 Vital, muč., 4. novembra
 Vivina, devica, 17. decembra
 Vladimír, knez, 15. julija
 Vojslava, dev., 27. maja
 Vojteh (Adalbert), šk., 23. apr.
 Volbenk (Volfgang), šk., 31. okt.

Zaharija, papež, 15. marca
 Zaharija, prerok, 6. septembra
 Zaharija (in Elizabeta), 5. nov.
 Zdenko (glej Filip ali Sidonij)
 Zenon, muč., 5. aprila
 Zofija (Sonja), muč., 15. maja
 Zofija (in tov.), muč., 18. sept.
 Zofija, vdova, 30. septembra

Žiga (glej Sigismund)

Na pragu nove dobe

Desetletnico republike Jugoslavije smo lani 29. novembra z vso slovesnostjo praznovali ne le doma, kjer smo pregledali značilnosti njenega razvoja, njenih uspehov in težav, ampak je ta obletnica imela velik odmev tudi v inozemstvu. V razdobju desetih let smo dogradili temelje naše socialistične družbene skupnosti, postavili smo temelje naše industrije in napravili odločilen korak iz gospodarsko zaostale države. Sadovi naših naporov se kažejo na vseh področjih dela in življenja, perspektive v prihodnost pa kažejo razdobje novega napredka, še večje skrbi za človeka in dvig njegove življenjske ravni.

Jugoslavija je v desetih letih graditve pokazala vsemu svetu, kako se je treba boriti za socializem. S svojim zgledom pa je pokazala tudi, kako se je treba boriti za mir na svetu, za mednarodno sodelovanje in za uveljavljanje načel Združenih narodov. Zato pa tudi uživa ugled in zaupanje v mednarodnem svetu.

Ob prehodu v novo desetletje objavljamo nekaj izjav nekaterih naših vodilnih državnikov s IV. plenuma zveznega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije in izjavo maršala Tita na svečani seji zveznega Izvršnega sveta na dan republike 29. novembra 1955:

»Prehajamo v drugo desetletje življenja naše republike in trdno sem prepričan, da bodo v tem desetletju prišle do vidnega izraza blagodati naporov, ki so jih doslej vlagali naši narodi, da bi laže in srečneje živeli. Naša skrb mora biti v novem desetletju posvečena življenju in razvoju Federativne ljudske republike Jugoslavije, to je temu, da delamo z vsemi svojimi sposobnostmi za srečo naših narodov.«

(Predsednik Republike Tito.)

»Zdaj lahko damo prednost tistemu, kar nam bo najhitreje rodilo sadove glede življenjskega standarda in izravnana naše plačilne bilance...«

»Zdaj smo se že dvignili na to stopnjo v izgradnji naše težke industrije, da imamo na čem graditi naprej, počasneje in laže. To zahteva tudi nujna potreba našega prebivalstva, da mu olajšamo breme, ki ga je nosilo dotlej naše delovno ljudstvo. To zahteva nujna potreba, da proizvajamo čim prej in čim več sredstev za široko potrošnjo, za preskrbo prebivalstva.«

»Dejanja veličastnih naporov delovnih ljudi naše socialistične skupnosti govore najzgovorneje o velikanskih uspehih ustvarjalnega dela naših delovnih ljudi.«

(Predsednik Republike Tito.)

*

Začenjamo novo obdobje

»Ko proslavljamo deseto obletnico razglasitve Federativne ljudske republike Jugoslavije, ne pozabljamo, da je to pomembno dejanje v zgodovini jugoslovanskih narodov, storjeno z enodušnim sklepom Ustavodajne skupščine, prek katere so svojo voljo izrazile milijonske množice ljudstva, pravzaprav pomenilo samo končno potrditev, končno oblikovanje in še eno demokratično preverjanje tistih sadov, ki smo jih dosegli že sredi srditih vojnih dogodkov dve leti prej, da je pomenilo to dograditev in okrepitev tistega temelja, ki je bil dan novi Jugoslaviji 29. novembra 1945. leta na drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu.

Izvolitev predsedstva AVNOJ in prve ljudske vlade, vsi ti sklepi so pomenili, čeprav so bili sprejeti poldrugo leto pred koncem vojne, končno politično zmago osvobodilne borbe naših narodov... Dejstvo, da smo izbojevali to zmago v takšnem trenutku in v specifičnih pogojih boja, ki smo ga bili dotlej brez pomoči s katerekoli strani, je ključ k razumevanju vsega razvoja Jugoslavije od tistega trenutka do danes, vseh etap in teženj tega razvoja, tiste velikanske moralne moči, izpričane leta 1948 in v naslednjih letih, kakor tudi vseh notranje- in zunanjepolitičnih naporov in uspe-

MARŠAL JOSIP BROZ-TITO

hov, ki so ustvarili sedanji ugledni položaj naši državi v svetovni skupnosti narodov. To je bilo tisto veliko dejstvo, ki je naposled strnilo v eno usodo jugoslovanskih narodov, ki je napravilo iz njihove dotlej skupne zgodovine neločljivo celoto, eno samo, enotno socialistično zgodovino.

Po doslej doseženih uspehih naše izgradnje smelo začnemo novo etapo v našem kulturnem razvoju. Za nove naloge potrebujemo mnogo energije in vztrajnosti, prostovoljne in zavestne mobilizacije vseh naših ustvarjalnih, duhovnih in gmotnih sil.«

(Moša Pijade.)

Po poti samoupravljanja

»Med činitelji razvoja naše države v minulih desetih letih njene socialistične graditve zavzema vsekakor eno izmed najpomembnejših mest tisto, kar nazivamo s skupnim imenom: samoupravljanje. Ime ni sicer povsem točno, saj skriva zelo različne pojave. Ohranimo ga, ker nimamo boljšega tudi zato, ker vendarle nekako odraža isto osnovno težnjo v vseh pojavih, o katerih govorimo.

Prelomnica v tem razvoju je bilo seveda leto 1950 z osnovnim zakonom o upravljanju gospodarskih podjetij. Na podlagi pojmovanja tega zakona se je začel novi razvoj... Lahko bi rekli, da na najširši fronti državne dejavnosti sodeluje sedaj velika množica ljudi in da ima to dve osnovni revolucionarni posledici: prvo, da se tako preprečuje oddvajanje državnega aparata od ljudskih množic, in drugo, da se s tem tudi »poslednja kuharica ukvarja z državnimi posli.« V tej smeri je mnogo storjenega.

Če gledamo s stališča udeležbe ljudskih množic v upravljanju javnih in družbenih poslov, bi bili lahko zadovoljni. Popolnega uspeha ne bo mogel nihče izpodbijati...

Dasiravno praznujemo deseto obletnico začetka graditve socializma, pa vendarle ne bi mogli reči, da tudi večji za-

mah tega procesa praznuje deseto obletnico. Tu imamo znatno manj časa za seboj, toda to ne zmanjšuje pomena doslej doseženih uspehov. Pred nami ni več samo mršava izkušnja »pariške komune« in nekatere tuje izkušnje, marveč že sedaj dokaj bogata lastna izkušnja, ki vsak dan bolj raste. Ta izkušnja v velikanski meri bogati široke množice ljudi, pa četudi celo nekatere temeljne načelne stvari niso povsod še vedno jasne. Toda prav ta proces je sila razmahnil ustvarjalne sile naših narodov in mi korakamo še odločneje naprej.«

(Dr. Vladimir Bakarić.)

Kmetijstvo v prihodnosti

»Naš povojni kmetijski razvoj je ustvaril pogoje hitrejšega razvoja kmetijstva.

Prvič, krepitev gospodarske moči dežele in razvoj industrije omogočata izločanje večjih sredstev za dolgoročno vlaganja v kmetijstvo in druge gospodarske panoge, neposredno povezane s kmetijstvom. Hkrati bo povečanje zanimanja proizvajalcev za izboljšanje kmetijske proizvodnje pripomoglo, da bodo le-ti sami vlagali več svojih sredstev v kmetijstvo.

Drugič, spričo krepitev kupne moči trga s kmetijskimi pridelki postajata kmetijska proizvodnja in njen napredek rentabilna. Ta gospodarski interes za povečano proizvodnjo ima pomembno vlogo.

V industriji so nastale večje možnosti za tehnično opremo kmetijstva. Mislim, da so zmogljivosti industrije kmetijskih strojev in orodja sedaj približno štirikrat večje kakor pred vojno in da lahko še nadalje naraščajo. Naša industrija je osvojila vrsto novih strojev — zelo kompliciranih. Sedaj pa se pripravljajo na izdelavo traktorjev in kombajnov v večjih količinah.

Mimo tega je nastalo pravo omrežje vzornih kmetijskih znanstvenih in drugih ustanov ter postaj, veterinarskih, za

varstvo rastlin itd. Ustvarjen je bil strokovni kmetijski kader in ustanovljene so bile šole za nada'jnje usposabljanje strokovnega kadra. Ne bomo omenjali sicer sila impozantnih števil. So pogoji, da s hitrim tempom pridemo v naslednjih letih do kakovostnih semen. Proizvajalec na naši vasi se je otresel različnih predsodkov, drznejše uporablja novejša metode v kmetijstvu. Povprečno vzeto ima višjo raven osnovne izobrazbe.

Obstaja tudi omrežje gospodarskih organizacij na vasi — zadrug — z njihovimi uspehi in pomanjkljivostmi, ali omrežje organizacij, ki bodo lahko prevzele številne naloge v kmetijstvu.

Razvoj našega socialističnega sistema pa nam naposled omogoča, da se z večjo natančnostjo lotevamo drugih vprašanj v odnosih med vasjo in mestom in da jih zastavljamo tako, da krepe kmetijsko proizvodnjo.

Tehnične zmogljivosti našega kmetijstva so zelo velike. Imamo širok razpon od nizkih donosov na naših poljih, do tistih, ki jih je moč doseči ob določenih ukrepih in ki so bili na svetu doseženi. Ni večjih možnosti za povečanje kmetijskih površin, zato pa so izredne možnosti za napredek kmetijstva z melioracijo. Ne le z melioracijo, marveč tudi z drugimi ukrepi se je moč uspešno boriti proti suši. Velike možnosti so tudi v razvijanju predelovalne industrije kmetijskih pridelkov, ki je sedaj še nerazvita.

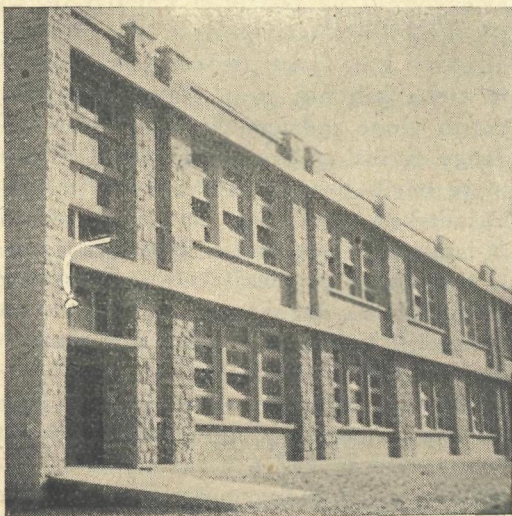
Vprašanje zadrug je neločljivo od celotnega vprašanja napredka kmetijstva in razvoja družbenih — socialističnih odnosov pri nas. O tem vprašanju bodo potrebne še razprave, da bi docela pojasnili in določili pot razvoja socializma na vasi ter naše politike na vasi. Vprašanje razvoja zadrug ni v sedanjem trenutku samo gospodarsko in organizacijsko vprašanje samih zadrug, temveč tudi naše splošno politično in gospodarsko vprašanje. Vloga zadrug v našem napredku ni vprašanje naših delavcev v združnem sektorju, marveč

vprašanje celotne organizacije Socialistične zveze — tistih v vasi in tistih v mestu. Zakaj, to je, ponavljam, politično vprašanje. Še več, tudi številna organizacijska vprašanja je treba reševati s političnimi sredstvi.

Predvsem je treba razumeti, da naše zadruge niso isto, kar so zadruge v kapitalizmu. Z njimi imajo skupno le-to, da so gospodarske organizacije kmetijskih proizvajalcev, da uporabim grobo definicijo. Naše zadruge morajo biti socialistična podjetja z družbenimi sredstvi za proizvodnjo na področju kmetijstva, ki jih upravljajo sami proizvajalci in organizatorji kmetijske proizvodnje. Tudi tu je treba biti boj proti staremu pojmovanju vloge zadruge, ki hoče vlogo zadruge skrócić na predvojno vlogo. Treba se je boriti proti reakcionarnim in spekulantskim elementom, ki nočejo, da bi zadruge uspevale. Boriti se moramo proti cehovstvu in primitivnosti, da ljudje ostajajo v združni trgovini, namesto da bi razvili veliko in močno gospodarsko organizacijo. Boriti se moramo proti težnjam, da bi napredovalo kmetijstvo brez razvijanja socialističnih odnosov. Boriti se moramo za kadre v zadrugah, ki bodo prinesli v zadrugo poslovnega duha in povzdignili njih delo na višjo raven. Vloga zadruge se bo dvigala z naraščanjem sredstev, s katerimi bo razpolagala, in s porastom vpliva na proizvodnjo individualnega gospodarstva. Razvoj socialističnih odnosov na vasi pa je tudi temelj razvoja socialistične zavesti. Vsi komunisti in vsi člani Socialistične zveze zlasti na vasi se morajo boriti za napredek zadrug, za njihovo gospodarsko moč, za porast družbenih sredstev v zadrugah, za njihovo organizatorsko vlogo v dviganju proizvodnje, v razvoju in napredku vasi na splošno. Odpraviti moramo naše subjektivne pomanjkljivosti. Odpraviti moramo tisto, kar je nejasno in zaostalo v našem pojmovanju tega vprašanja. Mislim tudi, da je treba sistematično nadaljevati proučevanje kmetijstva in sploh odnosov med vasjo in mestom.◀

(Petar Stambolić.)

S proslavo desetletnice osvoboditve naše domovine in desetletnice razglasitve Narodne vlade Slovenije v maju leta 1955 smo zaključili vrsto pomembnih praznovanj in obletnic. Spominjali smo se naše narodnoosvobodilne borbe, osvoboditve same in prvih dni življenja nove Jugoslavije. Pregledali pa smo tudi delo, ki smo ga opravili v času od osvoboditve do danes.

Nova slovenska šola v Kopru

Spremenjena podoba naše zemlje

Deset let je v zgodovini naroda kratka doba. Kljub temu je bila v tem času naša domovina obnovljena, socialno preurejena in sprejeta v družbo resnično naprednih in pomembnih držav. Glavne težnje, ki so nam bile pred očmi v težkih dneh borbe, so bile v tej kratki dobi uresničene. Oblast je prešla v roke ljudstva, zemlja je postala last tistega, ki jo obdeluje, delavci pa že sami upravljajo svoje tovarne in podjetja. Tako so ustvarjeni temelji za pravičen red, za večje blagostanje, pa tudi za nemoten kulturni razvoj našega ljudstva. S tem nikakor ni rečeno, da smo že danes v vrsti najbolj razvitih držav, ker je kljub neizmerni pridnosti naših ljudi vendarle povsem nemogoče narediti iz gospodarsko

in kulturno zaostale države, kakor je stara Jugoslavija brez dvoma bila, v tako kratkem času gospodarsko in kulturno vzgledno občestvo.

Vsak, še tako preprost gospodar, ki si postavlja novo hišo ali pa le staro temeljito obnavlja, ve, da je takšen poskus zvezan z velikimi stroški. Za revnega gospodarja pomenijo veliki stroški tudi velike žrtve, zmanjšanje udobnosti za nekaj časa, omejitev izdatkov za predmete, ki jih je mogoče pogrešati, in še marsikaj drugega. Za državo, ki je gospodarsko zaostala (čeprav ima izredno mnogo naravnih bogastev), velja vse to prav tako. Država, ki se je preko toliko razdejanj dokopala do svobode, je podobna pogorelcu, ki si mora v najkrajšem času postaviti hišo in hleve, da ne bo kot človek in kot delavec povsem propadel. Ker pa mora pri tem misliti daleč naprej, za rodove, ki še niso rojeni, zato se graditelji novih družbenih temeljev in stavb ne morejo zadovoljiti z načrti, ki bi hoteli le stare prostore obnoviti, temveč hočejo zgraditi nekaj večjega, trdnjšega in lepšega, kakor je bil stari dom. Vse to prav dobro razumemo in tudi pohvalimo, če gre za načrte posameznikov, ki obnavljajo svoje hiše in gospodarstva. Nekoliko težje je s priznanjem in pohvalo, ko gre za graditev naprav, podjetij in zgradb, ki so last družbe ali države. Skrb za ta skupni dom je ljudem, ki so bili vzgojeni za varovanje zasebne lastnine, za skupne zadeve pa se niso kaj prida menili, nekam odveč. Zato so takim ljudem večje dajatve za skupnost nepotrebno breme, ki ga seveda tudi kaj malo razumejo. Na take se novi graditelji gospodarstva in kulture ne morejo in nočejo ozirati. Verjetno je, da gredo v svoji vnemi včasih predaleč, načelno pa imajo prav. Ker pa se ves razvoj življenja vedno bolj oddaljuje od ozke skrbi za čisto osebne zadeve in koristi v smeri proti varovanju skupnih koristi, smo lahko prepričani, da bo življenje samo naše žrtve za skupne zadeve opravičilo in potrdilo. Čim bolj napreduje tehnika (in resnič-

Močna vojska je omogočila graditev socializma

no napreduje, o tem danes nihče več ne dvomi), tem bolj je prosep zasebnega gospodarstva odvisen od naprav, ki jih more zgraditi samo skupnost. Prometna sredstva, tovarne, elektrarne, trgovine in še mnogo drugega, vse to je potrebno za uspešno gospodarjenje vsakega posameznika. Zato je narobe, če trde nekateri kmečki ljudje, da se jih graditev tovarn, mostov in železnic ne tiče. Gospodarstvo države je prav tako celota, kakor je kmetija s svojimi njivami, travniki, gozdovi, vinogradi, pašniki in drugim. Če ni bilo med posameznimi panogami gospodarstva pravega sorazmerja, mora vodstvo ljudskega občestva za

zanemarjene dele žrtvovati več kakor za druge. Tudi kmet naredi tako, če uvidi, da mu zanemarjen travnik celotno gospodarjenje hromi in ovira. To morajo vedeti tisti, ki se ne morejo sprijazniti z graditvijo tovarn, prometnih sredstev in kulturnih ustanov, ker mislijo, da njim zaradi oddaljenosti ne morejo koristiti.

Če vse to pravično ocenimo in priznamo, bomo morali reči, da smo v zadnjih desetih letih izredno veliko dosegli, marsikaj uredili, veliko vsega obnovili, pa kljub temu nismo padli v revščino in pomanjkanje, ki so ju nekateri ljudje napovedovali. Če bi ljudje, ki so veljali pred vojno za premožne ali celo bogate,

ne presojali življenja v novi Jugoslaviji le po svoji osebni zamisli o lastnem blagostanju, bi dobili bistveno drugačno sliko o razmerah v naši državi, kakor pa jo imajo, če so ostali sebični in so postali še poleg tega zagrenjeni, ker ne gre vse po njihovih željah. Kdor bi hotel res kaj dokazati, bi moral narediti statistiko revščine in pomanjkanja v stari Jugoslaviji in bi jo moral primerjati s stanjem, kakršno je danes. Ni dvoma, da bi prinesla taka primerjava zmago sedanji ureditvi, čeprav bi se istočasno pokazalo, da so plače uslužbencev nižje, kakor so bile, dajatve za skupnost pa splošno večje. Pravičnost namreč ni v tem, da obdržiš svoje dohodke na isti višini, na kateri so bili, temveč v tem, da so dobrine, s katerimi skupnost razpolaga, pravično razdeljene. Tudi ni prav, če presojamo učinkovitost novega družbenega reda po višini plač in po bogastvu dohodkov, ki smo jih imeli v času pred vojno, in pri tem nič ne upoštevamo razdejanj okupacije in vojne. Prav tako narobe je, če se ne oziramo na ogromne množice najpreprostejših ljudi, ki se jim danes brez dvoma bolje godi, kakor pa se jim je nekoč. In če se že ne morejo pohvaliti vsi z boljšo hrano, z lépšo obleko in z udobnejšim stanovanjem, pa je treba pomisliti na ugled, ki ga danes ti ljudje v našem narodnem in državnem občestvu uživajo, na častnost dela in delavskega imena, na socialno zavarovanje in zdravstveno oskrbo, ki jim je zagotovljena, na zavest, da sami upravljajo podjetje in ustanove, pa morda še na marsikaj drugega. Pri tem ne gre samo za delavstvo po mestih in industrijskih središčih, temveč tudi za hlapce in dekle, za poljske delavce, viničarje in bajtarje. Pravično presojanje novih razmer bi morala biti po desetih letih življenja v osvobojeni domovini naša izrecna moralna dolžnost.

Graditelji novega družbenega reda v naši domovini so spoznali težave obnove in preureditve prav tako dobro kakor tveganost osvobodilne borbe same. Podpredsednik vlade Edvard Kardelj je dejal na prvem zasedanju Narodne vlade Slovenije dne 5. maja 1945 takole: »Pred nami je sedaj nova, izredno težka nalo-

ga: obnova in izgradnja naše države in federalne Slovenije še posebej. V zvezi s tem so pred nami ogromne težave, zlasti na področju gospodarstva. Naše delovne množice stradajo, vsega manjka.« To je bila posledica vojne, ki je nismo hoteli. V tem času se je novi družbeni red šele začel graditi. Dediščina starega reda ni bila bogata. Sovražniki so nam ogromno vsega uničili. Nekaj dragocenih spominov in naprav je bilo uničenih zaradi borbe z ljudmi, ki so se v najusodnejšem zgodovinskem trenutku (iz strahu pred socializmom, kakor so si ga v svojih blodnjah mislili) zvezali z največjimi zločinci in so se tako zapisali tudi njihovi usodi. V teh desetih letih je bilo kaj malo dobrih letin, pač pa mnogo naravnih katastrof in nesreč. Prijatelji izza časa bojev za svobodo so naš dolgo časa gledali z nezaupanjem in so nam sprva le borno pomagali, dočim so za premagane Nemce žrtvovali milijarde dolarjev. Če pomislimo na vse to, skoraj ne moremo razumeti, kako smo mogli kljub temu doseči toliko čudovitih uspehov na najrazličnejših področjih.

Vsaj nekaj teh nepričakovanih gospodarskih, socialnih in kulturnih priobitev bi hoteli navesti.

2.500 novih industrijskih objektov

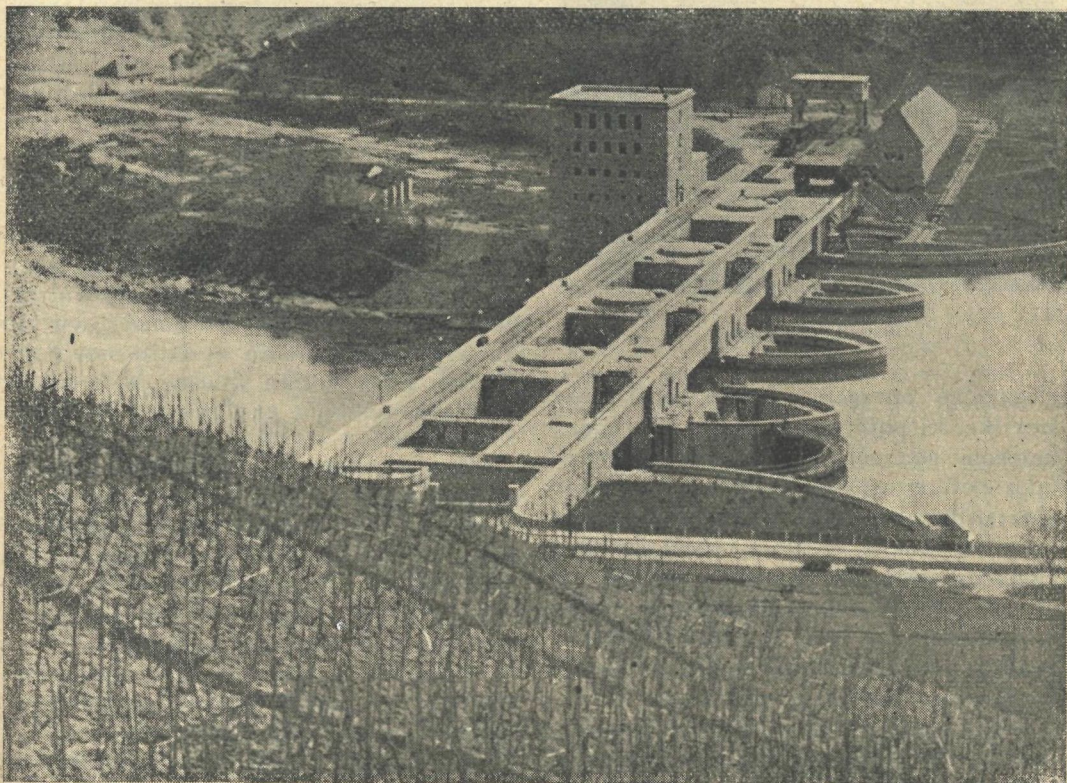
Po osvoboditvi je bilo v Jugoslaviji zgrajenih okoli 2500 novih industrijskih objektov. V tem številu pa niso vključene vojne tovarne in ladjedelnice. Teh je pa tudi toliko, da smo lahko v rekordnem času, kot je dejal tajnik za narodno obrambo, generalni polkovnik Ivan Gošnjak, zgradili močno vojno industrijo, ki že izdeluje orožje vseh vrst, kakor so puške, brzostrelke, mitraljezi, topovi, pirometalci itd. Zgrajenih je bilo tudi veliko podjetij za proizvodnjo vseh vrst municije, dalje podjetja za proizvodnjo motorjev in ostale opreme. Zgradili smo letalsko industrijo, nova velika podjetja ladjedelništva in ladjedelniške industrije, ki lahko preskrbujejo našo vojno in trgovsko mornarico z vsemi stroji in razne ladijske naprave, ki jih prej pri nas nismo izdelovali. Omeniti je treba tudi vojna podjetja precizne mehanike, optike in sredstev za zvezo, dalje naša

vojna kemijska podjetja, ki izdelujejo razne vrste eksploziva, smodnika, za vojaške in civilne potrebe itd. Močna vojska je v napetem povojnem ozračju omogočila naši deželi graditev socializma.

Velikanski napredek na področju elektrifikacije

Nagel industrijski razvoj naše države je bil mogoč z vzporedno izgradnjo energetskih virov, saj je električna energija eden izmed osnovnih pogojev industrializacije. Pred vojno smo imeli v vsej državi le štiri velike hidroelektrarne, pa še te so bile zgrajene v dobi stare Avstrije: dve v Dalmaciji — na Cetinji pri Gubavici s 36.000 kilovati in na Krki pri Manojlovcu s 24.000 kilovati; ena je bila v Sloveniji — Fala s 33.000 kilovati, in ena v Bosni — Jajce z 8.000 kilovati. Vseh dvainvajset let stare Jugoslavije ni bila zgrajena niti ena večja hidrocentrala, čeprav je naša država glede na

bogastvo vodnih sil na drugem mestu v Evropi. Samo nekatera večja industrijska podjetja so za lastne potrebe gradila manjše elektrarne. Po vojni smo pa v desetih letih zgradili 69 električnih central, med njimi 40 hidrocentral in 29 termocentral. Samo v Sloveniji smo v teh letih postavili pet novih hidroelektrarn: Mariborski otok, ki bo s polnim obratovanjem dajal 50.000 kilovatnih ur (zdaj obratuje še le z dvema agregatoma po 16.700 kilovatom), Vuženica, prav tako zgrajena za 50.000 kilovatom (zdaj obratuje še le z dvema agregatoma po 16.700 kilovatnih ur), Moste za 24.000 kilovatom, Medvode za 18.000 kilovatom in Savica za 2.200 kilovatom. Poleg tega gradimo še elektrarno Vuhred na Dravi, ki bo dajala s tremi agregati 60.000 kilovatom, veliko termoelektrarno v Šoštanju, ki bo dajala, ko bo v polnem pogonu, 120.000 kilovatom, in razširjamo termoelektrarno v Trbovljah, ki bo dajala 20.000 kilovatom.

Hidrocentrala Mariborski otok

Pa tudi v drugih republikah so zgradili več hidroelektrarn in termoelektrarn. Lani je začela obratovati v Bosni največja naša hidroelektrarna Jablanica, ki bo v polnem obratu dajala 144.000 kilovatov. Nove hidroelektrarne so bile zgrajene še v Jajcu, Bogatičih, Vinodolu, v Zvorniku na Drini itd.

Pred vojno smo na leto porabili 1.173.000.000 kilovatnih ur, sedaj pa na leto že blizu 3.500.000.000 kilovatnih ur

Jeseniški kovinar

električne energije. To so velikanske številke, ki potrjujejo, da smo na redko katerem področju gospodarstva dosegli tako velike uspehe kakor na področju elektrifikacije. Če hočemo te uspehe pravilno oceniti, moramo vedeti, da terja elektrifikacija velikanske napore in stroške in da stane že srednje velika hidroelektrarna več milijard dinarjev, gradnja največjih hidroelektrarn pa tudi deset in več milijard.

Ko bomo dogradili naše elektrarne in ko bodo že dograjene obratovale s polno kapaciteto, bomo do kraja uresničili temeljni pogoj za industrializacijo in za

povečanje produktivnosti, hkrati pa važen pogoj za dvig življenjske ravni našega delovnega človeka.

Velikani naše industrije

Deset let gospodarskega vzpona se kaže tudi na drugih področjih. Proizvodnja nafte je bila v stari Jugoslaviji malenkostna. V letu 1939 smo je pridobivali 1122 ton, v letu 1954 pa 216.000 ton, to je 216 krat več kakor pred vojno. Razširjeni so bili stari objekti in postavljeni novi na Reki, v Sisku, Botsanskem Brodu, Sv. Klari in Kutini.

Bogati sadovi naših investicij se kažejo v železarstvu. Leta 1939 je dosegla proizvodnja surovega železa 101.000 ton, jekla 200.000 ton, od tega 151.000 ton gotovih izdelkov. Danes proizvajamo 503.000 ton surovega železa, 717.000 ton jekla in 553.000 ton gotovih izdelkov. To povečanje proizvodnje je bilo omogočeno z razširitvijo tovarne in z vključitvijo novih obrátov na Jesenicah, v Guštanju in v Štorah. Na Jesenicah smo zgradili novo valjarno debele pločevine, nove predelovalne obrate, gradimo novo jeklarno, kjer že obratuje nova 60-tonska Siemens-Martinova peč. V Ravnah se je razvila jeklarna za plemenito jeklo s sodobno kovačnico in novo jeklarno. V Štorah sta bili zgrajeni nova visoka peč in livarna. V Zenici je nastalo orjaško železarsko podjetje z novimi visokimi pečmi, z velikimi valjarnami in kokosarno. V Smederevu so razširili železarno in zgradili novo valjarno, nova velika železarna je zrasla v Iljašu, novi pa gradimo v Nikšiću in v Skoplju.

Za proizvodnjo in predelavo nekovin je bilo zgrajenih 18 novih tovarn, 16 tovarn pa je bilo obnovljenih in razširjenih. Osvojenih je bilo mnogo novih proizvodov, ki smo jih poprej za drage devize uvažali, danes jih pa že v precejšnjih količinah sami izvažamo.

Poleg 49 novih tovarn kovinske industrije je bilo 29 tovarn povečanih in popolnoma obnovljenih.

Železarstvo je hrbtenica industrializacije in zato je seveda razumljivo, da je s celotnim razvojem naše industrije po-

Ravne na Koroškem

vezan razvoj naše železarske proizvodnje, ki je terjala velikanske investicije.

Za naše rudarstvo in metalurgijo je značilno dvoje: odprli smo več novih rudnikov in razširili stare; naše rude predelujemo zdaj doma, medtem ko smo jih pred vojno poceni izvažali in potem za drag denar uvažali iz naših rud pridobljene kovine. Železno rudo topimo doma in je samo dva velika plavža v Zenici pretopita okrog 1 milijon ton na leto. Tudi proizvodnja bakra se bo povečala z odprtjem novega velikega rudnika bakrene rude v Majdanpeku. Proizvodnja svinčeno-cinkove rude je dosegla že dvakratni predvojni obseg, proizvodnja svinca pa je šest do sedemkrat večja od predvojne. Velik napredek smo dosegli v pridobivanju srebra, bizmuta in aluminija. Ko bodo v novi tovarni aluminija v Kidričevem vključene vse električne peči, nam bo ta tovarna dajala 15.000 ton aluminija na leto. Proizvodnja premoga je narasla od predvoj-

nih 7.320.000 ton na 15.000.000 ton letne proizvodnje.

Deset let svobodne graditve nam je prineslo velike uspehe v lesni industriji, v industriji papirja in celuloze, v tekstilni industriji, kjer so bile zgrajene 4 velike nove predilnice in 3 nove tkalnice, dalje v živilski industriji, za katero je bilo zgrajenih 24 novih podjetij, nova tovarna sladkorja in tovarna za predelovanje konzerv itd.

Naša skupna industrijska proizvodnja se je povečala za 201 % in je danes v njej zaposlenih okoli 650.000 delavcev več kot pred vojno.

Velike vsote so bile investirane v gradnjo železnic, cest, mostov, za melioracije, za namakalne naprave, za pozozdovanje, za dvig kmetijstva itd.

Za vsem tem naštevanjem, za vsemi temi številkami se skriva ogromno delo, žrtve pa tudi zavest naših ljudi. V resnici večkrat pozabljamo, kaj smo imeli in kaj imamo danes. »Nekoč zaostala

Jugoslavija, ki ni imela tovarn, ki bi kaj pomenile, niti kakšne posebne industrije, je zdaj že industrializirana dežela, je že pred dvema letoma dejal tovariš Tito v svojem govoru v Kopru; na proslavi desetletnice osvoboditve Istre, ki je bila 15. maja lani v Pulju, je to ugotovitev še bolj podkrepil z besedami: »V teh desetih letih, odkar se je naša dežela znebila vseh okovov, odkar so naši narodi vzeli svojo usodo v lastne roke in ubrali svojo pot, ustvarjajoč svoje no tranje življenje tako, kakor vedo sami in kakor ga sami želijo ustvariti, smo dosegli velikanske uspehe in lahko rečemo, da je Jugoslavija zdaj popolnoma prerrojena, da se je spremenila njena podoba in da ni več tista zaostala stara Jugoslavija, temveč sodobna, industrijsko razvita dežela, ki se z vsakim dnevom čedalje bolj razvija.« In glede na njeno mesto v svetu, na njen mednarodni položaj je dejal tov. Tito: »Jugoslavija je zdaj dežela, ki si je pridobila velik ugled in ki uživa velikanski prestiž v svetu. Njen moralni ugled po svetu je ostal neokrnjen tako med vojno kakor v povojnem razvoju.«

Kulturne in znanstvene ustanove

Vzporedno s temi prizadevanji za dvig našega gospodarstva so šle tudi težnje za gmotni in duhovni dvig človeka, skrb za njegovo zdravje, skrb za njegovo boljše življenje.

Desetletni sadovi naših kulturnih prizadevanj se kažejo najprej v graditvi kulturnih ustanov, šol i. p. Tako je bilo zgrajenih 2667 osnovnih šol, 183 osemletk, 420 gimnazij in strokovnih šol, 49 fakultet, 30 gledališč, odprtih je bilo 106 novih muzejev in stalnih razstav, 682 kinematografov in še mnogo drugih objektov.

Če posebej pogledamo na vse, kar je bilo po vojni storjenega za slovensko kulturo in primerjamo sedanje stanje s predvojnim, vidimo veliko razliko. Že bežen pregled kulturnih ustanov v Ljubljani nas o tem prepričuje: Akademija za upodabljaljočo umetnost, Akademija za glasbo in Akademija za igralsko umetnost so bile ustanovljene po vojni.

Pridružujejo se jim nove fakultete ljubljanske univerze s številnimi inštituti in novi oddelki naše najvišje znanstvene ustanove — Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Število študentov na visokih šolah se je potrojilo. Na novo so bili ustanovljeni v Ljubljani Muzej narodne osvoboditve, Zemljepisni in Tehniški muzej Slovenije in Slovenski gledališki muzej; nova ustanova je tudi Moderna galerija. Narodna in univerzitetna knjižnica je imela 1945. leta komaj 173.350 zvezkov, danes jih ima okoli 600.000. Viden razmah so doživele tudi nekatere druge knjižnice. Po vojni smo dobili nove založbe, povečalo se je število kinematografov, dobili smo tudi prve slovenske umetniške filme itd. To je le majhen del vsega, kar smo dobili v desetih letih po osvoboditvi. Posebej bi lako govorili o popularizaciji znanosti, zlasti o popularizaciji prirodne in tehnične znanosti. V državi, kjer naj delovni človek odloča o vseh družbenih zadevah in tudi o znanstveni dejavnosti, o potrebi znanosti in njeni družbeni vlogi, postaja obveščanje o znanstvenem življenju in njegovem razvoju nujna potreba.

Posebej bi lahko govorili o delu naših znanstvenih raziskovalnih inštitutov v službi gospodarskega napredka in družbenega razvoja, o njihovih dosedanjih uspehih in velikih načrtih za prihodnost.

63 milijard za socialno zavarovanje

Ogromno delo je bilo opravljeno na področju socialnega zavarovanja. Pred desetimi leti je izšel zakon o socialnem zavarovanju delavcev in nameščencev, ki je začel veljati s 1. januarjem 1947. S tem zakonom je bil kot enotni nosilec socialnega zavarovanja ustanovljen Državni zavod za socialno zavarovanje v Beogradu, v vsaki republiki pa po več filial. L. 1950 izide novi, izpopolnjeni zakon, dne 4. junija 1952 pa nova uredba o ustanovitvi zavodov za socialno zavarovanje, ki je prešlo v roke zavarovancev samih. Služba socialnega zavarovanja se je decentralizirala na okrajne in mestne zavode za socialno zavarovanje in še niže na podružnice teh

zavodov. Leta 1939 je bilo v Sloveniji 140.378 zavarovancev, v januarju 1955 pa je bilo v Sloveniji 348.596 aktivnih zavarovancev, vseh zavarovancev (z upokojenci, invalidi in družinskimi člani) pa okoli 900.000. V desetih letih po osvoboditvi je izdalo socialno zavarovanje samo v Sloveniji 65 milijard dinarjev, kar najbolj zgovorno potrjuje, da tako breme zmore samo socialistična država, v kateri je oblast v rokah delovnega človeka.

Skrb za zdravstvo

Nič manj zgovoren je dokaz o zdravstvenem napredku. Primerjajmo! Leta 1939 je bilo v Sloveniji 16 bolnišnic, danes jih je 23. Razširile so se zlasti bolnišnice in oddelki za zdravljenje tuberkuloze. Pred vojno je delovalo 122 sektorskih ambulant, danes jih deluje 296. Zdravstvenih postaj je danes 30 več kot pred vojno, zobnih ambulant pa imamo 106, medtem ko pred vojno ni bilo nobene. Pred vojno je delovalo samo 8 dispanzerjev za žene, danes jih deluje 53, imamo pa še dva materinska domova, medtem ko pred vojno ni bilo nobenega. Otroških dispanzerjev je 317, pred vojno jih je bilo 26, protituberkuloznih dispanzerjev je bilo prej 23, danes jih je 40.

V kratkem razdobju desetih let je zrastel cel niz novih zdravstvenih ustanov, ambulant, dispanzerjev, posvetovalnic, jasli, domov za socialno zdravstveno zaščito otrok in onemoglih, zgrajenih je bilo še več drugih zdravstvenih ustanov, domov in zavodov, ki jasno pričajo o veliki skrbi socialistične države za delovnega človeka.

Naravno je, da po desetih letih pregledamo sadove svojega dela, da vidimo, kaj smo storili in česa se moramo lotiti v prihodnjih letih. Pregledati moramo zato, da vidimo, da težavna pot, ki smo jo prehodili, ni bila zaman. Pomisliti moramo tudi na okoliščine, v katerih smo vse to dosegli. Doživeli smo izdajstvo in pritisk informbirojskih držav in njihovo popolno gospodarsko blokado, ki nam je prekrizala velike gospodarske načrte. Doživeli smo krivice s Trstom in več-

krat smo bili zaradi nezaupanja zahodnih držav domala osamljeni v boju za naše pravice in v naših prizadevanjih, da zgradimo take oblike dela in življenja, ki ustrezajo težnjam našega narodno-osvobodilnega boja in naše socialistične revolucije. Spričo tega so naši uspehi tem večji in pogled v prihodnost jasnejši, saj bomo gradili na uspehih in izkušnjah zadnjih deset let in v prihodnjih letih dosegli predvsem izboljšanje življenjskih pogojev naših delovnih ljudi.

Naši uspehi v zunanjem svetu

Prav tako veliki in morda še bolj vidni pa so uspehi nove Jugoslavije v borbi za našo neodvisnost, za dobro ime jugoslovanskih narodov in za enakopravnost v družbi kulturnih držav. Ker so naši bralci o tem bolj poučeni, kakor o napredovanju domačega gospodarstva in kulture, bomo navedli le nekaj malega v pojasnilo naših uspehov v zunanjem svetu.

Ker ne nameravamo naštevati naših borb in zmag v velikem svetu, (saj nam je to iz dnevnega časopisja dobro znano), bomo dopolnili sliko o rasti našega gospodarstva, socialnega skrbstva in kulture z nekaterimi mislimi, ki bi hotele na preprost način obrazložiti, zakaj smo se po dolgih borbah v svetu dodobra uveljavili. Mislimo, da je glavni vir vse naše notranje in zunanje moči neka velika državniška poštenost in iskrenost našega državnega vodstva, predvsem seveda predsednika republike, maršala Tita samega. S tem nočemo trditi, da smo Jugoslovani že po naravi boljši ljudje in politiki, kakor so pripadniki drugih narodov. Tako postavljanje je v mednarodnem življenju brez smisla, ker ne temelji niti na modrosti niti na resnici. Vendar politično in državno življenje ni odvisno le od poštenosti in iskrenosti državljanov, v kolikor so samo velika množica ljudi. Važno je, kako ljudje državo vodijo in koliko svobode jim družbene razmere nudijo. Če so to ljudje, ki so se izkazali v najtežjih časih in si tako nabrali izkušenj, ki jih drugi niti imeti ne morejo, je že vnaprej bolj ver-

jetno, da bodo svoje ljudi hoteli zavarovati pred ponovnim strahotnim trpljenjem, ki bi jih moglo streti. Nujnost miru postane takó temeljna težnja vsega političnega in državnega prizadevanja. In če je bila borba za svobodno življenje obenem tudi neizrečeno trpek spopad poštenja in kulture s podlostjo in barbarstvom, kakor velja to za naš osvobodilni boj, potem je dolžnost slehernega velikega državnika in politika, da pomaga tudi v mednarodnem življenju upostaviti red poštenja, strpnosti in prave kulture. Po Hitlerjevem in Mussolinijevem propadu je bilo vsaj nam Jugoslovanom jasno, da je verolomnost, podlost in zvičajnost v mednarodnih odnosih prav tako zanič, kakor je zanič v družinskem življenju. Velesile, ki so zmagale ali so bile premagane, so mogle imeti ob sklepanju miru še kakšno upanje, da bodo čez leta z novimi obračuni, bolj pripravljenimi in premišljenimi, vendarle lahko spremenile podobo sveta, ki jo je ustvarilo leto 1945. Naše zaupanje v uspeh kakršnega koli napada na kogar koli je bilo po tej vojni kaj slabotno. Zato pa so bili voditelji našega javnega življenja tem bolj vneti za graditev takega družbenega reda, ki bi vojne za vedno preprečil. Po njihovem mnenju je bilo prav zaradi tega treba preprečiti izkoriščanje, samovoljo bogatih, krivično razdelitev dobrin in še marsikaj drugega. Pri takem poizkusu so napake in stranpota prav tako verjetna kakor uspehi sami. Trdna vera v bodočnost, ki mora biti lepa (že zaradi grozot, ki so jih naši narodi pretrpeli), je morala nadomeščati izkustva, ki še niso dozorela. Ker pa so bili naši vzorniki iz teh prvih let dokaj daleč od idealov, o katerih so govorili in s katerimi so ljudstva k sebi vabili, je moralo to in ono dobiti tudi v naši praksi drugačno podobo, kakor je teorija napovedovala. To nas je odtujevalo od zahodnih zaveznikov vse dotlej, dokler nismo po hudih preizkušnjah prišli do spoznanja, kaj je resnica in kaj le videz. Vendar to ni moglo spremeniti našega temeljnega občutja, naše glavne, najbolj iskrene in najvrednejše misli o miru doma in v svetu. Kdor

iskreno hoče mir (če ni v posesti kakega tujega blaga, ki bi ga utegnil v spopadu izgubiti) ne more staviti zaupanja v prevaro. Zelja, da se svetu ohrani mir kot okvir za pametno in koristno delo, je bila pri nas prav tako velika in odločilna, kakor pri velikih azijskih narodih, ki so šele nedavno začeli samostojno graditi stavbo svojega državnega občestva. Zato ni čudno, da smo se prav z njimi tako spoprijateljili. (Stroški, ki jih imamo z graditvijo prijateljskih zvez, z obiski in darovi, s pomočjo, ki jo komu dajemo, in s pozornostjo, ki jo tujim ljudem izkazujemo, so neizmerno manjši od škode, ki jo prinese sleherni vojna.) Da je za tako miselnost neobhodno potrebno prijateljstvo med jugoslovanskimi narodi samimi, je več kakor le po sebi umevno.

V desetem letu po osvoboditvi je razpeloženje v mednarodnem in meddržavnem življenju mnogo bolj spravljlivo, kakor pa je bilo prva leta po vojni. Zdi se, kakor da se svet vrača k idealom, za katere smo se prav mi borili. Vemo, da se ne vrača na pot miru samo zaradi pobud in vzgleda, ki smo ga mi dali. Vendar nas veseli, da zmaguje misel, ki je tudi nam pri srcu. Naš ugled v svetu je plod naše dobre volje, pravilne zamisli o človeški skupnosti in plačilo za naše strahotne napore med vojno in po njej.

Ne pozabimo!

Ob praznovanju obletnice tistih velikih dni, ko je Slovenija po dolgih letih trpljenja in bojev zaživela v svobodi in ob pregledu uspehov, ki smo jih dosegli v desetih letih svobodne graditve, smo se spomnili vseh onih, ki so žrtvovali življenje za lepšo prihodnost domovine in jim klicali iz dna srca: Hvala vam! Ob spominu na zmagovite dneve smo se še posebno živo spomnili padlih partizanov, borcev, talcev in drugih junakov narodnoosvobodilnega boja, za katerih grobove vemo, in pa nešteto tistih, katerih kosti trohniijo po gozdovih in grapah, po travnikih in poljih, in katerih pepel je raztresen po koncentracijskih taboriščih v tujini.

Prav tako smo se ob desetletnici osvoboditve spominjali tistih naših bratov, ki so ostali zunaj meja nove Jugoslavije. Misel nanje je bila tem bolj živa, ker je v narodnoosvobodilnem boju slovensko ljudstvo z oboroženo silo doseglo združitev vsega slovenskega nacionalnega ozemlja, organiziralo na vsem tem ozemlju ljudsko oblast, naposled pa se je del naših bratov zaradi imperialističnih nasprotij med velesilami moral odreči pravici, da živi v slovenski narodnostni državni skupnosti. Res je, da smo rešili največji del Slovenske Primorske, izgubili smo pa Trst, Gorico, Beneško Slove-

nijo, Kanalsko dolino in Slovensko Koroško. Ta izguba nas opozarja, da i mi v Jugoslaviji i oni, ki jih dele od nas državne meje, ne smemo pozabiti izročil narodnoosvobodilnega boja in naše narodne revolucije. Bratom onstran meja naj bi bila ta izročila velika pobuda in močna opora v njihovi odločni obrambi svojega nacionalnega obstoja in v dosledni zahtevi po enakopravnosti. Mi pa se moramo danes prav tako kot v bodoče živo zavedati, da so se tudi oni borili z nami, se žrtvovali za skupno stvar in da ne smemo opustiti ničesar, da jih ne bi ščitili tam, kjer so ogroženi.

Soča voda je šumela...

Ludvik Zorzut

(Vesela reportaža iz Gornjega Posočja)

Triglav je rekel Mangrtu, Kaninu, Matajurju, Krnu: V mojem gorskem občestvu ste, moji podložniki ste, stražarji goriških gorā!

In so visoki mejaši odgovorili najvišjemu starešini: Tvoji zvesti branilci smo, varujemo rod ob Soči, a onstran gledamo še koroške, rezijanske in beneške Slovence. Čuvarji smo na obe strani! Tvoj pogled sega do Furlanije!

Ob vzočju teh gora je vztrepetal zadnji obronek slovenske zemlje, se je izvil njegov srčni utrip, ki je rodil Sočo, brhko hči planin in je pljusknil val po globelih, tolmunih, soteskah, po doléh, ki jim danes pravimo Posočje.

Po Trenti

Kdo je hodil po dolini soški?

Milost božja, kaj je znamenj tam!

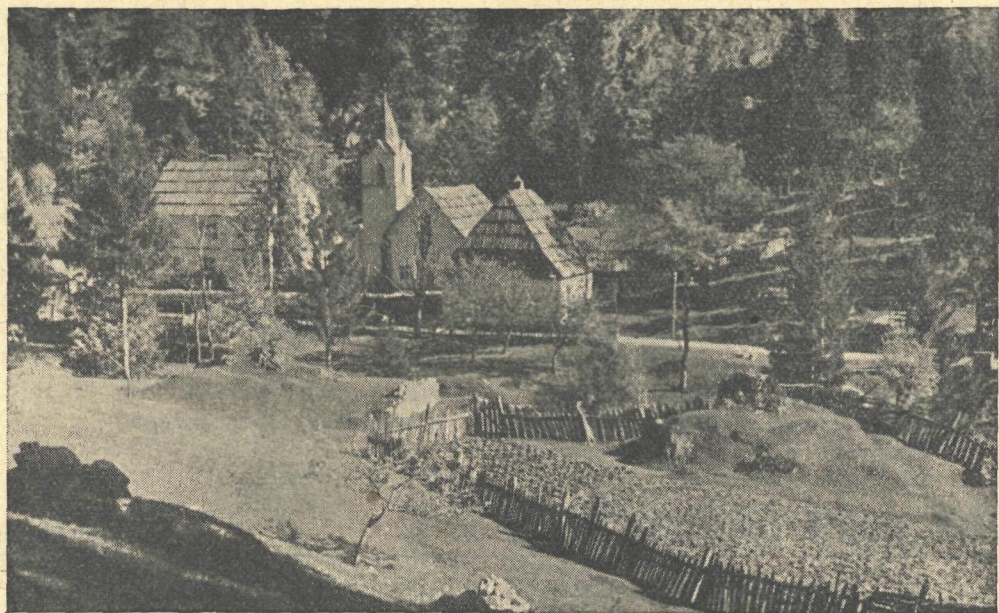
(Oton Župančič.)

Poleti v Trento k izviru Soče ali po dolini Zadnjice mimo Pihavca čez Luknjo v Vrata so nam čudovito razodetje, kakor bi šele odkrivali veličastja deviške prirode. Gorska doživetja so v nas kakor v daljnih prividih in pestrnih prizorih.

Po daljšem smo se zarili v Trento. Sonce je žarelo v Kaninu, Rombonu, Jerbici, v Loških Špicah, Bavšici, na Svi-

njaku, na Bovškem Grintovcu in zadaj še na Razorju, Kanjavcu, ko nas je turistobus izkrcal v čednem, oživiljenem Bovcu. Odtrgali smo se od tovarišev in skočili v vozilo za Trento. Kratkohlačni hribolazci, zanosni planinci s polnimi nahrbtniki in s cepini, pa tudi s širokimi komolci so zasedli tesne prostore, toda domače dečve, hribovske, so jih potisnile v gnečo, starejše, visokosuhe tovarišice so pristopale in žlobúdrale o nezaslišanem postopku, vmes pa je Hanza z Mlinarice klatil zabeljene, da se je trentobusek zazibal v prešernem smehu. Trentobusek se je zganil in poletel v zvezdnato noč čez Koritnico pod visoke goré. Za Kalom se je drl, da ni bilo slišati visokogorske soške pesmi na desno pod nami, kmalu se je ustavil pod golimi pečinami v prijetni, a zapeljivi vasi Soči pred krajevno gostinsko postojanko. Pokrepčan je odjadral po ovinkih, po tesnéh in robéh razdivjane Soče vode, ki je bobnela v tolmunih. Trentobusek se je včasih zamajal, da so tovarišice zavreščale, ali Hanza z Mlinarice jih je s trentarskimi dovtipi spravil v ravnotežje. Obrisi gorā so zijali kot pošasti. Na Logu, na trati pod lipo je avtobusek zatrobil svoj srečni prihod.

Nocoj je en lep večer,
jutri bo Anin dan...

Pri cerkvi v Trenti

Ustavili smo se v starem gostišču pri Zorču. Pomešali smo se z domačini, ki so bili že dobre volje in zgovorni. Kaj pa je pravzaprav nocoj, da se je nabralo toliko trentarskih možakarjev in žena? A-ja! Jutri je sveta Ana v Trenti, velik semenj! Saj res! Može ji že na predvečer napijajo, jutri ji bodo zapeli pri cerkvi po stari častitljivi navadi.

V Trenti je fletno,
so vsoče gorè,
pa so bistri studenci
in skočne kozè.

Komaj smo se izmuznili razposajeni družbi brkatih in vedrih Trentarjev, ki so nas vlekli na stole.

Vrh Triglava čolnič plava,
kolca so namazana,
holadrijà...

Nocoj je en lep večer. Težki gojzerji ropotajo po kamnitni cesti navzgor in krešejo iskre, bajte ob potu dremljejo, znamenja nas opominjajo na nevarnosti, še zadnji ovinek in smo pri cerkvi v Trenti. Pri Špiku počivajo. Pri Mežnarjevih ob cerkvi pa je velik živžav, okna se kar potijo. Kaj hudiča takò razsajajo? Ali bi mogli mi radovedni do-

linci kar mimo brez pozdrava? Zaropotali smo po vratih, znotraj je zarenčal pes, vstopili smo s pesmijo. Hej, Tone Špik starejši, Tone Špik mlajši, Joža Špik, vredni potomci slavnega očeta, in vsi Tožbarji, Komaci, Kravanje, neugnani Trentarji — vsem pozdrave od Soče Dolinke! No, odprimo še brica in vipavca! Živela trentarska sveta Ana! Še Hanza z Mlinarice je prikrevsal za nami.

Po Trenti, po Trenti, po Trenti smo hodili...

S Prisojnika in z Mojstrovke je stopilo k Soči okopano jutro, ki je navdahnilo in napolnilo vso Trento v sveži opojnosti gorskih sap. Ovčice in kozice so že meketale v dan, ali danes na trentarski praznik so ostale doma. Skočili smo s senika, zakrilili z rokami proti vrhovom in zajeli globoke požirke jutranje trentarske zdravice. Sinočnje meglice smo si pomeli z oči. Sinočnji šum je kar splahnel v prečiščenem temnomodrem azuru.

»Oča Špik, dobro jutro! Mati Špikova — dober dan! Se poznamo še kaj? Gorica vas pozdravlja!«

Segel nam je v roke oča Špik, pa glej, glej, spremenil se je malo pod težo let, njegove dobrovoljne oči so zalile

mehke solzè — solze v nekdam sokoljih, bistrih, lovskih Špikovih očeh!

»Oča Špik, kaaj bii — poskočimo danes s trentarsko svèto Anò!«

Prišli so s planin, z bregov ...

Splezali smo v mali zvonik in začeli na vse goriške viže pritrkavati na zvon, vlit doma v Trenti leta 1717, pa še na manjšem »knaparskem« zvončku nekdanjih trentarskih fužinarjev, rudarjev. Poklicali smo Trentarje in Trentarce, ki so se dol s planin, sem od Zadnjice, gor od Loga, pa še od Zapodnè počasi, počasi s svečanimi koraki bližali in se končno postavili na trati pod lipo »Pri cerkvi«.

Prišli so skoraj vsi: Kvrhi, Kravanje, Vertelji, Zorči, Komaci, Pretnarji, Cudri, Tožbarji, visokorasli možje v lovskih nošah. Debele verige jim bleščijo na zelenih telovnikih, nekateri imajo še bele srajce in fantje okrog vratu židane rute, gamsov čop za klobukom. Nekoč so nosili hlače »mezolan« (volnene). In še stare Trentarice so tu! Vančkova, ki že od daleč kliče, potem Jožovka in — Turerca, ki vpije, da jo otroci oponašajo! Vse so v lovskih kijkljah z zelenimi robci, mlajše s pletenimi jopicami, z vtkanimi srčki in nageljčki. Mlajši rod komaj da ima vsaj malo trentarsko znamenje na sebi. Mlajše ženske, ki so služile v Trstu, pa že raje potiskajo klobuček na glavo. Dečki s planin so na dolge pastirske palice navezali pisane pušeljce, da smo se mi zijavi dolinci z vso južno navdahnjenostjo zagledali v živordeče sleče, v rumene zlatice in pogačice, v višnjeve zvončice, v nebeškomodre svišče, v snežnobeledne očnice in povrh še v dekliške ôčice. Vse barve s planin so obsijale cve-toča lica.

Zvončka pa le nabijata, tonkljata, potem kar naglo in veselo zavabita »v zadnje«.

Trentarji imajo srce na dlani.

Smo »Pri cerkvi« 713 m visoko. Cerkev je bila zgrajena leta 1690, v času, ko je bil v Trenti še rudnik, obnovljena

je bila 1858. Slovenski planinski vikarji: Andrej Vega, Anton Črv, Andrej Urbančič, Ivan Jarc, Šimen Gregorčič ml., pesnikov bratranec, Karel Perinčič, Valentin Kragelj, Ivan Frankè, Josip Abram — Trentar, Otilij Medvež, Ciril Munih, Lucijan Krajnik, Herman Srebrnič, Bruno Pulec so pasli trentarske krotke dušice. Notranjščina cerkvice je prikupna, spredaj v oltarju je vzdana velika marmorna plošča z izredno lepim reliefom oznanjenja DM, v oltarju je soha DM Loreške, nad vrati v cerkev je mojstrsko započeta kamnita soha DM Pomočnice; ponaša se s slikovitimi freskami Toneta Kralja, kakor ona v vasi Soča. Glavni praznik v Trenti je pravzaprav na malo Gospojno, ko je tudi sejem za kozle.

Kaj mislite, da pridigajo v Trenti samo o božjih rečeh in svetnikih? Kaj še!

Tone Tožbar Špik v Trenti

Trentarjem je treba povedati še kaj več, še kaj zraven, jim olepšati življenje, kratko in malo, jim pokazati nebesa v Trenti!

»Trentarji imajo srce na dlani,« je šegavi pridigar odkrival trentarski značaj in topil trentarska zamrla srca ter povzdigoval njih vrline. Treba je le, da pridobijo naše zaupanje, pa so tako mehki, iskreni in odprti. Tudi na divji lov nas povabijo in nam ponudijo gamsovo bederce v smetani. Bog jim bo vse odpustil, tudi sveta Ana. — Kaj pa »avlast«...? (Trentarji zamenjajo b za v).

Po pridigi so veselo zapeli: »Presveto srce slabo... le k Jezusu b bišavo.« Pravimo pa, da je bil stari Joža še boljši pridigar, da je imel več poslušalcev, kakor gospod v cerkvi, posebno če je točil sveže pivo.

Sveta Ana pod lipo.

Cerkvena sveta Ana ni bila dolga, ali tisto pod lipo so Trentarji raztegnili in zdaljšali v pozno popoldne in noter v noč. Pred cerkvijo se je znašla vsa Trenta. Pomešali smo se med nje, hribolazci, alpinisti, izletniki s trentarskimi planšarji, gozdarji, vodniki, domačini in divjimi lovci. Kakor da imamo z njimi nekaj sorodnega, si utrjujemo vezi in tovarištvo med gorskim in dolinskim svetom, med meščanstvom in ljudstvom, med mlekom in vinom. In tisto veliko skrivnostno, ki nas spaja, so naše goré, so trentarske goré! Potem še bric, vipavec in kisló mleko! Ali gre skupaj?

Nekoč so Trentarji radi šli kegljat za živega kozliča. Kozliča so zastavili kot »pest« — to je dobitek. In so zastavili še več »pestic«, še drugih dobitkov, da je radovednost, napetost rastle do najvišjega razpoloženja.

»Stojte, ali ni tam naš dobri znanec iz Zadnjice, veliki prijatelj planincev? Ej, Kopsičar, Kopsičar!«

In veselo nasmejani, originalni mož, že pri šestdesetih, je kot gams poskočil k nam, nategnil košate muštace, kakor jih zna samo za praznik zavihati, stresel

debele verižice na obeh straneh telovnika in zabringljal z ogromnimi tolarji Marije Terezije. Je pri Planinskem društvu, imenitna mu je ta služba. Zagrabil je za naše roke v krepak, silovit pozdrav. Ko smo jih »čuhali«, nam je slovesno poklonil — vsakemu — izredno lepo planiko — izredni eksemplar, najbolj simpatični tovarišici pa je pripel očnico — kraljico! Živijo Kopsičar! (Danes je že pod zemljo).

»Glejte, še mladi Štrukelj je tu! Drugače se piše Berginc. Njegov oča je bil drzen, znamenit Trentar!«

Če je Trentarju ovca zašla, si stari Štrukelj ni dal dvakrat reči, spustil se je po vrvi v prepade, obvisel v zraku, obračal ostre oči in iskal, potem pa se zagnal do najdenega jagnjeta, ga zagrabil in se dal spet povleči na svetlo.

»No, mladi Štrukelj«, povejte, povejte nam, kako so vas Italijani učili kozjih molitvic?«

»Ha, ha — kaa bi? Rekel sem jim: Tako boste tekli, da ne boste imeli časa vrniti se. In ko sem zaradi tega dve leti pri njih obsedel, so oni res tekli, jaz pa sem se vrnil in pritekel domov.«

Trentarji se počasi zdramijo, pa se le znajdejo in se na koncu zamajejo v divjem lovskem elementu.

»Tavžent petelinov!« — »Tristo jasnih!« — »Nazarenska mati!« odmevajo nedolžne kletvice dol Na log, ki se potem pomešajo s soškimi mirnimi valčki — in trentarske grape so tihe, kakor poprej. Kaj pa, če se ti petelini zares razburijo in spopadejo? Ni sile.

Pod večer in v noč svete Ane pa so grape vse polne. Trentarji, Trentarce, dečve, otroci vzdigujejo in nategujejo trentarsko himno:

»Oj, ovčice,
oj, kozice,
o, le paste se samé,
da k svoji ljubici
jaz grem pogledat
kako ji še kaj grè...«

Ovčice bom pasel,
mlečne bom pil,
eno ljubco bom ljubil,
dokler bom živ.

Ti temni oblaki že venka gredò,
ti borni kozarji se dežja bojò.
Luštno je pasti naše kozè,
imajo nagnojeve kambe
pa glasno zvonè.«

Pozno, pozno je sveta Ana legla k počitku.

Drugi dan

»Kes, kes, na — kes nà,
Jovejlè — žuic!«

Rano v jutru so Trentarji, razkoračeni v širokih košpah (v coklah) podili ovčice in kozè na pašo, naganjali jih čez brv gor proti »Berebici«, to se reče »Verici«, se ž njimi prijazno menili, ali pa jih jezno kregali; za hlačni pas so privezali mošnjo s soljò, ki silno privlačuje kakor magnet.

»Kes nà! Jovejlè! Žuic! Kam te hudič nese!«

Trmasti kozel je silil v grmovje, pa ga je dolga pastirska palica ostro zavrnila.

Bingljali so zvonci ono planinsko neizpeto pesem, ki prodre v našo vzkipelo notranjost, ki nas ne pusti spati in nas dviga v višave.

»Jovejlè! Žuic!« nas je pod rebra dregnil tovariš buditelj.

V čedni Špikovi lovski sobi pri javorjevi mizi smo razpredli domače pomenke. Oča Špik se je topil v starih spominih, v družbi starih in mladih prijateljev.

Veljka peč, mala okenca, zavese s srčki, rogovje z letnicami, gamsova glava, slike po steni z napisi, fotografije lovcov, lovskih prizorov, vaze na policah, knjige, albumi, kronike — tam v shrambi pastirska palica, pastirska torba, kozarske žlice, košpe (cokle), krašne (oprtniki)... pravijo dolge Špikove zgodbe. V tej izbi je Špikov roman in življenjski muzej.

Oča Špik nas je peljal na dvorišče, nam pokazal surovo železo, vlito v domači livarni v Trenti. V 16. stoletju (1576) so začeli v Trenti, v Gorenji Trenti kopati železno rudo, visoko gori pod Mojstrovko. Vsa Trenta je bila takrat velikanski gozd. Nekateri delavci so bili iz laških Tirolov, odtod ime Trenta. Go-

Bajta v Trenti

spodarji rudnika so se menjavali (Locatelli — Gibellino, Gregor Kumar, Bovški grofje Zemljari, grofje Attemsi, Silbernagel.) Priseljenci so odprli rudnik, fužine in so lili ter kovali železo, vendar še rudnik ni obnesel, začel je propadati in so ga počasi opustili. Trentarji pa so začeli koze pasti. Starejša železna industrija je bila razstavljena v goriškem muzeju.

»Mati Špikova — prisedite, zadosti dolgo ste že vrteli kolovrat, da ste lepo nit napredli — za jopice, za »žoke« (nogavice). Kolovrat vašega življenja ste tudi vrteli dokaj let — odpočijte se.«

»No, mati Špikovka«, kam bi danes šli?«

»Dovka pojdite k Jozi Tončičevemu, boste čudeže videli!«

Pri čudodelniku

Slišali smo o njem, da je čudovit mož z leseno nogo, samotar, pa zraven čudodelnik in ne vem še kaj. Predstavljali smo si moža: bradatega, pošastnega, pravega »Kiklopa« enookega! Ali dolinska radovednost je bila močnejša in šli smo.

Med Sočo in Zadnjico, kakor na polotoku stoji samotni dom, kjer prebiva strašni mož, v hosti med kosmatimi smrekami in zaraščenim grmovjem. Počasi! Okrog hiše! — Vse mrtvo! Tu stopnice! Kdo gre prvi? Potrkamo. Nič! Pomolimo glavo v sobo. Nikogar! Vstopimo in plaho zakličemo: »Stric Joza Tončičev...!«

In tedaj se odprejo druga vrata in stric Joza Tončičev z leseno nogo stoji pred nami — ves dobrohoten, ljubezniv, le malce začuden. Ni nas požrl, posedel nas je na klopi v sobi, ki je bila kuhinja, delavnica, spalnica in sprejemnica ob enem. Vesel je bil našega obiska. Razkazal nam je svoje čudeže, iznajdbe, patente, originale.

V kotu je mala kovačnica, originalna naprava. Kovaški meh — zagnal ga je Joza in nasmejali smo se pristrčno. V omarici je orodje: svedri, obličji, dleta, strojček za vrtanje, naprave, ki jih je vse sam izdelal. Na policah same

praktične stvari: ščetke, leseni gumbi, pipe, mlinček za sol, za ječmen in kavo, šivanke, piskri, okvirji, razno posodje in še klobuk iz ličja.

»O, Joza Tončičev, to so umetnije. Zdaj nam še povejte, ali res vi pišete tudi zgodbe, dnevnik, kritike?«

»No ja, včasih, kar tako, če ni kaj prav v časopisih. Drugikrat vam pokazem.«

»Joza Tončičev, Vaše umetnije pridejo v muzej in na sredi bo Vaša slika!«

»Jaz sem Jožef Kravanja, po pridevku Joza Tončičev, Na Logu števil. 36 — Trenta,« je z vso resnostjo naglasil svoj naslov.

»Joza Kravanja, po pridevku Joza Tončičev — na svidenje v muzeju!«

Ali pa na svidenje na onem svetu. (Joza Tončič je s tega sveta že odšel.)

Na ogledih

Stran od ceste, v rebrih ždijo trentarske bajte. S hodnikov in okén žarijo pelargonije, temnordeče poletne rože. Hišice so same zase, na malem posestvu, z borno njivico, pašnikom in hosto. Okrog njih se domači pehajo za čompe, fižol, bob, seno. Ali bomo čakali in iskali turiste po hotelih? Kje se presnavlja trentarsko žitje? Tja pojdemo, za vrtno ogrado, tja k bajtam, k hišicam, onstran vodě.

»Hej, he, hej! Gospodje tovariši, kod hodite, kje ste bili, kaj vas sem nosil! Hej, hehej...« nam kriči Turerca naproti.

»No, Turerca, še znate kričati, še...!«

»Hej, hej, še, o, še na Prisank si upam po ovčë in sama pokosim vse ščine (vse čisto)!«

Postregla nam je dobra Turerca skuto s čompi, dobro se je naklepetala in potem nam je razkazala svoje staro ča-stiljivo domovanje.

Skozi vežo smo prišli v kuhinjo, začrnelo, dimnika ni, v stranskem prostoru je pod podom »beznica«, shramba za krompir, dalje »mlečnica«, shramba za

Trenta

mleko, skuto, sir. Poleg kuhinje pa je najintimnejši del hiše, družinska soba, izba, in tu notri je v kotu, v slikah, v podobah, razglednicah, albumih, v banjkah (skrinjah), v razpelih, v spominskih knjigah vsa zgodovina družine. Turerca je pobrisala prah s teh spominkov, obrisala si je tudi solzico in potem navila »uro drdralko« ob vseh mogočih domačih zgodbah. Na kašči jo zgornja sobica, ji pravijo, bogve zakaj, »jahčevje« in so tu kolovrati, banjki ali »kleje« in v njih nevestine »bale«.

»Turerca, kje so sinovi, kje so gospodarji, kje so vaši Trentarji?«

»He, sinovi, gospodarji, vojska jih je pobrala, borba, Nemci... Hojtana, hudò nam je...!«

»Turerca, kaj bi spet budili žalost. Spijmo čašo brica za korajžo in še skuto dol potisnimo...«

Zadeli smo nahrbtnike, Turerca nam je mahala s predpasnikom v pozdrav in nam brenčala svoje zahvale, dokler nismo izginili v Mlinarici.

Onstran smo se ogiasili pri Pretnarjevih. V Trenti je mnogo Pretnarjev. No, tu sem je že posegla obnova v pre-

urejeno domačijo, ali še vedno v trentarskem slogu: skozi vežo v kuhinjo, iz kuhinje v izbo, iz veže na podstrešje. Kopica otrok se je razbežala, ko smo vstopili, mati in starejše hčerke pa so nas veselo sprejele in kar smejale so se nam, hm, vedele so, da smo bili pri Turerci.

»No, otroci, kje ste?«

Ponudili smo pomaranč, fig, limon, da je zadišalo po hramu od juga.

Prijazna Pretnarica nam je odprla izbo, ki je res ogledalo hiše, pokazala nam je poslikano otroško posteljico, na podstrešju pa še »ahlje«, napravo za čiščenje volne, stare modele kolovratov, lepo rezljane »banjke« (skrinje), staro orodje in posodje. Koliko narodopisja je v teh starinah, ki jih domači čuvajo, dokler same ne razpadejo, ali jih vojne ne uničijo.

»Na svidenje Pretnarjevi — pozdravite Turerco!« Za nami so se hihitale domače dečve.

Na cesti od Loga proti Soči — stop! Ustavimo se pri najstarejši trentarski bajti — »Pri Matòj« — pri Petru Cudru.

Ravno tam je na ograji, brke si viha in čudi se nepoznanim gostom.

»No, Matoja, pokazite nam svoj dvor!«

»Le vstopite, tovariši, v cesarsko palačo!«

Malo sklonjeni smo se skozi tesni prehod prerili v kuhinjo, črno, sajasto, z ognjiščem. Ketnača visi nad njim, a dimnika ni. Izba je poleg, v njej late za obešanje obleke, polica, banjk in postelja.

»Ho, Matoja, koliko bo star ta vaš dvor?«

»Nič se ne bom zlagal, če rečem 200 do 300 let!«

»Tako, Matoja, kraljujte še dolgo v tem gradu, dokler ga ne spravimo v muzej.«

Še niže doli na desnem obronku med skalami je doma srborita Trentarca Vančevka. Ravnokar prihaja od nekod.

»He, — Vančevka — kod ste hodili?«

»Sem šla u Bec (Bovec) an šiedè (potem) sem šla v Koritnico an šiedè sem šla dovka za vuodò!«

Preden nas je Vančevka sprejela v svoje »apartmaj«, smo morali lepo posesti na trato, ji naliti par goriških »bicherinčev«, in poslušati njene dolge historije še od starega veka, od Franca Jožefa notri do Marije Terezije. Kaj bi ne, če ima stike s Francijo, z Ameriko, z Avstralijo? Pol sveta se ozira v Trento, a Vančevka je le tu med ovčicami in kozicami.

»Vančevka, ali niso nekoč v Trenti tkali? Je še dobiti tkalnice?«

»Seveda so tkali in pa še lepo so tkali v več barvah, sedaj lahko še dobite ostanke tkalnic in statev. Pojdite z menoj, pokažem vam nekaj...«

In v izbi je privlekla na dan stare kijklje, koltre, vse doma stkane, sedaj spravljene v banjke. Še blazine nam je razgrnila, napolnjene z ličjem in ljubjem. Nekaj smo pogrešali, kakor sploh po Trenti. Slik na steklu ni več. Pobrli so jih tujci. Vančevka je ohranila samo eno, a še to je dala muzeju.

S hodnika je zrla za nami, skoraj žalostna, da smo že odhajali. Zavrisnili smo za ovinkom — in Vrančevka je nam odvriskala, da je odmevalo »dovka za vuodò«.

Kje pa zdaj vriska — v nebesih? V vicah gotovo ne, saj jih je imela dovolj na zemlji.

Trentarji, kako vam gre?

Odpočivamo se pri Špikovich v veseli družbi in se menimo o prilikah v Trenti. Zemlja ne more vsakomur vsega dati. Če je Trenti prisodila izredno pokrajinsko lepoto, ji je pa odmerila skope njivice za vsakdanji kruh, za bob, fižol, zelje. Velikih planševij ne more biti, komaj redijo koze in ovce, redke so krave. Trentarske planine Za Podnem, Zapotok, Za Javorjem se obnavljajo. V Zadnjici imajo prestaje, jih napolnijo z listjem, pripeljejo ovce, da steljo pognojijo, potem jih ženejo drugam. Zdaj so pa koze morali zelo omejiti.

Hrana Trentarjev: zjutraj polenta, zabeljena z zaseko, zelje, repa, ali skutina juha, opoldne čompi v oblicah s skuto, zvečer polenta in še kaj. Prašičevine, koštrunovine, kozlovine in druge take svete-ine pridejo za praznik na mizo. Trentarji so pastirji, gozdarji, drvarji. Največje njih premoženje je drobnica. Življenje Trentarjev je v borbi z divjo naravo. In vendar v nahrbtnik polento in skuto, potem po robèh vrišča in pòje cel dan.

Ko je še tod potekala jugoslovanska italijanska meja, so Trento zajezili v pas obmejnih utrd, razvoj gospodarstva in turizma je bil omejen, planinske postojanke so posečali le maloštevilni hribolazci. Na Vršiču so potegnili zaporo čez cesto. Trentarji so imeli zaprto pot v Kranjsko goro, kamor so tako radi hodili po opravkih in še dalje, skoraj preko v Gorico. Zato pa je Trst zamažil marsikatero trentsko dekle. Na mejah, pravijo, cvete tihotapstvo. In takrat je Trentarja morda zvodilo po teh poteh? Jugoslovanski tobak je vsem dišal, tudi možem postave. Nekoč je trentski vikar prejel za onstran cel zavojček jugoslovanskega tobaka, šel je ponj na skrivališče, stlačil je cigarete v ročno torbo, se vrnil in korajžno korakal mimo finančne stražnice proti Trenti. »Reverendo — cosa portate?« so se prijazno nasmehnilo italijanski financarji. »Nient'

altro che tabacco jugoslavo«, je tudi s smehom odvrnil resnicoljubni vikar. Zakrohotali so se financarji, še bolj pa srečni vikar, ko je zginil za ovinkom, jim pokazal figo in odložil domà prepovedani sad.

Na goro pride lovec mlad,
v dolino se ozira,
z desnico briše si oči,
z levico puško opira

(Trentarska)

V Trentarju je neizmerna lovska strast — pa v njem je tudi še — nesrečna ljubezen. Ali še plaši in mami Zlatorog, ki Trentarja zavaja v skušnjave in nesreče?

Ne vidite mladega Trentarja — lovca, kako beži v gorè, kjer si išče leka in tolažbe? V dolini ravnokar stopa njegova nevesta s tujim ženinom k poroki! Kako mu stiska srce! Ali kaj — proč solze! Trentarju je puška druga ljubica! Naprej v gorè!

V dolini tihi poje zvon...

In divji lovci? V Trenti »ni« več divjih lovcev. Bili so, da, bili in eden naj-

večjih je bil Škafar, a sedaj? Se »ne sme! Samo »plaz« pobije gamse! Je nevarno! Če te dobijo, saj veš »kaj je ura«. Pa da bi Trentar zatajil prirojeno, podedovano lovsko strast, da bi zamenjal svojo trentarsko kri s slatinsko vodo, da bi mirno gledal, kako gams poskoči mimo njega? Danes »ni« divjih lovcev, »samo plaz« pobije gamse!

Vsi Trentarji so bili divji lovci, pravi nekje Josip Abram-Trentar. Ne zaradi plena, ampak samo da zalezujejo divjačino in jo ustrelijo iz strastnega veselja. A, če bi jim dovolili prosti lov, bi pokalo po trentskih gorah in skokonogi gamsi bi pobrisali iz Trente v največjem diru...

Kaj, če bi se vrnili še oni časi, ko so hodili še medvedje k »mašic« v trentsko cerkev in so lisice »služile pri mašic« in so divji petelini »zvonili« službi božji...?

Od nekod je prikrevsal stari Čot, slavni mož, nekdanji podžupan v Trenti, ki je pozdravil goriškega nadškofa Zor-na. Župan se mu je skrtil za grmom, sprejeti ga je moral podžupan Čot. To je bilo takrat, ko so delali cesto v Trento.

Bovec; v ozadju Kanin, na desni Rombon

»No, Čot, kakuo je blo k' ste pozdravu škofa na Logu?«

»Ejte, frdamani bos (besi), saj sem že stuokrat pravu. No, pa vam pobiem še n' krat:«

»Bueh dej, Bueh dej, gospuod škof, al ste jo prmahu? sem deu (dejal) — Prpelju sem se, prpelju, je deu škof. Kaa bi, sej zdej 'mamo ciesto, sej prej niste vagu (upali) gori h nem, sem mu jest deu. Al' ste vj župan tu v Trenti, je vprašu škof. Pa sem mu deu: Ne, jest njesem špen (župan), lejte ga, tle gori za grmom čiepi, sej ne vaga douka. — Zakaj pa ne pride doli špen se je smejau škof. Sej njema rukovic, jest jih pa 'mam, lejte — sem mu deu an mu jih moliu pod nos. Škof se je smejau še napri in deu, da nargorš smo ga mi spr'jel tu v Trenti«. —

Trentarji, koliko vas je?

Umrljivost Trentarjev ni velika, ali se ponesečijo v planinah, ali jih pobere plaz, breme; ali se skala odtrga. Skorajda noben Trentar ne umre, če se ne ubije, ali pa je zelo star. Mrliče zelo objokujejo. S planin jih vozijo na »vozičku« ali na saneh. V hiši žalosti prejme vsak pogrebec mozolček žganja in kos kruha, steklenka roma iz rok v roke, treba je tudi »štamperle« podvojiti, pogrebcu postajajo solznomili, dvignejo trugo, vsi gredo na pokopališče in za njimi tudi steklenka. Joj, prejoj! — Na osmino spet pridejo, dobijo podvojeni štamperle in kos kruha. Joj, prejoj! — Bog se usmili za verne dušice!

Trentarji, koliko vas je? Dvesto? Včasih vas je bilo dvestoosemdeset! No, to število boste spet dosegli! Tavžent petelinov, tri sto jasnih, nazarenska mati — moratel! Rod Trentarjev naj se množil!

Trentarska znamenja naj vam bodo — opomin.

Trenta je danes našla sebe

Zrušila se je italijanska bariera na Julijskih Alpah. Trenta se je sprostila dušljive meje, prehodi čez Dolič, Luknjo, Vršič so odprli vrata na stežaj. Roj turistov se je vsul čez prelaze iz kranjske in goriške strani. Zrasli so hoteli,

počitniški domovi, planinske kočice: Zlatorog, Lovec, Triglav, Planika, Jalovec. Svobodna Trenta se obnavlja. Izvir Soče mamljivo zavablja množice izletnikov. Speljali so cesto v odcepu z glavne vršiške naravnost tja Zapodnè, do prvega soškega smaragdnega vreca in še kočico za okrepčanje so spodaj pod njim postavili.

Cesto na Vršič so v obnovi zgradili lepo zložno, zdaj jo skrbno vzdržujejo, na vsakih 5 km so ji dali po enega cestarja in dali so ji postaviti nove cestne kamne od Kranjske gore do Bovca. Pot čez prelaz Vršič vedno bolj pridobiva na mednarodnem slovesu, saj tod prihaja že mednarodni turizem in šport. Kmalu nad Mlinarico na slemenu izven poti se v svojem bronastem liku razgleduje nesmrtni poet trentarskih gorà, njihov pevec Julij Kugy.

Najlepši spomenik v Trenti pa je nova šola, pojoči dom v Zlatorogovem kraljestvu z moderno urejeno notranjščino ob šumni Zadnjici na Logu. Zraven šole se ponasa še novozgrajena stavba Gozdarske uprave, tudi v slogu, kakor ji po prirodi pritiče, obe stavbi v harmoničnem zlitju z gorsko okolico. Lovstvo je podržavljeno v vseh revirjih na levem bregu Soče od Trente do Lepene, na desnem bregu pripada zasebnikom, lovski družini.

Trenta izpolnjuje pogoje planinstva, turizma, gozdarstva, drvarstva, zato zre mirno v bodoče dni.

Bo treba vstati, slovo jemati

Vsa Trenta nas je bila polna, preobrnili smo jo od enega do drugega konca, ponagajali trentskega fantu, pa tako nedolžno veselo, da smo zamenjali klobuke in završili. Dečle so nam pripele trentarski pušele za slovo. In »Scabiosa Trenta«? Je ni?

»Oča Špik, Julij Kugy je rekel o vas, da ste ganljiva dobrotà, zlata zvestoba, razprštrta plemenitost, pohleven, jasen... vsa Trenta je taka! No, oča Špik, solze kar obrišite. Na svidenje!«

In ko je bilo treba oditi, je tudi nas stisnilo, zamahnili smo z roko vrhovom in Trentarjem...

Hiša v Dvoru pri Bovcu

Od Trente do Bovca je dvajset stopinj

Kakšnih? Stopinj mraza, vročine, stopinj hoje, skokov? Navrhani na kmečkem vozu hitimo pojoč, vihrava vranca rezgetata veselo z nami, vozniku vzamemo vajeti in bič in podimo konjička, da preskakujemo čez kamnite plazove, ki so se utrjali po nalivih v hribih, na njivicah povzdigujejo ženice glave, smejočča dekleta vrisnejo za nami, v višavi plava orel, dirjamo po sveži dolini, da prevpijemo divno pesem Soče po tolmunih in tesnéh. Brvice preko nje vsako toliko zavabijo, kjer je več hiš onstran po zelenicah.

V vasi Soča dvignemo sedeče letoviščarje, skličemo domačine in še veselega vikarja, da nam pokaže biserček v farni cerkvi: še skoraj sveže moderne freske slovanskih svetnikov, svetnic, angelov, angelčkov in upodobljenih hudob pod njih petami, spominjajočih na nevshečne obraze nekdanjih oblastnikov, na glavnem oltarju pa patronira sv. Jožef — vse to delo Toneta Kralja.

Gostoljubni Flajsovi iz stare šoške rodovine, nas posedejo med družinski veseli drobiž in nas ob sveži skutli se-

znanijo z novim obsoškim mladim rodom. Kraj Soča, mikavna postaja med Trento in Bovcem, nekdanj samostojna občina, ima sedaj poleg glavnega gostišča še hotel Kanjavec in nočišče Razor, rada nas povede na planino Plaze nad Skalo v hrame — planinske kočee, kjer izdelujejo sir in še višje h gozdarjem in drvarjem na Žjabcah. Sočani kakor sploh tudi Trentarji imajo največ zaposlitve v državnih gozdovih. V skupinah navadno po 14 mož sekajo smreke, bukve, ščitijo pa macesne. Hlodovje spravljajo po žici do žage ob cesti, kjer ga naloži kamion in odpelje v svet. Delajo na akord v letu in zimi. Boljši les (za celulozo) izvažajo v inozemstvo. Za kurivo so imeli nekdanj servitutne pravice 10 m drv, zraven še les za hišo. Leta 1924 bi skoraj prišlo do razdelitve gozdov, ki so bili skupna last (komunje), torej ne last občine. Ker pa ne bi smeli potem še pasti kozé po vseh teh gozdovih, so razdelitev opustili. Gozdovi so danes povečini državna last. Drobni kozo so morali omejiti na pičlo število le ob hišah.

Posedli smo v drvarski kolibi in pojužinali z drvarji na njih pogradih pod

gostoljubno, a prepuščajočo streho. »Cri, cri, cri« — kot netopir je v kotu za hlodi zacvilil »špičmar«, mala, miški podobna živalca. Če špičmar piči kravo v vime, izgubi ta mleko, tedaj je treba vime zdraviti, in sicer tako, da ubijejo špičmarja, ga posušijo, ostane samo koža in to kožo pečejo na žerjavici pod vimenom v dimu.

V Lepeni, stranski dolinici so iz laških kasarn preuredili dva lična domova, ki sta kot straže na prehodu v Krnsko pogorje: Počitniški, v režiji Tovarne Anhovo, planinski »Dom Klementa Juga«, v lasti P. D. Nova Gorica.

Hi! Dolina se na Kalu odpre, na zahodu zarezijo Male in Velike Babe Kaniške gmote, pod njo je Bovška kotlina. Smo na aluvialni terasi, ki jo preseče globoka Koritnica. Na mostiču nad omočno globino so naši vojni zavezniki stražili črto med cono A in cono B do priključitve.

»Okej, okej« (dobro, dobro), so nam takrat ameriški vojaki pregledovali izkaznice in nas spuščali preko ograje. Zato smo jim rekli »Okejci«.

Na križpotju

Na zgodovinskem križpotju pri spomeniku se cesta odcepi na Predel (Na Predeu in ne na Predil). Desno zazija Baušica v divjem kotu, ki jo varujejo strme stene Grintavca, Loških Špic, Ozebnikov. V čelu Izgoré se boči velikanška gola ploščata stena, preklana v znamenju križa. Leta 1478 so hoteli Turki tod čez most, nastavljen kot skobec. Ljudstvo je videlo, kako se je most odprl, kako so Turki popadali v Koritnico in videlo je razjarjenega poveljnika, kako je z golim mečem zamahnil na štiri strani, da je skala počila v znamenju križa.

Predel je odprt za promet med Jugoslavijo in Italijo, lepa alpska pot nas je zavabila, vendar konjička sta sama potegnila proti Bovcu. Slišali pa smo, da se Log pod Mangartom povzdiguje kot najlepši letoviščarski kraj. Tudi tu kažejo obnove lepše lice. Zgradili so si kulturni dom, obnovili šolo in gostišče. V kraju je do 26 rudarskih družin, rudarji se vozijo s podzemsko malo železnico

Kobarid

V tolminskih planinah

iz Loga v rudnik v Rajbelju. V Strmcu pa so samo žene-vdove in je le en moški v celem naselju. Nemci so pobili 16 mož Strmčanov. Nad Strmcem so ponovno naredili znamenito avtocesto na Mangart, do 2000 m višine, do sedla, vzdržujejo to alpsko cesto cestarji, vsako leto jo čistijo udarniki. V župni cerkvi je Groharjeva freska sv. Štefana (spotoma v Italijo se je umetnik ustavil tudi v Logu). Na pokopališču še stoji avstrijski spomenik padlim junakom Rombona. Imajo še dve planini za ovce: Mangartska, 1200 m visoka, in Koritniška 1000 m, obe brez koz. Drevesnica za pogozdovanje goji mladike macesnov, jelk, bukev, javorov, hrastov, topolov. Nova Mangartska koča da je v projektu in na Predelu da gradijo velik hotel. Vse to smo slišali.

Se zveselim tojga zdravja

Bovec. Za nami je 20 stopinj. Mimoregrede nas pritegne D. M. v Polju, cerkvice elegantnega gotskega sloga iz 16. stoletja ali še od prej, nekdanj ponosna na svoje znamenite freske »dvanajst apostolov« in baročni zlati oltar, po prvi voj-

ni obnovljena je ohranila le detajl freske (»križanje«).

Sedaj smo na asfaltirani cesti, ob njej se zvrstijo lične hišice in hiše v zelenju in cvetju. Prijetno nas gane. Ej, fantje, dekleta, zdaj pa mirno, zdaj smo sredi civilizacije! Adijo, konjički, vajeti, biči, vriski.

Bovec je čeden, snažen trg, vedno lepše se razvija, raste v letovišče. Na »plecu« nas že obkolijo znani dopustniki, tovariši iz cele Slovenije, tu se krepijo, zdravijo, za nje pa skrbijo penzionisti — hoteli: Kanin — Grintavec — Soča — Golobar — Rombon — Planika — Mangart.

Glejte, glejte, kako se je ta Bovec čez noč postavil, odkar so zapihljale svobodne sapice s Kanina, Prestreljnika, Velikega Vrha, s Černjelske — obmejne špice, z Jerebice, Grintayca, s Trentarskih gora! »Se zveselimo tojga zdravja«. Nam je vseeno, če ti Bovec etimološko izhajaš iz »Ampletium« ali iz »pleca«. Furlani so ti vozili žito, koruzo, ti si jim dajal sir, skuto, maslo, žive kozličke, jagnjeta, volno. In ko so furlanski vozniki vprašali: »Dulà« — kam? si jim rekel:

»Pojte góre na plec« (trg). Od tod menda italijanski »Plezzo« — slovenski »Bec«. Naj bo takó ali takó, »se zvesel' mo tvoj'ga zdravja,« dragi Bovec.

Na ogledih in obiskih

Nedvomno je bil Bovec na tranzitni cesti: Akvileja—Noricum — čez Predel (Mons Picis), med Trstom in Koroškim, med Gorico in Trbižem važna »mansio« (postaja) in so razni narodi šli mimo. Bovec je zaznamoval mnoge zgodovinske dogodke. Tudi avstrijski cesar Franc Jožef I. je prišel in prenočil »Pri pošti« 11. septembra 1882, da je hotel nosil spominsko ploščo. Največ je Bovec utrpel leta 1903, ko je pogorel in je bilo uničenih 70 hiš z lesenimi strehami, potem še več v prvi svetovni vojni, ko je bil do tal porušen, a so ga z vojno odškodnino spet pozidali, takega kot je danes.

Velika občina je obsegala vso kotlino, od Loga do Serpenice sò ji bile podrejene vasi in naselja. Farna cerkev sv. Urha, obnovljena leta 1923, še kaže ostanke stare gotske cerkvice z obokanimi vratí, zunaj cerkve na obzidju nekdanjega pokopališča najdemo stare nagrobne napise kakor »Ocha naš 1805 Mate«, v vratih britofa je vzdian grb Zemljerjev, bovških gospodov in glavarjev. Na sedanjem pokopališču občudujemo nagrobne križe — razpela iz kovanega železa. Stari Bovčani so jih nosili iz Celovca. Na trgu je bila opuščena cerkev sv. Trojice, o kateri danes ni sledù.

Število prebivalstva se je zaradi dveh vojn skrčilo, danes je okrog 1500 Bovčanov in okoličanov. Siromašna zemlja ne daje veliko, v skopih poljih pride-lajo čompe, sirk, bob (fižol), ječmen, rž, nekaj pšenice, zelje (bérže), kislo repo (žerbado). Kravic ni veliko, več imajo drobnice, ki jim daje sira in masla.

Stanujejo v snažnih hišah, čistoča diha iz njih, tip bovške alpske hiše simpatično naveže s svojim okusom: po kamenitem stopnišču pridemo na hodnik (na ganki), od tu v hišo (kuhinjo), iz kuhinje v izbo, z druge strani v kamro (spalnico), s hodnika so lestve ali lesene stopnice »na vrh« (v podstrešje), kjer

hranijo seno. Stopnice in hodnik so pod širokim ostrešjem (napuščem), ostrešje je podaljšano v pročelju in skoraj navpično že zaradi snega.

Bovčani so bistri, naobraženi, posvetni. Njih čitalnica iz leta 1878 je izobrazevala in učila v goriškem kulturnem krogu. Če Bovčanom včasih kaj zmanjka, pa si le zapojó:

Sonce sieje, dežec grié,
mliner melje brez uedjé (vodé).
Škinja (šivilja) šiva brez jegljè,
hlapčič skače brez nogjé.
Mati kuha kozji rep,
oča kliče vseh devjét.
Pried koj pride vseh devjét,
Joza snié ves kozji rep.

Suknarji, krošnjarji, rudarji, bovški sir, bovški krofi ...

Za božične praznike pridejo na mizo krofi. Kaj so krofi? Zvaljajo ukvašeno testó, napravijo »bulje« (nadevek) iz suhih »kloc« (krušk), cveb (rozín), kanelc in zabelijo z maslom. Ko so krofi kuhani, jih prinese mati na mizo, povè, da je dva krofa shranila v peč za »perte«, kajti perte so imele v rokah »parto« (mesarsko sekiro). Če niso našle krofov v peči, so otrokom prerezale trebuh in jim jih ven pobrale. Zato otroci vedno sprašujejo: »Mati, ali ste shranili krofe za »perto«? Če ne, jih mi ne bomo jedli.« Kuhajo krofe za božični večer, Silvestrov večer in za Tri kralje, zraven si zalijejo in pojejo:

»Lepa moja condrna,
puojdi, grieva dróa (drva) brat.
Dróa buojo búkeve,
štruklje buova kuhale.
Štruklje buojo hejdeve,
notre buojo knejdelne.«

Ob skalah in vodi niso Bovčani držali križem rok, ozrli so se v svet in si pomagali s trgovskimi talenti. Prekupčevali so. Že v starejših časih so zapregli težek voz s širokim platiščem, s »šturjo«, s streho nad platiščem v obročih, z naslovi lastnikov vrh »šturje«, parizar so rekli takemu vozu. Vozili so dovka v

Most na Soči

Čedad, Videm, Padovo, potem nazaj čez Kobariški in Ternovski klanec. Oča Domenikov je vozil kot »Napoleonov fornitor« do Milana. Vozili so s parom konj, na potu so imeli postaje, kjer so zmenjali vprego, v Bovcu so bili taki večji hlevi »Pri Lešniku« — »Pri Kobarežu«.

Znani pa so bili Bovčani kot súknarji, pohiševalci (»hausirarji«). Če so le premogli, so vzeli konja in hlapca, se odpravili na Hrvaško, dobavljat sukno, na kar so šli navadno v Banat med Srbe in Romune, tudi v Bosno. Druga linija je šla na Češko. Hočili so v »Pem« (Böhmen). Po industrijskih krajih tedanje nemške Češke so dobavili raznega sukna, zlasti loden in po oddaljenih vaseh odprodajali blago. Govorili so svoj »rokovnjaški« jezik, učiteljem so rekli »šolovec«, duhovnikom »černivec«, ti so jim bili najboljši odjemalci, odkupovali pa so blagó pri »prižlih« (pri judih). Odšli so na jesen, vračali so se v pozni pomladi, doma so ostali in delali do pet mesecev. Pozneje so ti suknarji začeli propadati, prepuščali so poljska dela ženam, sami pa so kvartali, se zapili

in zapravljali; »prižli« so pognali hišo in zemljo na kant, mnogi suknarji so šli po zlu. Bili pa so podjetni, zanimivi ljudje, znali so pripovedovati romantične zgodbe.

Drugi, nižje vrste pohiševalci pa so bili bovški krošnjarji. Nosili so na hrbtu »krašnje«, male lesene omarice (tak vzorec je v Muzeju za Tolminsko), razprodajali so na drobno različne drobnarije, predvsem optične predmete (očala, toplomere, barometre, daljnoglede), zato so jim tudi rekli »optikarji«, največ je bilo Srpeničanov, pohiševali so po Štajerskem, Kranjskem, pa še poseben privilegij za krošnjarjenje so pridobili od cesarice Marije Terezije.

Bovški sir »Flitscher Kás« — formaggio di Plezzo« so naslovi po trgovinah, največ v Trstu. Da bi kaj več izvedeli o zgodovini bovškega sira, smo šli k najstarejšemu pastirju, kozárju, sirarju. »Ej, Dreja Pičelnov, ki nam pobjeste od planin?«

Mlekuž Andrej, rojen 1856 v Bovcu, 98 letni sirar nam je povjedu lepo povest s planin:

»Tusto je blo, ko smo hodil past drobnico, ovcé an kozé, gor na Goričico, v Krnico, Na Rob, Balo, Bukovo, Loške Koritnice, Možnico, jest sem biu zmerom ta prvi, vse sem jest komandirau an z rokó sem meril uedò (vodo meril brez toplomera). No, ja — no, ja, tuste je bló, imel smo obode, čedilo, štarè (posodo za molžnjo), trnjáč (za mešanje), sušil' smo sir na policah, bovški sir je od kozè an ovcè, tok viš (tako vidiš) je bló. Gospodarji sò redili na planinah puséta, mi smo 'mel' mlijeko s pljento (in pokazal nam je kozarsko žlivo), osemdeset ljet sem hodu na planine, zdej še penzion njemam. Ma benj, ki čeme, u britofu bo moj penzion. Tok viš...« Oča Pičelnov uživa svoj penzion na bovškem britofu od leta 1953.

Bovčani so bili še rudarji in so še danes. Že od nekda j hodijo kopat svinčeno rudo v Rajbelj. V ponedeljek zjutraj odhajajo, v soboto zvečer in čez nedeljo so doma, včasih izostanejo za delj časa. Zanimiva je njihova pot na delo. Med Logom in Rajbeljnom je predor. Iz tega gredò skozi »štolen« (predor) z vlakcem (motor je na baterijo), v notranjost do polovice »štolna«, kjer je jugoslovansko-italijanska meja pod zemljo; tu izstopijo in na italijanski strani se usedejo (8—10 mož) v tako imenovane »šale« (železne koše) na dvigalu, ki jih električni pogon potegne okrog 380 m navzgor. Na vrhu se izkrcajo in se porazdelijo, čistijo, talijo rudo, svinec, cink. Predor od Loga do Rajbeljna je okrog 5 km, voznja do meje majhne pol ure, ni bil namenjen za ljudi, zgrajen je bil še pod Avstrijo zaradi odtoka vode, ker leži Log kakih 100 m niže od rudnika. Sredi predora je kapelica sv. Barbare, zavetnice rudarjev. Danes je z Bovškega okrog 40 rudarjev-delavcev. Pri delu nosijo posebne čelade in električne svetilke, plačani so v lirah. Ob praznikih nastopijo v črni uniformi z usnjenim pasom in z usnjenim zapasnikom, da lahko sedejo nanj in nosijo še rudarske palice s kladivom na konci (v muzeju za Tolminsko je na ogled rudarska uniforma pok. rudarja Andreja Mlekuža). V Rajbelju samem je še mnogo slovenskih družin.

N'krat

Kaj bi tako resno razmišljevali o vsakdanjostih. Treba nam je še domačega razvedrila. Kam? K Lubeč'ču v Klanec. Pojmò ga ponj! Po bovško prijazno nas je sprejel:

»O, da ste prišli, se zveselim Vaš'ga zdravja!«

»O, tud' mi se zvesel'mo tojga zdravja, a če ga čemo imet vesel'ga, pojmo sadá dovka u »Kanin«, da se požegnamo!«

Zgovorni Lubeč'č nam je cel večer godel bovške zgodbe. Povjedu nam je še pravco »kakuò je coprnica odvzela kravam mlijeko«: »N'kret (enkrat) je pršla tota k nem stara ženica gore s Trente prosit moke an zaseke. Mati ji je dala 'no prgišče mokce an malo zaseke. Pošljijedi (potem) jo je poslala tota k sosedu Cibčevki, ker so njene krave zgub'le mlijeko. Ženica je šla ta an je krave pogledala. Videla je, da so zacoprane. Djela (dejala) je Cibčevki, nej na večer svet'ga Ivana zakuri gori pri hlevu na pristavi ogenj, an ko bo meljava (žerjavica), naj vtakne noter štajngo. Res, je Ciba tuste storila. Ko je štajnga ratala rdeča, je začelo vpiti gore od Poljane: Jejžeš, potegnite štajngo venka, saj pridem gore. Potegnili so štajngo ta z ognja an gore je peršlá copernica. Obljubila je, da povrne uso škuodo an de n'kol več ne store kej tač'ga. Drug dan je peršlá copern'ca h Cibčevim an je uén spod praga u hlevu potegnila tuó mrsko kost (mrliško kost). Tuste je pomalo (pomagalo), de so krave spjet dobile mlijeko. An Cibčevka je dala ženici iz Trente font zaseke an žakeljč moke, k'se je spijek (zopet) oglasila ta pr' njej...«

Z bricem smo oplaknili veseli smeh, Lubeč'č nam je povijedu še »kjerga vsega (česa vsega) je ljubi Buegec kriuč«

»N'kret sta bila Petelinčič an na pulca (jarčica) an pošljijedi sta šla liješnike brat...«

»Dragi Lubeč'č, to smo že slišali.«

No, pa je o sebi znal povijedati, kako je njegov pra-praded napisal l. 1711 kupno pogodbo: »Ich Anton Kuttin, Tona Irgel, Bartschitsch (Barč'č) deputat Munch kaufe...«

Kaj bi še? Sonce sieje, dežec grié...?
Al' sonce sije al' dežek gre, naj bodo
požegnani Mlekuži, Kravanje, Komaci,
Ostani, Jonki, Mihelčiči, Mrakiči, Kutini,
Černute, Kavsi, Klayore — vsi visokorodni
Bovčani! An zdej?

»Buegec je zlat,
pojmo spat
gor na Goričico.
Kej Devica Marija gore djela?
S'zice (solzice) kapa, anjngljč'ce
napaja,
Bueh dej našm d'šič'cem (dušičicam)
tu nebješko zveličanje — amen!

Bovec napreduje vedno bolj in se razvija v lep alpski trg, v turistično mesto z ugodnimi gostišči, postavil si je mali park in druge olepševalne naprave, izvršil potrebne adaptacije, obnovil osnovno šolo, nižjo gimnazijo, zgradil si je stavbo za mehanično podjetje, posebej še za lesni, mizarski obrat. Naprednost — na vsakem koraku.

Lepota je grozna

Rano v jutro smo s turistobusom odjadrjali proti Srpenici in Kobaridu, molčè in skoraj melanholično smo se ozirali nazaj, dokler so molele glave in špice trentarskih gorá, tik nad nami pa so zakipeli Prestreljnik, Kanin, vse Babe. Na Plužnah občudujemo ceste, mogočni slap Boke, ki se prevrže iznad pečine do 60 m v globino. Elektroinženirji že snujejo, kakó bi izkoristili njegove energije.

Kmalu nas Srpenica ustavi na ostrem ovinku Soče, ki zaokrene svoj tek med Polovnikom in Stolom, sedi kakor na polotoku, gorske meli in beline peska izdajajo, da je v bližini kredokop. Že pred sto leti so tu kopali, sušili in nalagali kredo, vozili so jo v Trst, s tem so krili stroške za prevoz raznega blaga iz mesta domov. Domačina Ostan in Žagar sta že celih 80 let izpred prve vojne izrabljala »srpeniški rudnik«, pozneje od 1930 dalje so ga izkoriščali tudi Italijani.

Šele po priključitvi se je kredokop povzpел k boljšemu razvoju, obnovil in

pomnožil je delo, zlasti v letu 1954 je dosegel velik razmah. Ne daleč od vasi v Ilovcu so odkrili do 36 m, drugje že nad 80 m debele plasti krede. Pod cesto v Ilovcu ima kredokop skladišče, dve peči za sušenje krede pozimi, poleti jo sušijo zunaj na zraku, poleg je mlin na električni pogon, da kredo zmeljejo (kopljejo samo čisto kredo brez prime-si), zmleto spravijo v močne papirnate vreče in jo odpošiljajo po vsej državi. Rudokop zaposluje 40 delavcev, povečini iz Srpenice in iz bližnjega Trnovega.

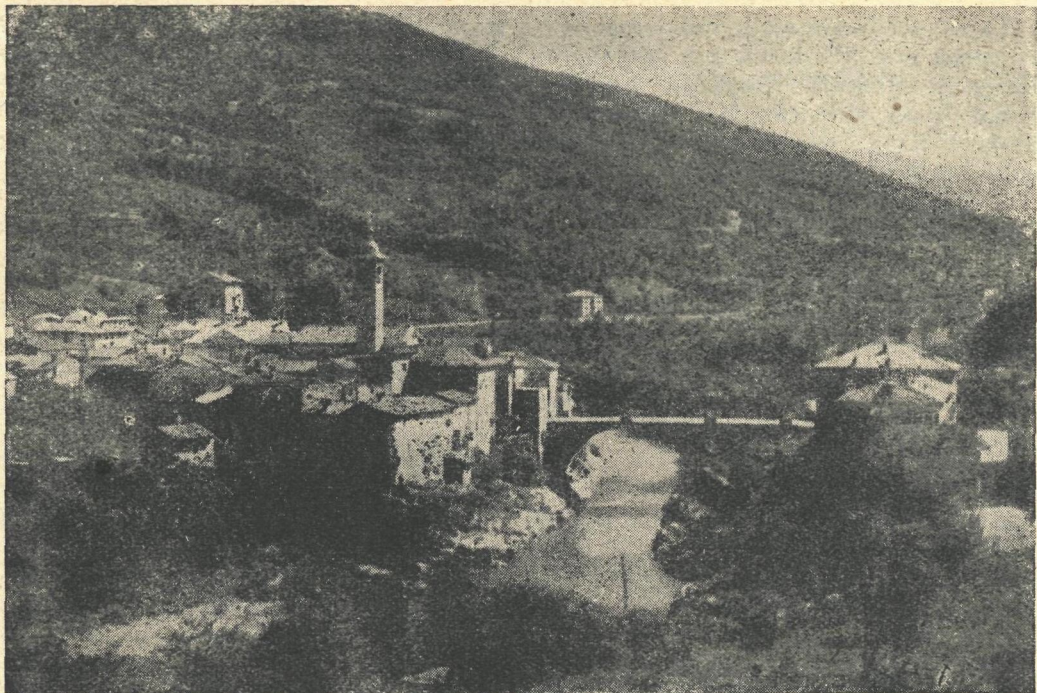
Zamika nas, da bi se iz te soške zakrivljene ožine povzpeli na Kobariški Stol čez planino Božco, kjer se poleti pasejo vse serpeniške kravice, in da bi se razgledali dol v Beneško Slovenijo, takó ožarjeno v zahodnem soncu.

Od kredokopa zavijemo okrog, spustimo se v klanec, v čedno vas Trnovo, zdrčimo med hišami z rožnatimi pajoli, ovenčanimi okenci v pelargonijah in škrlatih in dalje se sučemo za previsnimi ovinki. Cesta visi izklesana visoko v pečinah, visi nekako kakor zidarski oder na ogromni zgradbi, globoko pod nami plaví ozka Soča, lahko vsak hip zdrknemo k njej, tam preko nad Drežnico je že Krn — goriški očak izbočil svoje hrpate grudi v steni; lepota je grozna, a kmalu se oddahnemo na placu v Kobaridu.

Koliko spominov je ob tebi

Kobarid — Kobert — Caporetto — Kafreit — koliko teh imen pa tudi koliko spominov je ob tebi: iz čitalniške Gregorčičeve romantične dobe, iz narodnega prebujenja, iz prve vojne, ko si Italija sama očituje svoj kobariški poraz in še čuva svojo kostnico pri sv. Antonu nad trgom, iz fašistične ere, ko je bil zrušen Volaričev spomenik, a je sedaj postavljen nov, dalje ko si pisal svetle strani iz narodno-osvobodilne borbe v Krnu, v Matajurju, Beneški Sloveniji...

Obnova na osvobojenem Kobariškem kaže napredek: reguliranje Soče, Nadiže in pritokov, gradnja kmetijske šole, tovarna »Iglax«, ribogojnica, vodovodi v trgu in okolici, javna razsvetljava, kul-

Kanal ob Soči

turni dom, obnovljene šole vsepovsod, gradnja planinskih staj in mlekarn, čiščenje pašnikov in planin — na koncu krona vseh del — gradnja nove šole na Vrsnem. Nagrobni napisi na tvojem pokopališču spominjajo, da si imel, Kobarid, Gaberščeke, Krilane, Gruntarje, Urbančiče, Miklaviče... možé, ki so gradili temelje še pod tujimi vladavinami, a so te zdaj prekaljenega izročili tvojim osvobojenim sinovom.

Tam gori, tam gori za tretjo goró

Na Vrsnem pri Kobaridu je pesnikov nesmrtni duh zaplaval nad svojo rojstno hišo in vasjò. Simon Gregorčič! Nič več, samo to, in je že ta vzklík odjeknil po slemenih in dobravah ob Soči. Simon Gregorčič! In so množice ljudstva hitéle navzgor...

Muzej za Tolminsko je v rojstnem domu uredil pesnikovo sobo, v vetrini je zbral vsa njegova dela in spominke, obnovil kmečko peč, postavil javorovo mizo, kmečke stole, podobe, vaze, albume, spominsko knjigo — pesnikov muzej.

Počivali smo v tem okolju, v planinskem vonju, v pesnikovem tihožitju. Gregorčičev spominski dan, 29. julij 1951 je videl in slišal tisoče ljudi, predstavnike, pevce. Pisatelj Francé Bevk je poveličal goriškega pevca in njegovo vzvišeno poslanstvo.

V Gregorčičevem domu »Pri Pomolču« obiščemo prijazno družino pesnikovih pranečakov. Tu so: France Gregorčič, gospodar, Angela roj. Skočir, žena, Pavle, njihov sin, Nace Gregorčič, njihov stric, Pepca Gregorčič, sestra Franca, gospodarja — varuhinja Gregorčičeve sobe. Po rodovniku je pesnikov oče Jernej imel še enega sina Toneta, ta je rodil sina Franca in ta je rodil spet Franca, današnjega gospodarja. Torej sta sedaj še živeča Franc in sestra Pepca pranečaka pesnika, strica Šimna.

V hiši je kuhinja, poleg nje levo muzejska soba, desno iz kuhinje so še vrata v hlev in iz kuhinje so lesene stopnice »na vrh« — v prvo nadstropje. Za časa Simona je bila hiša krita s slamo, brez nadstropja. Še do leta 1947 so »Pomolčevi« imeli staro odprto ognjišče z

napo, kakor za pesnikovih otroških dni. Gregorčičevi so mali kmétje, imajo polja, hoste, njive, pašnike, senožeti, raztresene po raznih bregéh in robéh: Na Podoháj, Na Porók, Na Črešnjah, v Pologu — Krnici, Gor na Lisici, Na Ravnéh, Tam v Ložcu, Tam v Mél, Gor pod Húste, Gor za Kúrnikom.

Ob mleku s fižolom in ob skutí s krompirjem v oblicah smo cmakali in zvečili, tako da so nas dobro nasitili in napojili. Za tem so nam pravili strašne zgodbe, ki jih je po vojni na pretek. Vrsenci so mnogo utrpeli v obeh vojnah, tóda bistrí in polní domísljije imajo jasne privide, še danes si kličejo v spomin prerokbe Trentarskega študenta:

»Krna, Krna ne kopájte!
kedaj bo razkopán,
potem pa znajte,
da nadenj bliža se pregrozen dan.«

(Joža Lovrenčič)

Tone Kotar

Bo še kdaj sijalo sonce?

Oh, že spet dež
rosí, prší, šumi,
bo že konec teh,
teh pustih dni?

Boš še kdaj sijalo, sonce,
se mi smejala,
me pozdravljalo
sredi zelenih mej?

Kako lepo je takrat...
da bi še enkrat
šel preko zelenih trat,
murenčkom in čričkom v vas.

Mir bi plaval nad poljano
ptičji zbor svojo drobíl,
vonj opojni se razlival,
o, kako vse to bi pil.

A dež rosi,
šumi in prší,
prazne so misli
kot temne noči.

Tone Kotar

Zapojmo

Pomlad kipi,
vsá drhti
v cvetju,
vse se veseli.

Gozd šumi,
svoje pesmi poje
in veter nosi
vonj čez hoje.

Prepeva mlada njiva
ter brazda siva
kot dekle nagajiva
v bregu se smeji.

Vse prede,
se nasmiha,
kot mače mlado
se dobrika.

Srce si tudi ti veselo?
Zakaj ne bi zapelo
in kot jablan zacvetelo
v pomladni svetli čas.

In ta pregrozen dan je dvakrat prišel in šel dvakrat mimo...

Ob »zlatem očenašu«, ki nam ga je Pepca takó občuteno povedala, smo tonili v dremavico in v pesniške sanje.

Na robu Vrsnega »Na Črešnjah« se nam odpre čudovita panorama v Soško dolino, na tem robu, ki je tudi Gregorčičeva zemlja, je zablestel veličasten spomenik: nova šola na Gregorčičevem Parnasu, s pročeljem proti Kobaridu, jo vidi Tolmin, Kobarid, Krn, Kolovrat, Stol, Breginjski kot, jo ožarja vzhodno in zahodno sonce — Gregorčičev svetilnik!

Zgradba je visoko pritlična, v njej bo enorazredna šola, poleg nje kulturna dvorana, pod šolo učiteljevo stanovanje, okrog nje vrt, park, razglednik:

Hej, oblaki preko Soče — kam? Da smo oblaki! Sfrleli bi še preko gorá in preko vodá in bi pregledali, če smo prav videli, če smo prav povedali, če se nismo spotaknili? Hej, tovariši preko Soče — kam?

Leopold Stanek

Samotno jezero

Vrh gladine, V soncu cveti
sred tišine so razpeti
glej lokvanje! v darovanje.

V tmí zaprejo Biser tmine
se, zazrejo iz globine —
v svoje sanje. tebi dan je!

Leopold Stanek

Sam

Zašel sem v hosto. Morda je kri
Zašel sem sam. pretil srnič,
Povsod na gósto pustil sledi
cvetě ciklam. zadeti ptič?

Čemu samcat,
kjer je lepo?
Še s kom bi rad
delil stezó!

Leopold Stanek

Podobica

Zaspala si Tako na bilki
na moji dlani, prenoči čebela,
odšla po poti ko noč na cvetu
meni si neznani. jo je zatela.

Nedaleč od glavne ceste Kamnik — Kranj leži zgodovinsko zanimiva Komenda, ena najstarejših slovenskih fara. Z mengeške, vodiške pa s kranjske ceste je lep pogled na komendsko farno cerkev sv. Petra. Za vasjo so zeleni gozdovi in še dalje se ti nudi prelep pogled na Kamniške planine. Med polji, travniki in gozdovi okoli Komende so posejane vasi: Moste, Križ in Suhadole. Živahno je po njivah od zgodnje pomladi do pozne jeseni. Pridne roke uravnavajo vprego močnih konj, ki vlačijo pluge, sejalnice, okopače, kosilnice, kakor pač zahteva letni čas. Vmes pa brne tudi traktorji svojo pesem, ki potrjuje, da tu žive delavni in napredni ljudje.

Čeprav o postanku komendske fare nimamo natančnih podatkov, nam darilna listina iz dobe okoli 1147—1154 dokazuje, da je bil tedaj v tem kraju že redni dušni pastir, ki je na darilni listini podpisan kot Altwinus de St. Petro. Prvotno so imenovali kraj po svetem Petru. Župnije, posvečene sv. Petru se uvrščajo med najstarejše pri nas. To nam potrjuje tudi staroslovansko grobišče, ki so ga bili na tem kraju odkrili leta 1895, ko so po potresu kopali temelje za nov prezbiterij sedanje farne cerkve. Stari Slovenci so pa radi gradili cerkve blizu grobišč.

Tudi krajevno ime Kaplavas ima svoj izvor v prvotnem poimenovanju župnije — kapela sv. Petra, vas pod kapelo pa Kapela vas.

Od kod pa sedanje krajevno ime Komenda?

Ko so mohamedanci osvojili Sveto deželo, so se člani viteškega reda hospitalarjev ali Ivanovcev, kakor so jih imenovali po njihovem zavetniku sv. Janezu Krstniku, preselili v Evropo. Prišli so tudi v naše kraje in na Češko, kjer je živel veliki prior, pod čigar oblastjo so bili tudi Ivanovci na Kranjskem. Ivanovci so dobili v last razna posestva, ki so se po njihovih redovnih pravilih imenovala k o m e n d a. Upravitelj take komende je bil zmerom duhovnik tega reda, imenovan komendator. Letopis

ljubljske škofije iz leta 1889 omenja, da je bila fara sv. Petra že leta 1323 podrejena viteškemu redu Ivanovcev ali Maltezarjev. (Maltezarji so se imenovali zategadelj, ker je bil sedež njihovega poglavarja ali velikega mojstra na otoku Malti v Sredozemskem morju.) Odslej naprej je središče fare dobilo ime Komenda, isto ime pa se je preneslo tudi na ostali del Kaplavasi. Tako je bila fara zgodovina Komende za dolga stoletja povezana z malteškim viteškim redom oziroma z delovanjem njegovih redovnih komendatorjev.

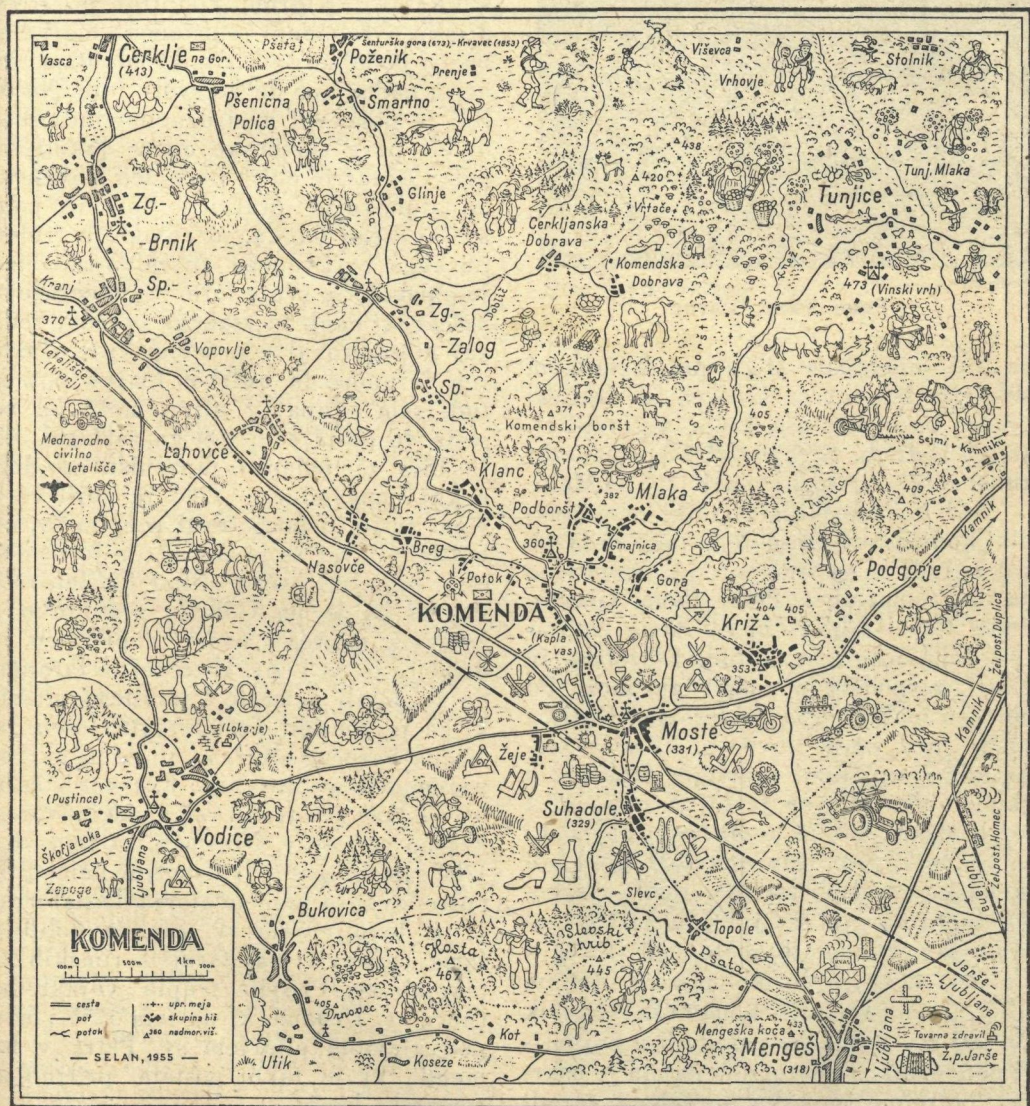
Prvi znamenitejši komendator je bil Lattern — de Schalis, ki je leta 1510 dal zgraditi drugo cerkev sv. Petra na istem mestu, kjer je sedanja. Po prvih turških vdorih v naše kraje so tudi v Komendi zgradili tabor, kamor so se zatekali ob nevarnosti. Ker je bila stara cerkev že v slabem stanju, taborski prostor pa premajhen, je dal de Schalis podreti staro cerkev, postaviti novo poleg graščine in jo obdati z visokim obzidjem. V taborskem prostoru je bil vodnjak in shramba za živila, v kateri so kmetje hranili predvsem žito. Šele leta 1877, ko so razširili pokopališče, so žitnico podrli, hkrati pa tudi precej obzidja. V spomin na prvotno cerkev je dal de Schalis postaviti kamnit gotski spomenik, na katerem je vklesana letnica 1510. Nekateri menijo, da je spomenik kužno znamenje, a to ne drži, saj kužnih mrličev niso pokopavali sredi naselja. Tudi ni tako imenovano turško znamenje, ki naj bi spominjalo na zmagovit boj s Turki, saj v času, ko je bilo postavljeno, tudi ni bilo večjih turških vpadov v naše kraje. Na znamenju je poleg letnice vklesan tudi malteški križ. Na spominski plošči za sedanjim glavnim oltarjem je omenjen de Schalis kot graditelj druge farne cerkve.

Izmed naslednjih komendatorjev je pomemben Peter Jakob baron de Testaferrata, rojen Maltežan. V Komendo je prišel 1715 in tu živel dobrih 15 let. Dohodke graščine in njenih posestev je večidel uporabil za

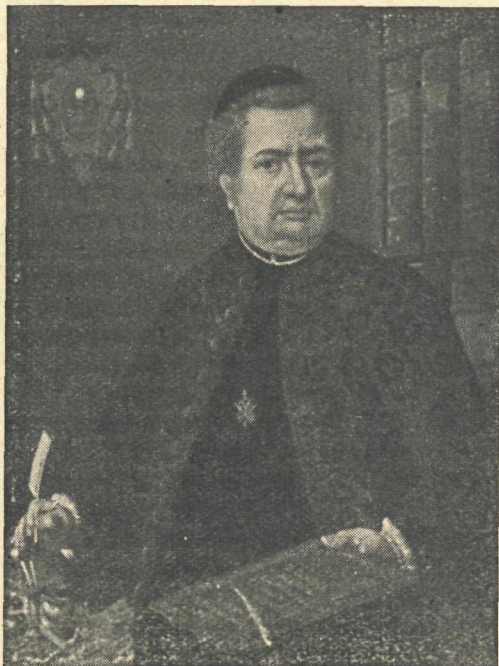
gradnjo in popravila cerkve in drugih poslopij. Aprila 1726 je dal podreti drugo farno cerkev, dne 3. maja istega leta je pa že sam blagoslovil temeljni kamen sedanje cerkve sv. Petra, ki naj bo »večja in veličastnejša od prejšnje«, kakor je sam dal vklesati v spominsko ploščo. Cerkev je gradil ljubljanski stavbenik Gregor Maček po vzoru baročne ljubljanske stolnice. Leta 1729 je novo cerkev posvetil ljubljanski škof Schrattenbach, delegiran od oglejskega patriarha,

pod čigar oblast je spadala komendska župnija do leta 1751, ko je papež Benedikt XIV razpustil oglejski patriarhat in ustanovil tudiško nadškofijo, pod katero je prišla tudi komendska fara; šele leta 1787 je pripadla k ljubljanski škofiji.

Testaferrata je zgradil tudi več podružniških cerkva, tako v Suhadolah, na Križu in v Zapogah. V vseh teh cerkvah je poleg graditeljevega grba vklesan tudi grb malteškega viteškega reda. Za stranske oltarje v komendski cerkvi je

Komenda z okolico. Zemljevid je delo kartografa I. Selana, ki je priznan strokovnjak in kot kmet-kartograf član kartografskega in geografskega društva LR Slovenije.

Peter Pavel Glavar

naročil umetniške slike pri beneškem slikarju Bambiniu. Cerkvi je daroval krasen baročni plašč, kelih, več relikviarijev i. dr. L. 1730 je odšel kot papeški gubernator v Ascoli; umrl 1763 na Malti.

Med komendskimi župniki in najemniki komendske graščine je tako za farno kakor tudi za splošno narodno zgodovino najbolj pomemben Peter Pavel Glavar. Peter Pavel Glavar ni bil samo izobražen duhovnik, ampak tudi filozofsko in zlasti gospodarsko razgledan mož. Po mnenju pokojnega profesorja Kidriča spada med prve Slovence, ki so se seznanili s teorijami sodobnih francoskih ekonomistov. Rojen je bil 2. maja 1721 v Ljubljani. Bil je nezakonski otrok, ki so ga našli poletnega dne 1721 pred komendsko graščino ter ga izročili v vzgojo kmetu Basaju. V Ljubljani je študiral jezuitsko gimnazijo, nato šel (1728) v Gradec, kjer je postal magister artium liberalium. Tedanji komendski župnik Rogelj mu je bil ves čas študija najboljši podpornik, Testaferrata pa mu je oskrbel potrebne papeške spreglede zaradi nezakonskega rojstva, da je bil lahko posvečen v mašnika 1744; novo mašo je

imel na Trsatu, nato pa odšel za kaplana v Komendo. Ko je 1751 umrl Rogelj, je naklonil Testaferrata svojemu najemniku graščine tudi župnijo. Komendsko graščino je Glavar izročil 1765 Jožefu Novaku, sam pa kupil od grofa Alojza Auersperga 1766 graščino Lanšprež na Dolenjskem, kamor se je preselil še istega leta in tam tudi umrl 1784.

Lepo premoženje, ki si ga je pridobil Glavar v glavnem v Komendi, je uporabil »po najboljših močeh v korist ljudstva, s katerim je ostal v najožjem stiku« (Fr. Kidrič). Podpiral je revne dijake, v Komendi je ustanovil nižji gimnaziji podobno šolo z internatom za revne in nadarjene dečke svoje fare. Na tej šoli je poučeval med drugimi tudi skladatelj prve slovenske opere Jakob Zupan. Glavar je dalje prvi med slovenskimi duhovniki praktično uredil pouk krščanskega nauka po navodilih tridentinskega cerkvenega zbora. Vsako leto je obiskal vse svoje farane, jih spraševal krščanski nauk in vsakega posebej redoval in zapisoval v posebno knjigo. Svojim faranom je oskrbel križev pot, ga tudi sam skupaj z njimi molil od postaje do postaje in jim ga razlagal, kar je bilo za tedanje janzenistično dobo nekaj nenavadnega. Zelo je gojil cerkveno petje in pospeševal prejem sv. obhajila. Glavar se je zavzel, da je za novi oltar napravil načrte slikar Fr. Jelovšek, izdelal ga je pa Gabrič; prav tako je Jelovšek napravil načrt za prižnico, izdelal jo je pa Lehr. Ustregel je faranom, da so dobili namesto kamnitega oltarja, ki ga je ponudil Testaferrata, lesen, pozlačen baročni oltar, ki je eden najbolj znamenitih v Sloveniji. Kot velik častilec sv. Ane je zgradil večinoma iz svojega krasno cerkev v Tunjicah, za katero je 1760 sam blagoslovil temeljni kamen. Po posredovanju komendatorja Testaferrate je z dovoljenjem sv. Stolice dobil za farno cerkev iz najstarejših rimskih katakomb sv. Priscile truplo vojaka-mučenca sv. Urbana, ki od leta 1753 počiva pod glavnim oltarjem sv. Petra v Komendi, ki je tako postala priljubljen romarski kraj.

Za stalno dušno oskrbo romarjev je ustanovil že 1752 posebne beneficij in

istega leta zgradil benefičijsko poslopje s sodelovanjem slikarja Jelovška, ki mu je napravil načrt za portal z Glavarjevim grbom, zunaj stavbe pa tri freske. V poslopju je namestil tudi znanstveno knjižnico kakih 2000 knjig z najrazličnejših področij. Knjižnico, ki je danes zaščitena, bi Nemci med vojno prav gotovo uničili, če bi domačini ne molčali in je ne znali spretno zavarovati.

Tudi po odhodu na svoje posestvo Lanšprež Glavar ni pozabil na Komendo. Premoženje je zapustil revnim bolnikom tedanje komenske fare in Lanšpreža. Njegova volja je bila, naj njegov prvi beneficiat Tomelj iz njegove zapuščine zgradi v Komendi bolnišnico s popolno zdravniško oskrbo. Tomelj se pa tega dela ni lotil. Pozneje je bila zgrajena bolnišnica oziroma hiša za onemogle.

Glavar je bil med prvimi Slovenci, ki je mislil na potrebo, da se razširi s pomočjo tiskane slovenske besede poljudnogospodarski pouk. Leta 1776 je priredil slovenski prevod Janševe knjige o čebelarstvu. Ta »Pogovor od čebelnih rojov« ni bil navaden prevod, kot ugotavlja pokojni profesor Kidrič, ampak je Janševo delo izpopolnil s svojimi skušnjami. Bil je prvi, ki je poudarjal, da bi morala kranjska »Kmetijska družba« izdajati tudi slovenske spise. Družba je s tiskom prve slovenske knjige odlašala, rokopis se je naposled izgubil in so ga na srečo našli pred nekaj leti v državnem arhivu v Ljubljani. Rokopis je še danes važen za čebelarske strokovnjake pa tudi za slaviste in naravoslovce, saj ima mnogo slovenskih izrazov s področja botanike, ki jih doslej nismo poznali.

»Močno zavest skupnosti z ljudstvom je kazal Glavar tudi sicer; podložnim kmetom je bil prijazen in pravičen, navajal jih je k umnemu gospodarstvu ter jih v slabih letinah podpiral; mimo Lanšpreža od Nemške vasi do Mirne je dal napraviti cesto; dijakom je bil vztrajen podpornik.« (Fr. Kidrič v SBL, 219).

Lep spomenik temu očetovskemu prijatelju ljudstva je postavil pisatelj Ivan Pregelj v povesti Peter Pavel Glavar (Večernice, 75. zv., 1922; pozneje Odisej iz Komende, Izbr. sp. 3).

Med domačini — župniki bi omenili še Gregorja Kerna, ki je bil v rojstnem kraju župnik od 1622 do 1635. Bil je več let tudi komendator in se povzpел do arhidijakona za Gorenjsko. Jakob Bobič je bil v Komendi najprej kaplan od 1650 do 1661, nato pa župnik-vikar do svoje smrti 1669. Leta 1660 je ustanovil bratovščino Marijinega darovanja, katere ustanovna listina je pisana v slovenskem jeziku in jo hrani ljubljanski škofijski arhiv. Komenska kronika pripoveduje o začetniku rodu Bobičev naslednje: Ko so bili okoli 1590 Turki tepeni na Drnovem, so domačini iz Most našli dete med bobom na njivi. Barkljeva iz Most, ki nista imela otrok, sta ga vzela k sebi in ga dala krstiti na ime Jernej. Ker so ga našli na bobovi njivi, so mu dali priimek Bobič. V poznejših bojih s Turki se je Jernej Bobič tako odlikoval, da je bil 1613 povišan v plemiški stan, med domačini pa se je do zadnjega stoletja ohranila ljudska pesem, ki opeva junaka Bobiča.

Gotski spomenik iz leta 1510 v Komendi

V dolgi vrsti komendskih kaplanov je pomemben Janez Brence, ustanovitelj stalne ljudske šole v Komendi (1853). Ob tej priložnosti je objavil Poženčan v »Novicah« pesem, ki jo posveča komendskim šolarjem.

Preprosta pesem izpoveduje veselje in hvaležnost domačinov, da se je ustanovila redna ljudska šola, ki je leta 1853 imela že 160 učencev v vsakdanji šoli, v nedeljski pa 206 učencev.

Zasilni prostori v kaplaniji in graščini niso več ustrezali in 1870 so zgradili lepo novo šolsko poslopje, ki je bilo v minuli vojni porušeno. Zato je po vojni zrastle mogočna nova šola v Mostah, kjer je sedaj nižja gimnazija. Pa tudi Komenda bo dobila novo šolsko poslopje, saj je to želja in volja vseh domačinov. Kakor so Komendčani razumeli pomen redne šole, jim je bila tudi velika skrb za vsestransko prosvetno delo. Danes imajo domačini kar dve kulturni dvorani, v Komendi in v Mostah.

Znamenitost komendske okolice je bila kriška graščina, katere lastniki so bili od začetka 16. stoletja dalje Thurni, Auerspergi-Turjačani in nazadnje baroni Apfaltrerni. Grad, ki je stal na prijaznem in razglednem griču nad vasjo Križ, je bil v minuli vojni uničen. V gradu je bilo mnogo pomembnih umetnostnih spomenikov. V dobi reformacije je bila kriška graščina zatočišče luterancev, ki so imeli v njej svojo molilnico. Graščina je imela tudi svoje sodstvo. Za francoske okupacije je bilo na Križu središče velike občine (mairie), ki je obsegala vasi od Podgorja do Spodnjih Domžal. Danes je posestvo nekdanje kriške graščine skrbno urejeno in pod državnim oskrbništvom. Na njem je poleg živinoreje, poljedelstva in sadjarstva lepo urejena kokošjereja.

Komendska farna kronika poroča o zanimivih procesijah na konjih, o katerih piše tudi Valvazor. Pobudo za take procesije so dali malteški komendatorji. Takšna procesija je bila vsako leto o veliki noči in na praznik sv. Rešnjega telesa. Na čelu procesije sta jezdila dva kmeta, zastavonoše. Za njima je jezdil duhovnik s sv. Rešnjim telesom in nato v dolgi vrsti kmetje na konjih. Seveda

so bili ob takih procesijah večkrat smešni prizori, ko so nespretni jezdec padali s konj. Teh procesij na konjih so se udeleževali tudi kmetje iz drugih fara. Po procesiji so se fantje večkrat sprli in stepli, kar je dalo povod, da je Marija Terezija 1777 te procesije prepovedala. Peter Pavel Glavar in domačin dr. Anton pl. Remic, ki je kot advokat živel na Dunaju, sta posredovala, da ohranita Komendčanom ta privilegij, a nista uspela.

Komenda je slovela po svoji konjereji. Konje so prodajali v Italijo in še danes je v kraju mnogo lepih konj.

Komendčani so do 1848 morali dajati desetino na razne strani: graščini na Križu, drugi graščini v Smedniku in deželnim stanovom v Ljubljani. Posamezni kmetje so bili podložni velesovskemu in mekinjskemu samostanu in komendski komendaturi. Najslabše se je godilo podložnikom smleške graščine. Ko je postal P. P. Glavar 1761 njen začasni oskrbnik, je odkupil mnogo podložnikov od te graščine in jih sam prevzel.

V 17. in 18. stoletju je pomrlo na leto povprečno 50 odstotkov prebivalcev več, kot se jih je rodilo. Slabe letine in lakota so v tem času pobrале mnogo ljudi, dalje nalezljive bolezni i. pd. Leta 1794 je samo za ošpicami umrlo 88 otrok, 1798 jih je izmed 88 mrličev pobrala griža 25. Leta 1801 spet razsajajo ošpice in umre 52 otrok, 95 ljudi pa za grižo in škrlatinko. Komendska farna kronika pa beleži v svojih zapiskih tudi imena mož, ki so dosegli visoko starost. Tako je bil Jakob Jeras — Antonovec z Vrtače star 110 let, ko je umrl 1715.

Kaj pa poklicno delo Komendčanov? V glavnem so bili in so še danes kmetje. P. P. Glavar jih je z besedo in zgledom aavajal k umnemu kmetijstvu in jih še posebej vzpodbujal k čebelarstvu, ki se je močno razvilo v zadnjih stoletjih, zdaj ga pa, žal, močno opuščajo. Komendski rojak, duhovnik Anton Breznik, je l. 1789 izdal čebelarški koledar in praktiko. Po odhodu iz Komende je P. P. Glavar svojemu prvemu beneficiatu J. Tomelju redno pismeno sporočal praktična navodila, ki naj bi jih posredoval tudi drugim čebelarjem.

Lep dohodek so črpali kmetje iz gozdov, v katerih je bil že od nekdaj bogat lov. Valvazor posebej omenja »Stari boršt« kot bogato lovišče, v katerem so jeleni, volkovi, lisice, srnjad. Zaradi lova je gosposka kmetom večkrat prepovedala hoditi v gozdove in tudi živine niso smeli pasti v bližnjih gozdovih. V komendskih gozdovih še danes lovci radi lovijo in so lani uplenili poleg številne srnjadi in zajcev tudi več divjih prašičev.

Po drugi svetovni vojni se je mnogo Komendčanov lotilo dela v tovarnah in obrtniških delavnicah. Že od nekdaj je v teh krajih zelo razvito lončarstvo. Še pred sto leti je bilo okoli 100 lončarskih mojstrov, nekaj desetini jih je pa še danes, ki nadaljujejo tradicijo lončarske obrti. Še do nedavnega je najbolj cvetelo lončarstvo v vasi Mlaka, kjer je bil lončar skoraj v vsaki hiši, dalje v Podborštu, Gmajnici, na Gori in drugod. Hermanov potopis iz l. 1781 navaja, da izdelujejo največ in najboljše posode v Komendi. Komendski lončarji niso izdelovali samo loncev in latvic, skled in cvetličnih loncev, marveč tudi vaze, krpilčke in podobne predmete. Zadnje čase izdelujejo tudi modelirano posodo iz gline: salatnike, kavni in čajni pribor.

Najznamenitejši lončar prejšnjega stoletja je bil Peter Bremšak iz Mlake. Za svoje izdelke je bil odlikovan na Dunaju 1857. Na »Razstavi kranjske dežele« l. 1883 je spet razstavljal, in o tem poroča »Slovenski narod« naslednje: »Peter Bremšak na Mlaki je razstavil celo mali sodček, glaziran z napisom:

Bog živi ves slovenski svet!

Brate vse, kar nas je
sinov sloveče matere!«

In pristavlja: »Preširen je sicer pel, da se bodo vremena nam zjasnila, a da bode v tako razmernem kratkem času njegova pesem prošnila tako silno vse kroge, da bodo lončarji navajali njegove krasne stihe, tega bi se nikdar ne bil nadejal.« — Poleg Bremšaka so bili še drugi umetni lončarji, med njimi Tobiasov Jože iz Podboršta.

Svoje izdelke so izvažali lončarji že v prejšnjem stoletju v Trst, na Koroško in Štajersko in celo na Tirolsko. V Trst so izvažali posebno lonce, v katerih so kuhali kosti. Komendski lončarji so leta 1929 ustanovili »Lončarsko produktivno zadrugo«, ki je zlasti po vojni lepo napredovala.

Manj kot lončarstvo se je ohranilo kitopletarstvo. Še l. 1847 so pisale »Novice«: ... sploh vse kite za slamnjake plête, karkoli ima prazne roke.« Slamnate kite so izvažali na Tirolsko za znane tirolske slamnike.

Že pred dobrimi sto leti so v Komendi izdelovali tudi krtače; ta obrt je bila posebno razvita v Mostah. Po vojni so se ščetarji združili v »Ščetarški zadrugi«. Na dobrem glasu je komendsko mizarstvo in tesarstvo. Po vojni se je zelo udomačila copatarska obrt, s katero se preživlja precej družin. Mnogo teh izdelkov prodajo zlasti v bratsko republiko Hrvaško.

Ta razvoj obrti prerašča kmečki značaj Komende in okolice, kjer je danes že 60 odstotkov prebivalcev, ki se ne ukvarjajo s kmetijstvom.

Komenda ima dva stara spomenika, ki ju ne smemo prezreti. To sta dve mogočni lipi, katerih najstarejša cvete že šest sto let, drugo je pa zasadil Peter Pavel Glavar. Obe spremljata delo in življenje prebivalcev Komende in v njuni senci so kramljali številni rodovi o vsakdanjih skrbeh in nalogah, pa tudi o pogumnih dejanjih, o lepih načrtih in o lepšem življenju, kot so ga živeli nekoč.

Tone Bohinc

Spet doma

*Na visoko bi šel goro,
da bi se lepote napil.
Na najvišji bi zlezal greben,
da bi se sprostil,
ko bi zavriskal,
zavpil,
v prostrane daljave pesem zapel
ter začul odmev
bi bil po dolgih dnevih spet doma.
veselega srca,*

na koroških šolah v zgodovini in danes

Šola, ki bi vsaj kolikor toliko ustrezala splošno priznanim vzgojnim načelom in zahtevam točne izobrazbe ter praktičnim potrebam, je bila in je to še danes med glavnimi zahtevami koroških Slovencev, boj za tako šolo jih še danes politično močno zaposluje.

I.

Slovenski pouk na koroških ljudskih šolah

Za razliko z višjimi, »latinskimi« šolami se je avstrijska ljudska šola do leta 1848 imenovala »nemška« šola. Beseda nemška je bila soznačnica za ljudsko, osnovno šolo, tako imenovano trivialko. Slovenščino so v tem času na koroških ljudskih šolah slovenskega ozemlja upoštevali le kot pomožno sredstvo za učenje nemščine, vendar pa šola v tem času še ni imela takega germanizatoričnega učinka kakor od 70-tih let 19. stoletja dalje, ker ta doba še ni bila nacionalistična, ker je bilo šol v slovenskem delu Koroške razmeroma še malo, ker je bila obveznost zahajanja v ljudsko šolo samo na papirju in ker je bila šolska doba kratka ter še ni bilo posebnega učiteljskega stanu.

O slovenski ljudski šoli na Koroškem je mogoče govoriti le v času od leta 1848 do sedemdesetih let 19. stoletja. To je bila posledica ideje jezikovne, narodnostne enakopravnosti revolucionarnega leta 1848 in nekaterih pravnih predpisov tega leta, nadalje pa posledica cerkvenega nadzorstva in nekaterih srčnih okoliščin osebnega značaja. V tem času je namreč veljalo načelo, da se poučuje na ljudskih šolah v jeziku verskega pouka fare, v katere okoliš neka šola spada; razen tega pa je bil od leta 1851 do 1858 šolski nadzornik Slovenec župnik Simon Rudmaš; škof lavantinske škofije, v katero sta do leta 1859, spadala tudi dva koroška okraja, Velikovec in Wolfsberg, pa Anton Martin Slomšek. Tako je

bilo po uradnih statistikah na Koroškem 1859. leta 215 nemških, 16 čisto slovenskih in 68 slovensko-nemških šol, na katerih je prevladovala slovenščina; 1864. leta 215 nemških, 26 slovenskih in 64 slovensko-nemških šol; 1868. leta pa 255 nemških, 24 slovenskih in 70 slovensko-nemških šol. Tragično nasprotje je v tem, da so z naprednejšo organizacijo šolstva po avstrijskem državnem ljudskošolskem zakonu 14. maja 1869, potem ko je prišlo na oblast nemško liberalistično meščanstvo, koroški Slovenci zapadli čedalje hujši germanizaciji in da so končno izgubili vse svoje šolstvo. Že postopna realizacija določil zakona 14. maja 1869 je v posebnih koroških razmerah imela za Slovence močno germanizatorične posledice, ker je zajela šola absolutno in relativno mnogo večje število otrok kakor prej, ker jih je zajela z večjo silo, jih letno in dnevno dalje časa zaposlila in ker se je učiteljstvo šele po tem zakonu, z boljšo izobrazbo in ureditvijo plač, moglo posvetiti šoli z nedeljenimi silami. Najusodnejše za nadaljnji razvoj slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah pa je bilo določilo §-a 6 zakona z dne 14. maja 1869, po katerem je o učenem jeziku in o poučevanju v drugem deželnem jeziku odločalo, po zaslišanju tistih, ki šolo vzdržujejo (t. j. občine in dežel. odbora) in v mejah zakona, deželno šolsko oblastvo. Ker je bil deželni šolski svet do leta 1945 vedno v oblasti nemških nacionalistov, so imeli koroški Slovenci v njem stalnega, vztrajnega in doslednega nasprotnika.

Z odlokoma 14. jul. 1872 in 2. avg. 1875 je kor. dež. šol. svet odpravil vse slovenske šole ter ustanovil koroški tip utrakvističnega šolstva, na katerem se je slovenščina uporabljala le kot pomožno sredstvo za uvajanje v nemščino in še to samo v prvem šolskem letu. Postavljeno je bilo pravilo, proti kateremu so se koroški Slovenci v nadaljnjih desetletjih neprestano, a brez vidnejšega uspeha zaganjali. Odloka z dne 14. ju-

lija 1872 in 2. avg. 1875 sta v nemško-avstrijski publicistiki popolnoma zamolčana. Z odlokom 11. aprila 1877 je kor. dež. šol. svet predpisal, da naj dobijo petletno službeno starostno doklado (Quinquennalzulagen) le tisti učitelji utrakvističnih šol, ki se morejo izkazati s posebno dobrimi uspehi v poučevanju nemščine. Šele po ostri politični borbi v avstrijskem parlamentu in koroškem deželnem zboru, po številnih prošnjah, zahtevah in pritožbah mnogih koroških političnih in šolskih občin in zasebnikov, je leta 1891 dež. šol. svet po nalogu avstrijskega prosvetnega ministrstva izdal specialni učni načrt za utrakvistične šole, ki je položaj nekoliko, a ne bistveno izboljšal. Po tem učnem načrtu in posebnih navodilih odlokom 2. februarja in 9. novembra 1891 naj bi bila slovenščina, toda že vzporedno z uvajanjem v nemščino, učni jezik v prvih dveh šolskih letih, od 3. leta dalje pa naj bi se poučevala slovenščina kot prostovoljni učni predmet. Ta pravni položaj je nato ostal do nacističnega napada na Jugoslavijo aprila leta 1941.

Proti koroškim Slovencem, ki so zahtevali slovensko šolo (t. j. šolo s slovenskim učnim jezikom in z nemščino kot obveznim učnim predmetom od tretjega do četrtega šolskega leta dalje) ali vsaj večje upoštevanje slovenščine pri pouku, so koroški dež. šol. svet in razni drugi avstrijski organi uporabljali v glavnem dve metodi: 1. izigravali so manj zavedne ali gospodarsko zavisne Slovence proti zavednim Slovencem in 2. vztrajno so zavračali prošnje za slovenski pouk, zavlačevali rešitev ali pa vlog sploh niso reševali. Posluževali so se metode utrujanja. Od leta 1874 do 1892 je bilo vloženih takih prošenj in pritožb (brez tistih, vloženih prav v letu 1892 in tistih, ki jih je v dveh desetletjih vložila šentjakobska občina) 41 na deželni zbor, 107 na avstrijski državni zbor, 55 na razna šolska oblastva in 10 na druga oblastva. Od vseh teh vlog je bila dokončno ugodno rešena (t. j. ne da bi bila pozneje še kaj spremenjena na slabše) ena sama, t. j. prošnja občine Jezersko, a tudi ta šele po 17-letnem boju. Na najmanj 33 prošenj občinskih

odborov in krajevnih šolskih svetov ni bilo nobenega odgovora.

Od leta 1884 do leta 1929 (do Maklinove Začetnice), torej 45 let, se je uporabljala kot začetnica ista knjiga, t. j. »Slovensko-nemški Abecednik za občne ljudske šole. Slowenisch-deutsche Fibel für allgemeine Volksschulen« Karla Prescherna, pisana v glavnem s ciljem uvesti otroke v nemščino, z neizpremenjenim besednim zakladom, z istim predmetnim obzorjem v vseh izdajah.

Končno obeležje pa so dajali koroški ljudski šoli učitelji, ki so bili do slovenščine povečini sovražno ali najmanj zelo malomarno razpoloženi, vzgajani pa v tem duhu že na učiteljišču. Izjeme so bile od desetletja do desetletja vedno bolj redke. V prvi avstrijski republiki ni bil sprejet na učiteljišče v Celovcu noben slovenski učenec, od katerega se ni pričakovalo, da bo pred koncem študija zatajil svojo narodnost (Theodor Veiter, Die Slowenen in Kärnten, Wien-Leipzig 1936, st. 70—71). Večina učiteljev je tudi po učnem načrtu in navodilih iz leta 1891 že v prvih dveh letih poučevala pretežno v nemščini, po Berlitzovi metodi, tedenski triurni pouk slovenščine od tretjega šolskega leta dalje, ki je zavisel prvenstveno od njihove dobre volje, pa je vedno bolj zanemarjala in opuščala. Tako je mogel kor. dež. šol. svet v svojem poročilu z dne 27. oktobra 1934, št. 7182, sporočiti prosvetnemu ministrstvu na Dunaju, da se odloki iz leta 1891 izvajajo od vseh utrakvističnih šol v tem letu, 78 po številu, le še na sedmih šolah. Ker bi po odloku, navodilu 9. nov. 1891, morali slovenske ure obiskovati načelno vsi učenci razen tistih, katerih starši bi izrecno zahtevali, da njihovi otroci teh ur ne obiskujejo, sta mogla biti glavni vzrok, da se je tedenski triurni pouk od tretjega šolskega leta dalje opravljal le še na 7 šolah, predvsem samovoljnost in sovražnost učiteljev. V tem času je imela Koroška slovenska stranka (tako imenovani »Nationale Slowenen«) trdno v svojih rokah še 9 občin, v 20 občinah je imela relativno večino ali močno manjšino, v 19 drugih občinah pa zastopstvo od 1 do 4 odbornikov. Ni torej verjetno, da bi celo

ti Slovenci zahtevali, da njihovi otroci slovenskih ur ne smejo obiskovati. Ko so zasedli Avstrijo nacisti, so učitelji poleti 1938 na posebnem zborovanju sklenili, da bodo na vseh koroških šolah popolnoma prenehali s poučevanjem v slovenščini oziroma slovenščine. Storili so to prej, preden so izšla zadevna navodila nacističnih šolskih oblastey.

To je zgodovina slovenskega pouka na koroških ljudskih šolah do nove uredbe koroške deželne vlade o dvojezičnih šolah z dne 3. okt. 1945.

Dvojezična šola v pravem pomenu te besede se začinja na Koroškem dejansko šele z uredbo koroške provizorične deželne vlade z dne 3. okt. 1945, ki je z razširitvijo dunajske centralne vlade na celo Avstrijo in s potrditvijo raznih pravnih norm zveznokompetenčnega značaja, ki so jih posamezne deželne vlade do tega časa izdale, postala zvezni zakon. Prvikrat je bila ta uredba objavljena v »Kärntner Nachrichten« 11. novembra 1945. Glasi se:

»A) V južnem predelu dežele Koroške obstoje dvojezične ljudske šole. Na prvih treh šolskih stopnjah se poučuje načelno v materinskem jeziku otroka, vendar se opravlja pouk drugega deželnega jezika od začetka šolskega leta najmanj 6 tedenskih ur. Na četrti šolski stopnji se uvede nemški učni jezik, ki ostane do konca šolske obveznosti. Poleg tega se poučuje na četrti stopnji tedensko 4 in pozneje tedensko 3 ure slovenščine. Verouk se mora poučevati izključno le v materinskem jeziku. — Na prvih treh šolskih stopnjah se celotni pouk opravlja do polovice v nemškem in do polovice v slovenskem jeziku. Pri tem se računa kot jezikovni pouk tudi pouk v realnih predmetih, v branju in pisanju.

B) Dvojezične ljudske šole morajo biti v naslednjih občinah (po razdelitvi na okraje 1. januarja 1938) političnega okraja Šmohor: Brdo, Goriče; Sv. Štefan in Blače; — političnega okraja Beljak: Bistrica na Žilji, Smerče, Straja ves, Podkloster, Bekštajn, Marija na Žilji, Ledenice, Rožek, Lipa pri Vrbi, Vernberk, Kostanje, Vrba, Loga ves in Št. Jakob v Rožu; — političnega okraja Ce-

lovec — dežela: Sv. Martin na Dholici, Zgornja Vesca, Bilčovs, Hodiše, Vetrinj, Kotmara ves, Žihpolje, Žrelec, Radiše, Medgorje, Grabštajn, Trdnja ves, Pokrče, Sv. Tomaž pri Celovcu, Otok, Bistrica v Rožu, Slovenji Plajberk, Svetna ves, Spodnje Borovlje, Šmarjeta v Rožu, Sele in Borovlje; — političnega okraja Velikovec: vse občine z izjemo Pustrice. — Učenci, ki pridejo iz dvojezičnih ljudskih šol, morajo v glavnih in srednjih šolah imenovanih občin kakor tudi v Šmohorju, Beljaku in Celovcu obiskovati obvezno pouk slovenščine tri ure tedensko.

C) Od učnih knjig se morajo sestaviti in izdati: čitanka — začetnica v nemščini in slovenščini, nemška in slovenska slovnica — začetnica, računica za prve tri stopnje v nemščini in slovenščini, slovenska čitanka za srednjo stopnjo in ena za višjo stopnjo. Razen tega se izdelata za to vrsto šol poseben učni načrt in načrt za razdelitev učne snovi.

D) Kot učno osebje na nižjih in srednjih stopnjah se morejo pritegniti vsi učitelji in učiteljice Koroške, ki zadostno obvladajo slovenščino, in dokler njihovo število ne zadostuje, tudi na Koroško doseljeno učiteljstvo. Pri nastavitvi učnega osebja v jezikovno mešanem predelu je treba zaslišati zastopnika Slovencev v deželnem zboru.

E) Za razpoložljivo učno osebje dvojezičnih ljudskih šol se uvedejo tečajji, da ga usposobijo za dvojezično poučevanje, in majhne delovne skupnosti (Arbeitsgemeinschaft). Na učiteljiščih se poučuje slovenščina 3 ure tedensko. V četrtem letniku se uvede metodika v pouku v tujem (op. pis. t. j. slovenskem) jeziku kot nov predmet z dvema urama tedensko.

F) Kot vodje dvojezičnih ljudskih šol se morajo nastaviti učitelji, ki obvladajo slovenščino. Prav tako nadzorujejo dvojezične šole nadzorniki (inšpektorji), ki so usposobljeni za poučevanje drugega deželnega jezika. Končno se mora dodeliti tudi deželnemu šolskemu inšpektorju za ljudske šole strokovnjak za dvojezične ljudske šole kot referent in poslovodja.

G) Večji napor učnih moči na dvojezičnih šolah se morajo posebej plačati. Število učencev v posameznih razredih naj ne presega 50.

H) Ta odredba začne veljati z objavo. — Deželni glavar: Piesch.«

Glavne pozitivne razlike glede na pravne predpise iz avstro-ogrske monarhije in prve avstrijske republike so naslednje:

1. Kar se je v avstro-ogrski monarhiji in v prvi avstrijski republiki urejalo z odloki dež. šol. sveta, je sedaj urejeno z zakonom.

2. Po veljavni uredbi je določeno strnjeno ozemlje, na katerem naj bodo dvojezične šole, šole so taksativno našteje, česar prej ni bilo.

3. Izrečno je določeno, da je treba na teh šolah opravljati pouk na polovico v slovenščini, na polovico pa v nemščini, in sicer do vključno tretjega šolskega leta; po nekdanjih predpisih to razmerje med slovenskim in nemškim poukom ni bilo določeno in je veljala dvojezičnost le za prvi dve šolski leti.

4. Po veljavni uredbi je slovenščina učni predmet za vse šoloobvezne otroke od četrtega šolskega leta dalje, razen tega pa še na vseh glavnih šolah ozemlja, na katero se uredba nanaša in na določenih glavnih in srednjih šolah v Šmohorju, Beljaku in Celovcu za vse otroke, ki prihajajo s tega ozemlja; to po dosedanjih predpisih ni bilo tako; slovenščina se je poučevala kot učni predmet na določenih ljudskih šolah le, če starši proti temu niso ugovarjali; gonja in pritisk, pa tudi malomarnost s slovenske strani so povzročili razmeroma zelo majhen obisk slovenskega pouka.

5. Uredba predpisuje knjige, ki naj se na teh šolah uporabljajo.

6. Uredba predpisuje, da mora biti pri deželnem šolskem nadzorništvu poseben referent — strokovnjak za te šole.

Ozemlje dvojezičnih šol po veljavni uredbi meri 2155 km² in ima po uradnem avstrijskem ljudskem štetju 1. VI. 1951 108.440 stalnih prebivalcev. Ker meri cela Koroška 9534 km² in ima po zadnjem ljudskem štetju 474.764 stalnih prebival-

cev, obsega ozemlje dvojezičnih šol nekaj nad eno petino vse Koroške in manj kakor eno četrtno vseh prebivalcev Koroške.

Dvojezičnih šol po uredbi je po stanju v šolskem letu 1953/54 109 in je na njih 11.349 učencev ter 402 učitelja.

Koroški Slovenci bi bili s pravno ureditvijo ljudskega šolstva po tej uredbi zadovoljni, če bi se ta uredba resno in dosledno izvajala. Temu pa ni tako. Uradno priznavajo, da se uredba ne izvaja na 10 šolah. To izhajajo iz zadevnih letnih podatkov »Verordnungsblatt für das Schulwesen in Kärnten«, ki sicer teh šol ne naštevajo. Koroški »Slovenski vestnik« z dne 5. julija 1952, št. 45 poroča naslednje: »Danes. (t. j. l. 1952!) imamo 107 šol. Učiteljev pa je danes na teh šolah zaposlenih 399, od katerih je usposobljenih za pouk slovenščine 42, zrelostni izpit za oba jezika jih ima 169, brez izpita, z malim znanjem slovenščine, jih je 63, 119 pa jih sploh ne zna slovensko. Iz tega vidimo, da se je spremenilo na boljše le število učiteljev z zrelostnim izpitom iz slovenščine, da pa je na drugi strani prav tako naraslo število razredov. Kakor je to po eni strani razveseljivo, je po drugi strani žalostno, če pomislimo, da se veliko število teh novodošlih učiteljev z zrelostnim izpitom iz slovenščine rekrutira iz bivših nacistov, ki leta 1946 niso smeli še poučevati. Praktično to pomeni, da so se na naše ozemlje vrnili nekdanji germanizatorji naše mladine in so torej številke, ki kažejo na boljše, le pesek v oči javnosti.« V članku »Nerazveseljiva bilanca ob koncu šolskega leta« pa piše »Slovenski vestnik« 26. junija 1953 naslednje: »...še nam je v spominu odgovor nekdanjega prosvetnega ministra dr. Hurdesa Slovenski prosvetni zvezi, da je glavni vzrok vseh težav pri izvajanju omenjene šolske odredbe pomanjkanje učnih moči, ki bi obvladale slovenski jezik. Ta pojav je posledica nacionalistične šolske politike na Koroškem. Od tega odgovora je minilo več kakor pet let. V vseh teh petih letih smo delali ob koncu šolskega leta bilanco in vedno spet ugotovili isto: da se nam-

reč v številnih krajih dvojezična odredba sploh ne izvaja, spet v drugih pa le na papirju. To velja skoraj za vse šole na robu slovenske jezikovne meje od Zilje pa do Labotske doline, na katerih je slovenščina za učitelje in to predvsem za šolske vodje zanimiva kvečjemu še kot molznica za mesečno doklado pri plači. — Za to doklado pa zadostuje formalni pouk, da še več, zadostuje formalni red, zapisan v spričevalo otrok, ne da bi okrajni nadzorniki, predvsem tisti, ki so sami brez znanja slovenščine protipostavno na tem položaju, tu ugotovili kako nepravilnost. Od zgolj formalnega izvajanja odredbe do njenega neizvajanja pa je le še majhen korak in tako se leto za leto skrčuje število šol, na katerih se več ali manj izvaja odredba. Najslabše je v tem oziru brez dvoma v celovškem okraju, kjer se odredba sploh ne izvaja več v nobeni šoli v okolici Celovca in se to stanje razširja že čez Pokrče na Velikovec in posamezne šole severno od Drave. — Podobno je stanje v šolah pri Zilji, pa tudi v nekaterih šolah v sredini dvojezičnega ozemlja, kot so to Vrba, Ribnica, Žihpolje, v gotovi meri Borovlje, Galicija, Tinje, Dobrla ves, in nič mnogo boljše ni v Železni Kapli in Pliberku. V vseh teh šolah moremo govoriti kvečjemu še o papirnatem izvajanju dvojezične odredbe in človek ne more mimo občutka, da pri tem ne gre le za bojkot učiteljstva, temveč v resnici za premišljen načrt, ki naj v teh krajih utrdi že dosežene uspehe germanizacije in jo izvede do konca... — Ali naj se čudimo, da ob tej bilanci do danes še ni nobene nove slovenske šolske knjige, kakor jih predvideva odredba, čeprav so stare že vse pošle? Ali se naj čudimo potem novemu ošnutku, ki hoče polagoma dokončno izriniti slovenščino iz vseh šol na Koroškem? — Vsakoletna šolska bilanca je za nas koroške Slovence le novo razočaranje in spoznanje, da smo na Koroškem še daleč od resnične enakopravnosti, ki je edina lahko trden temelj za dobro sožitje med obema narodoma.« Koroški »Naš tednik-Kronika« 10. sept. 1953 pa pravi med drugim: »Na dvojezičnem ozemlju še dolgo ne bo zadosti učiteljev z vsemi predpogoji, ka-

teri so potrebni za poučevanje na tej šoli. K tem predpogojem spada zrelostni izpit iz slovenščine in drugi učiteljski izpit (Lehrbefähigungsprüfung) v tem jeziku.«

Po »Kärntner Lehrer Handbuch 1955« (Koroški učiteljski priročnik 1955) ima od 402 učiteljev na koroških dvojezičnih ljudskih šolah le 200 učiteljev zrelostni izpit iz slovenščine. Le 11 ima tudi predpisani dopolnilni izpit iz slovenščine (Ergänzungsprüfung zur Lehrbefähigungsprüfung). Po tem koroško-nemškem viru je brez učitelja z zrelostnim izpitom iz slovenščine od 109 ljudskih šol, ki bi po uredbi morale biti dvojezične, kar 14 šol (v beljaškem polit. okraju: Skočidol in Vrba, v celovškem-dežela: Žrelec, Trdnja vas, Št. Jakob ob cesti, Medgorje, Škofji dvor, Pokrče, Dholica, Št. Tomaž pri Celovcu, Timenica, Bajtiše, v velikovškem: Komelj in Zvabek), poleg tega pa je brez izpita iz slovenščine še 14 šolskih upraviteljev (v šmohorskem polit. okraju: Št. Štefan in Št. Pavel, v beljaškem: Št. Jurij, Št. Lenart, Malošče, Drava, Rožek, v celovškem-dežela: Hodiše in Vetrinj, v velikovškem pa: Mali Št. Vid, Vovbre, Šmarjeta, Grebinj, Tinje). Znanje slovenščine tudi mnogih učiteljev z izpitom iz slovenščine je borno. Po naših podatkih je od 402 učiteljev le okrog 100 učiteljev, ki poučujejo slovenščino — brez strožjih meril — dobro in resno. V primeri s stanjem v prvi avstrijski republiki pa je celo to že majhen napredek. Verouk na mnogih šolah poučujejo, v nasprotju z uredbo, dvojezično, na nekaterih pa samo v nemščini tudi slovenske otroke. Položaj je slabši kakor v prvi avstrijski republiki. Nemško-nacionalistični gen. vikar Kadras tira jezikovni razvoj verskega pouka zelo dosledno v dvojezičnost kot prehod v nemško enojezičnost tako v cerkvi kakor v šoli. »Germanisation ist gottgewollt«, je rekel slovenskemu duhovniku. Slovenska duhovščina zadržuje ta razvoj, toda, razen posameznikov, povečini precej medlo in brez potrebne načelne jasnosti. Motijo jo površne krilatice: »Vera je več kakor narod«, »Ni važno, koliko je Slovencev na tem svetu, važno je le to, koliko jih bo-

mo našteli v nebesih« itd. Končni rezultat take miselnosti je v razmerah, kakršne so na Koroškem, ta, da se vzdržuje duh nemškega potujčevalnega imperIALIZMA in cerkev pretvarja v občestvo tistih Slovencev, ki vdano prenašajo nasilje.

Od šolskih knjig, kakor so predpisane po uredbi, je l. 1947. izšla v založbi »Jugend und Volk« na Dunaju slovensko-nemška začetnica za prvo šolsko leto: »Prva knjiga — Erstes Buch«, spisal Legat F. V. Za drugo in tretjo stopnjo dvojezičnih šol na Koroškem je izdal Deželni šolski svet v Celovcu l. 1947 od prosvetnega min. na Dunaju odobreno berilo »Naš dom« (155 strani). Istega leta je v Celovcu izšla tudi »Pesmarica za dvojezične šole na Koroškem« (Zwolsky-Scheithauer E., 43 strani). Celovška Mohorjeva družba je l. 1949 izdala »Lehr- und Übungsbuch der slowenischen Sprache — Slovenska vadnica« (odobrena za uporabo na glavnih, srednjih in sorodnih šolah), ki jo je priredil učiteljski Delovni odbor za slovensščino, in berilo »Slovenska beseda I«, (64 strani, odobreno za uporabo na glavnih, srednjih, ljudskih šolah in na učiteljsču). V teh berilih so zastopani sami starejši pisatelji in pesniki. Značilno je, da je celo pri izdajah teh predpisanih, osnovnih šolskih knjig morala poseči vmes posebna slovenska pobuda in založba. Knjige so izšle v majhnih nakladah in so kmalu pošle. Vedno več učencev je bilo brez slovenskih šolskih knjig. Zopet je morala poseči vmes zasebna slovenska pobuda. Z januarjem l. 1952 je po zamisli in ob sodelovanju ljubljanskega učitelja v pok. Mencina Rudolfa začel izdajati znani starosta koroških učiteljev Franc Aichholzer mesečnik za mladino »Mladi rod«, ki prav dobro izpolnjuje vrzel pomanjkanja slovenskih šolskih beril. Dunajsko prosvetno ministrstvo je izdalo dovoljenje, da se tudi ta mesečnik uporablja na dvojezičnih šolah. Izhaja v nakladi okrog 5000 in se sam vzdržuje. L. 1953 je od neke učiteljske delovne skupnosti (herausgegeben von einer Arbeitsgemeinschaft) izšla v založbi »Für Jugend und Volk« na Dunaju nova začetnica »ABC«, ki je boljša kakor Le-

gatova, v l. 1955 pa je izšla nova izdaja berila »Naš dom«. Računica za prve tri stopnje v nemščini in slovensščini po desetih letih še vedno ni izšla. Tudi šolske knjige, ki se uporabljajo na koroških dvojezičnih šolah, so torej dokaz malomarnega uradnega odnosa do slovenskega pouka. Če upoštevamo le šolske knjige, moremo reči, da je dvojezičen le jezikovni pouk, ne pa tudi poučevanje drugih predmetov, čeprav je v uredbi predpisano, da se mora na prvih treh stopnjah celoten pouk opravljati dvojezično. Učiteljstvo za tak celoten pouk nima učnih pripomočkov ter je od njegove dobre volje, pridnosti in iznajdljivosti odvisno, kako ta dvojezičen pouk opravlja.

Nemško-avstrijski nacionalisti niso bili zadovoljni s šolsko uredbo z dne 3. okt. 1945 že od vsega začetka ne. Po pariškem sklepu Sveta zunanjih ministrov štirih velesil 20. 6. 1949 so začeli nastopati proti uredbi v odkriti in dosledni borbi. To dejstvo vnaša v razpoloženje učiteljev in staršev občutek negotovosti in prav gotovo mnogo prispeva k temu, da se uredba ne izvaja ali pa zelo malomarno.

V dunajskem parlamentu pa so prvi izpadli proti tej uredbi poslanci Neodvisnih (Verband der Unabhängigen). V posebni interpelaciji dne 14. febr. 1951 so ultimativno zahtevali razveljavljenje te uredbe, češ da je protiustavna. Odgovarjal jim je avstrijski prosvetni minister dr. Hurdes dne 10. marca 1951, odklanjajoče in izmikajoče.

10. julija 1951. so poslanci Avstrijske ljudske stranke (Oesterreichische Volkspartei) in Neodvisni vložili v koroškem deželnem zboru predlog, v katerem zatrjujejo, da dvojezična šolska ureditev na Koroškem krši načelo pravice staršev in pozivajo vlado, naj napravi načrt za nov šolski zakon. Socialistični poslanci niso bili proti spremembi, pač pa so predlagali, da naj se prej preštudira manjšinsko šolstvo med švicarskimi Retoromani in v Jugoslaviji. Pravica staršev je danes glavno »načelno« orožje, s katerim se nemško-avstrijski nacionalizem bori proti dvojezičnemu šolstvu po uredbi 3. okt. 1945. Dokler je bilo ko-

roško slovenstvo še močno, se nemško-avstrijski nacionalizem na to načelo ni oziral. Danes, ko je koroško slovenstvo oslabiljeno, ko je nemško-avstrijski kapital spravil v gospodarsko odvisnost večji del Slovencev, ko je mnogo Slovencev zbegala desetletna zaničljiva propaganda proti slovenščini in jih je preplašilo nacistično nasilje, pa poudarjajo to načelo in hočejo slovenske in nemške ljudske šole. Računajo, da bi se mnogi slovenski starši, ako bi bili postavljeni pred izbiro, ali naj hodijo njihovi otroci v slovensko ali nemško šolo, odločili za nemško. Iz istih razlogov pa so zavedni Slovenci za ohranitev dvojezičnega šolstva v dosedANJI ureditvi z računom, da se bodo otroci zavednih staršev tudi na taki dvojezični šoli vzdržali, zajema pa dvojezična šola tudi še druge Slovence, ki so na ta način vendarle deležni nekega slovenskega pouka. Neresno je govorjenje o nevarnosti, da se bodo otroci nemških staršev v takih šolah poslovenili. V koroških razmerah je to nemogoče, od četrtega šolskega leta dalje pa je nemščina tako in tako izključni učni jezik in slovenščina le še obvezen predmet. Sicer pa more otrokom nemških staršev le koristiti, če se seznanijo nekoliko tudi z jezikom sosednjega naroda.

Od leta 1951. dalje se pridružuje sovražnemu razpoloženju velikega dela avstrijske javnosti in učiteljstva še dejstvo vedno novih izpreminjevalnih načrtov **od uradne strani**, kar zmedo še povečuje.

Jeseni leta 1951 se je pojavil prvi **tak uradni načrt novega zakona** o dvojezičnih šolah na Koroškem. To je bil načrt avstrijskega prosvetnega ministrstva, ki je celó vprašanje, ali naj v nekem kraju sploh bo dvojezična šola, spravljal v odvisnost od izjav staršev. Na oster protešt Slovenske prosvetne zveze v Celovcu z dne 18. dec. 1951 je odgovoril prosvetni minister dr. Hurdes s pismom z dne 18. I. 1952 med drugim, »da je bil predložen osnutek izdelan od referenta uradnika« (prim. »Slovenski vestnik« z dne 6. febr. 1952). Ta izgovor se med drugim odslej ponavlja pri vsakem novem načrtu, ki ga koroški Slo-

venci ob podpori jugoslovanske javnosti zavrnejo.

Drug tak načrt je izročil koroški deželni glavar Wedenig članom deželne vlade v študij na seji 12. maja 1953. Ko so koroški Slovenci in vsa slovenska in jugoslovanska javnost tudi ta načrt odločno zavrnil, se je deželni glavar Wedenig pri anketi 6. okt. 1953 izmikal in izgovarjal zopet z izjavo, da gre za uradniški načrt. Znano je, da smo ta načrt v glavnem odklonili zaradi tega, ker naj bi bile podlaga za ohranitev dvojezične šole v nekem kraju rezultati ljudskega štetja z dne 1. junija 1951 in ker postavlja pouk slovenščine v odvisnost od izjav staršev.

Načrt, kakor je bil objavljen 18. decembra 1955 v »Kärntner Landes Zeitung«, je pomenil obnovitev načrta z dne 12. maja 1953, le v bolj prikriti formulaciji. Načrt je sicer določal kraje, kjer naj dvojezične šole še ostanejo, toda računi pokažejo, da določa te kraje po istem kriteriju kakor majski načrt, t. j.: šole ostanejo le v tistih krajih, v katerih je po rezultatih ljudskega štetja iz junija 1951 še nad 20% ljudi s slovenskim občevalnim jezikom: v razlagah k posameznim paragrafom tega načrta pa tako bistveno spreminja smisel načrtnih določil, da tudi v tem pomeni popoln povratek k načelu pravice staršev v načrtu z dne 12. maja 1953. V enem ali drugem pogledu je bil decembrski načrt še slabši od majskega načrta. Pomeni popolno porušenje bistvenega načela, na katerem je bila sestavljena uredba 3. okt. 1945, t. j. načela, da naj bo ta uredba začetek nove dobe medsebojnega spoštovanja obeh narodnosti na Koroškem prav na ta najbolj učinkovit način, da se na določenem mejnem ozemlju otroci obeh narodnosti učijo obeh jezikov.

Ta načrt je Koroška deželna vlada odposlala pristojnemu ministrstvu na Dunaj, da se o njem izjavi. Ob vsestranskem odporu proti temu načrtu je novi prosvetni minister dr. Drimmel januarja 1955 ta načrt zavrnil.

Medtem je bila 15. maja 1955 končno podpisana ter z dokončno ratifikacijo 27. julija in z objavo v avstrijskem uradnem listu uveljavljena avstrijska držav-

na pogodba. 7. čl. te pogodbe vsebuje zaščitna določila za slovensko in hrvatsko manjšino v Avstriji. Druga točka tega člena pravi: »Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so upravičeni do osnovnega pouka v slovenskem in hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v zvezi s tem morajo biti učni načrti popravljani in ustanovljen mora biti oddelek za slovenske in hrvatske šole pri šolskem nadzornem oblastvu«. Že se oglašajo glasovi, ki hočejo izrabiti to določilo in začeti s ponovno gonjo proti dvojezičnemu šolstvu po uredbi 3. okt. 1945. Izvršila se je zanimiva zgodovinska izprememba. Nekdaj so se Slovenci borili za slovensko šolo; nemško-avstrijski nacionalisti pa so jim vsilili utrakvistično (dvojezično) šolo, ki je bila dejansko nemška šola med Slovenci. Danes se Slovenci bore za dvojezično šolo, dvojezično seveda v pravem pomenu te besede, nemško-avstrijski nacionalisti pa jim iz razlogov, ki smo jih navedli že spredaj, ko smo obravnavali pravico staršev, hočejo vsiliti slovensko šolo. Slovenci hočejo za obrambo uredbe zveznega zakona o obveznem dvojezičnem pouku za vse otroke določenega ozemlja, zaježiti nadaljnjo germanizacijo, nemškimi nacionalistom pa to ne gre v račun, ker jim je dvojezičnost vedno pomenila le prehod v nemško enojezičnost. Za slovensko šolo vedo, da bi v sedanjem položaju zajela razmeroma le majhno število otrok in da bi v večini krajev poleg nemške ne mogla dolgo vzdržati.

II.

Slovenski pouk na glavnih, srednjih in drugih šolah v preteklosti in danes

Glavna (Haupt-), imenovana prvotno meščanska šola (Bürgerschule) je v Avstriji za tiste, ki vstopijo vanjo iz četrtega razreda ljudske šole in ne nameravajo dalje študirati, le višja polovica ljudske šole, čeprav morejo stopiti vanjo le, če jim je ljudska šola posebej priznala zrelost za to. Za tiste, ki name-

ravajo nadaljevati študij na višji srednji šoli, pa pomeni dokončanje štirih razredov glavne šole z opravljenim sprejemnim izpitom za 5. razred srednje šole toliko, kakor da so dovršili nižjo srednjo šolo. Glavna šola je torej šola mešanega tipa, ki naj po zakonitih predpisih pripravlja učence predvsem za praktično življenje. Pred šolsko uredbo z dne 3. okt. 1945 bi (razen seveda v letih 1941—1945) se na teh šolah mogla počevati slovenščina le kot prost predmet. Dejansko se slovenščina ni poučevala niti na eni glavni šoli.

Danes je na ozemlju, na katero se nanaša uredba o koroških dvojezičnih šolah z dne 3. okt. 1945 11 glavnih šol: 2 v Velikovcu, po 1 pa v Grebinju, Pliberku, Žel. Kapli, Borovljah, Vrbi, Št. Jakobu v Rožu, Maloščah (poprej v Ledincih), Podkloštru in Čajni. Po uredbi z dne 3. okt. 1945 bi se morala na vseh teh glavnih šolah poučevati slovenščina kot obvezen predmet za vse učence po 3 ure na teden. Dejansko so na gl. šolah v Podkloštru in Vrbi slovenščina sploh ne poučuje, na dveh velikovških pa le po eno uro na teden. Pač pa se poučuje slovenščina kot obvezen predmet za vse učence, ki prihajajo z dvojezičnih šol, še na za to določenih gl. šolah v Šmohorju, Beljaku in Celovcu. To je v primeri s preteklostjo precejšnja pridobitev.

Po učnem načrtu iz leta 1884 se je na celovski gimnaziji poučevala slovenščina v štirih oddelkih po 2 uri tedensko in je bila za Slovence relativno obvezen predmet, t. j.: Slovenec, ki se je pri vpisu priznal za Slovenca, je moral obiskovati slovenske ure do konca gimnazije in napraviti iz slov. maturo. Kot prost predmet pa se je poučevala slovenščina tudi za neslovence. Tak je bil položaj do tridesetih let 20. stoletja. Od leta 1884 do 1908 sta poučevala slovenščino na celovski gimnaziji Slovenca, profesor Janez Šajnik, narodopisec, dialektolog in slovstveni zgodovinar Slovenske Koroške, in dr. Jakob Sket, ustanovitelj časopisa »Kres« in pisatelj »Miklove Zale«. Šajnik je poučeval nato še v letih 1915 do 1918. V letih 1904 do 1905 je poučeval slovenščino tudi prof. dr. Janez Arnejc in v letih 1908 do 1914 prof. Štefan Pod-

boj in slovenski narodopisec prof. dr. France Kotnik (prim. »72. Jahresbericht des Gymnasiums und Realgymnasiums in Klagenfurt«, 1930). Po letu 1918 so poučevali slovenščino na celovški gimnaziji le še Nemci ter je bil pouk slovenščine odslej na nizki stopnji. V 30-ih letih 20. stoletja je postala slovenščina na celovški gimnaziji tudi za Slovence le prost predmet.

Po uredbi o dvojezičnih šolah 3. oktobra 1945 je za učence, ki prihajajo iz dvojezičnih šol, tudi na srednjih šolah Beljaka in Celovca slovenščina obvezen predmet. Od jeseni l. 1945 je bila uvedena slovenščina kot drugi živi jezik za angleškim in kot obvezen predmet po 3 ure na teden tudi za učence višjih razredov realne gimnazije v Celovcu.

Značilno za koroške razmere je, da se slovenščina prav na celovškem učiteljišču za časa avstrijske monarhije in v prvi avstrijski republiki nikdar ni mogla uveljaviti kot obvezen predmet. Po predpisih, veljavnih v avstrijski monarhiji, bi sicer tudi na učiteljišču, kakor je bilo to na gimnaziji, morala biti slovenščina vsaj relativno obvezen predmet. Dejansko pa se je dopuščalo in se tako glase številne slovenske pritožbe iz tega časa, da se je učiteljiščnik, ki se je pri vstopu sicer vpisal kot Slovenec, vsak čas mogel razglasiti za Nemca ali prenehati z obiskovanjem slovenščine. Tako je bila slovenščina na celovškem učiteljišču že za časa monarhije le prost predmet. Resno se je poučevala slovenščina le v letih, ko je poučeval na celovškem učiteljišču slovenski zgodovinar prof. Josip Apih, t. j. od leta 1892 do 1907. Za časa prve avstrijske republike pa celo nemški pisatelj dr. Theodor Veiter, ki je kot vodja uradne obveščevalne službe na Dunaju po višjem naročilu napisal brošuro »Die Slowenen in Kärnten« l. 1936 in ki ugotavlja, da so na učiteljišče sprejemali le tiste slovenske učence, o katerih so bili prepričani, da bodo pred izstopom iz závoda zatajili svojo narodnost.

Z novo ureditvijo l. 1945 je postala slovenščina za vse tiste učiteljiščnike, ki se pripravljajo za pouk na dvojezičnih

šolah, obvezen predmet. Jeseni 1953. je začela veljati odredba, po kateri za te učence slovenščina že od prvega letnika naprej ni več obvezen predmet. Ta odredba pomeni za te učence precejšnjo razbremenitev. V I. in II. letniku učiteljišča se poučuje slovenščina po 3 ure tedensko, v III. in IV. razredu pa še po ena ura metodike v poučevanju na dvojezičnih šolah, v V. razredu pa 2 uri metodike (brez posebnega jezikovnega pouka). Obvezno je obiskovalo pouk slovenščine v šol. letu 1953/54 — 56, prostovoljno pa 40 dijakov in dijakinj (prim. »Naš tednik-Kronika« z dne 10. sept. 1953 in od 20. jan. 1954). Tudi za slovenske tečajnice seminarja za otroške vrtnarice so določene 3 ure slovenščine tedensko.

Na ostalih šolah, t. j. na raznih strokovnih šolah: kmetijskih, obrtnih in drugih se slovenščina nikdar ni poučevala in se tudi ta čas ne poučuje, razen seveda na slovenski kmetijski šoli v Podravljah in na kmetijsko-gospodarskih šolah v Št. Jakobu v Rožu in v Št. Rupertu pri Velikovcu, ki sta z odločbo Zveznega ministrstva za kmetijsko in gozdarsko gospodarstvo po podpisu avstrijske državne pogodbe dobili pravico javnosti. V Št. Jakobu je slovenski otroški vrtec.

Po spredaj navedeni drugi točki 7. čl. avstrijske državne pogodbe imajo koroški Slovenci pravico do lastnih srednjih šol in po četrti točki pravico do »sorazmerne udeležbe« na vseh kulturnih in drugih ustanovah na slovenskem in jezikovno mešanem ozemlju. Po teh določbah mora slovenščina v celotnem šolstvu slovenskega in jezikovno mešanega ozemlja dobiti mesto, ki ji pripada.

Leopold Stanek

Spominčica

*Kjer fant si je utrgal lani
ob poti droben moder cvet,
pognal je steblo letos spet —
spomin na trn srce mu rani.*

*Ljubezni sreča, bolečine
ženó iz iste korenine.*

Zvezna ljudska skupščina je na seji dne 23. aprila 1955 sprejela nov dedni zakon, ki je bil nato razglašen v zveznem Uradnem listu 11. maja 1955 in je dobil veljavo dva meseca potem, t. j. 11. julija istega leta. Doslej smo imeli v naši državi sedem različnih predpisov o dedovanju: posebej za Slovenijo in Dalmacijo, posebej za Hrvatsko in Slavonijo, posebej za Vojvodino, posebej za Srbijo in Makedonijo, posebej za Črno goro, posebej za Bosno in Hercegovino in še posebej za muslimane. Pomen novega dednega zakona zato ni samo v novostih, ki jih prinaša, ampak predvsem v tem, da smo z njim dobili enotne dedne predpise za vso državo. Zaradi omejenega prostora ne moremo podati vsebine celotnega dednega zakona — za to bi bila potrebna posebna brošura — ampak bomo opozorili samo na nekatere pomembnejše spremembe, ki jih prinaša.

Doslej smo lahko dedovali na podlagi dedne pogodbe, na podlagi oporoke ali pa na podlagi zakona, če ni bilo ne dedne pogodbe in ne oporoke. Dedne pogodbe so po predpisih, ki smo jih imeli še iz bivše Avstrije, sklepali posebno na kmetih. Zakonca ali pa že ženin in nevesta sta s pogodbo določila, da bo eden po drugem dedič. Take dedne pogodbe po novem zakonu niso več mogoče in se bo odslej lahko dedovalo samo na podlagi oporoke oziroma, če te ni, na podlagi zakona. Stare dedne pogodbe, ki so bile sklenjene, preden je novi zakon dobil veljavo, veljajo kot oporoke, če njihova oblika ustreza tudi obliki, ki je predpisana za sestavljanje oporok. Glavni razloček med pogodbami in oporokami je, da se pogodbe lahko samo sporazumno razveljavijo ali spremenijo, oporoke pa lahko vsakdo kadarkoli prekliča ali spremeni, ne da bi bilo potrebno soglasje dedičev. Zato bodo lahko tisti, ki imajo stare dedne pogodbe, te pogodbe razveljavili, ne da bi bilo treba vprašati drugo pogodbeno stranko. Novih dednih pogodb pa ni mogoče več sklepati, napravi se lahko samo oporoška. Pozneje pa bomo videli, da dovolju-

je zakon neke druge pogodbe, s katerimi je mogoče drug na drugega prenašati premoženje z veljavnostjo po smrti. Te pogodbe bodo lahko prav dobro nadomeščale dosedanje dedne pogodbe in jih zato ne bomo pogrešali.

Zakoniti dediči

Če kdo ne napravi oporoke, dedujejo po njem njegovi sorodniki, tako kot določa dedni zakon. Glede tega se novi dedni zakon ne loči od naših dosedanjih predpisov. Kateri sorodniki in v kakšnem vrstnem redu dedujejo po umrlem, če ni oporoke, o tem določa novi zakon enako kot stari predpisi. Razloček je le glede preživelega zakonca in glede nezakon-skih otrok.

Po starih predpisih je preživel zakonec dedoval četrtno zapuščine, če je rajniki zapustil poleg njega še kakšnega otroka ali vnuka. Če pa rajniki ni zapustil potomcev, ampak samo druge dediče, je pripadla preživelemu zakoncu polovica zapuščine. Sedaj je to malo drugače. Če so poleg zakonca ostali še potomci rajnika, je preživel zakonec v enakem položaju z drugimi otroki. Vsi si razdelijo zapuščino po enakih deležih. Preživel zakonec ne dobi zato zmeraj četrtnine, ampak včasih več, včasih manj, kolikor je pač otrok. Če je kateri od zapustnikovih otrok že prej umrl in zapustil potomce, ga ti potomci pri delitvi zapuščine nadomestujejo in si po enakih delih razdele njegov delež. In še to: če so med dediči tudi otroci iz prejšnjega zapustnikovega zakona in ima preživel zakonec sam premoženje, se dediščina ne deli po enakih delih, ampak dobi preživel zakonec polovico manj kot posamezni otrok (iz prvega in drugega zakona).

Če pa rajniki ni zapustil potomcev, ampak poleg svojega zakonca samo druge dediče, gre preživelemu zakoncu polovica dediščine kot doslej. Toda to pravilo ne velja več tako strogo kot doslej. Sodišče namreč lahko preživelemu zakoncu prisodi tudi več kot polovico ali

pa celó vso zapuščino, če bi zaradi delitve zapuščine prišel v pomanjkanje. Narobe pa lahko prisodi tudi zapustnikovim staršem večji delež na račun preživelega zakonca, če so ti v pomanjkanju. Če med dediči ni ne potomcev zapustnika in tudi ne njegovih staršev in njihovih potomcev, se pravi zapustnikovih bratov, sester, nečakov itd., pripade vsa zapuščina preživelemu zakoncu. Preživeli zakonec torej ne deli več zapuščine z dedi in babicami zapustnika kot doslej.

Vse te dedne pravice gredo seveda samo zakoncu iz veljavnega in obstoječega zakona. Razvezani zakonec nima nobenih dednih pravic. Isto velja, če se zakonca sicer nista sodno razvezala, ampak samo dejansko razšla, tako da sta ob zapustnikovi smrti hoté (ne po sili razmer) živela vsak zase. Samo tedaj, če je življenjska skupnost prenehala po krivdi zapustnika in proti volji sedaj preživelega zakonca, obdrži ta dedno pravico.

Po dosedanjih predpisih je imel preživeli zakonec poleg dednega deleža kot nekako naprejšnje volilo pravico do premičnin, ki so spadale k zakonskemu gospodinjstvu. Če so bili med dediči tudi otroci, samo do tistih premičnin, ki so bile njemu samemu potrebne, sicer pa do vseh. Sedaj je ta pravica razširjena tudi na zapustnikove potomce, ki so živeli z zapustnikom v skupnem gospodinjstvu. Gospodinjske predmete, kakor so pohištvo, posteljnina in podobno, ki jih je zapustil rajnki v zapuščini, si delijo sedaj preživeli zakonec in zapustnikovi potomci, ki so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu, razen če bi predmeti imeli večjo vrednost. To se jim ne sme vračunati v siceršnji njihov dedni delež. Če je pa kakšen drug dedič, ki ni zapustnikov potomec ali zakonec, živel z zapustnikom v skupnem gospodinjstvu, tudi lahko zahteva, da se mu pustijo gospodinjski predmeti iz zapuščine, ampak se mu potem vračunajo v njegov dedni delež.

Pomembna novost je nadaljnja posebna pravica tistih zapustnikov potomcev, ki so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu. Če so mu s svojim trudom, za-

služkom ali kako drugače pomagali pri pridobivanju, imajo pravico zahtevati, da se jim iz zapuščine izloči del, ki ustreza njihovemu prispevku k povečanju vrednosti zapustnikovega premoženja. To vnaprejšnje volilo se jim tudi ne sme vračunati v njihov dedni delež in se tudi ne upošteva pri izračunanju nujnega deleža. S tem je popravljena velika krivica, ki so jo po dosedanjih predpisih občutili zlasti v naših kmečkih družinah tisti otroci, ki so ostali doma in doma pomagali s svojim delom k skupnemu gospodarstvu, dedovali so pa potem z enakimi pravicami kot drugi njihovi bratje in sestre, ki so šli že zgodaj od doma in si med tem s svojim delom ustvarjali lastno premoženje. Sedaj bodo otroci, ki so delali na domu in s svojim delom pripomogli k uspehom domačega gospodarstva, lahko zahtevali, da se jim to delo iz zapuščine v naprej plača, in šele ostanek bodo delili po enakih delih z drugimi brati in sestrami, ki niso nič delali doma.

Na sploh novi zakon podpira tiste dediče, ki so živeli z zapustnikom v skupnem gospodinjstvu in skupaj z njim delali. Tako jim mora sodišče na njihovo utemeljeno zahtevo tudi prepustiti posamezne premične ali nepremične stvari ali skupine stvari, ki bi sicer pripadle kot delež drugim dedičem, vendar pa morajo potem vrednost teh stvari izplačati v roku, ki ga določi sodišče glede na okoliščine.

Nezakonski otrok je imel po dosedanjih predpisih dedno pravico samo do svoje matere in njenih sorodnikov. Po novem zakonu je nezakonski otrok skoraj izenačen z zakonskim. Deduje prav tako po svojem (nezakonskem) očetu kot drugi otroci; seveda tudi nezakonski oče po njem. Ostali sta pa vendar še dve omejitvi dednih pravic nezakonskega otroka. Po svojem očetu sicer deduje neomejeno, po sorodnikih svojega očeta pa samo takrat, če ga je oče priznal za svojega pred pristojnimi oblastvoim, če ga je vzel k sebi ali če je kako drugače pokazal, da ga prizna za svojega. Druga omejitev je, da imajo pravice dedovanja po očetu, če jih na omenjeni način ni priznal za svoje, samo tisti nezakon-

ski otroci, ki so dosegli priznanje očetovstva v pravadah pred našimi sodišči po osvoboditvi. Tisti nezakonski otroci, ki imajo priznane nezakonske očete s sodbami iz bivše Jugoslavije ali med okupacijo, teh pravic nimajo. Razen seveda, če so jih njihovi očetje na omenjeni način prostovoljno priznali za svoje. V tem primeru pa dedujejo tudi po sorodnikih svojega očeta in seveda tudi sorodniki po njih. Torej: nezakonski otrok, ki ga je oče prostovoljno in očitno priznal za svojega, je popolnoma izenačen glede dedovanja z zakonskimi otroki. Kdor je pa moral svojega nezakonskega očeta s sodbo prisiliti k priznanju očetovstva, ima dedno pravico samo do očeta, ne pa do njegovih sorodnikov, in še to velja samo za tiste, ki imajo take sodbe iz časov po osvoboditvi.

Oporoka

Po zakonitih predpisih se deduje samo, če ni oporoke. Če je pa zapustnik napravil veljavno oporoko, se zapuščina razdeli tako, kot je določil zapustnik v oporoki, razen kolikor ni prikrajšal nujne dediče.

Po prejšnjih predpisih je lahko napravil veljavno oporoko vsakdo, ki je dopolnil 18. leto starosti; vendar so tudi tisti, ki so bili stari šele 14 let, lahko napravili ustno oporoko pred sodiščem. Po novem zakonu postane človek z dopolnjenim 16. letom zmožen napraviti vsako oporoko. Oporočne oblike so v glavnem tiste, kot so bile po prejšnjih predpisih. Imamo tako kot prej lastno-ročno oporoko, ki jo oporočitelj sam spiše in zanjo ni treba nobenih prič, potem pismeno oporoko pred pričami, ki jo lahko spiše kdorkoli, samo oporočitelj jo mora podpisati pred pričami in povedati, da je to njegova oporoka. Priče se potem podpišejo na oporoki. Novo je to, da zadostujeta sedaj samo dve priči in da oporoka ni neveljavna, če priči k svojem podpisu ne pristavita, da sta oporočni priči. Potrebna starost prič je ista: dopolnjeno 18. leto. Tretja vrsta je sodna oporoka, ki se da na zapisnik pred okrajnim sodnikom. Oporočitelj jo mora

pred sodnikom prebrati in podpisati, nar kar to sodnik na sami oporoki potrди. Če pa oporočitelj ne more oporoke prebrati, mu jo prebere sodnik v pričo dveh prič, ki se morata na oporoki podpisati. Podpisati jo mora seveda tudi oporočitelj ali vsaj napraviti svoje ročno znamenje. Sodno napravljeno oporoko lahko oporočitelj spravi sam ali jo pa izroči sodišču, da jo shrani. Prav tako lahko izroči vsako drugo oporoko, ki ni bila napravljena na sodišču, v sodno shranjenje. Sodišče tako shranjeno oporoko vrne oporočitelju, kadar koli jo ta zahteva. Oporoka se lahko napravi in dá v shranjenje pri katerem koli okrajnem sodišču, če pa je bila oporoka napravljena ali izročena v shranjenje pri nekem sodišču, v okolišu katerega oporočitelj nima stalnega prebivališča, to sodišče o tem obvesti oporočiteljevo domače sodišče (v okolišu katerega ima oporočitelj svoje stalno bivališče).

Kot po prejšnjih predpisih, je tudi po novem zakonu mogoče napraviti ustno oporoko, se pravi, da oporočitelj pred pričami ustno izjavi svojo poslednjo voljo. Zadostujeta pa sedaj tako kot pri drugih oporokah samo dve priči. Za ti dve priči ni nujno, da bi znali brati in pisati, kot se zahteva od prič pri drugih vrstah oporok. Glavni razloček od prejšnjih predpisov je, da se lahko napravi sedaj ustna oporoka samo, če kdo zaradi izrednih okoliščin ne more napraviti pismene in da velja samo še trideset dni od takrat, ko tistih izrednih okoliščin, ki je bila zaradi njih napravljena, ni več. Dolžnost prič pri taki oporoki je, da brez odlašanja zapišejo vsebino poslednje volje in ta zapis izročijo sodišču ali pa kar na sodišču dajo na zapisnik vsebino oporoke, kot so jo slišali.

Doslej napravljene oporoke veljajo še zanaprej, četudi ne ustrezajo zahtevam novega zakona, če pa oporočitelj v dveh letih ne umre ali ne postane nezmožen delati oporoko, mora potem napraviti novo oporoko, če sedanja ne ustreza novim predpisom. Če torej stara oporoka ustreza tudi novim predpisom, sploh ni treba delati nove; če ne ustreza, pa velja samo še dve leti in je potem treba narediti novo.

Načelno razpolaga človek z oporoko s svojim imetjem po svoji smrti tako kot hoče. Lahko zapusti svoje imetje tistim, ki bi ga sicer dobili po zakonitih predpisih, če ne bi bilo oporoke, ali pa tudi drugim, čisto tujim. Čisto svoboden pa le ni pri tem razpolaganju. Neke omejitve smo že omenili. Preživeli zakonec in potomci zapustnika, ki so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu, imajo pravico do gospodinjskih potrebščin ne glede na to, kako se potem zapuščina razdeli. Potomci, ki so živeli z zapustnikom v skupnem gospodinjstvu in mu pomagali pri pridobivanju, imajo pravico zahtevati ne glede na drugačno razdelitev zapuščine, da se jim vnaprej izloči iz zapuščine del, ki ustreza njihovemu prispevku k povečanju vrednosti zapustnikovega premoženja.

Imamo pa še druge omejitve. Kdor je pobegnil iz države, da bi se izognil obsodbi za hujše kaznivo dejanje, da bi se izognil obvezni vojaški službi ali da bi sovražno deloval proti naši državi, pa se do zapustnikove smrti ni vrnil, je dedno nevreden. Ne more dedovati in mu zato tudi z oporoko nihče ne more ničesar zapustiti. Po naših zakonih je dalje tudi predpisano, koliko zemlje največ sme imeti posameznik; kmetje največ 10 ha obdelovalne zemlje, nekmetje pa 3 oziroma 5 ha. Te največje dopustne površine si tudi z dedovanjem ni mogoče povečati. Zato lahko vsakdo podeduje samo toliko zemlje, da ima potem vsega skupaj 10 ha (oz. nekmet 3 do 5 ha). Kdor bi toliko podedoval, da bi potem imel več, kot znese ta največja dopustna površina, zapade tisti presežek v korist države in postane splošno ljudsko premoženje. Vendar ima tak dedič pravico, da sam izbere, katero zemljišče bo obdržal; lahko odda tisto, ki ga je imel prej, obdrži pa podedovano, ali tudi nekaj tega in nekaj onega. Za odvzete parcele pa dobi tak dedič odškodnino po veljavnih predpisih. Tudi z oporoko se torej ne more zapustiti zemlja komur koli, ampak samo toliko vsakemu, da potem skupaj s svojo nima več, kot znaša predpisana največja dopustna površina.

Nujni dediči

Najpomembnejša omejitev zapustnikove volje pa je, da ne sme prezreti tako imenovanih nujnih dedičev. Zakoniti dediči so tisti, ki dobe zapuščino, če ni oporoke; nujni dediči so pa tisti od zakonitih dedičev, ki se jim del tega, kar bi sicer dedovali, če ne bi bilo oporoke, tudi z oporoko ne more vzeti. Nujni delež je torej del zakonitega deleža zakonitih dedičev in ti so zaradi tega, ker jim gre nujni delež, hkrati tudi nujni dediči. Po prejšnjih predpisih so bili nujni dediči samo potomci in starši zapustnika, po novem zakonu je pa krog nujnih dedičev, torej takih, ki se tudi z oporoko ne morejo čisto razdediniti, razširjen. Sedaj spadajo med nujne dediče tudi preživeli zakonec zapustnikov, vsi drugi njegovi predniki in pa njegovi bratje in sestre. Takoj je pa treba pripomniti, da imajo našteti nujni dediči pravico do nujnega deleža samo, če bi prišli pri zakonitem dedovanju na vrsto. Tako n. pr., če so med dediči zapustnikovi otroci, so le-ti nujni dediči in preživeli zakonec, ne pa njegovi starši itd.

Pravilo, da nujni dediči ne morejo biti prezrti pri oporoki, ima izjeme. Oporočitelj jih v nekih primerih vendarle lahko razdedini, kot pravimo. Povodi za razdedinjenje so: če se je dedič s kršitvijo kakšne zakonite ali moralne dolžnosti hujše pregrešil zoper zapustnika; če je naklepoma storil kakšno hujše kaznivo dejanje zoper njega, njegovega zakonca, otroke ali starše, če se je vdal brezdelju in nepoštenemu življenju ali če je storil kakšno kaznivo dejanje, ki je merilo na izpodkopavanje ljudske oblasti, neodvisnosti države, njene obrambne moči ali socialistične graditve. Če naj bo razdedinjenje veljavno, mora biti izrecno omenjeno v oporoki.

Kot že omenjeno, je novi zakon krog nujnih dedičev razširil, vendar so brezpogojni nujni dediči samo zapustnikovi otroci, zakonec in starši. Z otroki so izenačeni tudi posvojenci zapustnika in njihovi potomci, seveda, kolikor sploh imajo dedno pravico do zapustnika, se pravi, kolikor ni bilo s pogodbo o posvojitvi dogovorjeno, da ne dedujejo po

zapustniku ali da dedujejo samo omejeno. Vsi drugi, ki so po novem zakonu tudi nujni dediči (drugi predniki zapustnika in njegovi bratje in sestre), so pa nujni dediči samo pogojno, se pravi, samo, če so trajno nezmožni za delo in nimajo sredstev za preživljanje. Ni pa, kot smo že omenili, nujni delež tako velik kot zakoniti. Za otroke, posvojence in njihove potomce in preživelega zakonca znaša polovico zakonitega deleža, za vse druge pa tretjino. Nujni dediči torej ne morejo zahtevati, da bi jim zapustnik zapustil vse, kar bi sicer dedovali po zakonu, če ne bi bilo oporoke, ampak samo polovico oziroma tretjino zakonitega deleža; drugo polovico oziroma drugi dve tretjini pa lahko zapusti komur hoče.

Sploh razpolaganja s svojim premoženjem za čas po smrti je tedaj omejena v korist tistih najbližjih sorodnikov, ki jim zakon daje pravice nujnega dediča. Če ima kdo potomce ali zakonca, lahko razpolaga z oporoko samo s polovico svojega premoženja, druga polovica pripada tem nujnim dedičem, če hoče ali ne. Če ima pa samo druge nujne dediče (starše, druge prednike ali brate in sestre) pa lahko prosto razpolaga z dvema tretjinama svojega premoženja z oporoko. Samo ena tretjina pripada nujno tem sorodnikom; drugim prednikom, ki niso starši zapustnika, in njegovim bratom in sestram celó samo tedaj, če so trajno nezmožni za delo in nimajo sredstev za preživljanje. Če bi tisti, ki dela oporoko, tega ne upošteval, mu nič ne pomaga, ker bo zapuščinsko sodišče kljub drugačni oporoki na zahtevo nujnih dedičev njim prisodilo tolikšen del zapuščine, ki jim pripada, in samo ostanek drugim, ki jih je oporočitelj postavil za dediče. Tudi tega ne more oporočitelj storiti, da bi zapustil vse svoje premoženje sicer samo nujnim dedičem, ampak nekaterim izmed njih toliko več, da bi drugi dobili manj, kot znese njihov nujni delež. Tudi v tem primeru lahko prikrajšani zahtevajo, da se jim njihov delež dopolni na račun tistih, ki so preveč dobili. Tudi tako ne more zapustnik čisto prikrajšati svojih nujnih dedičev ali nekaterih izmed njih,

da bi še živ razdal svoje premoženje. Ko se ugotavlja nujni delež, se ne upošteva samo tisto premoženje, ki se nahaja v zapuščini, ampak se zraven prišteje tudi vse tisto, kar je zapustnik še živ razdal svojim zakonitim dedičem in tudi vsa darila, ki jih je zadnje leto dal tudi takim, ki niso njegovi dediči. Če je potem zapuščina premajhna, da bi nujni dediči dobili nujne deleže, imajo pravico zahtevati vrnitev daril v zapuščino, tako da se njihovi nujni deleži lahko poravnajo. Darilo je tudi, če je zapustnik komu kakšen dolg odpustil ali mu dal kaj za ustanovitev ali razširitev gospodinjstva ali za opravljanje poklica in podobno.

Način dedovanja

Deduje se na splošno tako kot prej, po dednih redih. V prvi dedni red spadajo zapustnikovi potomci in preživeli zakonec, v drugi dedni red zapustnikovi starši in preživeli zakonec in tako naprej. Pri dedovanju imajo prednost dediči prvega dednega reda, šele tedaj, če teh ni, pridejo v poštev dediči drugega dednega reda, če teh ni, dediči tretjega reda itd. Izjema je zapustnikov preživeli zakonec, ki deduje v prvem in drugem dednem redu poleg drugih upravičencev. Šele, če zapustnik ni zapustil ne potomcev, ne staršev in tudi za njegovimi starši ni nobenih potomcev, to je bratov in sester zapustnika in njihovih potomcev, podeduje preživeli zapustnikov zakonec vso zapuščino. Šele, če zapustnik ni zapustil zakonca, pride na vrsto za dedovanje tretji dedni red in potem četrti itd. To je malo drugače, kot je bilo doslej, ko je preživeli zakonec moral deliti zapuščino še z zapustnikovo babico in dedom.

Če je kak dedič, ki bi prišel v poštev za dedovanje, prej umrl, pridejo v poštev namesto njega njegovi potomci in dobijo le-ti skupaj tisto, kar bi sicer on sam dobil. Seveda ima to pravilo tudi izjeme. Če bi zapustnikov zakonec umrl pred njim in zapustil otroke iz prejšnjega zakona, seveda ti otroci iz drugega zakona ne bodo dedovali namesto njega.

Ko se pri presojanju zapuščine izračunavajo posamezni dedni deleži, je treba upoštevati tudi darila, ki jih je posamezni dedič že prej dobil od zapustnika, prav tako volila, ki so mu posebej izgovorjena v oporoki. To se zgodi tako, da se iz zapuščine dá najprej drugim dedičem toliko, da so izenačeni z obdarjenim dedičem, potem se pa razdeli ostanek dediščine, kot bi se sicer. Vendar se ta darila in volila ne upoštevajo, če je zapustnik tako določil.

Če neko stvar, recimo neko posestvo, podeduje več dedičev, jim jo zapuščinsko sodišče prisodi kot skupno lastnino, ki z njo skupaj gospodarijo in razpolagajo. Če se ne sporazumejo, jim sodišče na zahtevo postavi oskrbnika. Pravico pa ima vsak dedič, tako kot vsak drug solastnik, da zahteva delitev skupne lastnine. Loči se pa ta skupna lastnina dedičev od drugih solastnin po tem, da sme posameznik svoj delež prodati ali drugače odstopiti samo komu od sodedičev, ne pa komu drugemu. Za veljavnost takega prenosa je treba, da je pogodba sodno overjena.

Izročilne in preužitkarske pogodbe

Za dedovanje na kmetih so posebno pomembne določbe, ki jih novi zakon prinaša o izročilnih in preužitkarskih pogodbah. Za dedne pogodbe smo rekli, da so po novem zakonu neveljavne; izročilne in preužitkarske pogodbe so pa še zmeraj mogoče in jih novi zakon celo ureja. Na prejšnjih mestih smo povedali, da se tisto, kar zapustnik komu dá za življenja, vračuna v njegov dedni delež in tudi upošteva pri izračunavanju nujnih deležev. Kljub temu pa novi zakon izrecno določa, da so pogodbe, ki z njimi kdo že za življenja izroči ali razdeli svoje imetje svojim otrokom in svojim potomcem, veljavne ob nekih pogojih. Predvsem morajo biti te pogodbe sestavljene v pisni obliki in overjene na sodišču (tako kot včasih pri notarju). Izroči se lahko vse premoženje ali samo del, vendar samo premoženje, ki ga kdo že ima ob sklenitvi pogodbe, ne pa tistega, kar bo šele pridobil.

Izročilna pogodba ali pogodba o razdelitvi premoženja je nadalje veljavna le, če se z njo strinjajo vsi otroci izročitelja ali drugi njegovi potomci, ki bi bili po zakonu njepravičeni, da dedujejo po njem, in prav tako njegov zakonec. Če se vsi strinjajo, izročeno oziroma razdeljeno premoženje ne pride v zapuščino in se deduje samo to, kar ni bilo s tako pogodbo izročeno ali preneseno. Če pa kakšen dedič s tako izročitvijo oziroma razdelitvijo ni bil zadovoljen in ni nanjo pristal, potem velja glede njega kot daritev, ki se upošteva pri delitvi druge zapuščine in pri izračunavanju nujnega dednega deleža. To je podobno, kot je bilo doslej. Če je kdo komu za življenja izročil svoje premoženje, so njegovi nujni dediči po njegovi smrti lahko zahtevali, da se vrednost izroččenega premoženja upošteva pri izračunavanju nujnega deleža in če ni bilo mogoče potem nujnega deleža izplačati iz zapuščine, ga je bil dolžan plačati tisti, ki je s tako izročitvijo dobil preveč. Da bi se takim pravdam po smrti izročitelja izognili, zahteva novi zakon, naj se izročilne pogodbe sklenejo v soglasju z vsemi otroki (ali potomci umrlih otrok) in v soglasju z zakoncem. Če je izročilna pogodba sklenjena v soglasju z vsemi temi, je ne morejo izpodbijati in se izročeno premoženje pri zapuščini nikakor ne upošteva. Če pa ni bilo soglasja, tvegajo tisti, ki jim je bilo premoženje izročeno, da bodo oni, ki niso dali soglasja, uveljavljali svoje pravice v zapuščinski obravnavi.

Z izročilno pogodbo se lahko združi preužitkarska pogodba. Izročitelj si lahko izgovori zase ali za svojega zakonca ali za koga drugega pravico dosmrtnega užitka izroččenega premoženja v celoti ali samo dela, ali si izgovori dosmrtno rento v naravi ali denarju, ali pa dosmrten preužitek. Pomembno je še določilo, da lahko izročitelj izročitev prekliče in zahteva, da mu potomec vrne, kar je dobil z izročitvijo ali razdelitvijo, če ta zagreši proti njemu veliko nevhvaležnost, če ne daje izgovorjene preživnine ali če ne poravnava dolgov, ki jih je prevzel.

Poleg izročilne pogodbe z izgovorjenim preužitkom pozna novi zakon še

posebno pogodbo o dosmrtnem preživljanju. Taka pogodba nastane, če se nekdo zaveže, da zapusti vse svoje premoženje ali samo del drugemu po svoji smrti kot dediščino zato, da se ta zaveže, da bo njega ali koga drugega preživljal do smrti. Nadalje pravi zakon, da gre za tako pogodbo tudi tedaj, če se proti obljubi dediščine dogovori za skupnost življenja ali skupnost premoženja ali to, da bo eden izmed pogodbenikov skrbel za drugega in ga varoval, mu obdeloval posestvo in po njegovi smrti oskrbel pogreb, ali kaj drugega z istim namenom.

Pogodba je veljavna, če je pismena in overjena na sodišču. Lahko se vpiše tudi v zemljiško knjigo. Razveže se lahko vsak čas sporazumno; lahko pa tudi na zahtevo ene stranke, če je dogovorjeno skupno življenje, pa se razmerje med strankama tako skali, da postane skupno življenje neznosno, ali če druga stranka ne izpolnjuje prevzetih obveznosti. Če pa ne glede na to zaradi spremenjenih razmer postane izpolnjevanje pogodbe neprimerno težko, uredi sodišče na zahtevo pogodbenikov pogodbo na novo, če se sama ne moreta zediniti.

Stana Vinšek:

Lan

Lan, sinji lan,
cveti čez dol in plan.
Pripravlja se terica,
pripravlja se predica,
da koj ob koncu mlatve
vse polne bodo statve.
Dekleta naša mlada,
naš lan imajo rada,
časti ga gospodinja,
ko polni se ji skrinja.
Dekle si mlado stkálo
iz njegovih nitk bo balo!
Že mamica plenice
si tké za otročiče,
a žena hodno platno,
trpežno in izdatno.
Kjer lan na njivi rase,
obeta dobre čase.
Kjer lan iz zemlje klije,
so srečne domačije.
Lan, ljubi lan,
le cvéti v sinji dan!

Od prej omenjene izročilne pogodbe, s katero je izgovorjen preužitek, se ta pogodba o dosmrtnem preživljanju loči predvsem, da postane koristnik tam takoj lastnik izročene premoženja, tu pa šele po smrti izročitelja. Zakon kljub temu pravi, da to ni dedna pogodba, porabila se bo lahko za tiste primere, kot se je prej dedna pogodba in tudi sicer je tako široko zamišljena, da se bo dala uporabiti za ureditev marsikaterega življenjskega razmerja med sorodniki pa tudi med nesorodniki.

Končno naj omenimo še to pomembno novost, da je dedni davek skoraj odpravljen. Isti dan kot zakon o dedovanju je skupščina sprejela tudi zakon, po katerem se plača dedni davek samo takrat, če kdo podeduje več kot dve večji stanovanji ali več kot tri manjša stanovanja ali več hiš, ki niso vzete v stanovanjsko skupnost ali več kot en poslovni prostor s pomožnimi prostori v neki stavbi. V vseh drugih primerih naš državljan ne plačuje več nobenega davka od tega, če kaj podeduje ali če mu kdo kaj podari, pa naj si bo to premična ali nepremična stvar.

Leopold Stanek:

Na gori

Na vrh sem se po drugi strani
povzpél, premagal sem goró,
da ob lepoti, že poznani,
bi znova pasel si oko.

Še tu je koča, tam pečina —
a vse drugačna se mi zdi,
podoba prva iz spomina,
ob drugi tej ne obledi.

Kot da je drugo bitje skalo
preplezalo bilo nekoč,
v megli si k soncu pot iskalo,
v pečeh prešerno vrisakajoč.

Kot da je bitje v ogledalu
zagledalo obraz neznan,
zasišlo svoj glas, spoznalo
lahko da bi ga, je zámán.

Kot da oči ga dvoje gleda —
to dveh poti je čuden svet,
ne strneš ju nikdar! Seveda,
vmes je več ko dvajset let.

Sv. Ana pod Ljubeljem

Druga cesta vodi iz Tržiča proti Sv. Ani. Začne se pri cerkvi sv. Andreja, se takoj vzpenja v zgornji konec in se dvigne v strm klanec na Cimpru. Nato pa iz klanca v klanec do državne meje na vrhu Ljubelja; šele tukaj se zopet spusti navzdol proti našim bratom na Koroškem. To je prastara prometna žila, ki so jo poznali že Rimljani, četudi ni šla najbrž samo skozi Tržič, ampak je prihajala ena pot iz Begunj preko Prevala pod Begunjščico proti Sv. Ani. Na desno stran se od glavne ceste odcepi več poti, ki vodijo na Kofce, na levo pa so poti proti Begunjščici in Zelenici.

Zato ima šentanska dolina značaj prehodne pokrajine, ki je odprta proti severu in jugu ter veže dve deželi, medtem ko je Dolina ob Bistrici tako rekoč zaprta, tudi značaj ljudi ob Bistrici je bolj zaokrožen, sklenjen in enotno ubran. Morda je k temu nekaj pripomoglo drugačno življenje Šentančanov v preteklosti, ko so stoletja gledali težko obložene tovorne konje in vozove, na katerih so nekoč spravljali blago iz ene države v drugo. Nekaj pa je morda posledica rudnika živega srebra, ki se omenja pri Sv. Ani že sredi 16. stoletja in kjer so prenehali z delom pred petdesetimi leti (1903). Še sedaj živi nekaj ljudi, ki so delali v tem rudniku, ki je bil opuščen zaradi nerentabilnosti; nekateri podzemeljski rovi so še dokaj dobro ohranjeni.

Cesta proti Sv. Ani je širša in lepša kot v Dolino, ker ima boljšo podlago in je manj obremenjena s težkimi tovornimi avtomobili. Ima tudi lepo ozadje: del Košute in Begunjščice, ki sta v zimskem soncu podobni prelestni beli zavesi, katera se v velikih gubah spušča proti Ljubelju. Že v zgornjem koncu mesta se od glavne ceste na levo odcepi »spodnja pot« na Fabriko, kjer naselje lepih družinskih hišic vedno bolj raste in kjer je ravno sedaj v delu več stanovanjskih poslopij. Cesta se večkrat

približa potoku Moščeniku, ki ga je že leta 1888 opeval tržiški rojak učitelj Peter Gros. Moščenik pa se niti po velikosti niti po lepoti ne more meriti z Bistrico.

Posebno neprijetna spremljevalca na tej poti pa sta veter in burja, ki tolikokrat razsajata in ki ju tudi v Tržiču prebridko občutimo. Dostikrat mi je že prišlo na misel, da je to kraj naravnost »klasičnega vetra«, ki piha hkrati od vseh štirih strani neba in bi bilo vredno o njem napisati posebno poglavje. Dobro uro hoda od Tržiča, v kriški župniji, je vas Vetrno. Najbrž mora tam imeti veter precej oblasti; toda Tržič z najbližjo okolico bi se potemtakem moral imenovati »Veliko Vetrno«! Zlasti pozimi, okrog svečnice, se zelo rada razdivja posebno močna burja, na katero pa so domačini že kar vajeni.

Nekoč me je v Misirjevcu, kjer tudi ob najbolj mirnih dnevih ni brez sápe, zgrabila taka burja, da bi se bil najrajši obrnil nazaj proti Tržiču. Tedaj zagledam dva voznika, ki sta z visoko naloženimi hlodi prihajala od Sv. Ane.

»Danes je pa huda, kaj?« ju nagovorim.

»No, malo vleče, pa ne bo hudega!« odvrne prvi. »Pod Košuto, da, tam pa res pošteno buči. In kako mede!«

Ozrl sem se proti Košuti in videl, kako se je od Begunjščice sem kar kadilo. Ko pa sem ostal sam, sem si dejal: Ta dva sta res posrečena! Takim možakarjem bi bilo menda šele takrat »hudo«, če bi jim veter po kuhinji škafe in lonce premetaval. Nekaj podobnega sem slišal pripovedovati o prebivalcih na Jamniku nad Kropo, da pri njih tudi »le malo vleče«, ko jim burja že žehtarje po veži prevrača. Ima pa ta nadležni veter, ki pomaga človeku do nahuhe in revmatizma, tudi svojo dobro stran, da namreč prežene meglo, ki se zato v teh dolinah le malokdaj pojavlja... Poleti pa včasih zopet sonce tako slepeče žge, kakor menda okrog Arlesa v Provansi, kjer je pekoče sonce — kakor sem čital — nesreč-

nega slikarja Vincenca van Gogha prignalo do blaznosti. Ob cesti ga skoraj ni drevesa, da bi se človek za hip ohladil in bi se oči malo odpočile.

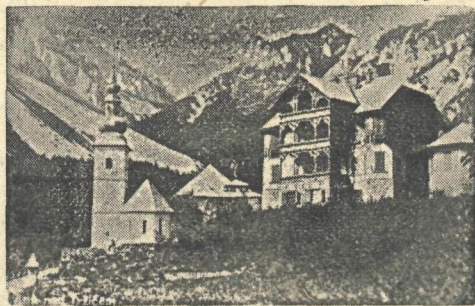
Vsak letni čas ima tako vreme in breme, svoje delo in jelo, svoje šege in navade. Tržiški otroci so že zvečer pred sv. Gregorjem odnesli »luč v vodo«. Pod zgornjim mostom se še vsako leto vrši ta lepi in prastari običaj, medtem ko so premnoge značilne ljudske navade že opuščene... Ko sem konec posta hodil k Sv. Ani, so otroci na Fabriki stali v gručah, zatopljeni v svoje igre: dekllice se igrajo »pismo«, »teden«, »pajaca« ali »pekel — vice — nebesa«, dečki pa se prepirajo za frnikole. Malo dalje ob Moščeniku sem videl še druge dečke, ki so streljali s fračami in loki ali pa rezali šibe za beganico (butarico), ki jo pone-sejo z jabolki in pomarančami okrašeno v cerkev na cvetno nedeljo. Še dalje po travniških pobočjih proti Čegelšam so lezli nekateri in držali v levici košarico ali staro pločevinasto skledo, v desnici pa nož in »vrtali« regrad, ki bo za kosilo ali za večerjo.

Postnega časa, zlasti velikega tedna, si pri nas ni mogoče predstavljati brez cvetoče vrbe in leske, ne brez živomodrega jefrnika, krvavordečega vresja in belega teloha. Misirjevec je ves bel od velikih cvetov teloha, ki so podobni srebrnim čašam, v katere so angeli prestregli kri, kapljajočo umirajočemu Odrešeniku iz strašnih ran, kakor nam kažejo stare slike. Vsak telohov cvet je na dnu rdečkast, kakor da je kanila vanj kaplja krvi in orosila še posamezne liste. Na bolj vlažnih tleh je priklil iz zemlje pomladni žafran. Vijoličasto-modrikasta barva ozkih cvetov te vitke cvetlice nas spominja na modrikaste črnave, ki so se pred udarci strašnih bičev naredile po Jezusovem telesu; rjavorumeni prašniki pa so podobni dolgim rjavim žeb-ljem, s katerimi je bil Gospod na križu pribit.

Kakor zgodnje pomladansko cvetje spada k občutju postnega časa tudi kosovo petje. Sinica in ščinkovec se začneta oglašati že v februarju, včasih celo v januarju, da le posije toplejše sonce. Kos pa je znanilec prave pomladi, pevec

vzhajajočega in zahajajočega sonca. R. Rolland pravi o njem: »Kosa imam še posebno rad, ker mu nobena stvar ne more do živega, ne mraz, ne veter, ne dež, in ker se venomer smeje, je zmeraj dobre volje, in prvi začne ob zarji in zadnji zvečer neha.« Res, ni je spomladi lepše pesmi kot je pesem črnega kosa na vrhu temne smreke, in pa pesem ornih kolc, katerih petje se skladno dopolnjuje s kosovim petjem. Vse občutje pomladnega prebujanja in rasti je obseženo v teh elementarnih glasovih, ki pripjevajo oraču, kateri se družno z volom poti.

Pomlad je povsod lepa, v planinskih krajih pa še posebno prijetna, ko človeku zdrava svežina udari v kri. Pomlad je

Sv. Ana pod Ljubeljem

praznik razvijajočega se zelenja, prihajajočih in razcvetajočih se barv. Pomlad je pesem radostnega gibanja in rasti, žuborenja potokov in prebujanja vonjav, mladostnega nemira in kipenja.

Ko v nižinah zadihajo topli vetrovi, tedaj se začne na Begunjščici in na Košuti naglo topiti snežna odeja. Jelša in vrba in še bezeg, ki so bliže naraslega Moščenika, poganjajo brstje in zelenje. Na vijoličaste velikonočnice (pljučnik) sedajo čebelice in zavaljeni, progasti čmrlji. Ob studencih zažarijo potočnice in zlatice.

Spomladi se vračajo naši dragi znan-ci, ki jih nismo videli in slišali že leto in dan. Na prisojnih rebrih zagledamo zelenečo bukev, ki se med prvimi odene v svetlo zelenje, tam se nam zasmeje cvetoča češnja, bela kakor nedolžna ne-vesta pred poroko. Nad hišami plavajo

lastovke, iz goščave pa se oglasi kuka-
vica, ki jo vedno tako radi poslušamo.

In potem kar čez noč zapolje skozi
vso naravo bujno življenje. S pobočij
gledajo v dolino beli domovi, raztreseni
po raznih »gubah« (pristavah), od Za-
vršnika in Javnika, od Tonača in z
Rebri. Preko Duševna in Plazu, kjer so
ledeniki pred milijoni let pustili veli-
kanske skale, tja do Lajba in Črnega
gozda, ki je eden najprijaznejših kotič-
kov te doline, vse zeleni, cvete in poje.
Ob potéh žarijo cvetovi rumenega regra-
ta in z drobnimi očesci gledajo skromne
marjetice, v soncu se zibljejo bele vet-
rnice, ki jim je dal naš človek tako pes-
niško ime »Marijine srajčke«. Po vrtovih
se širijo opojne vonjave cvetočega sad-
nega drevja, po gmajnah in grapah pa se
prikažejo cvetoče jagode in živomodre
spominčice, pozneje pa še rumeno čes-
minje in beli kozji parkeljci ter močno
dišeče svibovje... Zares pravo razkošje
vonjav in barv.

Poletje je simfonija žareče toplote,
pekočega sonca in izredno močnih barv.
Človeku se zdi, kot bi plaval skozi
nevidne plasti toplega zraka, kot bi ga
nosile mehke, ljubke roke... Poletna
toplota spada med tiste trenutke v živ-
ljenje, na katere večkrat mislimo, po-
sebnost v mračnih jesenskih in v mrzlih
zimskih dneh. Tedaj nam stopa pred oči
svetla podoba poletja in mladosti. Ko
pa prelepi poletni dan pride, ko stojimo
sredi sladkih vonjav in toplih sončnih
žarkov, smo čisto nepripravljeni, kakor
kopalec, ki zabrede v pregloboko in pre-
več deročo vodno strugo... Za največje
lepote božjega stvarstva in skrivnostne
vsemogočnosti božje nimamo primerne-
ga merila.

V jeseni pa se gibanje umiri, žila
utriplje vedno počasneje. Razposajeni
glasovi po dobravah in lesovih utihnejo,
kakor v cerkvi, ko mine slovesna služba
božja in zadnji akordi orgel zamrejo
pod mračnimi oboki. Jesenske dišave
zrelega sadja so prepojene z neko otož-
nostjo, ki pomeni bližajočo se dopolnitev
in konec. Kadar pa zadiši s travnikov in
iz kozolcev vonj otave, se vedno spomnim
Tavčarjevega »Cvetja v jeseni« in onih
dni, ko se je začejala šola v gimnaziji

ter je bilo treba misliti na odhod iz pre-
ljubega domačega kraja.

Jesen je doba admirajočega in spre-
minjajočega se zelenja. Zrele barve za
slovo še enkrat zažarijo v vsem svojem
bogastvu in razkošju, kakor sveča vi-
soko vzplapola, preden ugasne... Riba
nosi na sebi vse barve in vonjave valov
in morskih globin, skozi katere je pla-
vala; v čebelnem medu so zgoščene di-
šave in sladkobe tisočerih cvetlic; v
grozdni jagodi je nabrana vročina julij-
skih in avgustovskih poldanskih ur.
Enako, se zdi, vsebujejo jesenske barve
pomladne viharje in bučanje neviht,
rosne majniške noči in razbeljene polet-
ne dneve. Sokovi in duh zemlje so se
prelivali v liste, ki imajo na svojih žilah
in žilicah napisane vse zgodbe svojega
skrivnostnega življenja in odmiranja.

Spomladi vsako drevo, vsak grm ob
svojem času cvete in zeleni ter ima po-
seben odtенок zelene barve. Poletno ze-
lenje je že precej enolično, vsaj za naše
oči, ki premalo ločijo manjše barvne
stopnje in razlike. Najbolj se ločijo
barve posameznih dreves in grmov je-
seni. Kakor vajeno oko spomladi prav
lahko najde bukev, ki v naših gozdovih
prva ozeleni, tako jo tudi v jeseni brez
težave loči od drugega drevja, ker dobi
njeno listje ognjeno-rdečkasto barvo.
Poleg bukke je breza v jeseni nemara
najlepše drevo naših gozdov. Njeno sre-
brnobelo lubje in svetlorumeno trepeta-
joče listje, skozi katero te božajo mehki
žarki septembrskega sonca, jo dela iz-
redno ljubko. Kadar vidim brezov gaj,
se spomnim na godbo Čajkovskega, ki
je enako svetla in pomirjajoča kakor po-
čitek v brezovem gozdiču. Hrastovo listje
postane konec oktobra ali v prvi polovici
novembra ilovnato zagorelo, rjavo, kot
zdrava polt kmeta ali mornarja, ki ju je
ožgalo sonce. Akacija dobi svetlorumeno
in prosojno listje, podobno rumenim
snežinkam, jelša pa modrikastosivo, sko-
raj pepelasto barvo. Mecesnove igle so
zlatorumene kakor zrel žafran, topol in
nekatera druga drevesa pa imajo listje
bledikasto, brezkrvno, kakor roke hira-
jočega bolnika. Gaber je rjavkastosiv
kakor dobro pečen ržen hlebec, nekatera
druga listje pa postane svetlorumeno

kakor lepo pečena mlečna štruca ali potica za veliko noč.

Naš veliki, toda v tujini nesrečni slikar Jurij Šubic je tudi živo občutil vso lepoto jeseni in je še malo pred smrtjo zapisal v svojo risanko: »O, kak si lepo, jesensko nebo!« ... In Ivan Cankar je poleg Meška najlepše očrtal skrivnostno življenje gozda, prelivanje barv, šumenje in šcpetanje glasov ter svežo in blažilno opojnost vonjav. Temni gozd je Cankarju skrivnost neskončna, v neizmernost šumeča, bučča, z besedami, ki jih je uho slišalo in srce občutilo, in ki jih pamet ni razložila na vekomaj. Gozd je njegov, umetnikov dom, zelen gaj mu je obljubljena dežela, prijazen dom izganca; hladna senca v gozdu je ljubezniv pozdrav utrujenemu popotniku. Zato: »Pozdravljena, ponosna šuma, do neba pojoča!«

Od Sv. Ane prideš na Begunjščico brez težav v treh urah. Izpred Robleko-vega doma se proti zahodu odpira zelo lep razgled na sosednji Stol in Triglavsko pogorje, na jugu v vznožju pa se razprostira savska dolina in ko steklo bleščeča se gladina Blejskega jezera. Z vrha Begunjščice se v jasnih dneh na koroški strani dobro razloči Celovec z Vrbskim jezerom ter z bližnjo in daljno okolico. Iz Tržiča pa je sploh najlepši pogled, kar jih imamo, na Begunjščico, ki se je človek zlasti v zimskih mesecih res ne more naveličati. Tudi moja sobica je tako srečno postavljena, da se mi oči vedno ustavijo na slemenu Begunjščice, kadarkoli se ozrem skozi okno.

Od planinskega rastlinstva, ki bohotno uspeva na Begunjščici, naj posebej omenim murke, planike in encian, ki ima tukaj nenavadno velike modre cvetove. Med divjačino pa je vredno imenovati predvsem kozoroge. V Puterhofu je kraljestvo jelenov in košut, na pobočjih Begunjščice pa gojijo zadnjih šestdeset let kozoroge, ki so v Evropi že redka divjačina; pod Begunjščico je sedaj okrog petindvajset glav teh imenitnih planinskih prebivalcev.

Tako iz veka v vek šumijo gozdovi pod Dobrčko in Begunjščico, pod Korošico in Košuto. Čez gore prihajajo in odhajajo pomladi in poletja, deževja in

snegovi; gozdovi pa cvetejo in rastejo v soncu in viharju, šepetajo in bučijo svoje pesmi ter živijo svoje skrivnostno življenje — iz veka v vek...

Bistrica pri Tržiču

Kjer je veliko ljudi, mora biti nekdo pač zadnji, in kjer je več poti, mora biti tudi neka pot zadnja. Tako prihaja zadnja na vrsto moja pot na Bistrico, kakor so Bistričani zadnji — šele l. 1915 — iz kriške župnije prišli v tržiško. S tem pa nikakor nočem reči, da je Bistrica v mojem srcu na zadnjem mestu. Ne, pot na Bistrico mi je zelo draga, kakor so mi dragi ljudje, ki tam živijo in delajo. Prav lahko in prav rad bi o njih marsikaj napisal, pa se bom rajši nekoliko premagal, saj že tako včasih pravijo Tržičani, da so Bistričani prevzetni. Jaz pa menim, da so le ponosni, kar pa je nekaj drugega kot prevzetnost ali baharija. Ljudje, na žalost, ne ločijo vedno med ponosom in prevzetnostjo ter imajo mnogi le preveč prevzetnosti in premalo ponosa. Ponos je hvalevreden, ker se opira na resnične vrednote in zahteva od človeka, da se vede in živi svojemu stanu in sredstvom primerno; prevzetnost pa izhaja iz prazne domišljavosti ter vodi v praznoto in sramoto.

Bistričani so lahko na marsikaj ponosni. Sredi vasi stoji lepo znamenje, v katerem je lesen kip žalostne Matere božje. Večina onih, ki hodijo mimo tega znamenja, ne ve, da je to eden najlepših gotskih kipov Marijinih pri nas in da ga je dr. Stele uvrstil v svojo knjigo »Slovenske Marije«. Nad Bistrico se dviga 675 m visok hrib, s katerega varuje vas sv. Jurij, ki je z dolgo sulico prebodel strašnega zmaja in nam vsako leto prinaša pomladno cvetje in zelenje. Sv. Jurij prebiva v starinski cerkvici, ki je nekoč pripadala Hudemu gradu (Gutenberg), čigar razvaline so v bližini. Pravljica pripoveduje, da je grad in cerkev vezal usnjen most, med razvalinami pa da se kot kača prikazuje zakleta grajska hči, ki so jo doslej brez uspeha poskušali rešiti. Grad je bil last rodbine Lambergov, ki je na Kranjskem imela več gradov. Naša ljudska pesem »Pegam in

Lambergar«, katera je nastala nekje v 16. stoletju, slavi Krištofa Lambergarja kot silnega junaka in zmagovalca nad Pegamom. V tem gradu je bil rojen tudi Žiga Lamberg, prvi ljubljanski škof, kakor pove na cerkvi vzdana plošča, odkrita 6. avgusta 1933:

Na gradu Gutenberg, h kateremu je pripadala cerkev sv. Jurija, se je rodil ŽIGA, GROF LAMBERG, ki je bil prvi ljubljanski škof od l. 1463 do l. 1488.

Znamenitemu rojaku v spomin

Anton Košir, Bistrica
1931 — 1933

Stroške za ploščo je poravnal A. Košir, Frčarjev oče, ki je največ prispeval tudi za nov bronasti zvon, kateri je bil istega dne blagoslovljen.

O zvonovih pri Sv. Juriju sem slišal, preden sem vedel, kje je Bistrica, in preden sem mogel slutiti, da bo kdaj tukaj moj delokrog. V osnovni šoli sva z bratom rada čitala mične vzgojne »Spise Mišjákovega Julčka«, kjer je v III. zvezku povest »Jozve Lajnar«. S to zgodbo je Julij Slapšak, ki je bil nekaj časa učitelj in organist v sosednjih Lešah, postavil trajen spomenik J. Lajnarju, »nesrečnemu človeku z Breznice«, kakor se je imenoval. Jozve, »kot gora velik in kot polje širok«, je taval po Gorenjskem in neskončno ljubil zvonove, orgle in »sprelepo« monštranco brezniško. Nam otrokom se je hudo smilil, ker je moral zaradi svoje nesrečne narave pustiti vse, po čemer mu je srce najbolj hrepenelo. Ko pa je nekoč smel pri Sv. Juriju zvoniti celo dolgo uro, je ves blažen vzkliknil: »Ojej in jejhata, kako lepo poje zvon pri Sv. Juriju nad Bistrico!« Te izvirne Jozvetove besede so nam bile tako všeč, da smo jih še leta in leta ponavljali.

Cerkev sv. Jurija ima gotski prezbitერიj, ki je vsaj iz 15. stoletja, v ladji pa lepo poslikan lesen strop s sliko sv. Jurija, poleg katere je letnica 1698. Srečko Kosovel je ob preprosti besedi

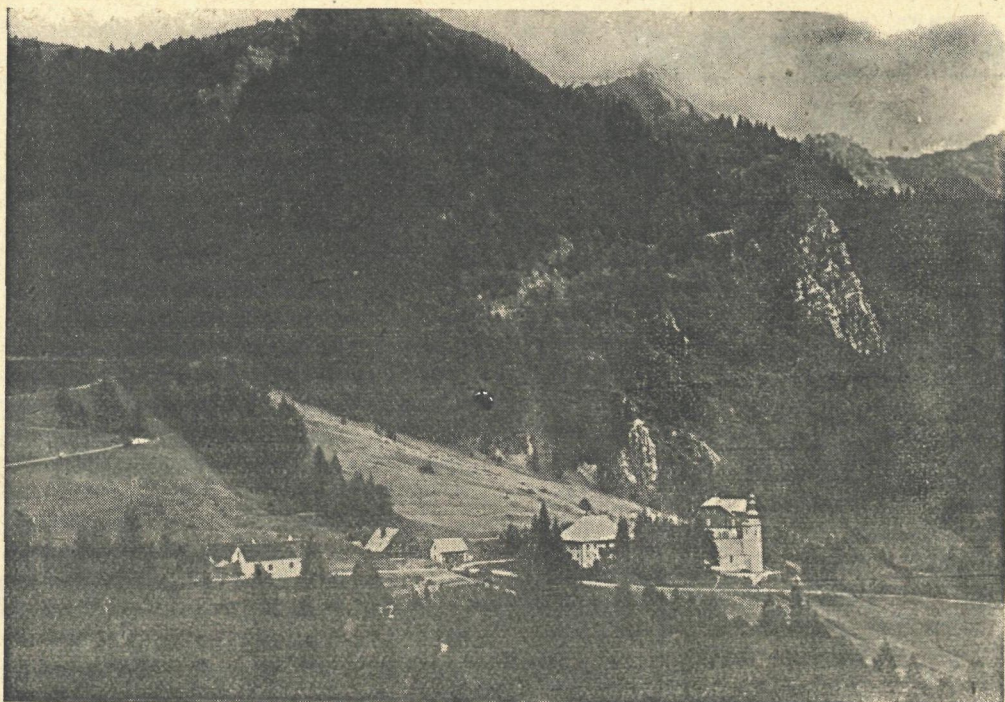
kraških kmetov zagledal v duhu kraško pokrajino, skale in bore, meni pa vselej, kadar mašujem na podružnici, vstanejo v duši topli spomini iz mladosti. Kako smo se veselili, ko je bila maša na Kraljévo (6. jan.) v Trgu (Kostelu) ali pri sv. Mikúli (Miklavžu) na Vrhu ali pri Sv. Štefanu! Skromne podružne cerkvice so se nam zdele prijazne kakor naši nizki domovi, starinske podobe na oltarjih pa tem lepše, čim bolj poredko smo jih videli.

Bistrica je od Tržiča oddaljena pičle pol ure, tako da se tržiški veliki zvon posebno lepo sliši; lepo pa se sliši zvonjenje tudi iz Križev in iz Kovorja. Ob nedeljah in praznikih je pol ure hoda do cerkve ravno pravšnja razdalja, da človek ve, da gre k službi božji in da med potjo polagoma preide v nedeljsko razpoloženje, katerega iz cerkve tudi domov prinese. Dobro še pomnim, kako nam je nekoč nedelja in nedeljska maša pomenila res vrhunec zemeljske sreče in lepote, oddih od vsakdanjosti in korak v lepši, svetlejši svet. Nekatero Bistričane, Dolince, pa tudi Šentančane vidim, da s podobnim ognjem v očeh in s prazniškim veseljem v srcu prihajajo k maši v Tržič, kakor sem nekoč sam hodil v Banjo loko ali k Fari. Te nedeljske radosti ni deležen marsikdo, ki ima cerkev tako blizu, da mu je postala vsakdanja v slabem pomenu besede.

Lepo je bistriško polje, lepo in skoraj edino v tržiški župniji. Položeno je na sončno ravnilno pod vasjo ter bogato vrača tistim, ki ga skrbno obdelujejo. Bistričani pa imajo za delovne roke še drugi vir dohodkov: to je neizčrpna množina izvrstnega belega peska, ki ga kopljejo kar v dveh kamnolomih. Že V. Kurnik je v nekoliko zbadljivi pesmi o Bistričanih posvetil posebno kitico njihovemu pesku:

Pesek pri nas
grata vsak čas,
tega bogata
je naša vas.

Z Bistrice vodi ena pot v dolg klanec proti Sv. Neži in dalje pod goro proti Begunjam, druga pa bolj po ravnem proti Kovorju in Podbrezjem, kamor ho-

Sv. Ana nad Tržičem; v ozadju Ljubelj

dijo ob postnih nedeljah iz tržiškega kota k Žalostni Materi božji na Taboru. Veliko Tržičanov pa poroma vsako leto čez Bistrico in Hudo k Mariji Pomagaj na Brezje, ki so oddaljene samo dve uri hoda. V dežju pač ni prijetno hoditi preko mokrih njiv, ko pa je pot suha in še trava pokošena, si ne moreš želeti prijetnejšega sprehoda. Nepopisno lep je v jeseni pogled na cvetočo ajdo. Že na bistriškem polju se začne to barvno razkošje, ki doseže svoj vrhunec na Popóvem. Zdaj razumem, zakaj so naši slikarji — impresionisti tako radi slikali njive s cvetočo ajdo. Ta dišeči cvetlični sneg mora na človeka napraviti nepozaben vtis (impresijo). Kakor bi gledal pred seboj sprevid belo oblečenih deklic, ki gredo k sv. obhajilu ali k sv. birmi.

Pisatelj Jörgensen je po vrnitvi iz Italije napisal »Hvalnice Italiji« (Laudes Italiae), kjer se zahvaljuje Bogu za lepoto italijanskih mest, ki pojejo Stvarniku hvalnico v kamenju in v marmorju in v barvah na zlatem ozadju... Sloven-

ci imamo dovolj vzrokov, da hvalimo Stvarnika za vso lepoto, ki je kakor sončna toplota razlita nad našo zemljo. Hvalimo ga za sleherni dan, ko gledamo to obilje lepote! Spoznavajmo in ljubimo vsak košček naše zemlje, ki je oškropljena z znojem in krvjo naših prednikov, opevana od naših pesnikov in živeča v delih naših umetnikov!

O, blagodejna in tolažilna lepota naše zemlje, njenih ravnin in planin, rodovitnih polj in cvetočih travnikov, bistrih vodá in šumečih gozdov...

Tone Bohinc

Balada

Pozni večer...
 Pri nas je tišina,
 pri nas je mir.
 Le iz ulice temne
 se sliši prepír.
 Pod mračn'm oknom
 trepeta netopír
 in hladi nemír
 s pesmijo uspavanko
 v pozni večer.

— — — — —
 O pozni večer,
 ker ti poje podoknico netopír.

velik doprinos k zboljšanju kmetijstva

V Sloveniji je bilo ob koncu leta 1954 795 splošnih kmetijskih zadrug, ki so imele 609 živinorejskih odsekov, 554 sadjarskih in vinogradniških, 402 poljedel-ska, 170 odsekov za zaščito rastlin, 411 gozdnih in lesnih, 447 strojnih ter 612 hranilnih in kreditnih odsekov, ali skupno 3.205 kmetijskih pospeševalnih odsekov.

Te številke same po sebi še ne povedo mnogo. Delo, ki ga opravljajo kmetijske zadruge po teh odsekih, pa daje razveseljivo sliko. Na eni strani kaže, da so se kmetje v zadnjih letih tesno navezali na to svojo gospodarsko organizacijo, na drugi strani pa je razviden zelo lep napredek v posameznih gospodarskih panogah.

Živinorejski odseki

Najbolj razširjeni in najbolj delavni so bili živinorejski odseki. Ugodna cena in veliko povpraševanje po plemenski živini je vplivalo na povečanje vzreje. 58% vseh telet ostaja sedaj za pleme, vtem ko je znašal v prejšnjih letih ta odstotek od 30—40%. Klavnost živine se je v letu 1954 zboljšala za 2—4%.

Teritorialno zajemajo živinorejski odseki več kot 80% vasi v republiki. Na sejme za plemenske bike in merjasce prihajajo kot kupci zastopniki kmetijskih zadrug in državnih posestev. Oskrbovanje plemenjakov urejajo kmetijske zadruge na svojih plemenilnih postajah ali pa pogodbeno z združniki, ki vzdržujejo plemenjake za zadrugo. Živinorejski odseki organizirajo tudi osemenjevalne postaje. V letu 1954 je bilo osemenjenih 30.000 krav, to je 15% vseh krav. S sredstvi republiškega Sekretariata za gospodarstvo je bilo uvoženih 10 plemenskih bikov za osemenjevalne postaje, zadruge so pa uvozile iz Avstrije 18 plemenskih bikov.

Pod kontrolo proizvodnosti je bilo v letu 1954 21.215 krav, t. j. okrog 8% in

3,5 krat več kot pred vojno. Kmetijske zadruge imajo zato 268 molznih kontrolorjev, ki so jih do lani plačevale v glavnem zadruge same z manjšimi prispevki okrajnih ljudskih odborov in republike. V bodoče pa bodo potrebne zaradi razširitve tega dela večje dotacije.

Živinorejski odseki skrbijo za zdravje živine in organizirajo redne preglede le-te. V letu 1954 je bilo tuberkuliniziranih 125.000 goved ali 25% vse goveje živine. Pozitivno je reagiralo 3.238 goved, t. j. 2,5%, v vzrejnih področjih pa le od 0,8 do 1,2%. Tuberkulozne živali seveda izločijo. Razliko med klavno ceno izločene živali in ceno novo dobavljene plemenske živine plačajo zadruge, za nečlane pa okrajni ljudski odbori. Glede jalovosti je bilo v letu 1954 pregledanih 55.953 glav živine in zdravljenih 22.151 govedi. Ogrcev je bilo pobranih 36.457.

Razširilo se je tudi delo za povečanje krmne baze. Pričeli so z načrtno gradnjo gnojišč, gnojnih jam ter silosov. Povečala se je uporaba umetnih gnojil. V letu 1954 je bilo zgrajenih okrog 400 gnojišč in 80 silosov, največ v okrajih: Celje, Krško in Trbovlje. Za lefo 1955 se je že v prvih mesecih prijavilo 2.500 gospodarstev za gradnjo gnojišč in okoli 800 za gradnjo silosov. Okrajni ljudski odbori so v proračunih predvideli sredstva za prispevke k znižanju cene cementu, okrajne zadržne zveze in kmetijske zadruge pa bodo nudile posameznim gospodarstvom ugodne kredite.

Odbori za sadjarstvo

pri posameznih zadrugah so mnogo stori-li za ureditev in obnovo zasebnih nasadov.

Program urejanja nasadov je bil izdelan na seminarjih v februarju in oktobru 1953. Urejanje sloni na kategorizaciji drevja z ozirom na starost, rodnost, sorto in zdravstveno stanje, vendar

je tako kategorizacijo izvedlo samo nekaj okrajnih združnih zvez, med njimi okraja Ljubljana okolica in delno Celje. Kjer se kategorizacija ni izvedla, tudi urejanje nasadov ni doseglo pravilne strokovne višine. Potrebno bi bilo 20 do 30% dreves odstraniti iz naših nasadov, toda sadjarji se še obotavljajo. Isto velja za čiščenje in redčenje kron, zlasti pa za preoblikovanje mlajšega sadnega drevja. Priprave za škropljenje še niso uspele, zato bo potrebno še mnogo dela, vzgoje in praktičnih pobud. Nekoliko več uspeha je opaziti pri gnojenju z umetnimi gnojili, katera so v sadjarstvu doslej zelo malo uporabljali. Prvi poizkusi s tekočimi gnojili so dali zelo dobre rezultate. Večina zadrug, ki razpolaga z motornimi škropilnicami, si je nabavila injektorje, ki jih je izdelala Tovarna poljedelskih strojev v Mariboru. V spodnji razpredelnici navajamo nekaj podatkov o obsegu del iz programa asanacije obstoječih nasadov.

1. očiščeno	3,500.000 dreves
2. poškopljeno	2,230.000 dreves
3. odstranjeno	720.000 dreves
4. pognojeno	1,400.000 dreves

Nove oblike sadjarstva so se do leta 1952 uveljavljale skoro izključno na socialističnem sektorju, na državnih in združnih posestvih, niso pa vplivale na privatnega sadjarja. V letih po osvoboditvi so privatni sadjarji posadili vsako leto do 200.000 sadnih dreves. Vendar so s temi sadikami povečini podsajali obstoječe starejše nasade, ali pa so sadili brez reda, v razmetanem sistemu in nepravilnih ter neenakih razdaljah. Šele uspehi v prvih večjih nasadih plantažnega sistema so pritegnili pozornost privatnih sadjarjev in združnikov. Kmetijske zadruge, okrajne združne zveze in okrajni ljudski odbori, ki so že doslej prispevali k nabavi sadik, so po priporočilu in sklepu Odbora za sadjarstvo in vinogradništvo pri Glavni združni zvezi LRS ter po sklepu strokovnjakov na seminarjih v Mariboru spremenili politiko razdeljevanja sredstev

za pospeševanje sadjarstva. Navedeni sklepi postavljajo naslednje pogoje za prispevek k nabavi sadik:

1. načrtno sajenje v okviru reorganizacije in sadnega izbora;

2. obvezno izpolnjevanje nalog pri vzgoji in oskrbovanju nasadov (obrezovanje, škropljenje, gnojenje).

Prispevki se dodeljujejo na podlagi razpisa, pogoji zanje so pa tem ugodnejši, čim večja površina se obnavlja in kolikor več lastnikov sosednih parcel se združi za napravo nasada istega sistema.

Prvi tak razpis je objavila okrajna združna zveza v Sežani za leti 1953/54, nato* so sledile združne zveze okrajev: Ljubljana, Gorica, Celje, Krško. Za razpise je med sadjarji in vinogradniki veliko zanimanja, ki bo dalo izredno dobre rezultate zlasti v okrajih, kjer prevladuje privatni sektor in kjer ni za obnovo razpoložljivih površin. Pri tem delu imajo velike naloge odseki za sadjarstvo pri kmetijskih zdrugetah. Uspeh obnove v privatnem sektorju bo odvisen od dela in sposobnosti sadjarske pospeševalne službe in sredstev, ki jih bo imelo na razpolago naše združništvo v bodočnosti. Pri tem morata sodelovati sadjarski pomočnik in agronom okrajne združne zveze.

Sistem obnove privatnih nasadov na podlagi razpisa in dodeljevanja prispevkov je najcenejši način obnove našega sadjarstva in najhitrejša pot k uspehu. Vsaj tu je mogoče združiti delo in zmogljivost sadjarjev, izkoristiti delovno silo za sajenje in negovanje nasadov, razpoložljivi gnoj, polje, ograje, pota in druga sredstva, ki so v vsakem kmetijskem obratu neizkoriščena, ki pa jih socialistični obrati morajo nabaviti ali pa oskrbeti iz družbenih ali javnih sredstev.

Uspešno delo je bilo opravljeno tudi glede vzgoje sadjarjev.

Odbor za sadjarstvo in vinogradništvo pri Glavni združni zvezi LR Slovenije je organiziral 5 seminarjev za izpopolnjevanje vodilnih sadjarskih strokovnjakov, katerih se je udeležilo 245 oseb.

Odbori za sadjarstvo in vinogradništvo pri okrajnih združnih zvezah so organizirali 20 tečajev za sadjarske pomočnike, ki so skupno trajali 160 dni in jih je obiskovalo nad 500 udeležencev. Poleg tega je bilo mnogo sestankov, predavanj z združniki — sadjarji in podobno.

Poljedelski odbori

so se posvetili predvsem semenski službi.

Pri sedanji organizaciji kmetijske službe je poljedelsko-semenski odbor pri glavni združni zvezi edini organ, ki je lahko uspešno prenašal navodila strokovnih ustanov na teren in jih s pomočjo organizirane mreže sodelavcev — semenarjev tudi izvaja (povečanje proizvodnje, sortna politika, rajonizacija, pogodbeni proizvodnja semen, odkup in prodaja semena itd.). Semenarji se izobražujejo na tečajih, na katerih jim strokovnjaki razlagajo novosti v proizvodnji. (V letu 1954 n. pr. je bilo 1300 ha pogodbenih nasadov semenskega krompirja in odkupljenih priznanih žit okoli 70 vagonov).

Tudi delo drugih odsekov je napredovalo. Tako imajo **strojni odseki** danes okrog 500 traktorjev, 600 motornih škroplilnic, 250 ročnih motornih kosilnikov in mnogo drugih kmetijskih strojev. Konec leta 1953 pa tja do srede 1954 je bil zastoj v nakupu strojev zaradi uvoznih omejitev, najnovejši predpisi pa so zopet omogočili nabavo tehničnih sredstev. Kmetijske zadruge in njihovi odseki morajo skrbeti za pravilno nego in shranjevanje kmetijskih strojev, pa tudi za vzgojo kadra. Ponekod so zgradili lope v delovnih središčih in dobro oskrbujejo stroje, so pa tudi obratni primeri. Glavna združna zveza je organizirala več tečajev za traktoriste. Na sadjarskih tečajih so se tečajniki učili uporabe in oskrbe motornih škroplilnic.

Pomembno delo bodo morale opraviti zadruge skupaj s Kmetijskim inštitutom in z Zbornico za kmetijstvo in gospodarstvo tudi glede kvalitete domače industrije kmetijskih strojev.

Traktorji so pri zadrugah le deloma zaposleni pri kmetijskih delih, ostalo njihovo delo pa odpade na prevoze izven

kmetijske proizvodnje. Temu je vzrok visoka nabavna cena traktorjev in zaradi tega izredno visoka amortizacija. Normalno znaša amortizacija pri proizvodnih stroških na uro dobro tretjino, dve tretjini pa odpadeta na popravila, gorivo, plače in ostalo režijo. K zboljšanju vzdrževanja kmetijskih strojev mnogo prispevajo »Agroservisik«.

Združna hranilna in kreditna služba je bila pri kmetijskih zadrugah v letu 1954 organizirana v 612 odsekih. Poslovanje teh odsekov se je znatno zboljšalo in so se tudi hranilne vloge v letu 1954 dvignile za 137 milijonov dinarjev ali za okrog 55 % v primerjavi z l. 1953.

Delo teh odsekov se bo poživilo z ustanovitvijo zadr. hranilnic in posojilnic, ki so bile že ustanovljene v Kranju, Celju, Mariboru, Dravogradu, Ptuj, Murski Soboti, Ljubljani, Novem mestu, Krškem, Črnomlju, Gorici in Kopru. Te hranilnice in posojilnice so ustanovile Zvezo združnih hranilnic in posojilnic v Ljubljani, ki bo lahko precej okreplila združno hranilno in kreditno službo in mnogo pripomogla k pospeševanju varčevanja med kmečkim prebivalstvom.

Važno vlogo imajo kmetijske zadruge tudi pri **odkupu kmetijskih pridelkov**. V letu 1954 so odkupile:

1. živine za	2,295 milj. din
2. lesa za	5,550 milj. din
3. ostalih kmetijskih pridelkov za	2,151 milj. din
skupaj	9,996 milj. din

V letu 1954 so odkupile zadruge vseh kmetijskih pridelkov za din 7,898 milj. V letu 1954 so zadruge povečale odkup kmetijskih pridelkov za din 2,098 milj., t. j. za 26,6 % več kakor v letu 1953.

Preko 60% vseh tržnih viškov odkupijo zadruge.

Kmetijska zadruga postaja nepogrešljiva gospodarska organizacija našega kmeta. Občnih zborov se je udeležilo povprečno 90% vseh združnikov, delo v posameznih odborih pa je bilo prav tako razgibano in živo.

Od domačih živali imamo toliko gospodarskih koristi, kolikor znamo s krmljenjem, oskrbovanjem in nego prirojene sposobnosti teh živali izkoristiti. Izbiro živali z dobrimi genetskimi pogoji, t. j. živali, ki imajo prirojene sposobnosti za visoko proizvodnjo, in te sposobnosti prenašajo tudi na svoj zarod, imenujemo s tujo besedo selekcija. Selekcionirani živini pa moramo nuditi zadovoljive življenjske pogoje, če hočemo, da bomo od njenih gospodarskih sposobnosti imeli tudi korist. Izboljšanje proizvodnje domačih živali je mogoče doseči:

1. z odbiranjem plemenskih živali dobrih genetskih osnov;

2. za ustvarjanje dobrih življenjskih pogojev za živino.

Če bomo v živinoreji upoštevali to dvoje, bomo dosegli dobro proizvodnjo, ki se bo približevala proizvodnji v živinorejsko naprednejših deželah.

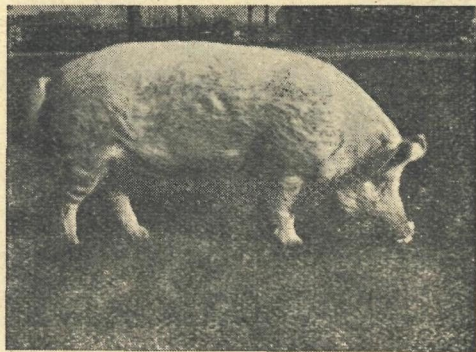
1. Odbira plemenskih živali

Začetki vsaj kolikor toliko načrtne odbire plemenske živine v Sloveniji segajo v čas pred prvo svetovno vojno. Leta 1906 se je vršil v Selcah pri Škofji Loki, pod vplivom Krekovih združnih idej, tečaj za živinorejske združnike. V naslednjih letih so začeli ustanavljati živinorejske zadruge na Kranjskem, oziroma bikorejska društva na Štajerskem. Namen teh zadrug in društev je bil preskrbeti na njihovem območju dobre plemenske bibe, ki naj bi zboljševali kakovost goveje živine. Prva svetovna vojna je to delo prekinila, obnovljeno pa ni bilo še nekaj let po končani vojni.

Šele 1928 je začeto delo za selekcijo zopet oživelo in se razširilo preko živinorejskih selekcijskih zadrug in društev. Poleg preskrbe s plemenjaki je bila uvedena tudi relativna kontrola molznosti krav. Uvedeno je bilo obvezno licenciranje bikov, prirejale so se razstave in sejmi plemenske živine. V prašičereji je bila tedaj glavna skrb v ustanavljanju

rejskih središč, kjer so se vzrejale plemenske živali belih pasem. V perutninarstvu pa so propagirali čisto štajersko pasmo v dveh tipih, in posebej pazili na nesnost in težo. Tudi v konjereji so uvedli rođovnik za pasemske kobile, plemenski žrebeci so pa morali biti licencirani. V ovčereji je bila glavna skrb — predvsem na področju jezersko-solčavske ovce — za plemenjake z dobro obraslostjo in zadovoljivo težo.

Današnje sivorjavo dolensko govedo se je tedaj sistematično pretakalo iz prvotne dolenske sivke z biki monta-

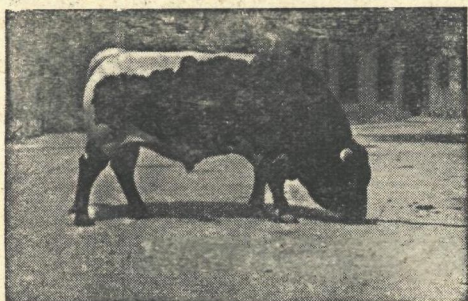
Merjasec bele žlahtne pasme

fonske pasme. »Jugomontafon« je uvažal tudi krave čiste montafonske pasme. Vse reje teh pa so propadle zaradi tuberkuloze in so bile po drugi svetovni vojni ustavljene, oziroma so jih asimilirale reje sivorjave živine, kolikor so posamezne živali ostale pri življenju.

Med drugo svetovno vojno je delo za selekcijo precej trpelo, večidel pa je bilo prekinjeno in ga je bilo potrebno poživiti in ponekod na novo začeti. Pospeševanje živinoreje takó glede selekcije kakor tudi glede ustvarjanja življenjskih pogojev za živino je potrebno nasloniti na gospodarsko trdne organizacije, če hočemo doseči zadovoljive uspehe. Teh organizacij takoj po vojni nismo imeli. Zato se tudi niso obnesli prvi poizkusi leta 1946 na novo ustanovljenih živinorejskih zadrug, da bi zajele in vodile rodovniške reje živine na širši osnovi.

V teh zadrugah so sicer začeli uvajati rodovnike. Za kontrolo proizvodnosti živine pa je zmanjkalo sposobnih ljudi in denarnih sredstev. Večina živinorejskih zadrug s kontrolo proizvodnosti ni niti začela. One pa, ki so začele, so kontrolo kmalu opustile. Živinorejske zadruge so pa bile že dve leti po osvoboditvi kot nesposobne odpravljene, oziroma so se združile s splošnimi kmetijskimi zadrugami.

Zanesljivo organizacijsko obliko, na katero je bilo mogoče navezati selekcijo živine, smo dobili še v splošnih kmetijskih zadrugah. Prednosti, ki jih imajo splošne kmetijske zadruge za izvajanje

Iz Avstrije uvoženi bik »Volkec« sluzi za umetno o semenjevanje v Centralni veterinarski bolnici v Ljubljani. Njegovo seme se pošilja predvsem na Gorenjsko

selekcije, so v tem, ker pospešujejo vse kmetijske panoge. Poleg tega so splošne kmetijske zadruge razširjene po celi Sloveniji in ima vsako kmetijsko gospodarstvo možnosti, da se v zadruge vključi. In ker je v kmetijskih zadrugah včlanjenih več kot polovica vseh kmečkih gospodarstev, so dane tudi širše možnosti za odbiro dobrih plemenskih živali.

Prva leta po osvoboditvi je skrbela za pospeševanje živinoreje oblast preko Ministrstva za kmetijstvo in preko okrajnih ljudskih odborov. V tem času je šlo v glavnem za obnovo predvojnega stanja živine, hkrati pa se je že polagala pažnja tudi na kakovost plemenske živine. Naloge pospeševalnih organov tedaj niso bile lahke, kajti z živino je bilo treba napolniti one predele, ki so ostali po končani vojni tako rekoč brez živine. Hkrati pa so morali zavarovati plemensko živino pred trgovskim odku-

pom, ki je v skrbi za prehrano prebivalstva večkrat posegel tudi po dobri plemenski živini. Mnogo živine so potrebovala tudi na novo ustanovljena in že obstoječa ter razširjena državna posestva.

Spričo obsežnosti nalog za vzdrževanje in povečanje števila živine in spričo pomanjkljive organizacije dela na terenu v tem času ni bilo mogoče izvajati še kontrole proizvodnosti živine. Tako nismo imeli nikakih podatkov o gospodarski in plemenski vrednosti naše živine. Vsiljevala se je le slutnja, da naša živina v svojih proizvodnih sposobnostih postopoma nazaduje in da se bomo v kratkem znašli v živinoreji na mnogo nižji ravni, kot je bila pred vojno. Da bi preprečili nadaljnje nazadovanje proizvodnosti in konstitucije živine, se je bilo treba lotiti osvežitve krvi z uvoženimi plemenjaki, pa tudi z uvoženimi kobilami, telicami in svinjami čiste pasme. Tako je bilo že leta 1948 za Slovenijo uvoženih:

	}	42 plem. bikov sivorjave pasme
iz Švice		5 plem. bikov simodolske pasme
		64 telic sivorjave pasme
iz Anglije	}	2 plem. merjasca yorkširca
		38 plem. merjascev češke bele pasme
iz Čehoslovaške	}	42 plem. svinj iste pasme
		10 plem. žrebcev belgijecev
iz Belgije	}	

Spomladi leta 1949 pa smo uvozili iz Holandije še 10.000 valilnih jajc kokoši Leghorn in Rode — Island.

Uvoženi plemenski biki so bili razdeljeni po centrih za umetno o semenjevanje v Ljubljani, v Kočevju in po državnih posestvih. Približno polovico pa so jih prevzele kmetijske delovne in splošne kmetijske zadruge, predvsem one, ki so bile že pred vojno znane kot rejska središča za plemensko živino. Za biki, ki so bili dodeljeni kmetijskim zadrugam, so bili določeni plemenilni krogi, t. j. biki originalce so smeli pripuščati samo na

pregledane in zdrave krave in telice. In vendar se je kljub vsem varnostnim ukrepom nekaj bikov okužilo in so jih morali pred časom zaklati. V dveh do treh letih plemenitve pa je bila oddana v zakol že večina uvoženih bikov, in je bila njihova plemenska vrednost ugotovljena na zarodu šele takrat, ko je bilo prepozno. Nekaj primerov teh prvih uvožencev pa je plemenilo še v letu 1955. Najštevilnejše potomstvo od vseh teh je dal bik sivorjave pasme, po imenu »Bambino«. Ta je služil za umetno osemenjevanje krav najprej v Centralni veterinarski bolnici v Ljubljani. Leta 1954 pa na osemenjevalnem centru v Celju. Prav tako je v letu 1955 še vedno služil za umetno osemenjevanje simodolski uvoženec »Eiger«. Ta je bil prvotno na državnem posestvu v Rakičanu, nato pa prepeljan na center za umetno osemenjevanje v Murski Soboti. Tudi na kmetijsko-gozdnem gospodarstvu v Kočevju so dolgo plemenili in dali dobro in številno potomstvo biki »Kranz«, »Lunzi« in »Kamor«.

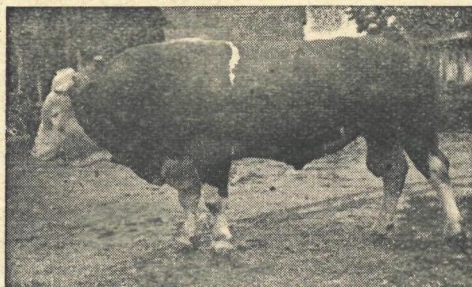
Z uvoženimi telicami in svinjami pa ni bilo sreče. Del uvoženih telic je bil že ob uvozu okužen po kužnem zvirgavanju (Bangova bolezen), kar pa se je ugotovilo šele čez približno pol leta, ko se je okuženje razširilo tudi na druge živali. Posledica tega je bila, da so morale iti skoraj vse uvožene živali v zakol. Uvožene plemenske svinje iz ČSR pa so prišle v Slovenijo (iz Srbije) okužene s svinjsko kugo. Dve od njih sta poginili, ostale pa je bilo treba zaklati, da se je tako preprečila razširitev kuge na uvožene merjasce, ki so bili v karanteni na istem mestu kot svinje, na Prestranku.

Od uvoženih plemenskih merjascev je dajal zelo dobro in številno potomstvo yorkširec »Marshall«, ki je plemenil 3 leta na državnem posestvu v Rakičanu. Odslužen in spitani »Marshall« je ob zakolu tehtal 508 kg in je dal 270 kg maščob. Iz ČSR uvoženi plemenski merjasci so se odlikovali po veliki vzraslosti. Naši prašičereji pa niso dali posebne značilnosti, ker sami niso imeli pasemsko utrjenih lastnosti.

Uvoz težkih belgijskih žrebcev je služil predvsem za izpopolnitev števila po-

trebnih plemenskih žrebcev in za osvežitev krvi. Niso pa bistveno vplivali na smer naše konjereje. Sicer pa težki konji v splošnem niso priljubljeni pri naših konjerejcih, zato teh žrebcev niso več uvažali.

Tak je bil razvoj naše živinoreje. Istočasno je bil napravljen načrt za razširitev sivorjave pasme goved na Štajersko v dotadanje pomursko in marijaldvorsko pasemsko področje. Ker pa takrat še ni bilo močnih gospodarskih organizacij, ki naj bi neposredno spremljale razvoj in napredek živinoreje, je izostalo precej uspehov, ki so bili doseženi z uvozom plemenjakov, tako rekoč neznanih, zlasti v prašičereji in tudi v perutninarstvu.

Dober plemenjak svetlolisaste pasme

V letih 1950 do 1955 je bilo uvoženih še:

iz Švice	}	7 plemenskih bikov sivorjave pasme in nekaj telic simodolske pasme za kmetijsko posestvo v Kočevju.
iz Anglije		13 plemenskih merjascev yorkšircev 39 plemenskih svinj yorkširske pasme
iz Avstrije	}	30 plemenskih bikov pincgavske pasme, 24 plemenskih bikov sivorjave pasme 27 plemenskih bikov svetlolisaste pasme 12 plemenskih merjascev bele požlahtnjene pasme 11 plemenskih merjascev žlahtne bele pasme 300 valilnih jajc kokoši štajerke.

iz Nizozemske { 20 plemenskih svinj
holandske bele pasme
1 plemenski merjasec
iste pasme.

Ko je bila ukinjena obvezna oddaja in so kmetijske zadruge dobile svojo finančno osnovo, se je zopet pričelo delo za selekcijo živine in kontrolo njenih proizvodnih sposobnosti. V konjereji rodovnik ni bil niti prekinjen. V govedoreji smo pa začeli z relativno kontrolo molznosti in v zadnjem času tudi z ugotavljanjem maščobnosti mleka. V letu 1953 je bilo pod molzno kontrolo s priznanimi molznimi zaključki skupno 8.524 krav s povprečno letno molznostjo 2.023 kg mleka. Po pasmah so bile krave takole razdeljene:

sivorjava	3.786	2.207
svetlolisasta	1.884	2.059
pingavska	1.040	1.960
pomurska	59	1.965
plava sloven.	707	1.859
razne pasme (križanke)	1.066	2.088

V letu 1954 je število krav pod molzno kontrolo naraslo za nekaj tisoč glav. Razen v okrajih Ljutomer in Nova Gorica je bilo napravljenih 10.297 letnih molznih zaključkov (pred vojno je bilo pod molzno kontrolo okrog 6.000 krav). Povprečna molznost v letu 1954 kontroliranih krav znaša 2.396 kg mleka na kravo ali za 373 kg višje povprečje kot v letu 1953. Poleg tega smo v letu 1954 začeli tudi s kontrolo maščobnosti mleka. Za leto 1954 navajamo naslednje podatke:

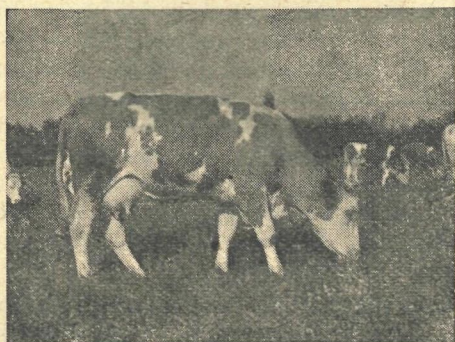
sivorjava	6.260	2.439
simentalska	3.096	2.458
pingav.	2.234	2.189
bela sloven.	917	2.224
sivopšenična	106	1.886
mešane pasme	2.294	2.105
skupaj	14.907	2.218

Kontrolo molznosti in ugotavljanje maščobnosti mleka opravljajo na državnih in združenih posestvih pa tudi pri privatnih gospodarstvih v okviru zadrug in pod kontrolo združenih zvez. Kontrolo nesnosti kokoši in ravnosti ter rodovitnosti pri prašičih opravljajo posamez-

na državna posestva, ki so označena kot rejska perutninarska, oziroma prašičejska središča. V splošnem pa se kontrola proizvodnosti čedalje bolj razširja na vse značilnosti proizvodov posameznih vrst živine. Uspehi sedanjega dela v selekciji živine pa se bodo pokazali šele čez nekaj let.

2. Ustvarjanje življenjskih pogojev za živino

Osnovna organizacija za pospeševanje živinoreje je postavljena, vendar ji še manjka enotnosti, zakonitosti in širše načrtnosti, ki bi zajemala celotno živino-

Čreda simentskih krav na paši

rejsko problematiko. Dosedanje ugotavljanje proizvodnosti naše živine je dokaj relativno, skoraj bi lahko rekli, da ugotavljamo s tem le, v kakšni meri naša živina strada in ima sicer nepovoljne pogoje. Zato se ni čuditi razlikam v količini mleka, ki jih pokažejo posamezne živali iste pasme, in ki se gibljejo od 1500 ali še manj pa do 6000 kg mleka letno na žival. Morda nima krava, ki je dala pri izredno slabih življenjskih pogojih na leto le 1900 kg mleka, nič slabših prirojenih proizvodnih sposobnosti kot krava, ki je pri dobrih pogojih dala 3600 kg mleka. V resnici pa imamo kravo, ki je dala 3600 kg mleka za dobro, ono s 1900 kg pa za slabo. Razlika med njima je samo, da so pri »dobri« kravi izkoriščene njene sposobnosti morda 80 %, pri drugih pa niti celih 40 %. Zato je za uspešno selekcijo nujno, da ima rodovniška živina, ki jo kontroliramo glede proizvodnosti, vsaj takšne pogoje,

da bodo njene prirojene sposobnosti izkoriščene — povprečno vsaj za 60 %. Vzoredno s selekcijo mora iti pospeševanje tudi za tem, da živini izboljšamo življenjske pogoje.

Kako izboljšati življenjske pogoje živini

1. Ugotoviti moramo, da večina naše živine še vedno strada. Ne strada morda tako pogosto zaradi premajhnih količin krme, kakor zaradi pomanjkanja posameznih sestavin v njej. Največkrat pa je proizvodnja omejena zaradi tega, ker živina ne dobi v krmi dovolj beljakovin in rudninskih soli — predvsem fosforja. Kaj lahko glede tega stori živinorejska pospeševalna služba? Mnogo, zakaj podhranjenost naše živine izvira največkrat iz stare navade, ko so merili moč kmetije po glavah živine ne glede na to, kako je bila ta živina prehranjena in kakšne koristi je dajala. Danes naj bo merilo moči kmetijskega gospodarstva skupna proizvodnja gospodarstva, seveda tudi živalska. O tem je treba prepričati živinorejce in jim pokazati, kako pridelati več krme, več beljakovin in rudninskih soli na lastnem gospodarstvu. Prepričati jih je treba o pravilnosti krmljenja z lastnimi in dokupljenimi krmili, da bo živina zaužito krmo tudi dobro izkoristila.

Uspehe v naši živinoreji bomo dosegli:

a) če bomo močnejše gnojili travnike — predvsem s fosfornimi gnojili,

b) če bomo sejali več njivskih krmskih rastlin, zlasti detelje in drugih metuljnic, ki so bogate z beljakovinami,

c) če bomo košnjo opravili o pravem času in ne prepozno, ko krma že izgubi precej najvrednejših hranilnih sestavin,

č) če bomo konservirali (sušili, kisali) krmo s čim manjšimi izgubami hranilnih sestavin, t. j. če se bomo pri sušenju posluževali kozolcev, ostrvi in podobnih naprav, in če bomo čim več krme tudi silirali (kisali).

Pravičem in perutnini pa moramo zagotoviti tudi dovolj beljakovin živalskega izvora, bodisi da jih dobijo v obliki posnetega mleka, pinjenca, sirotke, krvne, mesne, ribje ali kostne moke, bodisi

da si pomagamo s sušenim kvasom ali sojino moko. Tovarna močnih krmil v Ljubljani pa si je zadala nalogo, da bo izdelovala različna močna krmila, ki bodo ustrezala različnim vrstam živali in različnim proizvodnjam.

2. Poleg zagotovitve krmske osnove, moramo rešiti tudi vprašanje hlevov. Neprimerni, zatohli, temni in vlažni hlevi močno znižujejo proizvodnjo živine. Tudi glede tega se moramo otresti stare miselnosti, ko so si nekdanji ljudje z vsemi sredstvi pomagali, da so živino zavarovali pred mrazom, dejansko so jo pa zaprli v temne in smrdljive prostore, kjer se prav neugodno počuti. Vse živali veliko lažje prenašajo mraz kot vlago in slab zrak. Naloga pospeševalne službe je, da s propagando, s potrebnimi krediti ali s podporo reši živino iz temnic in jo privede v svetle, suhe in zračne hleve z urejenim odtokom gnojnice.

3. Nadalje ima pospeševalna živinorejska služba zelo velike naloge, da izobrazí živinorejce v pravilni in redni oskrbi ter negi živine. Tudi neredna oskrba in nega, t. j. neredno krmljenje, napajanje, nepravilno sestavljanje obrokov, menjavanje obrokov, neredno ali sploh nikakršno čiščenje živali, ki so zaradi tega polne prahu ali celo blata in zajedalcev, zanemarjanje parkljev, da se živina muči, vse to znižuje njeno proizvodnjo. Kolikor je za slabo oskrbovanje in nego živine kriva nepoučenost, je naloga vsakega živinorejca, da se pouči o teh stvareh. Kolikor pa je to le malomarnost — zlasti velja to za čiščenje živali in za spodrezavanje parkljev — pa ne pomagajo nasveti, pač pa bi bilo treba takim nepopoljšljivcem drugače, čeprav z ostrimi ukrepi preprečiti trpinčenje živali. Poučiti jih je treba, da ni primerno mučiti živali — niti teh, od katerih nimamo koristi, kaj pa šele one, od katerih pričakuje skupnost koristi.

Naši živinorejci imajo nešteto možnosti, da izboljšajo rejo živine. Tega pa ne bodo dosegli samo z odbiro plemenskih živali, temveč bodo mnogo bolj uspešni, če bodo hkrati skušali oskrbeti živini tudi boljše pogoje. In to naj bi bila ena glavnih nalog naših živinorejcev.

Rastline so prav tako živa bitja kakor ljudje in živali. Hranijo se, rastejo in razmnožujejo. Od ljudi in živali se bistveno ločijo po tem, da se ne premikajo, da so s koreninami vezane na določeno mesto. Nekatere rastline žive desetletja na istem mestu. Hrano črpajo v glavnem iz zemlje. V zemlji pa rastlinskih hranil ni na pretek. Ko odpeljemo pridelke z njive, smo odpeljali z njimi tudi izdatne količine rastlinskih hranil, ki so jih rastline s koreninami izvlekle iz zemlje. Zato je potrebnih hranil v zemlji vedno manj, zato tudi marsikje rastline že gladujejo in dajejo zelo slabe pridelke.

Pred dobrimi sto leti je znameniti nemški kemik Justus von Liebig (1803—1873) ugotovil, katere kemijske snovi (prvine) potrebujejo rastline in je dokazal, da morejo rastline sprejemati hrano iz zemlje samo v rudninski obliki. Ugotovil je, da rastline izčrpavajo zemljo ter poudaril važnost gnojenja. Bil je prvi, ki je opozarjal na pridobivanje umetnih gnojil, obenem je pa postavil temelje gnojenju z gnojili. Ugotovil je, da potrebujejo rastline okrog 10 kemijskih prvin, od teh najbolj: dušik, fosfor in kalij. Kmetijski strokovnjaki in mnogi drugi znanstveniki iščejo poslej, kako bi dobili čim več teh snovi. Najprej so dobivali gnojila samo v narodi, sedaj pa mnoga gnojila, ki vsebujejo zlasti najvažnejša rastlinska hranila, to je dušik, fosfor in kalij, izdelujejo v velikih količinah v tovarnah.

Tudi v Jugoslaviji imamo že precej razvito industrijo gnojil. Znane tovarne so:

1. **Tovarna dušika v Rušah**, ki izdeluje dušičnato gnojilo, apneni dušik in mešano gnojilo nitrofoskal.

2. **Cinkarna v Celju**, ki izdeluje fosforno gnojilo superfosfat.

3. **Tovarna kleja v Ljubljani**, ki izdeluje fosforni gnojili: surovo in razklejeno kostno moko.

4. **Kemična tovarna »Zorka« v Subotici**, ki izdeluje fosforno gnojilo superfosfat in mešano gnojilo KAS.

5. **Kemična tovarna »Zorka« v Šabcu**, ki izdeluje fosforno gnojilo superfosfat.

6. **Koksarna v Lukovcu** (v Bosni), ki izdeluje dušičnato gnojilo amonijev sulfat.

7. **Tovarna dušikovih spojin v Gorazdi** (Bosna), ki izdeluje dušičnato gnojilo amonijev nitrat.

Od vseh gnojil izdelamo v Jugoslaviji sedaj največ superfosfata, in sicer je bilo predvideno za l. 1955, da bomo izdelali:

v tovarni »Zorka« v Subotici 30.000 t superfosfata, v tovarni »Zorka« v Šabcu 30.000 t superfosfata in v Cinkarni v Celju 7.500 t superfosfata.

Za izdelavo apnenega dušika, ki je pri nas najbolj znano dušičnato gnojilo, so potrebni apnenec, oglje, dušik iz zraka in električna energija. Vse to imamo doma, zato je izdelava v celoti omogočena. Tudi za druga dušičnata gnojila imamo surovine doma in je možno izdelavo še povečati. Potreba po teh gnojilih je zelo velika, zato jih moramo še uvažati. Zadnji dve leti močno uporabljamo uvoženo dušičnato gnojilo apneni amonijev soliter (nitramonkal ali kalkamon-salpeter), ki podobno kot apneni dušik, vsebuje razen dušika še našim kislim zemljam zelo koristno apno. Manjše količine smo uvažali tudi čilskega solitra in amonijevega sulfata, ki sta tudi dušičnata gnojila.

Za izdelavo superfosfata, kot zelo važnega fosfornega gnojila, imamo na razpolago v Dalmaciji prirodne fosfate, ki jih mnogo uvažamo tudi iz Afrike in Amerike. Razen fosfatov je za izdelavo superfosfata potrebna tudi žveplena kislina, ki jo izdelujemo doma, zato navadno tam, kjer izdelujemo žvepleno kislino, izdelujemo tudi superfosfat.

Pri nas že od nekdaj znano in zlasti na kislih tleh zelo učinkovito fosforno gnojilo tomaževo žlindro (Thomasovo moko) uvažamo in je doma doslej nismo izdelovali. Tudi vsa kalijeva gnojila, od katerih je pri nas najbolj znana 40% kalijeva sol, moramo v celoti uvažati.

Znana kalijeva gnojila so še kalijev sulfat in patentni kalij, ki jih pa zelo malo uvažamo, čeprav sta za krompir, hmelj, vrtnine in sadovnjake boljši kalijevi gnojili kot 40% kalijeva sol.

Vsem rastlinam sicer najbolj prija hlevski gnoj, ki vsebuje vsa tista hranila, ki jih rastlinam najbolj primanjkuje in ki jih dajemo tudi v obliki gnojil. Gnoj vsebuje dušik, fosfor in kalij, torej hranila, ki jih imajo različna kupljena gnojila. Razen tega pa ima gnoj še sprsteninaste snovi, ki rahljajo zemljo, in velike količine zelo majhnih organizmov, ki pripravljajo rastlinam v zemlji hrano kot kuharice ljudem.

Žal imamo premalo gnoja, da bi z njim lahko postregli vsem kmetijskim rastlinam, da bi dajale velike pridelke. Primanjkljaj morajo zato kriti kupljena ali kakor jim pravimo, umetna gnojila.

Praviloma bi torej ne smel kupovati gnojil noben preudaren kmetovalec, dokler ni popolnoma izkoristil gnoja, to je doma pridelanih rastlinskih hranil. Šele potem je nakup gnojil upravičen in seveda tudi zelo koristen, saj imamo že zelo številne domače poskuse z gnojili, ki zgovorno kažejo koristi gnojil.

Naj navedemo le nekaj rezultatov poskusov, ki jih je napravila fakulteta za agronomijo, gozdarstvo in veterinarstvo v Ljubljani pod vodstvom prof. dr. inž. Vovka Bogdana. Poskusi, ki jih omenjamo, so bili napravljeni v Beli Krajini, in sicer gnojilni poskus na krompirju v Crešnjevcu, gnojilni poskusi na travnikih pa v Dragatušu, Cerovcu in v Tuševem.

Za gnojilni poskus s krompirjem je bila poskusna parcela razdeljena na sedem parcelic. Na prvi parcelici, ki je niso pognojili z nobenim gnojilom, so pridelali 124 stotov krompirja, preračunano na 1 ha površine. Na drugi parcelici, ki so jo pognojili z 200 kg apnena amonijevega solitra, 250 superfosfata in 125 kg 40% kalijeve soli (vse preračunano za 1 ha površine), so pridelali 170 stotov krompirja. Tretjo parcelo so pognojili z dvojno količino prej ome-

njenih gnojil. Pridelali so 230 stotov krompirja, torej skoraj še enkrat več kot tam, kjer niso gnojili. Najboljši uspeh so dosegli na sedmi parceli, ki so jo pognojili s trikratno količino dušičnatega gnojila, katerega so dali v treh obrokih, in z dvojno količino fosfornega in kalijevega gnojila. Pridelali so 304 stote krompirja, torej skoraj dva in pol krat več kot na parceli, ki je niso nič gnojili.

Podobne rezultate so dali gnojilni poskusi na travnikih. Na parcelici, ki je niso gnojili, so pridelali le 27,2 stota sena, preračunano na 1 ha površine. Če so gnojili samo z dušičnatim gnojilom (200 kg apnena amonijevega solitra na 1 ha), se je pridelek le neznatno dvignil, in sicer na 28,5 stota. Na parcelici, ki so jo pognojili samo s fosfornim gnojilom (s superfosfatom), ki so ga dali 500 kg, so pridelali 29,5 stota sena, na parcelici, ki so jo pognojili samo s kalijevim gnojilom (z 200 kg 40% kalijeve soli), so pridelali 31 stotov sena. Pridelek se je še povečal, če so pognojili hkrati z dvema izmed omenjenih gnojil. Največji pridelek so pa dobili, ko so pognojili z vsemi tremi gnojili, to je z apnenim amonijevim solitrom, superfosfatom in kalijevo soljo. Pridelali so 45,7 stota sena, to je skoraj še enkrat več kot na parceli, ki ni bila gnojena.

Rezultatov teh poskusov sicer ne moremo posplošiti; vendar dokazujejo, da rastline pri nas marsikje gladujejo in če jim postrežemo z gnojili, za mnogo povečajo pridelke. Ni pa seveda vseeno, s katerim gnojilom gnojimo in koliko jih potrosimo. To nam pove gnojilni poskus in raziskava zemlje v kemičnem laboratoriju, ter razen tega še rentabilitetni račun, ki pokaže, kakšne količine gnojil so še gospodarsko koristne. Dejstva, da daje sedaj država velike podpore za pocenitev gnojil v obliki regresov, nas ne smejo zapeljati, da bi bili pri porabi gnojil površni, kajti država prispeva za gnojila več milijard, ki jih daje skupnost, in smo jih dolžni smotrno uporabiti, da bo v ta sredstva vložen denar čim bolj naložen.

Afrika se spreminja

Listaj po katerikoli politični ali kulturni reviji pri nas in v svetu, v vsaki naletiš danes na članke in razprave o Afriki. Afrika — kontinent brez zgodovine, Kriza francoske Afrike, Da li je beli mož opravil v Afriki?, Spopad ras v Južni Afriki, Govorim za Afričana, Črnci dviga glavo... takšni in podobni so naslovi teh razprav, ki ugotavljajo z začudenjem in strahom, mnogokrat pa tudi z občudovanjem za borbo temnopoltih afriških prebivalcev proti belim gospodarjem, kako naglo se Afrika po drugi svetovni vojni izpreminja, kako v njej vre in kako izgublja kolonializem po udarcih, ki so mu jih zadali prebujajoči se narodi Azije, tudi v črnem kontinentu postojanko za postojanko.

Imam pred seboj zemljevid Afrike iz leta 1800. Takrat so bili belemu človeku znani le robovi tega kontinenta, o njegovi notranjosti pa so krožile le pripovedke, kakor tista o Luninih gorah, kjer baje izvira Nil, o ogromnih puščavah in velikih jezerih, ki napolnjujejo vročo zemljinu. Natančneje so poznali le Egipt in Sudan tja do Kartuma, obmorske dele Atlaških dežel, zaledje Dakarja v Zahodni Afriki in širši pas Kapske dežele — vse drugo pa je na tem zemljevidu bela lisa. Pa še po odkritjih 19. stoletja, po potovanjih velikih »Afričanov«, Mungo Parka, Burtona in Spekeja, Vogla, Rohlfsa in Nachtigala, Livingstona in Stanleja so še do pred nekaj desetletji praznine in črtkani vodni toki v zemljevidih razodevali, da je Afrika znana le približno, da si so se je bili polastili evropski osvajalci in pustili domačinom vlado le v maloštevilnih teže dostopnih pokrajinah.

Toda danes... Danes je prav pod vplivom teh osvojevalcev, predvsem Angležev, Francozov, Burov, Belgijcev, Portugalcev, Špancov pa začasno tudi Nemcev in Italijanov, zahodna kultura — ali vsaj civilizacija — prodrla tudi v najbolj oddaljene kraje Afrike. Ceste in železnice segajo daleč v kontinent in

drže čezenj od oceana do oceana, mreža avionskih poti pa prepreza afriško ozračje nič manj gosto kakor evropsko. Domačina v kralu, to je v preprostih, v krog postavljenih kočah, ki so ponoči ščitile v ta krog zbrano živino, skoraj ni več. Njegovo zemljišče in dom, kakršnega je bil prevzel od prednikov, sta izginila. V vsakem plemenu, v vsaki vasi so danes ljudje, ki so delali v rudnikih ali mestih belcev, odkoder so prinesli v domačo stepo nove, tuje ideje. Da ne govorimo o Severni Afriki, kjer širijo v Atlaških deželah francoske šole in univerze že 100 let evropsko kulturo, ali o Egiptu, ki je najmočnejša, tudi kulturno dokaj napredna samostojna država Afrike.

Pastirji in kultura

Afričani so sinovi in vnuki preprostih bojevnikov. So pastirji, ki so jim belci vzeli pašnike, ne da bi pri tem pomislili, da ima živina zanje ne le tvaren, temveč tudi globok psihični pomen. S tem, da pri svojih obredih žrtvujejo živali, skušajo Črnci potolažiti in pridobiti duhove svojih prednikov. Ko teh živali nimajo več, ko jim je odvzeta bistvena osnova njihove kulture, se upro. Tako so se v Keniji dvignili mav-mavci, tako so nastali upori v industrijskih pokrajinah Južne Afrike. Brez starih verskih običajev, brez dednih domačih vladarjev, brez posesti se spremene ti ljudje v rajo, ki jo moreš obvladati le še s silo.

Ko se je v Afriki pojavil belec, je napravil konec plemenskim bojem in trgovini s sužnji, obenem pa svoje črne služabnike obvaroval pred lakoto in žejjo. Ni čudno, da je afriško prebivalstvo, ki je še pred tristo leti štelo kvečjemu 100 milijonov ljudi, narastlo na današnjih 200 milijonov in več. Pravijo, da razpádajo ti ljudje na 26 različnih skupin narodov, ki govore več ko 700 jezikov. Nekateri med temi se razlikujejo med seboj tako kakor evropski jeziki od azijskih. Pod evropsko vladavino je Afričan sicer izgubil svobodo, vendar pa

Zamorska vas v Južni Afriki

je s pridobitvijo novih, doslej tujih idej, z izobrazbo, ki so mu jo nudile misijonske in druge šole, dobil v roke orožje, ki ga je kaj kmalu začel uporabljati proti svojemu novemu gospodarju. Toda skok iz preproste preteklosti v tehnično sedanost je bil prenegel, prehod usoden. V tovarnah, ki so jih postavili Evropejci, morajo črni delavci biti večji čitanja vsaj toliko, da razumejo preprosta navodila za ravnanje s tem ali onim strojem. Toda človek, ki zna čitati navodila za obratovanje traktorja, lahko čita tudi politične letake, in če zna pisati, lahko naveže stike s sebi enakimi in se združuje z njimi v politične združbe, pa najsi tudi bivajo daleč narazen.

Problem polizobrazbe je zato tako pereč, ker misli tisti, ki ve le še malo, da zna že vse. Zato so evropski »kulturo- nosci« Črncem po mnenju nekaterih posredovali še premalo kulture, medtem ko mislijo drugi, ki vidijo v afriških domačinih le delovno silo, ki jo je treba

izkoristiti čim bolj, da je te kulture že preveč. Na eni strani vzpodbuja Evropejec Črnca, da se naj uči, potem pa mu očita, da ve preveč. Danes mu pravi: »Obleci se!« ko si pa res napravi evropsko obleko, mu zabrusi: »Predobro si oblečen.« Afričan to le težko razume. Kakor otrok skuša posnemati belega gospoda, nima pa namena, da bi ga prekosil. Ne more si misliti, da se belec boji, da bi kdaj vedel prav toliko kakor on sam, ali da bi ga mogel zavidati zaradi njegove drage obleke.

Pogled v dušo Afričana

Ni lahko rešiti ta problem. Celo Albert Schweitzer, slavni Nobelov nagrajenec, ki je večji del svojega življenja prebil med Črnci, priznava, da njihove- mu mišljenju ni prišel do dna. Naši pojmi o demokraciji in enakosti so jim tuji. Evropske zakonodaje ne razumejo. Bolečine prenašajo ravnodušno, saj so jih v trdi afriški naravi vajeni od mladih

nog. Če si velikopotezen in dober z njimi, mislijo, da se jih bojiš. Z vsemi štirimi so še v preteklosti, vendar se željno pollaščajo novotarij, ki jih prinaša zahodna kultura. Tako postavljajo vse bolj pogosto hiše v kvadratu ali četverokotu, ne več okrogla bivališča kakor doslej, opremljajo jih s posteljami, mizami in stoli, uporabljajo lončeno posodo in jedilni pribor, višek njihovih želja pa je kolo, šivalni stroj ali gramofon. Skušajo se pač prilagoditi čim bolj belemu človeku, prilagajajo se mu pa le v mate-

Pogled na Rabat

rialnem pogledu. Duhovni stiki so mnogo težji. Neki opazovalec, ki je dolgo časa delal z njimi, pripoveduje, da je med stotinami domačinov v Južni Afriki bil le eden, ki je znal pravilno postaviti plot. Delajo prav dobro, če jim kdo pokaže, kako je treba zakoličiti red kolov, vendar jih je le malo, ki bi imeli čut za ravno črto, tudi če jim pomagaš z vrstico. Mislijo pač v lokih in krogih. Neki drugi opazovalec meni, da je lahko naučiti Črnca kake obrti ali ravnanja s stroji, da pa gredo njegove zmožnosti le do neke meje. »Črnc razume, kar mu razložiš, dokler je razlaga stvarna in praktična, lastne iniciative in logičnega mišljenja pa od njega ne smeš zahtevati.

Dokler ne pričakuješ od njega lastnih domislekov, se ne bo pritoževal, da je njegovo delo dolgočasno ali utrudljivo. Ima neskončno potrpežljivost in je mnogokrat tudi bolj skrben kakor belec, še celo, ker so njegovi čuti zaradi manjše izrabljenosti in močnejše povezanosti z naravo ostrejši. Ob mikroskopu n. pr. opaža kdaj pa kdaj podrobnosti, ki uidejo evropskim očem.«

Vprašanje je, če je ta sodba pravilna. Skok, ki ga je Črnc lahko rečemo v petdesetih letih napravil od svoje tisočletne preprostosti recimo tudi do šivalnega stroja in gramofona, je tako velik, da je vsaka sodba preuranjena. Kdo ve, kako se bo razvil v prihodnjih petdesetih letih? Če misli drugače kakor mi, ga še dolgo ne smemo imeti za manj vrednega. Verjetno njegovi možgani le drugače delujejo kakor naši.

Nekaj o Afričanih lahko izvemo, če poslušamo njihovo govorjenje ali če prisluškujemo njihovim pesmim, ki pripovedujejo o vojni in zmagah pa o sulicah, ki so nekdanj »pile kri«. Večinoma se pa pogovarjajo o živini. Po celo uro n. pr. lahko razpravljajo o načinu, kako vprežš vola. Pripovedujejo, kako so v prejšnjih časih vole in bike izurili v bojne živali, in jih uporabljali v vojni. Pa kljub temu, da vedo toliko povedati o nekdanjih divjih časih,

Afrika nima zgodovine

Anglež Arnold Toynbee, ki je med najznamenitejšimi zgodovinarji naše dobe, našteva v neki svoji knjigi enaindvajset kultur, ki pripada dvanajst od njih »belim« rasam (z všteti Egiptčani, Perzijci, Hetiti itd.). Štiri od njih so razvile »rdeče« rase v Ameriki, »črne« kulture pa za čudo ni nobene. V džunglah Ceylona, Indokine in Srednje Amerike pričajo silne razvaline o minuli veličini tamkajšnjih narodov, v puščavah Srednjega vzhoda pa izkopujejo starinoslovci leto za letom nove zaklade nekdanjih kultur. Stari Kitajci, Inka in Azteki so zapustili toliko spomenikov, da si lahko napravimo kar jasno sliko o njihovem življenju. Tudi v Evropi lahko zasledujemo zgodovino vse do njenih začetkov.

Sicer poznamo zanimive plastike iz bron in žgane gline, ki so jih izkopal v Beninu, pokrajini Vzhodne Nigerije, vendar niso delo črnih rok, temveč verjetno izdelek starejših egiptovskih ali arabskih plemen, ki so prepotovala Sahara od severa sem ali prodrli od zgoraj nje Nil skozi Sudan na zahod. Tudi mogočne razvaline pri Zimbabveju v Južni Rodeziji, ki so jih svojčas pripisovali črnim plemenom, so po danes najbolj verjetnem mnenju ostanki nekega oporišča, ki so ga zgradili Arabci, da podpro svojo trgovino s sužnji. V Južni Afriki so v skalah našli risbe, ki so zelo podobne risbam kamenodobnega človeka iz španskih in francoskih jam. Ali so res predniki Bušmanov avtorji teh risb? Mnogi dvomijo o tem. Pa tudi okostja in drugi sledovi iz najstarejših dob človeške zgodovine, ki so jih našli v Rodeziji in Keniji, dokazujejo le, da je človek že zelo zgodaj živel v Afriki, ne povedo nam pa skoraj nič o tem, kako je živel in kdo je sploh bil.

Bivši guverner Kenije Philip Mitchell je napisal zanimivo poročilo, v katerem pripoveduje, kako primitivne so bile

razmere v osrčju Afrike še pred 60 leti, ko so prvi Evropejci prodrli dalje v notranjost. »Domačini niso imeli niti vozil in — če ne upoštevamo kamel in oslov potujočih pastirjev — tudi ne živali za prevažanje tovorov; niso imeli niti cest niti mest; nobenega orodja razen majhnih motik, sekir, lesenih sadilnikov in podobno; nobene tehnične obrti, ki bi bila več kot domača obrt; nobene trgovine v našem smislu in nobene denarne vrednote, dasi so trgovino ponekod olajšali z uporabo majhnih školjk; še nikdar niso slišali o plačanem delu. Hodili so okrog goli ali imeli le preprosta oblačila iz drevesne skorje ali živalskih kož; niso imeli pismenk pa tudi nikake pisave s slikami, in računati so umeli le s prsti ali s pomočjo zarez v palico pa vozlov, ki so jih napravili v bilko; tudi splošno veljavnih mer in uteži niso poznali.

Kar je modernega Evropejca morda najbolj presenetilo, pa je bilo to, da niso imeli niti koledarja niti drugih časovnih zapiskov, orientirali pa so se samo po mesecu, po letnih časih in po sončnem vzhodu in zahodu. Preden so Evropejci zavzeli deželo, razen suahelščine, ki jo

Pogled na Tripolis

govore ob vzhodni obali Afrike, po vsem kontinentu od Etiopije do Transvaala ni bilo jezika, v katerem bi bilo mogoče izraziti ali vsaj enakovredno tolmačiti datum, recimo »1. januarja 1890« ali točno uro, n. pr. »ob 2.30 popoldne«. Bilo je tu mnogo različnih jezikov in narečij, ki pripadajo po večini tisti obsežni skupini jezikov, ki jo evropski raziskovalci danes imenujejo bantú, in kakor danes, so tudi že takrat bivali na prav majhnem prostoru pripadniki najrazlič-

Zena iz črnskega rodu Mangbetu s svojevrstno izoblikovano lobanjo in frizuro, ki veljata pri tem rodu za posebno lepoto — Že v rani mladosti, ko so lobanjske kosti še mehke, deklicam tako tesno povijejo glavo, da se jim sčasoma izoblikuje, kakor želijo

nejših jezikovnih skupin drugi poleg drugih. Ti ljudje so bili pogani, ki so si, omreženi po čarovništvu in praznoverju, skušali pridobiti naklonjenost bogov..., ljudstvo, ki so bili 1890 njegovi življenjski pogoji preprostejši od vsega, kar nam je znanega iz naših krajev v predrimski dobi.«

Da bivajo tako različno govoreča plemena blizu skupaj, pa kaže vendarle na to, da je Afrika imela zgodovino, ki pa ni nikjer zapisana: zgodovino velikih preseljevanj. Zdi se, da so bili prvotni prebivalci Afrike ljudje majhne postave, ki so živeli skoraj izključno od lova in bili prej rumene kot črne polti. Bili so

verjetno podobni pritlikavim plemenom Kongove kotline ali tudi Bušmanom, ki žive še sedaj v odljudni, napol puščavni Kalahari. Ozemlje teh starih Bušmanov je segalo tja do jezera Tanganjike; vendar pa so jih pozneje potiskali proti jugu prišleci s severovzhoda, črni Bantú, ki so si iskali novih polj in pašnikov. Prodirali so na jug v več smereh: ob vzhodni obali Afrike, po sredini južne polovice zemljine skozi današnjo Rodezijo in Bečuanijo, pa tudi v smeri k zahodni obali. V zadnjih 300 letih je to preseljevanje Bantujcev proti jugu ustavljal drug selitveni tok od juga proti severu, namreč selitev Angležev in Burrov, ki so prodirali od Rtiča dobre nade v notranjost Afrike. Tako so se Bušmani in Hotentoti znašli med obema tokovima in postali njuna žrtev: včasih so jih lovili in streljali kakor divjačino. Bantujci so sedaj razširjeni po vsej Afriki južno od ekvatorja.

Omeniti je še eno preseljevanje, namreč sunek Libijcev odnosno Berbercev čez Saharo na jug, ki je imel za posledico, da so mnogi Črnci v Zahodni Afriki mohamedanci in da so prikupnejših, finjših obrazov kot drugi Črnci.

Vsa ta potovanja pa so se vršila, ne da bi dotični narodi zapustili kake posebne sledove.

Glavni vzroki zaostalosti

Med vzroki, da je črna Afrika brez zgodovine in da je tako zaostala, so predvsem bolezni, ki mučijo njene ljudi in hromijo njihovo delozmožnost. V Kenji so širne pokrajine, kjer ima po neki zdravniški spomenici »malone vse prebivalstvo že od drugega leta naprej povzročitelja malarije stalno v krvi«. Podobno razširjena je spalna bolezen, vendar je škoda, ki jo povzroča, težko oceniti, ker je mnogokrat niti ne poznajo. »Za njo oboleli trpi morda skozi leta za splošno oslabeledostjo, ki zmanjšuje njegovo odpornost, tako da zapade kaj lahko drugim boleznim.« Vsekakor pa navajajo, da je samo v severni Nigeriji skoraj milijon primerov spalne bolezni.

Še hujša so pustošenja, ki jih povzročajo razni črvi zajedavci. V Vzhodni

Afriki je več kot 90 % vseh prebivalcev okuženih po takih črvih in mnogokrat so našli pri istem človeku tudi po 6 različnih črvov. Mnenje, da je to posledica nesnage ali pomanjkljive higijene, ne drži. Le malo Afričanov nosi obutev, majhna ranā ali odrgnina na stopalu pa zadostuje zajedavcu, da se zarije v kožo in preide v krvni obtok, preko katerega se zaje v jetra. Tudi jetika in spolne bolezni so zelo razširjene, večinoma zaradi nevednosti. Jetiko je belec zanesel v Afriko, domačini pa so proti njej prav tako malo odporni kakor Polinezijci, ki jih je ta bolezen skoraj popolnoma uničila.

Jetika je kajpak tudi v zvezi s slabo prehrano Afričanov. Nekdaj so jedli mnogo mesa in jedli bi ga še danes, če bi ga le imeli. V preteklosti so si poiskali novih pašnikov, čim so stari bili izčrpani, temu pa je Evropejec napravil konec, ko je zagrabil velike površine najboljše zemlje. Položaj se je še poslabšal, ko so beli gospodarji preprečili do tedaj tako pogoste borbe med plemeni, domačine poučili o higieni in jim prinesli zdravniško pomoč. Naraščanje prebivalstva je imelo za posledico, da se poteguje sedaj mnogo večje število Afričanov za delež na znatno zmanjšani poljski in pašniški površini.

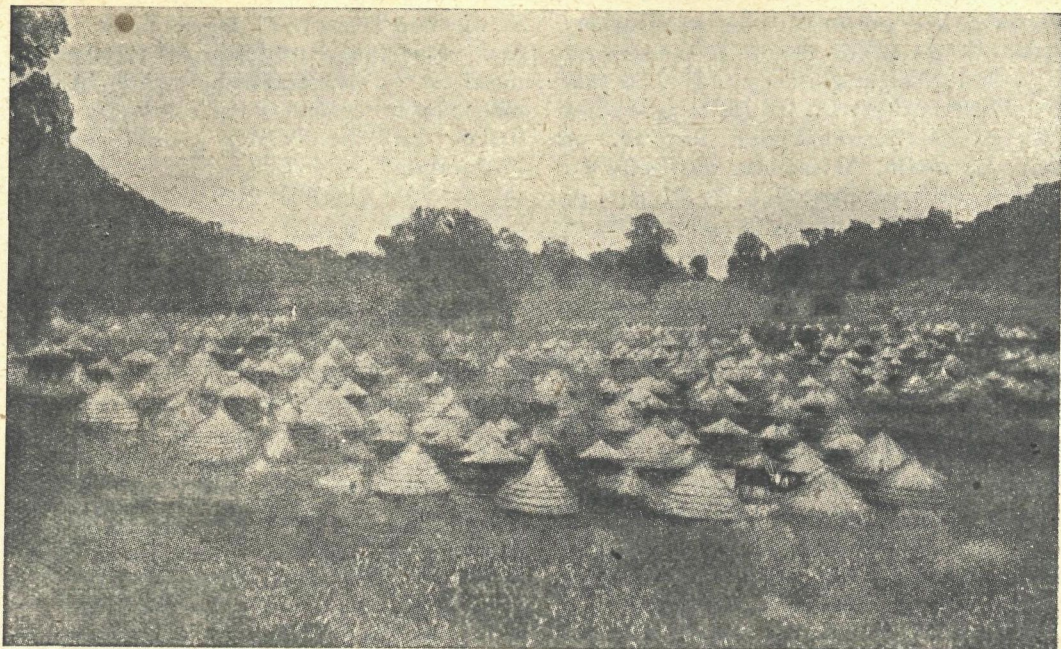
Verjetno najtehtnejši vzrok za zastalost Afrike pa je, da v mnogih delih kontinenta živinoreja sploh ni mogoča. Če se pelješ z avtom po kaki afriški cesti, se ti lahko pripeti, da ustavijo voz pred veliko barako z vrati na obeh ozkih straneh: zapro te varjo, da prekade vozilo, Afričan z mrežico za metulje pa oprezuje za žuželko, ki je le za malenkost večja od naše hišne muhe. Ta muha, zloglasna ce-ce, prenaša strašno spalno bolezen na ljudi in živali. Zaradi nje je ozemlje, ki je le malo manjše od Evrope, brez ali malone brez domačih živali in deloma tudi brez ljudi. Moderni promet to nadlogo še širi, ker leti muha na vse, kar se premika in se prilepi tudi na počasi vozeče se vlake. Navadni avtomobili so ji na splošno prehitri, z vojaškimi prevozi pa so jo v zadnji vojni zanesli tudi v pokrajine, kjer je dotlej še ni bilo. Sicer imajo neko novo sredstvo — antiricid — ki jo uničuje, vendar je

učinkovito le do neke mere. Tako je zaradi ce-ce muhe tolikšen del Afrike naseljen in neizkoriščen, da jo štejejo med glavne činitelje, ki oblikujejo politično in gospodarsko podobo črnega kontinenta.

Kljub vsemu: napredek v gospodarstvu

Toda kljub vsem težavam, ki dušijo razvoj, je afriško gospodarstvo v zadnjih letih silno napredovalo. Statistika pove, da se je preskrba prebivalstva s hrano po drugi svetovni vojni znatno popravila, ker se je posrečilo povečati površino poljedelskih tal. Izboljšali so tudi proizvodne metode, zlasti s tem, da so mehanizirali poljedelstvo. Tako je n. pr. bilo pred vojno na vsem kontinentu — upoštevana je tu tudi sredozemska, evropskim metodam že davno priučena Afrika — 17.000 traktorjev, 1952 pa so jih našli že 120.000 in pravijo, da jih bodo do l. 1957 imeli že 300—400.000. Pri tem je zanimivo, da opravljajo delo z večino teh traktorjev, sejalnih in žetvenih strojev Črnci, kar se sklada z zgoraj omenjeno pripombo, da je Črnca lahko navaditi na ravnanje s stroji. Zdi se celo, da imajo ponekod prav izrazito nadarjenost za agrarno tehniko (tudi Črnci niso vsi enaki!). Značilno je v tem pogledu dejstvo, da so mnogi domačini v Ugandi, Nigeriji in ob Obali zlata, torej v deželah, kjer je kolonializem doslej najbolj popustil, obogateli kot gospodarji bolj ali manj velikih kavnih, kakaovih in bombaževih nasadov, ki jih obdelujejo z modernimi agrotehničnimi sredstvi.

Tudi v rudarstvu Afrike je opaziti znaten napredek. Njeno rudno bogastvo izkoriščajo le še deloma, vendar je glede mnogih rud že sedaj na prvem mestu svetovne proizvodnje. Tako je v letih 1950/52 Afrika dobavila svetovnemu trgu 99% vseh diamantov, 88% vsega kobalta (produkcija Sovjetske zveze tu ni upoštevana), 57% vsega mangana, 56% vsega zlata, 48% vsega kroma in 37% vseh fosfatov, kar jih prideluje Zemlja. Verjetno je vodilna tudi v proizvodnji danes tako važnega urana. Tudi bakra, že-

Zamorska vas ob Belem Nilu

leza in premoga, boksita, kositra, cinka, azbesta, grafita in raznih redkih kovin kakor volframa, vanadija, titana in molibdena dobivajo z vsakim letom več.

Industrija se doslej še ni razvila v tolikšni meri kakor rudarstvo, vendar jo poznajo že po vseh deželah Afrike. Računajo, da je po afriških tovarnah zaposlenih že najmanj 1,5 milijona delavcev (kakih 650.000 v Južni Afriki, okoli 500.000 v Egiptu, 15.000 v Maroku in okoli 200.000 v Belgijskem Kongu in v Južni Rodeziji). Tovarne predelujejo predvsem kmetijske proizvode in les. Le tam, kjer se je kolonialni sistem že preživel, kakor v Egiptu, v Južnoafriški Uniji in v Južni Rodeziji, nastaja tudi že industrija proizvodnih sredstev, na primer ker znatna industrija predelovanja železa in jekla. Še večji razvoj teh industrij za sedaj še ovirajo nezadovoljive prometne razmere, pomanjkanje električne energije in pomanjkanje kvalificiranih delavcev. Nezadostne prometne naprave n. pr. povzročajo, da so proizvodni stroški za proizvode iz afriških jeklarn do potrošnika tako veliki, da je dobava ustreznega blaga iz Amerike in Evrope mnogo cenejša. Za hitro indu-

strializacijo manjkajo torej še osnovni pogoji. Ogromno bogastvo naravnih zakladov pa obeta tudi afriški industriji veliko bodočnost.

Današnja politična podoba Afrike

Afriško gospodarstvo so razvili v glavnem Evropejci, ki so v svoje kolonije vložili ogromen kapital; ta se jim seveda tudi bogato obrestuje. Zato je razumljivo, da se skušajo obdržati čim dalj, dasi se malone vsi zavedajo, da bo ob naraščajoči narodni zavesti domačinov kmalu konec nasilnemu kolonialnemu gospodarstvu. Dobro vedo, da je krivično, če vlada kak narod drugemu narodu, uče se pa tudi iz dogodkov, ki so v zadnjih letih Bližnjemu vzhodu in Južni Aziji spremenili lice. Tako je nedavno izjavil neki inženir, ki je vse življenje prebil v Bazutski deželi, britanskem protektoratu v Južni Afriki, da pošlje svoje otroke v kratkem v Kanado. »Za belce je Afrika izgubljena — v dvajsetih letih bodo vsej zemljini gospodovali Črnci«. Neki drugi dobri poznavalec Afrike je na vprašanje, kako dolgo se bo po njegovem mnenju še mogel

držati beli človek v Belgijskem Kongu, odgovoril: »Prišel bo dan, ko bomo morali prirediti volitve. Nato se bomo držali še kakih pet let...«

Z naraščanjem črnega nacionalizma je ozko povezan tudi problem rasne diskriminacije, to je razločevanja ras in potemtakem različnega ravnanja z njimi, problem, ki je posebno pereč v Južnoafriški Uniji.

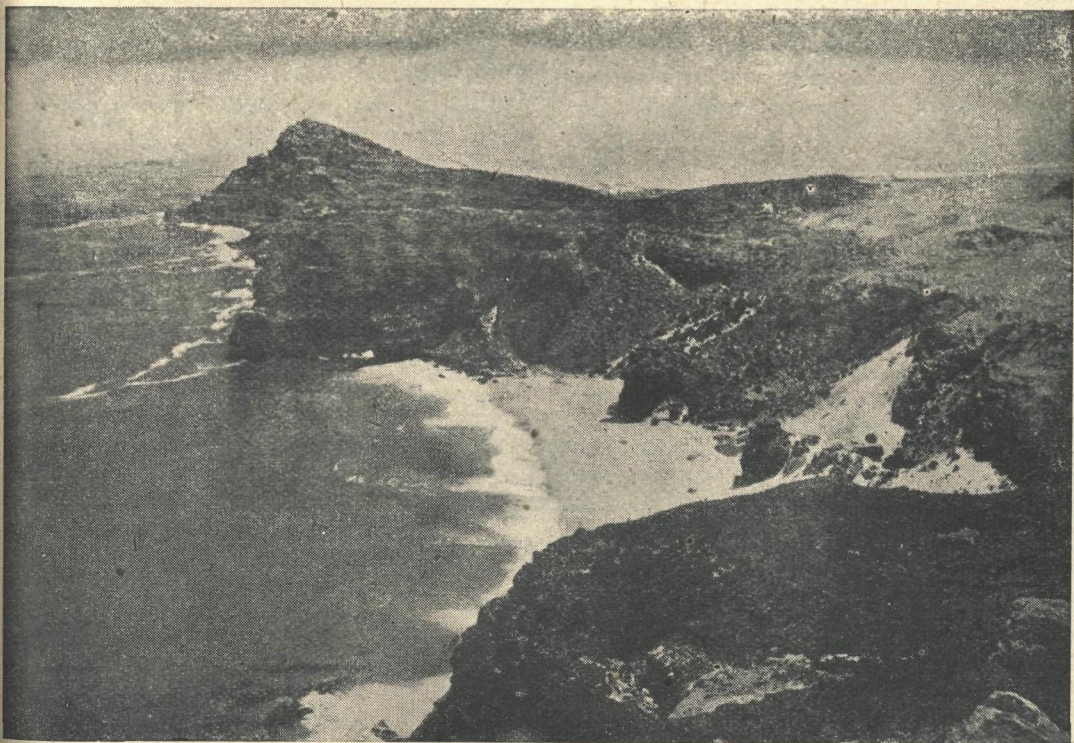
Želja po čimprejšnji samoupravi je zajela velike dele Afrike, dasi manjkajo Afričanom za to ponekod še vsi pogoji. Če že ne morejo dobiti samouprave, želijo, da se jih primerno pripravi nanjo, da se jim torej omogoči šolanje, povsod pa zahtevajo soudeležbo v vladi in zlasti odpravo rasne diskriminacije.

Danes obstajajo v Afriki štiri samostojne države, ki jim ne vladajo belci: Liberija, Libija, Etiopija in Egipt. Leta 1956 se jim bo na podlagi leta 1953 med Veliko Britanijo in Egiptom sklenjene pogodbe pridružil Anglogiptovski Sudan, leta 1960 pa še Somalija, ki jo sedaj upravlja Italija v

imenu Združenih narodov. Zanimiv poizkus je napravila Velika Britanija ob Obali zlata, eni svojih najbogatějšíh kolonij. Dala ji je l. 1951 demokrasko ustavo in leto nato domačina za ministrskega predsednika. Izmed 11 članov vlade so samo trije Britanci, tudi parlament sestavljajo večinoma Črnci. Dežela bo v kratkem postala samoupravni dominion v Britanski skupnosti narodov. Podobno se razvija Nigerija, ki bo morda drugi črni dominion ali celo povsem samostojna država; Nigerijci se že sedaj ponašajo z domačo narodno skupščino. Tako bo torej že velik del Afrike v bližnji bodočnosti samostojen in kolikor toliko svoboden.

V vseh drugih pokrajinah Afrike vlada še vedno evropski kolonialni sistem.

Največja kolonialna sila Afrike je, kar se tiče površine, Francija, ki vlada tu 11 milijonom km², torej ozemlju, ki je večje kot Evropa. Na severu gospodujejo Francozi Atlaškim deželam, in sicer Maroku in Tuniziji, ki sta francoska protektorata, pa Alžeriji, ki velja

Rtič dobre nade

za del Francije same. V Maroku in Tuniziji narašča nacionalizem vedno bolj; krvavi nemiri in atentati so tu na dnevnem redu. V Maroku so Francozi odstavili sultana in ga pregnali na Madagaskar, ker je bil postal simbol vztrajnega in zagrizenega odpora proti francoskemu zatiranju. V Tuniziji je napetost s francosko-tunizijsko pogodbo nekoliško popustila, vendar pa gre razvoj tudi tu svojo neizprosno pot. Južno od Sahare so francoske kolonialne metode bolj zmerne. Francoska Ekvatorialna Afrika in druge francoske posesti tega področja so člani Francoske Unije. Imajo vsaj nekaj samouprave in volijo tudi nekaj poslancev in senatorjev v francosko narodno skupščino. Vsaj v teoriji je vsak prebivalec teh pokrajin francoski državljan in uživa tudi pravice, ki mu s tem pripadajo. Rasna diskriminacija tu torej ni tako izrazita kakor v drugih delih Afrike. Medtem ko skušajo Angleži vzgojiti domačine k demokratskemu upravljanju njihovih dežel, ravnajo Francozi drugače. Nezadovoljnost skušajo odpraviti s tem, da omogočajo domačinom dostop do francoske civilizacije in da jih skušajo spremeniti v Francoze. Ta sistem se jim je doslej kolikor toliko obnesel, tako da južno od Sahare skoraj ni čutiti Francozom sovražnega nacionalizma.

Belgija ima svoji kolonialni posesti, Belgijskemu Kongu, ki je 80krat večji od dežele matice, zahvaliti velik del svoje veljave in bogastva. Kljub temu pa nima noben prebivalec te kolonije volilne pravice, še nikdar tu ni bilo volitev. Vendar popuščajo tudi Belgijci z vsakim letom in v kratkem bodo nekatere občine dobile neke vrste samoupravo s soudeležbo črnih domačinov. V Léopoldvillu bodo odprli oddelek leuvske univerze in nekaj Afričanov že tudi študira na belgijskih univerzah. Belgijci vladajo v tej koloniji tako, da sprejemajo domačine v razne službe, da jih socialno zavarujejo in jim delo dobro plačujejo, razmeroma najbolje v vsej Afriki. Belgijci sicer pravijo, da v Kongu ni razločevanja ras, vendar pa temu ni tako. Afričani živijo tu v ločenih občinah. Ponoči ne sme vstopiti belec v

nobeno črnsko, Črnc ne v belo naselje. Vendar Črnc lahko postane n. pr. vlakovodja, letalski steward, hotelski nameščeneec in celo nižji državni uradnik. O kakih nacionalnih nemirih v Belgijskem Kongu ni slišati, zdi se torej, da belgijski sistem razmeroma ni tako slab.

Portugalsko Afriko sestavlja predvsem dve veliki deželi, Mozambique in Angola, ki merita skoraj toliko kakor štiri Jugoslavije, a imata samo 9 milijonov prebivalcev. Deželi veljata za čezmorski provinci Portugalskega. Domačini so tako zaostali, da je težko reči, ali se nacionalizem tu že razvija ali ne. O kakem razločevanju ras tu ni govora, saj imajo tu celo skupne šole za bele in črne otroke, kar je v Afriki prava izjema. Portugalci so tu uvedli tako imenovani sistem »assimiladov«. Vsak domačin se lahko uvrsti med Evropejce, če se nauči brati in pisati v portugalščini, če se pokristjani, in če je pripravljen opustiti nekatere domače običaje, kakor n. pr. mnogoženstvo. Vendar je v portugalski Afriki doslej šele nekaj tisoč asimiladov.

Britanska Afrika obsega Obalo zlata in Nigerijo, Kenjo, Severno in Južno Rodezijo, Bazutsko deželo, Svazijo in Bečuanijo, Ugando, Sierro Leone in še druge posesti, ki merijo — brez Sudana in Južnoafriške Unije — čez 5 milijonov km², na katerih živi 66 milijonov ljudi, med njimi 220.000 belih. Razmere so v tem velikem ozemlju zelo različne. Najhujši je kolonializem brez dvoma še danes v Keniji, kjer belci nočejo popustiti niti za las od svojih nasilnih kolonialnih metod — saj je prav ta kolonija prizorišče krvave vstaje, ki jo vodi organizacija Mav-mav. Prav nasprotno pa so n. pr. razmere v Ugandi, kjer Evropejec sploh ne sme posedovati zemlje; tam skoraj ni belih priseljencev in zato tudi skoraj nikake rasne diskriminacije. Na splošno pa lahko rečemo, da je Velika Britanija edina kolonialna sila, ki skuša Afričane, kakor že omenjeno, vzgojiti za samoupravo znotraj Britanske skupnosti narodov. Vsaka britanska afriška kolonija ima zakonodajni svet v tej ali oni obliki, ki so v njem zastopani tudi Afričani. To zastopstvo je

kajpak mnogokrat le navidezno. V Keniji, ki se zapjo danes zanima ves svet, je n. pr. guverner član 12-članskega izvršilnega odbora, ki ga imenujejo. Pod izvršilnim odborom je zakonodajni odbor, ki ima 54 članov. Od teh je 36 Evropejcev, 7 Azijcev, 3 Arabci in 8 Afričanov, kar pa je v največjem nasprotju s sestavo prebivalstva, kajti Evropejcev je v Keniji le 35.000, Azijcev 100.000, Arabcev 20.000, Afričanov pa 5,250.000.

Najtežji je položaj domačinov v Južnoafriški Uniji, kjer vlada uradno podpira rasno diskriminacijo, ki jo tu imenujejo »apartheid«. Toda malanovci, pripadniki prejšnjega ministrskega predsednika Malana, ki hočejo za vsako ceno obdržati nadvlado belcev v Južni Afriki, sami dvomijo v uspešnost svojih nasilnih odredb, preseljevanja

temnopoltih ljudi v posebne mestne četrti in njihovega zapostavljanja na vseh koncih in krajih, kajti poleg 2,4 milijona belih biva tu 10 milijonov Afričanov, Indijcev in raznih mešancev. Njihov narodni odpor narašča kljub največjim oviram in si bo nekega dne brez dvoma priboril veljavo. Da ne odobravajo vsi belci ravnanja svojih rojakov, dokazuje dejstvo, da je skupina Evropejcev v Uniji ustanovila politično stranko, ki sprejema tudi Afričane in si postavlja za cilj družbo, v kateri naj bi Evropejci in Afričani mirno živeli drug poleg drugega. Ta stranka doslej še nima posebne veljave, razvoj pa ji bo dal prav. Črni kontinent se prebuja in bodočnost je na njegovi strani.

(Po Stuartu Cloeteju, Vernonu Bartlettu, Johnu Guntherju in drugih virih)

Anton Vodnik

Sončni mlini

O zlati golobnjaki
po vseh vrtovih jutra!

Plameni bisernobeli
bodo iz njih zleteli
na samotni jagned
ob potoku
kakor v stolp zeleni,
na najbolj zapuščeni
trhli, vlažni prag...

Otroci, ki so v senci ždeli
bodo kakor črički peli!

Kako to noč
so lunini srebrni konji
skozi temni zid in vrata
na pol razpadlih koč
kot blisk na blisk žareli
in s kopiti iz ahata
zemljó predrobno mleli
v snežno lesketanje —
O jezera kristalnega —
prozorno valovanje!

Naenkrat so na gričih
med trsi v jasnini
vetrovi — sončni mlini
z zamahom svojih kril
ozvezdja zavrteli
na drugo, novo stran.

O, zlati petelini
dolgo že slavijo
prihajajoči dan,
ko neveste se budijo
trudne iz omame,
ko bolniki
prvikrat zaspijo
in mrtvi, poviti
v goste temine,
hitreje trohniijo — —

O deček s svetlimi očmi,
še več za tisti davni kraj
na skritem dnu doline,
ki zvon z goré jo vzvalovi,
ko vse vrhove prebuči?
Kot muren ali mravlja
skril si se v visoki travi
z muziko vetróv v glavi...

Jezus in Marija
skozi prvi svit hitita
v višnjevi daljavi.

Nenadoma ju angel —
zvesti tvoj sijaj ustavi.

Marija kot meglica
zablesti —
Jezus se nasmehne,
steče po dohravi
in sede k tebi v travi.

Anton Vodnik

Svetla noč

Kdo, marjetice, me vodi
med zvezdnimi meglicami
pod vedno višjimi svodi?

Veter vse mehkeje veje
mi okoli mlade glave,
boža jo kot prve trave.
O — encijanove peruti
tvoje, lahen dih od meje,
ki dlan ga komaj čuti.
Ta čista luč premila!
Ah, nemara gozdna vila
z mano ob studencih hodi
in srne v soj spreminja?

Bliskavica sinja
krog mene noč votli,
da vse žari, žari
od vijolic in ciklam.
Ob sleherni stopinji
ognjena mi cvetlica
stezico razsvetli —
o, nikdar nisem sam!

S prosojnimi dlanmi
kot meglico te objemam,
kakor veter z gore
kopreno svetlo snemam
s snežnega ti lica...
Ko poljubljam ti oči —
daljina se v njih srebri
kakor mesec v jezeru...

Kdor konja kupuje, naj ga ogleduje. Odpre naj oči, a mal' govori.

Kupiti dobrega konja je vedno tvegana stvar. Tudi najboljši poznavalec se pri tem lahko prevari. V konju in ženski je skritih sto napak, pravi neki srbski pregovor. Marsikatera hibe in okvare so skrite, in jih ni mogoče takoj opaziti. Večino vidnih napak pa kupec konja spregleda zato, ker o tem ni poučen.

Komur je znano, kako naj bo pravilno ustvarjen dober, uporaben konj, bo vedel tudi bolje presoditi, kaj je na konju slabega. Če bo razen tega poznal tudi najbolj pogoste napake, se pri izbiri ne bo tako lahko prevaril.

Seveda je tudi pri kupovanju konj dosti vredno izkustvo. Vsakemu, ki bo prebral te vrstice, priporočam, da si ob sleherni priložnosti ogleduje konje in jih medsebojno primerja. Zapazil bo marsikaj, kar mu do sedaj ni bilo očitno. To je najboljša vaja, ki je potrebna zlasti mladim gospodarjem.

Že za naprej pripominjam, da je v tako kratkem spisu nemogoče zajeti vse obširno znanje o presoji konjskega telesa. Poskušal pa bom v glavnem opisati zunanost dobrega konja. Obenem bom opozoril na one napake, hibe in okvare, ki jih pri konju najbolj pogosto opažamo. Končno bom dodal še nekoliko navetov, kako naj ravnamo, ko konja kupujemo. Znano je namreč, da skušajo razni mešetarji in prekupčevalci prikriti marsikatera napake, da bi kupca opeharili.

Za pravilno oceno konja je torej predvsem potrebno, da smo poučeni, kako naj bo konjsko telo ustvarjeno. Imamo majhne in velike, lahke in težke konje. Vzornega konja, ki bi ustrezal vsem različnim namenom, je nemogoče opisati. Vsi ti konji so namreč za svojo vrsto uporabe primerni, toda različno grajeni. Navzlic temu so pa vsem dobrim konjem skupne določene telesne oblike, ki jih usposabljujejo, da so uporabni za vožnjo, ježo ali prenos tovorov.

Dober kmečki konj naj bo močnih kosti, krepkih in pravilno oblikovanih

nog, širokih in globokih prsi, čvrstega hrbtna in dobro razvitih mišic. Posamezni deli telesa morajo biti v skladnem medsebojnem razmerju. Trup naj bo kratek in čvrsto povezan s krepkimi mišicami. Takemu konju pravimo, da je gost in mesnat.

Uporaben konj ne sme biti štrkljast, to se pravi, da ni predolgih in tenkih nog. Noge naj bodo močne in primerne zgornjemu životu, tako da je trup postavljen na trdno podlago.

Oblike posameznih delov konjskega telesa bomo laže in bolj nazorno presojali na sliki 1. Da se ne bi izgubljali v manj pomembnih posameznostih, omenjam le nazive za važnejše telesne dele.

Predvsem vidimo na sliki, da je trup konja z dvema navpičnima črtama razdeljen v sprednji, srednji in zadnji del. Prva črta sega od vihra oziroma zgornjega zadnjega roba pleč do tal. Druga črta je potegnjena neposredno pred kolkom navzdol.

Sedaj si pa oglejmo po vrsti, kakšne so ustrezne oblike posameznih delov.

Glava je skladna v primerjavi s celotnim telesom. Ni pretežka, niti prelahka. V zatilniku naj bo dovolj široka. Pri lepi glavi je čelo široko, oči velike in živahne; uhlji stoječi, ne predolgi in ob vrhu lepo zarobljeni. Nosni gredelj je raven ali malo vzbočen.

Tudi vrat je v pravilnem razmerju s telesom, krepko mišičast in prožen.

Glava in vrat nimata večjega pomena za delovno sposobnost kmečkega konja. Gre tu več ali manj za lepoto, ki pa gotovo tudi vpliva na vrednost konja.

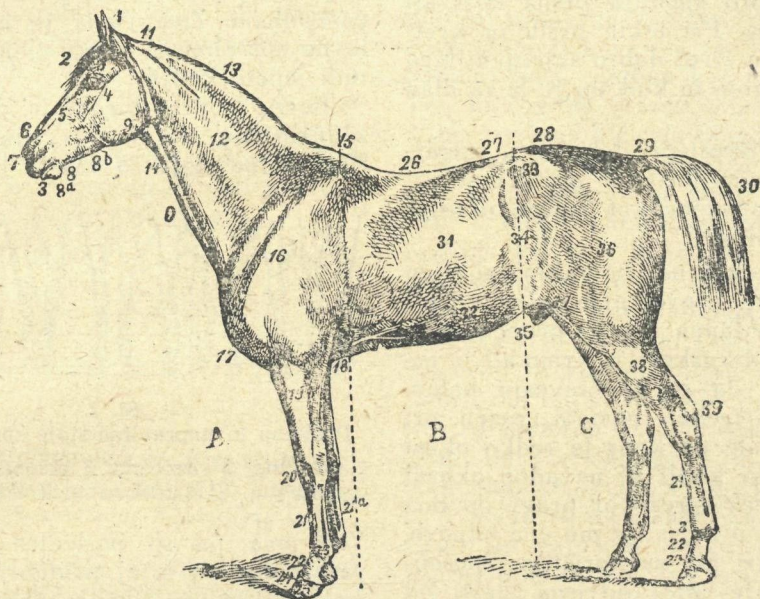
Vihar ali greben je izrazit, dolg, ne sme pa biti preveč oster ali štrleč. Dolg greben pomeni, da je plečna kost ali lopatica dolga in poševna.

Poševna in dolga lopatica pomeni dolg korak. Nasprotno je pri strmi in kratki lopatici korak neizdaten. Pleče naj bo mišičasto, prednje oprsje krepko izbočeno in mesnato. Pri konjih z mlahavimi, slabotnimi mišicami, se pleče navadno slabo prilega prsim. Zaradi tega je

ohlapno. Komolci so odmaknjeni od reber. Zato konj tudi ne stoji pravilno.

Pri presoji konja je zelo pomemben hrbet in ledvični del života. Za hrbet v ožjem smislu imamo le oni zgornji del hrbtišča, ki sega od vihra do ledij. Kot vidimo na sliki, je hrbet kratek. Jahači žele, da bi bilo le za sedlo prostora. Pri voznih konjih sicer dolžina hrbita ne vpliva na vožnjo, vendar sta pri krat-

ledja prehajajo v dolg in le malo položen križ. Podlaga križu so križne kosti, ki jih obdaja kost medenica. Medenica naj bo široka, zlasti pri plemenskih kobilah. Zadnji del, proti repu, ne sme biti koničast, ker povzroča ozka medenica težke porode. Pri težkih voznih konjih vidimo pogostoma zelo položen, povešen križ. Če je križ pri tem dolg in ga obdaja močno mišičje, pomeni, da

Sl. 1. Pravilno zgrajen, stasit, konj

1 ušesa, 2 čelo, 3 šobe, 4 oči, 5 nosni gredelj, 6 nos, 7 nosnice, 9 lica, 11 zatilnik, 12 vrat, 13 vratni greben, 14 glišče, 15 viher, 16 pleče, 17 prednje noge, 18 spodnje prsi, 19 podlaht, 20 prednje koleno, 21 piščali, 22 bicelj, 23 bicljev sklep, 24 kopito, 26 hrbet, 27 ledja, 28 križ, 29 repni koren, 30 rep, 31 rebra, 32 trebuh, 33 kolk, 34 lakotnica, 36 stegno, 37 koleno, 38 golen, 39 skočni sklep

kem, ravnem in širokem hrbtu sprednji in zadnji del trupa dobro spojena. Ta povezava pa ustvarja krepak život in trdnost okostja. Konj s krepkim hrbtom se pri hodu ne ziblje. Dolg in slokast, a zraven tega še ozek hrbet pomeni šibkost in slabo vzdržljivost.

Prav tako kot hrbet naj bodo tudi ledja široka in obdana s krepkimi mišicami, to se pravi mesnata. Ledja imenujemo oni del hrbtišča, ki sega od zadnjega rebra do najvišje točke križa. Na sliki vidimo, kako so ledja krepko in brez vdrtin povezana s hrbtom.

razvija konj v zadnjem delu veliko moči. Tudi korak zadnjih nog je zajeten. Zato povešenega križa pri težkih konjih ne ocenjujemo prestrogo. Omenimo naj še, da višina križa ne sme presegati višine vihra.

Da na kratko ponovimo: raven, krepak, mesnat hrbet, kratka, široka, mišičasta ledja ter dolg, mesnat križ — to je krepko zgrajen konj.

Konj je izključno delovna žival. Zato mora imeti široke prsi, da bi bilo dovolj prostora za velika pljuča in veliko srce. Prsi presojamo, če konja ogledujemo od

spredaj in od strani. Pri voznih konjih zahtevamo, da so prsi široke, da je med sprednjimi nogami vsaj za dlan prostora. Konj s stisnjenim, ozkim sprednjim oprsjem ni sposoben za težka kmečka opravila.

Od strani gledano, odmerimo globino prsi. Prsi so globoke, če spodnji rob sega čim niže pod komolec.

Rebra naj bodo lepo obokana in naj segajo čim dalj proti zadnjemu koncu. Zato mora biti spodnja prsna kost ali prsnica dolga. Pri takih prsiah in kratkem hrbtu je život dobro sklenjen. Med zadnjim rebrom in kolkom je le za dlan prostora.

Za vzdržljivost pri delu in za vztrajnost pri teku so pravilno ustvarjene prsi prav tako važne kot močno okostje in krepke mišice.

Trebuha konja naj bo rahlo zaobljen in mišičast, ne preveč pritegnjen, a tudi ne viseč in ohlapen. Konj s pritegnjenim trebuhom slabo izkorišča krmo ali je celo sumljivo, da je na črevesju bolan. Viseč, velik trebuh pomeni, razen pri brejih kobilah, da konj le redko okusi zobanje. Taki konji so navadno okorni in leni. Kmečki pregovor pravi, da ima konj samo eno nogo. Če mu ena odpove, tudi ostale tri nič ne koristijo. Sposobnost konja je torej odvisna zlasti od njegovih nog. Zato si jih bomo nekoliko natančneje ogledali.

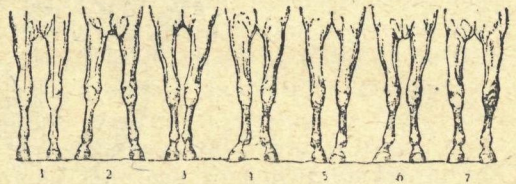
Poglejmo zopet sliko 1. Tu vidimo, da je trup postavljen na krepka stojala. Noge so kosmate, strumne in ravne. Mišice so izrazito razvite, kite suhljate, kakor izklesane. Kostni sklepi so močni in široki. Noge so prožne in lepo postavljene.

Pri pravilni stoji morajo sprednje noge, gledano od spredaj, pokrivati zadnje. Noge naj bodo ravne, nikjer navzven ali navznoter zasukane. Prednje koleno naj bo široko in ostrega obrisa. Piščali naj bodo močne, pod kolonom ne smejo biti znatno zožene, kot da bi bile zadrgnjene. Gledano od strani, so sprednje noge postavljene skoraj navpično. Podlakt, to je kost od komolca do kolena, naj bo dolga in krepko mišičava. Dolga podlakt pomeni dolg korak. Tudi od za-

daj pogledano, naj bodo zadnje noge ravne in naj pokrivajo sprednje.

Redki so konji, ki bi imeli popolnoma pravilno stoji. Pri vsaki nepravilni stoji je tudi hod konja nepravilen. Posamezni kostni sklepi so neenakomerno obteženi. Pri konjih, ki nepravilno stopajo, so pogoste razne okvare in poškodbe, (obolenje kostnih sklepov, kresanje, rane na gleznjih, na svitku in na petah, kopitne razpoke itd.). Zato je konj z nepravilno stoji manj vreden, ker je bolj podvržen poškodbam. Zmanjšana je njegova delovna sposobnost. Nepravilen hod kvari tudi lepoto konja.

Razne nepravilne stoji prednjih in zadnjih nog vidimo na slikah 2 in 3. Nepravilne stoji so, včasih podedovane.

Sl. 2.

Pravilna in nepravilne stoji sprednjih nog

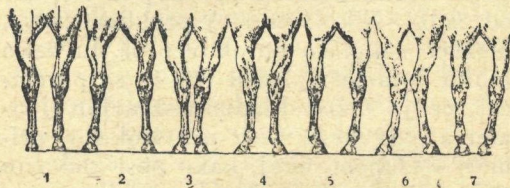
1 pravilna, 2 raznožna, 3 prinožna, 4 spetna, 5 razpetna, 6 francoska in 7 kobalasta stoji

Večinoma pa so posledica nepravilne vzreje žrebet, torej pridobljene. Spričo malo izdatnega gibanja žrebet na prostem se razvijejo razne nepravilnosti. Zlasti škoduje razvoju mladih živali, če stojijo čez zimo po več mesecev v hlevu. Zadostno gibanje je predpogoj za pravilen razvoj telesa. Okostje postane sicer šibko, mišice mlahave, kite slabotne. Kopita se prirodno ne obrabljajo in zato prerastejo. Žrebe s preraslhim kopitnim rogom ne stoji več pravilno in si kvari stoji.

Če si ogledamo sliko 2, vidimo razen pravilne tudi več nepravilnih stoj. Označujemo jih, kot je pod sliko napisano. Konj stoji **raznožno**, če so noge sicer ravne, toda razmaknjene že od prsi navzdol. Nasprotno temu je **prinožna stoji**, kjer se prostor med nogami proti kopitom zožuje. Da stoji konj **spetno**, pravimo, kadar so kopita zasukana in razmaknjena tako, da se peti približujeta. Prav nasprotna temu je **razpetna stoji**,

kjer so kopita zasukana navznotraj in se peti oddaljujeta. Če so noge razmaknjene šele od kolena navzdol, pravimo temu **francoska ali iksasta** stoja. Pri **kobalasti** stoji so kolena razmaknjena in se potem noge na niže zožujejo.

S strani pogledano stoje nekateri konji s sprednjimi nogami namesto navpično, **predse**, torej bolj naprej. Podse stoji konji, kadar so noge premaknjene pod prsi oz. zadnje noge pod trebuh. Pri obeh teh stojah so noge lahko ravne. Večkrat pa opazamo, da so noge skrivljene, kot jih vidimo na sliki 4 in 5. Naprej skrivljene noge z visečimi in izbočenimi koleni opazamo zlasti pri izrabljenih konjih. Taki konji imajo majava kolena, klecave noge in se radi spodtak-

Sl. 3.

Pravilna in nepravilne stoje zadnjih nog

1 pravilna, 2 široka, raznožna, 3 ozka, 4 spetna, 5 razpetna, 6 kravja in 7 kobalasta stoja

nejo. To je skoraj vedno pridobljena nepravilna stoja. Pravimo, da je konj »štrupiran«. Če je pa noga v kolenskih usločena in ukrivljena nazaj, je to navadno podedovana hiba slabo razvitih kostnih sklepov.

Nepravilne stoje zadnjih nog vidimo na sliki 3. Označujemo jih tako, kot na sprednjih nogah, razen stoje pod toč. 6, ki ji pravimo **kravja** stoja.

O **sabljastih** nogah govorimo, če so od skočnega sklepa na niže postavljene pod trebuh. Navadno so sabljaste noge združene s kravjo stojo.

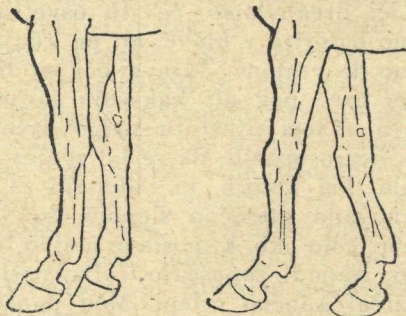
Prožen hod je odvisen od tega, v kakšnem kotu se sklepajo nekatere kosti na nogah. To velja za kot med lopatico in nadlahtnico, za skočni sklep, a zlasti za bicljev sklep. Če ležijo kosti, ki se v teh sklepih stikajo, preveč strmo ena proti drugi, so koti preveč raztegnjeni oziroma odprti. Zato so pregibi premalo prožni. Konj ne hodi elastično. Večina tudi korak ni izdaten.

Pri oceni konja je treba torej, da si ogledamo zlasti biclje na sprednjih in zadnjih nogah. Na sliki 6 vidimo strm, preveč položen in pravilno ležeč bicelj.

Po legi biclja se dostikrat ravna tudi oblika kopita. Na kopitih je toliko nepravilnosti, da jih je na kratko nemožne opisati. Pri pravilno razvitem in zdravem kopitu je rog gladek, trden, brez razpok ali gub. Pete so v isti višini, so krepko razvite in razmaknjene. Podplat je primerno vdolben, strela zdrava z odprtimi žlebovi. Na zadnjih nogah je podplat bolj vdolben kot na sprednjih. Vse, kar se ne sklada s tem, je nepravilno, spačeno ali celo bolno kopito.

Če sedaj primerjamo zastavnega konja, ki je narisano na sliki 1 z onim na sliki 7, bomo lahko takoj opazili mnoge razlike. Pri tem konju je pleče (lopatica) strma in kratka. Zato je viher preveč štrleč in vrat slabo nasajen. Hrbet je slokast in predolg. Prsi spredaj niso izbočene in spodaj plitke. Sprednji in zadnji del telesa sta slabo povezana. Mišice so slabotno razvite. Vidi se, kot da bi bil konj visokonog, a ni, le prsi niso tako globoke, kot pri konju na sliki 1.

V glavnem smo doslej govorili o pravilno ustvarjenem konju in o raznih nepravilnih stojah. Žal nam ne dopušča prostor, da bi bližje obravnavali razne telesne okvare in bolezni. Mnoge od njih so skrite in jih lahko ugotovi le strokovnjak — živinozdravnik. Zato svetujem vsakomur, ki konja kupuje, da ga pusti pregledati po veterinarju. Ker pa to ni vselej ali takoj mogoče, ne bo odveč vsaj nekaj nasvetov, kako se je tre-

Sl. 4.

Usločena noga z vrtnimi koleni

Sl. 5.

Skrivljena noga z izbočenimi koleni

ba ravnati in na kaj je treba posebno paziti pri kupovanju konj.

Če le mogoče, si konja, ki ga izbiramo, oglejmo najprej v hlevu. Opazujmo, če morebiti katero nogo bolj varuje in se nanjo manj oslanja. To je znamenje, da ga verjetno noga boli. Nikoli se ne približajmo konju, ne da bi ga poprej nazvali. Konj, ki striže z uhlji in jih obrača na tilnik, je navadno zloben.

Gniloba kopitne strele

Pri pregledu zobovja dobro pogledj, če niso morda sprednji robovi sekalcev obrabljeni oz. obrušeni. Konj s takim zobovjem grize jasli in požira zrak. Zato ga pogosto napenja. Tak bolezenski nagon je neozdravljiv. Pregledamo še nosnice, ki so pri zdravem konju suhe, a v nosu na vlažni sluznici ni nobenih ran, brazgotin ali uljes. Če je konj smrkav, pomeni, da je prehlajen. Gnojen smrkelj je vedno sumljivo znamenje za hujše obolenje dihal. Tudi pri kužni smrkavosti je smrkelj gnojen in pomešan s krvjo. Kužna smrkavost je neozdravljiva, nalezljiva bolezen, ki je nevarna tudi za človeka.

Oči pregledamo, če jih osvetlimo z žepno baterijo v hlevu, ali pa konja peljemo k vratom. Zdrave oči so bistre, čiste, brez peg ali kakršnih mren. Če konju v tem prostoru naglo osvetlimo oko, bomo opazili, da se bo zenica hitro zožila. Pri konjih, ki bolehalo za tako imenovano mesečno slepoto, se včasih vname celo oko, ki postane motno in solzavo. Napadi zapuščajo vidne posledice in žival končno oslepi. Med napadi se oko zbistri, toda polagoma propada. To se opaža najprej na zenici, katera vedno slabše reagira na svetlobo. Končno se

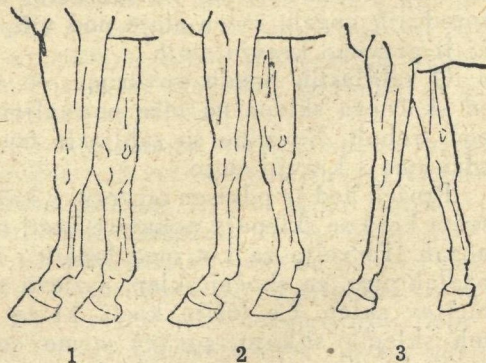
čisto zoži, ko je konj popolnoma oslepel. Mesečna slepota je neozdravljiva bolezen.

Po pregledu v hlevu peljemo konja na dvorišče. Stoji naj mirno in nepri-siljeno na ravnih tleh. Ne smemo ga držati preveč na kratko. Mešetarji dvignejo namreč konju glavo zato, da bi bil videti bolj živahen. Postavijo ga tudi tako, da stoji spredaj nekoliko višje. Zaradi tega je videti konj lepši. Uslo-čen, mehak hrbet se tako manj opazi. Tudi nekatere hibe in nepravilnosti na no-gah niso tako očitne.

Konja naj pri pregledu nihče ne vznemirja ali vzpodbuja. Sploh naj se pri pregledu čim manj govori, toda čim več opazuje.

Najprej si je treba ogledati konja z obeh strani, nato od spredaj in končno od zadaj. Nikoli ne stoj preblizu živali, marveč nekoliko korakov proč. Le tako lahko dojameš splošen vtis in se prepri-čaj, če je konj skladno ustvarjen. Primerjaj, če noge niso previsoke v pri-meri s trupom. Glej, kako nosi glavo in vrat, ali je viher dolg in dobro zazna-ven. Opazuj zgornji obris hrbtišča, če je tak, kot smo ga opisali pri pravilno zgrajenem konju. Primerjaj, kako glo-boko segajo prsi in do kje segajo rebra; če je lakotnica majhna in izpolnjena. Nato opazuj noge, če so krepko mišičaste in dovolj močnih kosti glede na trup. Pogledj, kako stoji konj v biclju, če sto-ja ni prestrma ali preveč položna.

Pri ogledu s sprednje strani se pre-pričaj, če so prsi široke in mesnate, če

1 Dolga mišičasta podlaht, krepki kostni sklepi, kratke piščali; 2 kratka in šibka podlaht in dolge piščali; 3 šibke kosti in mišice, strma kopita.

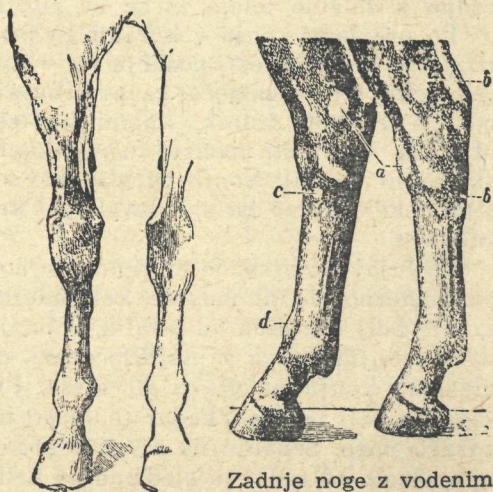
se pleča dobro prilagajajo telesu, ali so ohlapna in so komolci odmaknjeni. Zlasti opazuj, če so noge ravne, koleno široko in jasnega obrisa, da piščali pod kolenom niso zožene. Nato si oglej konja od zadaj; širino in obliko križa, oblike in stoji nog. Zlasti opazuj natanko, če ni izbočena kost na notranji spodnji strani skočnega sklepa. To je precej pogosta huda okvara, ki ji pravimo krak ali škripec. Glej sliko! Počepni in ogleduj pete vseh kopit. Primerjaj, če so pete na posameznih kopitih enako visoke, da ni morebiti ena višja od druge, ali celo obe peti zoženi.

Zelo pogosto opazamo na skočnem sklepu, kakor tudi nad bicljem ali okoli kit mehke, vodene izbokline. To so razširjene sklepne in kitne ovojnice. To je posledica dolgotrajnega stanja mladih konj v hlevu, a tudi preveč naporenega dela. Te hibe niso škodljive, ker ne zmanjšujejo konjeve zmožnosti za delo, pač pa kvarijo njegovo lepoto.

Ko si ogledal konja z vseh strani, se mu približaj. Oglej si ga bliže in otipaj posamezne dele. Prepričaj se, če ni kje ranjen ali do živega ožuljen, n. pr. od komata na vratu ali od kresanja na nogah. Otipaj previdno kite in piščali; včasih odkrijemo, da so odebljene. Prav tako pregledaj piščalno kost zaradi koščeni izrastkov, tako imenovane divje ali morske kosti. Ob spodnjem, sprednjem delu biclja, tik nad svitkom, se razvije

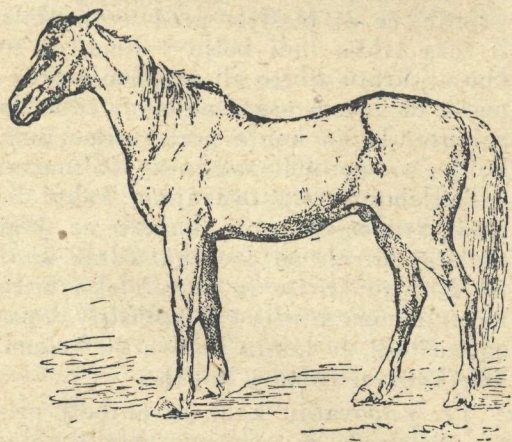
pri nekaterih konjih koščen obroč. Opazimo ga večinoma le pri natančnem ogledovanju, zlasti od strani. To je huda in nepopravljiva okvara svitkovnega sklepa. Ne pozabi pogledati kožo na zadnji strani biclja. Mnogi konji boleajo na tem mestu za trajnim vnetjem kože. Napravijo se kraste, med katerimi vidimo vlažen izcedek. Temu pravimo mahovnice ali rape. Bolezen se težko ozdravi.

Važno je dobro pregledati in otipati svitek (krono) nad kopitom. Rane in brazgotine so včasih skrite pod dlako.

Zadnje noge z vodenimi mehurji

Divja kost na notranji strani piščali a) na skočnem sklepu, b), c), d) na kitah

Sl. 7. Slabo ustvarjen konj

šibko okostje, strmo pleče, plitke prsi, slokast hrbet, slabo povezan sprednji in zadnji del trupa

Zarastline na petnem delu svitka so sumljiv znak za prebolele gnojne kopitne otiske. Dobro si oglej kopitno steno, ali ni morda vidna kakšna razpoka. Mešetarji take razpoke zamažejo z voskom, da jih je težko opaziti!

Kopita si oglej tudi na podplatu. Opazuj, kakšen je rog, če ni mogoče kopito plosko in robovi okrnjeni. Prepričaj se, če je strela zdrava in suha, da rog strele ni drobljiv. Pri konjih, ki stojijo na vlažni stelji, začne rog strele razpadati in gniti. Opazuj ob robu podplata, če je dobro zvezan s steno in da ni nikjer kakšne votline. Vsekakor pogledj tudi kako je konj podkovan. Iz podkev se lahko sklepa na pravilen ali nepravilen hod konja.

Pri pregledu stoječega konja moramo biti strpnji. Nikoli se ne smemo pre-

nageliti ali se pustiti premotiti od prodajalca.

Končno si bomo ogledali, kako konj hodi in teče. Paziti je treba zlasti na prve korake, če morebiti ne šepa. Včasih zgine šepanje že po nekaj korakih. Opazuj, če je korak dolg in zajeten, ali je kratek in droban. Konja ogleduj z obeh strani, potem še od spredaj in od zadaj.

Hod ni odvisen zgolj od oblike in stoje nog, marveč od zgradbe celotnega okostja in od povezave trupa. Pri pravilnem hodu premika konj noge vzporedno z dolžino telesa in se ne ziblje.

Po pregledu konja v koraku ga preizkusimo v počasnem, pozneje pa v hitrem teku. Če le mogoče, ga preizkušajmo na ravnih, trdnih, kamnitih tleh. Manjših šepavosti namreč na mehkem skoraj ni opaziti. Konja ogleduj z vseh strani, kakor smo ga ogledovali pri korakanju.

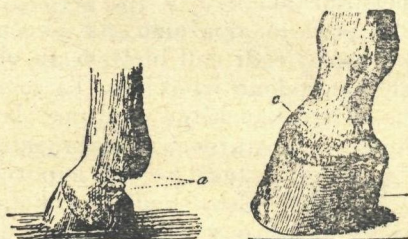
Poslušaj pazljivo, če je topotanje nog enakomerno, da ni mogoče kak udarec kopita bolj naglašen od ostalih. Šepanje na sprednjih nogah se najlaže opazi, če gledamo konju na glavo ali ušesa. Pri šepanju bolj pokima, kadar se spusti na zdravo nogo. Šepanje na zadnjih nogah opazujemo od zadaj in gledamo na križni del.

Škripec na levi nogi

Če smo ugotovili, da konj šepa, pa naj bo le komaj zaznavno, opustimo vsak nadaljnji ogled in kupčijo.

Razne nepravilnosti hoda so pri teku mnogo bolj izrazite kot pri korakanju. Preširoki hod je manjša hiba od prepreozkega. Pri ozkem hodu se konj navadno kreše na zadnjih, a včasih tudi na sprednjih nogah. Zelo kvari lepoto konja, če prednje noge suče in vrti navzven. Še bolj neugodno je, če križa sprednje noge in se pri tem kreše. Gledano od strani, opazujmo, če je korak visok ali plitek. Če je visok korak obe-

Lahovnice v biclju

Koščeni obroč nad kopitom

nem tudi izdaten, potem mu ni kaj prigovarjati. Tak korak imajo n. pr. lipicanci. Pri preplitkem hodu, ko konj premalo vzdiguje noge, se rad spotakne. Za hribovite kraje taki konji niso primerni.

Vsekakor bomo konja tudi še vpregli. Najbolje ga je vpreči v par. Opazovali bomo, kako vleče, če je voljan na vajetih, če ni plašljiv pred avtomobili. Z voza lahko tudi bolje vidimo, če se konj v hrbtu ziblje ali ne. Konja poženemo, da tečeta naglo najmanj četrdo pol ure. Težke konje preizkusimo tudi, koliko so sposobni potegniti. Ko smo se s konjema vrnili, opazujmo, kako dihata. Primerjajmo, če mogoče ne diha en konj hitreje od drugega. Zdrav konj ne diha sunkovito in se po teku hitro umiri, mnogo hitreje kot nadušljiv. Opazujmo tudi, če konju ne drhtijo kolena. Tak konj ni trden v nogah.

Pri kupovanju konj je najbolj priporočljivo, da ga vzamemo nekoliko dni na poskušnjo. Običajno se s prodajalcem pogodimo tako, da kupec položi denar za konja pri tretji, zanesljivi osebi. Če

kupec ne vrne konja prodajalcu do dogovorjenega dne, mu bo oseba, kjer je naložil denar, izplačala kupnino. Pametno je, da naredimo kratko pismeno pogodbo ali da sta prisotni dve priči.

Če vzamemo konja na poskušnjo, ga lahko doma v miru še bolj temeljito pregledamo. Preizkusimo ga, če je vzdržljiv, če je pohleven in kako se sicer

vede. Včasih se pokažejo kake skrite muhe, napake ali celo bolezen, ki jih poprej nismo opazili.

Gotovo je taka pogodba boljša kot poznejše tožarjenje po sodiščih. Ne zgublajmo po nepotrebnem časa in denarja.

Kako ugotavljamo starost konj po zobeh in kako spoznavamo razne konjske bolezni, o tem pa kdaj pozneje.

Sodobni izsledki pri gojenju vinske trte

D. T.

Za Slovenijo je vinska trta važna kmetijska rastlina, saj donša v nekaterih krajih prebivalstvu glavne dohodka. Velike gospodarske važnosti je zlasti zato, ker zaradi ugodnih podnebnih pogojev trta prav dobro uspeva tudi na zemljiščih, ki jih z drugimi kmetijskimi rastlinami ne bi mogli tako uspešno izkoriščati. Zaradi ugodnega podnebja so naša vina izvrstne kakovosti in se kosajo z najboljšimi evropskimi vini.

Vinska trta je vzbudila že v najstarejših časih človekovo pozornost. Umetnost, stiskati iz njenih jagod sok, je bila znana že 7000 do 8000 let pred našim štetjem v Mali Aziji. V naših krajih pa so to žlahtno kmetijsko rastlino začeli saditi Rimljani, predvsem pod cesarjem Probovom okrog leta 280. Sedaj se trta vije po nešteto gričih naše lepe dežele, med zelenim trsjem pa se svetijo bele hišice in vinski hrami, na pol skriti za brajdo, obloženo z grozdem.

Pred pojavom trtne uši je bilo leta 1867 na slovenskem ozemlju 51500 ha vinogradov, sedaj je pa v LR Sloveniji samo 25200 ha vinogradov. Del vinogradov se po pojavu trtne uši pred 75 leti (1880) ni obnovil, že obnovljeni vinogradi se pa zaradi izčrpanosti in starosti (55 do 65 let) vsako leto krčijo. In prav zaradi tega zmanjšanja in izčrpanja postaja obnova vinogradov eno izmed najvažnejših narodnogospodarskih vprašanj pri nas.

Že s pojavom trtne uši (filoksere — phyloxera vastatrix) je postalo vinogradništvo bolj zamotano, kot je bilo prej. Takrat je šlo za rešitev obstoja

vinske trte, kar sta z uspehom rešila francoska strokovnjaka Laliman in Viala s cepljenjem žlahtne trte na odporne ameriške podlage. Sedaj, ob drugi obnovi vinogradov ne gre sicer za obstoj vinske trte, gre pa za upravičenost nadaljnjega gojenja te žlahtne rastline z ozirom na gospodarsko korist. To se pravi, da je pri drugi obnovi vinogradov treba rešiti obstoj slovenskega vinogradnika; in to je najvažnejše poglavje sodobnega gojenja vinske trte, katerega moramo ob drugi obnovi vinogradov uspešno rešiti.

Kakor si napravi gradbenik načrt za novo hišo, preden staro podre, in pri tem skrbno pazi, da popravi vse, kar pri stari hiši ni bilo pravilno, tako si mora tudi vsak vinogradnik pred obnovo vinograda napraviti pravilen načrt, po katerem si bo novi vinograd uredil. Osnove tega načrta so:

a) Določitev pravilne lege

Izvezemši Primorja je za vse ostale vinorodne dele Slovenije važno, proti kateri strani neba je nagnjena parcela, kjer mislimo saditi vinsko trto. Južne, pa tudi južnozahodne in južnovzhodne lege sonce najdalje obseva in ogreva in na njih pridelujemo najboljša vina. Nič dosti slabše niso južnovzhodne in južnozahodne lege. Tudi vzhodne in zahodne lege so za gojenje vinske trte še vedno uporabne. Severovzhodne in severozahodne ali celo severne lege so premalo tople, dostikrat prevlažne in zato za vinograde na splošno neprimerne.

Tudi prenizke ali previsoke lege za vinograde niso primerne. Vinska trta pri nas najbolje uspeva na gričih, ki imajo od 200 do 400 m nadmorske višine. Ti griči morajo biti v krajih, kjer srednja letna temperatura ne pade pod 9° C. Najboljša vina se pridelajo tam, kjer se srednja letna temperatura giblje med 10 do 12° C. Kjer uspevajo orehi, kostanji in koruza, navadno uspeva tudi vinska trta.

Glede na strmino je pri nas najboljši svet za uspevanje vinske trte z naklonskim kotom med 15 do 35°. Tu grozdje pravočasno odevete, popolnoma dozori in daje v dobrih letih najboljša vina. Prestrme lege, preko 35°, so za obdelavo predrage in prinašajo majhen pridelek. Uporabljamo jih le v izjemnih primerih, če je na takih legah možno pridelati res prvovrstno vino, ki s svojo kakovostjo krije pičlost pridelka.

b) Izbira prave sorte

Rešitev slovenskega vinogradništva je v pridelovanju kvalitetnih sortnih vin. Z nesortnimi vini ne moremo tekmovali z našimi južnimi republikami, kjer z manjšimi stroški dosežejo znatno večje pridelke kot pri nas.

Katere sorte so za posamezne vinorodne predele Slovenije najbolj primerne, določa tako imenovani trsni izbor, sprejet na konferenci vinogradniških strokovnjakov 11. marca 1953 v Mariboru. Predvsem je saditi sorte izbrane kakovosti, ki dajo obenem primerno velik pridelek. To je sorta sauvignon (muškata silvanec), laški rizling, šipon, rizvanec, radgonska ranina, rebula, tokaj, malvazija, modra frankinja, merlot, refošk itd. Sorte z visoko kvaliteto, a nizkim pridekom, kot na primer traminec, renski rizling, rulandec, beli burgundec in zeleni silvanec se opuščajo, ker dostikrat s svojim pičlim pridelkom ne krijejo niti stroškov obdelave. Prezreti ne smemo tudi namiznega grozdja, kar velja predvsem za naše Primorje. V poštev pride: muškata kraljica vinogradov, muškata Hamburg, Italija, Afus-Ali, rumena avguššana itd., za Štajersko: muškata, plemenka itd. Vedeti moramo,

da je grozdje važno v prehrani, saj ima pri bolezni jeter, pri tuberkulozi, poopnenju žil itd. še zdravilno moč.

c) Dajmo trti več prostora

Vinska trta po saditvi hitro razprostre svoje korenine in to v glavnem 20 do 40 cm pod površino. Dolžina korenin sčasoma naraste od 4 do 10 m. Ravno dolžina korenin nam pove, da smo dosedanje vinograde pregosto sadili. Količina pridelka namreč ni odvisna od števila trt, ampak od števila **rodnih očes**, katerih lahko na redko sajeni trti, ki ima več prostora, damo veliko več, kot v gosto sajenem nasadu. Istočasno je pa seveda treba tudi izboljšati in razširiti vzgojo trte.

Pri določitvi razdalj moramo upoštevati, da bujno rastoče trte potrebujejo več prostora. Te trte zahtevajo najmanjšo razdaljo **160 do 200 cm** ene vrste od druge vrste, v vrsti pa **130 do 150 cm** trta od trte. Pri šibko rastočih sortah bi naj znašale razdalje vrst 140 do 180 cm, v vrsti pa 110 do 130 cm trta od trte. Za Primorsko so razdalje poprečno za 20 do 30 cm večje.

Zaradi racionalnejše vprežne obdelave in preprečevanja izpiranja, bomo v glavnem usmerjali vrste počez (pravokotno na strmino), ne pa v smeri strmine.

Najprimernejša globina sajenja je 20 do 25 cm, kar velja predvsem za težke zemlje in v bolj blagih nagibih.

č) Uporabljamo sodobno žično oporo.

Vsakoletno urejevanje kolja (količnje) in nadomeščanje starih kolov je združeno z velikim stroški, posebno pri sedanji ceni lesa. Sodobnega gojenja vinske trte si niti zamisliti ne moremo brez žične opore. Pri žični opori lahko uvedemo širši način vzgoje na kordone z večjim številom rodnih očes, zatiranje bolezni je lažje, mladike trte so razprostrte v obliki pahljače, s čimer se poveča asimilacijska površina.

Kot nosilec žice uporabljamo lesene, železne ali betonske stebre v dolžini 2 m

Pridni vinogradniki v Slovenskih goricah

in debelosti (izvzemši železne) 10×10 cm. Vmesni leseni stebri so lahko tudi tanjši (5 do 8 cm v premeru). Razdalja med stebri znaša 6 do 8 m.

Žica se napne v 3 različnih višinah. Prva žica je v višini 70 do 80 cm nad zemljo, na Primorskem 100 cm. Debelina te žice je 2,5 mm in služi kot opora za kordonce (stari les). Nad to žico potegnemo prvi vzporedni par žic, ki je oddaljen od prve žice 30 do 35 cm. Pri srednje visoki vzgoji sledi še en par žic, ki je oddaljen od prvega para 45 do 50 centimetrov. Pri zvišani vzgoji in Silvo sistemu ta par žic odpade. Za prvi in drugi par žic zadošča debelina 2,2 mm v premeru. Žica naj bo pocinkana, ki je najboljša, ali pa vsaj črno žgana.

d) Trto vzgajajmo po najnovejših izsledkih

Trta se vzgaja in raste, da donša obilne pridelke dobre kvalitete. Če po 30 letih slabo rodi, jo bomo nadomestili z mlado. Zato bomo na novo posajeni trti, ki je sajena na večje razdalje, več nalagali. Pri tem pa moramo trto dru-

gače vzgajati, kot smo pa bili doslej navajeni.

V glavnem se bomo poslužili srednje visoke vzgoje, pri kateri znaša višina stebela od 40 do 80 cm, izjemoma (Silvo sistem) 100 cm nad zemljo. Najenostavnejši način te vzgoje je dvokraka ali dvošparonska vzgoja, ki se v bistvu v ničemer ne razlikuje od do sedaj običajne vzgoje na reznike in šparone. Pred vsakim krakom po en vzgojni reznik (čep) z enim do dvema očesoma in po en reznik s tremi očesi.

Nekoliko več znanja zahteva srednje visoka kordonska vzgoja, ki sestoji iz enega ali dveh vodoravnih kordonov, ki ostaneta stalno kot stari les. Na teh kordonicah vzdržujemo rodni les, ki ga režemo običajno na reznike in krajše šparone s 4 do 6 očmi (sistem Cazenave pò francoskem vinogradniku Cazenaveju). Šparoni se vežejo na prvo žico, to je na sam kordonec. Le na Primorskem režemo na kordonicah običajno daljše šparone, katere vežejo navzdol na spodaj pritrjeno pomožno žico (sistem Silvo). Ker je dognano, da mladike iz prvih dveh do treh oči slabo rode, se opušča rez

na same reznike (sistem Roja) in se po ostali Sloveniji širi rez na šparone pri enostavni dvokraki vzgoji, ali pa rez na krajše šparone pri kordonski vzgoji po sistemu Cazenave, na Primorskem je pa priljubljena rez na šparone upognjena navzdol, po sistemu Silvo.

Lenz Moser v Avstriji vzgaja trto na višini 130 cm nad zemljo, sadi pa vrsto od vrste od 250 do 350 cm, v vrsti pa trto od trte 120 cm. Tukaj je možna popolna traktorska obdelava in škropljenje z motorno škropilnico. O tej, tako imenovani Moserjevi vzgoji se danes mnogo govori in razpravlja. Pri nas se šele preizkuša in je za splošno prakso še ne upamo priporočati.

V našem Primorju je zelo razširjena vzgoja na latnike. Razdalje so različne in se sučejo vrsta od vrste 250 do 275 cm, na terasah pa računajo rob terase 1 m, v vrsti pa 75 do 120 cm. Višina stebila je pa 150 do 210 cm.

Dovolj preizkušena je pri nas že dvošparonska in kordonska srednje visoka vzgoja, katero lahko brez pomislekov vsakemu priporočamo. V Primorju je pa najbolj preizkušen sistem Silvo in pa visoka vzgoja na latnikih. Sodobne nove vinograde vzgajamo po teh sistemih!

e) Pravilna oskrba vinogradov

Sodobna načela vinogradništva so usmerjena v cenejšo obdelavo. Temu služijo večje razdalje in žična opora. Kot se je motika umaknila s polj vprežnemu in strojnemu orodju, prav tako je nujno, da motiko tudi v vinogradu končno izpodrine vinogradniški plug na eno kolo pri globoki kopi, ter kultivator za plitvo poletno rahljanje zemlje. Te stroje vleče vprežna živina.

Zemljo v vinogradu obdelujemo predvsem v času, ko ni pričakovati dežja, to je v mesecih z najmanjšimi padavinami (december, januar, februar, marec, junij, avgust, september). S tem preprečujemo preveliko izpiranje in odnašanje sveže zrahljane zemlje ter gnojil.

Eden izmed najvažnejših pripomočkov za uspešno gojenje vinske trte je pravilno in zadostno gnojenje. Na listje in

poganjke odpade 70 % razpoložljive hrane, na tropine 20 %, na vino pa samo 10 %. Zato zemljišča ne izčrpava bogat pridelek grozdja, ampak največ ostali deli trte.

V zadnjem času so pri gnojenju vinogradov začeli posvečati največ pozornosti gnojilnim poskusom. Ti so pokazali, da, če hočemo doseči 60 do 100 hl pridelka na ha, moramo dati na 1 ha vinograde letno naslednje količine čistih hranil:

120 do 150 kg čistega dušika,
150 kg čiste fosforne kisline,
300 kg čistega kalija.

To so povprečne norme za večino naših goric, ki se pa z ozirom na kakovost tal lahko za 10 do 20 % pomaknejo navzgor ali navzdol. V strmih legah se veliko gnojil izpere, zato je v takih primerih dati večje količine gnojil.

Vsaj na vsaka 3 leta moramo gnojiti s hlevskim gnojem, katerega je možno delno nadomestiti le s kompostom in zelenim gnojem (podorom). V 100 stotih hlevskega gnoja (10 voz) je okoli 50 kg čistega dušika, 60 kg čistega kalija in 30 kg čiste fosforne kisline. Če damo na 1 ha vinograde 200 stotov hlevskega gnoja (20 voz), smo dali s tem 100 kg dušika, 120 kg kalija in 60 kg fosforne kisline. Manjka nam za polno gnojenje še 50 kg dušika, 190 kg kalija in 90 kg fosforne kisline. Manjkajoča hranila nadomestimo s tovarniškimi gnojili, katere uporabljamo tudi v letih, ko s hlevskim gnojem sploh ne gnojimo. Brez hlevskega gnoja je pri sedanji sestavi tovarniških gnojil treba dati na 1 ha približno 700 kg dušičnatih, 700 kg fosfornih in 700 kg kalijevih tovarniških gnojil, ali pa 2000 kg mešanih tovarniških gnojil. Zapomnimo si, da bomo le s popolnim in zadostnim gnojenjem dosegli v vinogradništvu zaželeni uspeh, to je bogate trgatve, ki bodo poplačale težko vinogradniško delo. V bogato obložen vinograd bo šel naš vinogradnik z veseljem na trgatve, kjer bo iz srca zapel znano Slomško vo pesem: »Že čriček prepeva...«

Bil sem še mlad — tako je pripovedoval stari Klemen Kračmanovemu študentu v počitnicah leta 1846 — in pasel sem neko jutro v Potočah ovce na pašniku pri cesti, ki drži iz Kokre proti Kranju. Sedel sem na skali in ravno kósil žgance s kislim zeljem, ki so mi jih bili od doma prinesli. Kar pride sèm po cesti iz Kokre ne ravno prevelik, toda životen mož. Ko me zagleda, stopi proti meni, se trdo ustavi in me vpraša:

»Dečko, poznaš Štempiharja?«

Odgovorim mu, da ne. Kar iztegne svojo medvedovi enako roko, prime me za lase, dvigne me kvišku in me strese dva ali trikrat sem in tja kakor mačka miško, postavi me na tla in mi s smehom reče:

»Zdaj ga boš pa že poznal.«

S temi besedami krene spet proti cesti in odide.

»Pač, pač,« si mislim, »tebe pa že ne bom pozabil.« In res — če sem ga posihmal le od daleč zagledal, sem bežal in tekel, kar so me noge nosile, da bi mu več ne prišel v pest.

Slišal si že, da še dandanes pravijo kakemu hrustu, da je močan kot Štempihar. Ali kdor Štempiharja ni poznal, ne ve, kakšen bresàn je bil. Povem ti, da je poln koš gnoja zagnal čez Ciperletovo hišo. Doma je pa sekiro tako zasadil v tnalno, da je nihče več ni mogel izpultiti. Pa kaj bi to. Še vse kaj hujšega je zmogel, da dandanes ljudje tega še ne verjamejo ne več.

Kje je Olševек, veš. Tam je bil doma in je bil zato podložnik velesovskega samostana. Brata je imel, Jurija. Oba sta bila hrusta, ali Jože — za Jožeta smo ga klicali — je bil korenjak, da ga zlepa ne bo takega. Velik ni bil, pač pa gost. Pleča je imel kakor vol, prsi pa kakor Slemčev žrebec. O njegovih hlačah so pravili, da drže šest mernikov prosa. Za malico štiri bokale vina izpiti, za dva reparja kruha in dve libri mesa snesti, mu ni bilo nič. Tvoje stare mater mater je nekoč naprosil, naj skuhamo južino za sedem ljudi. Mati so res postavili na

mizo veliko skledo obare. Štempihar je prišel sam in jo sam pospravil. In ko jim je plačal račun, jih je stisnil tako močno za roko, da štirinajst dni niso mogli nič z njo.

Imel je nos sila širok, zato so ga dražili:

Štempihar ima velik nos,
junaku vsakemu je kos.

Njega pa je to jezilo. Lučal je za naga-jivci kamne, kakršne devamo na zelje v kadi, in še večje, kot jih vsak še ne privzdigne ne.

Mene je takrat res prestrašil, pa ne iz hudobije. Sam je pravil. »Dober sem kakor med, hud pa kakor hren.« Otroke je imel rad, otroci pa njega. Kar udrli so jo v Kranju za njim, če so ga le ugle-dali, ker jim je delil fig, rožičev in melisnih jagod. Rad jo je zagodel učnikom. Nekoč je stopil v kranjsko šolo in vpričo učenika izpeljal otroke ter jih poslal na dekanovo njivo krompir pobirat. To bi se danes ne dalo več, kaj meniš?

Na piki pa je imel fante, ponočne vasovalce. Bili so — in so še, kakor veš, posebno Primskovljani — divjaki in strah in trepet vse soseske. Odrasel človek si ponoči še izpod strehe stopiti ni upal. Štempihar pa jih je zasledoval in strahoval. Ískal jih je ponoči po svislih in odrih, kjer so pač svoja ležišča imeli, in če je katerega našel, ga je zvalil na tla in mu nič ni bilo mar, če se je pri tem kaj polomil. Ajdovčevemu iz Hote-mož je rebra potlačil, Prosenovemu iz Bele je noge izkrivil. Kjer koli je na-letel po vaseh na vasovalce, jih je pre-tepel in nagnal, če niso sami bežali. Bilo je nekoč pred tupališkim znamenjem, kjer je Ostrovрhar v davnih časih Turke namlatil. Tam se je zbralo precej fantov in so ga klicali na korajžo. Kaj pa Štempihar? Pograbil je šprajec pri kozoleu in stopil proti njim. Fantje so jo potihem pobrali po cesti, da kot bi trenil ni bilo nikjer nobenega več. Kaj meniš, hrastov šprajec, to niso mačje solze. In kar igral se je z njim! — Če kak oče svojemu sinu

ni bil več kos, se je k Štampiharju zatekel. Vebrov iz Suhe je hodil k tisti Kocinovi Urši na Visoko. Očetu pa to ni bilo všeč, ker je bila bajtarska. Naprosil je Štampiharja v Kranju na semanji dan, naj fantu naredi, da ne bo več maral zanjo. In res fant nekega jutra prijoka domov. Imel je ob iztegnjenih rokah železen kol, ki mu ga je Štampihar na plečih skozi rokave potisnil in ga za pestmi trdo povezal za rokave. Nič si fant ni mogel pomagati in očeta je doma lepo prosil, naj mu kol odveže in potegne iz rokavov. Nič več ni hodil na Visoko in stari Veber se Štampiharju ni mogel dovolj zahvaliti.

Strahovanje ponočnjakov ga je prikupilo duhovščini. Mesni sodnik v Kranju mu je bil naklonjen, preddvorski in strmološki graščak sta mu dala potuho. Še laški baron Cojz na Brdu bi ga bil rajši imel za prijatelja kakor za sovražnika. Pa so bili spori med Štampiharji in brdsko graščino zaradi tlake in desetine kaj pogosti, četudi so bili Olševčani velesovski podložniki. Bilo je pač tako, da so grajski radi pobrali velesovskega, češ da se nune pač ne bodo preveč branile Štampiharja. Jože in Jur pa sta se vsakokrat postavila za pravico in sta si bila zato z grajskimi dostikrat v laseh.

Tako se je zgodilo nekoč na Prevojah. Štampiharjeva in Majarjeva njiva mejita na Visoko. Majar je rekel brdskemu valptu, da ima pravico pobrati vse snopovje po vzrateh. Štampiharjev Jur se je pa uprl in trdil, da je polovica vzrat tretjina velesovskega samostana. V prepiru skoči Jur v Majarja, valpet se potegne zanj, priskočijo še žanjice in tako Jurija podro na tla. Zvežejo ga in odvedejo na Brdo, tam ga vtaknejo v luknjo. Jožeta takrat ni bilo doma. Ko se vrne, brž zve, kako in kaj. Naravnost na Brdo jo mahne. Vse štiri strani gradu obide in išče jecho. Nazadnje najde železna vrata, ki vodijo vanjo. Jože pobunka po njih in vpraša:

»Jur, ali v tej luknji čepiš?«

»Aha,« pritrди Jur. »Si mar ti, Jože? Me boš rešil?«

»Sem,« odvrne Jože. »Stopi, stopi v kak kot, da te kaj ne oplazi!«

In že bacne z nogo v železna vrata, da odletijo na sredo temne ječe. Pri tem se je grad tako stresel, da je gospoda, meneč, da je potres in se bo zdaj zdaj vse na kup sesedlo, grozen krik zagnala. Štampihar pa je mirno odšel s svojim bratom domov proti Olševku.

Jože Štampihar je za velesovske nune tovoril sol od morja. Imele so zapisano staro pravico, da jim ni bilo treba plačevati carine od nje. Sol je bila v tistih časih jako draga in si je reveži niso mogli privoščiti. Če je torej Štampihar priložil še kakšno vrečo soli na vrh in jo za nizko ceno prodajal gospodinjam od Kranja do Kokre, kdo bi mu zameril? In če je mimogrede nabasal culo izvrstnega hrvaškega tobaka ter ga spravil iblajtarjem pred nosom čez mejo, so mu bili nešteti tobakarji doma na moč hvaležni; njegov tobak je bil boljši in cenejši od cesarskega. Iblajtarji so ga seveda zalezovali. Nekoč mu šest mejačev zastavi pot. Velijo mu, naj se vda. Ali on dene culo na tla, potegne enemu puško iz rok, našeška z njo do dobrega vseh šest in gre naprej. Drugič spet so ga zalezli, bilo je na Dolenjskem blizu Trebnjega. Ko listja in trave jih je bilo in usuli so se okrog njega pa vpili:

»Čakaj ti, zdaj si nam v pest prišel!«

Štampihar pa jih samo grdo pogleda in reče:

»Bežite, otroci, če ne, bo druga pela!«

Ker pa niso hoteli bežati, je zgrabil drugega za drugim in jih pometal čez neko streho na dvorišče, da so imeli dosti. In nato je šel mirno svojo pot.

Ni torej čudno, če je imel zmerom denarja kot pešká. Zato pa je dosti posedal po krčmah, pil in dajal za pijačo. To je bila njegova nesreča. Boš že slišal, zakaj. Prej naj še kaj drugega povem.

Nekoč je nosil tobak — dva centa ga je neki bilo — s Hrvaškega. Že je bil blizu doma, ali na poti je veliko krčem. Štampihar je težko katero zgrešil. Skoraj v vsaki se je oglasil. Nekje se je pa že tako navlekel zlahtne kapljice, da je omagal in zaspal na klopi za mizo. Culo je bil pustil v veži. V tem pride bližnji graščak do krčme. Ko zagleda

culo v veži, vpraša, čigava je. Krčmar mu pove vse po pravici. Graščak ne reče ne bele ne črne, temveč gre naravnost domov. Ali kmalu prideta dva njegovih hlapčónov z vozom pred hišo, naložita culo tobaka, jo odpeljeta v grad in jo zavalita po stopnicah v globoko klet, kakor jima je bilo rečeno. Graščak je namreč mislil, da bo Štempihar tako neumen in bo sam šel v klet po culo, hlapci bi pa vtem železne duri zaprli in zaklenili in junak bi se ujel v nastavljeno past. Kdor bi bil Štempiharja ujel, bi bil neki veliko zanj potegnil, graščak pa je bil denarja lakomen in je mislil, da mu pojde po sreči. Toda zmotil se je. Štempihar se čez čas zbudi in opazi, da tobaka ni. Krčmar mu pove, kaj se je zgodilo. Štempihar pa — hajdi — naravnost nad graščaka. Pride, pravi, reče:

»Hej, gospod žlahtni, dajte mi tobak nazaj, prosim!«

»V kleti tamle leži,« pravi graščak, »pojdi ponj.«

Štempihar pa odgovori: »Vi že tako pravite, gospod, ali to je drugače. Kdor je tobak v klet dal, naj ga še ven spravi.«

Graščak se je brenteža ustrašil, zato je brž dejal hlapcema, naj spravita tobak iz kleti. Ubogala sta in privarila težko culo do vrha stopnic. Tu se Štempihar pripogne, prime culo, jo vrže na ramo, se obrne h graščaku in mu reče:

»Nu, gospod, pa Bog plati, da ste mi tako dobro hranili tobak!« In gre.

Tudi marsikatero stavo je dobil Štempihar zaradi svoje silne moči. Nekoč so se gospodje v Kranju na semanji dan zbrali okoli Štempiharja v krčmi pri Jahaču in ga začeli nagovarjati:

»Štempihar, koliko ti damo, če privzdigneš voz s sodom vina vred, ki so ga Španov oča pravkar pripeljali pred hišo?«

Štempihar ga je že imel nekaj pod kastorcem. Krvavo jih je pogledal in ni odgovoril.

»Šest bokalov vina po dvajset — si pri volji? Si upaš? Reci dà!«

»Sem!« pravi Štempihar in vstane. »Sem, gospodje, toda drugače ne, kakor

če boste škodo, ako se kakšna nakreti, vi plačali.«

»Kakšna škoda se neki more naključiti?« mu odgovarjajo gospodje. »Nič se nima pokaziti, le privzdigni, bomo že plačali, če ne bo kaj prav.«

»Mož beseda, gospodje!« reče Štempihar in si počijo ob dlan.

Štempihar zleze pod voz, se upre s hrbtom v legnarje, privzdigne in naglo ma popusti, da trešči voz s sodom na trdo cesto. Obroči na sodu popokajo in sladka rebula se ulije po tleh, da je komaj še kaj ujamejo.

Gospodje so morali vino in vso škodo plačati in še Štempiharju poravnati stavo, kakor so mu jo obljubili. Štempihar pa je dejal:

»To imate, da se boste vedeli s Štempiharjem norce briti.«

Drugič spet so stavili, ali bo Štempihar postavil parizar pokonci. Štempihar je zrinil voz na hlevno streho, najprej zadnji, potem pa prvi konec, nato ga je spustil, da se je oje zarinilo v zemljo. Sam pa je prijel samo za spodnjo podvoz in tako zlahkoma obdržal težki parizar pokonci. Spet je stavo dobil in pili so, da je od miz teklo.

Marsikdaj je Jože komu tudi pona-gajal. Zategnil je nekoč tupališki Rok velik voz, tajselj, v kraj ceste pri krčmi v Olševku. Na vozu je bil sod vina. Pride ponoči Štempihar mimo. Šine mu v glavo da se skrči, zleze pod voz, si ga nabaše na hrbet in ga presuče. Drugo jutro voznik zgodaj vstane, ker se mu je naprej mudilo. Gosta megla je stala, zato se še zmenil ni, kako je voz obrnjen. Napreže, se usede na voz, požene in na vozu zadrema, kakor je navada voznikov. Kako debelo pogleda, ko se mu voz ustavi v Kranju namesto v Kokri! Peljal je po prav tisti poti nazaj, odkoder je prejšnji večer pripeljal.

Je pa s svojo močjo Jože tudi pomag-al, če je bil pri volji. V Predosljih so nekoč kamenje za novo hišo vozili. Nakladali so pri cesti veliko, težko skalo, pa ji niso bili kos, čeprav jih je bilo šest

možakov. Pride mimo Štampihar, se ustavi pred njimi, se malo norca podela, nato pa prime in sam naloži skalo, ki je onih šest poprej skupaj ni zmoglo, pa gre naprej.

Drugič je Govekar s Klanca stavil novo ostrešje na hišo. Popoldne je bilo in tesarji in delavci so ravno malicali. Pride mimo Štampihar, se ustavi in reče: »Vam bom pa jaz malo pomagal, če mi boste dali piti!« Gospodar je bil koj pri volji. Štampihar prime pripravljeno strešno, si jo naloži na rame in jo odnese po odrih na zid. Lahko si misliš, kako veseli so bili delavci, ko jim je Štampihar težavno delo odvezel!

Ker je bil toliko zdoma, je po svetu marsikaj pobral. Vedel je, da se tlaka maje. Bil je proti njej — kako bi tudi drugače —, pa je znal svoje govorjenje tako premeteno olepšati, da mu graščinski kar blizu niso mogli. Cesarico Marijo Terezijo je hvalil, ker je tlako zmanjšala, cesarja Jožefa je spet povzdigoval, da je tako dober za tlačane, pri tem pa nikoli ni pozabil pristaviti, da bô tlake skoro konec. To graščinskim kajpak ni bilo po volji, pa kaj so hoteli, ker so se ga bali!

Sovražniki so mu skušali škodovati z govoricami. da je s hudobcem v zvezi in da ima Kolomonov žegen — odtod njegova moč. Drugi so jo spet pripisovali posebnim blagoslovom, ki si jih je neki pridobil.

Z vsem tem mu niso mogli blizu. Pomagala jim je nesrečna pijača.

Ko se je nekoč spet do trdega napil, so ga grajski spečega zvezali in odpejljali na Brdo. Zaman je trgal vezi in rjovel kakor bik. Pretrdo so ga bili povezali in tako se je vdal.

Na Brdu ga niso imeli pravice soditi. Vendar so ga držali zaprtega. Nazadnje je rekel baron:

»Štampihar, spustim te, če medveda vržeš.«

Štampihar odgovori:

»Upam ga vreči, ali drugače ne, kakor da se medvedu torba dene na gobec, da ne bo grizel.«

Baron je bil pri volji. Pripeljejo grajskega Jakca in mu nataknejo torbo na gobec. Zgrabita se. Dolgo se dajeta, rujeta in sujeta. Nazadnje se medved vendarle na tla zvali. Štampihar je zmagal in so ga spustili domov.

Vrnil se je v Olševek, ali odkar se je z medvedom metal, ni bil več zdrav. Zmerom je po malem bolehal in vse zdravilne rože mu niso pomagale.

Umril je srednje starosti. Tudi njegove smrti je bila kriva krčma. Ubili so ga fantini, ki so bili nanj jezni, ker jih je ponoči preganjal.

Sedël je nekoč pozno zvečer v krčmi in pil. Vasovalci so ga spazili. Pridejo pred hišo in ga kličejo na korajžo. Štampihar vstane, odpre okno in pomolí glavo venkaj, da bi v temi razločil, kdo mu nagaja. Tedaj ga pa eden izmed fantov poči po glavi z debelim železnim kembeljnom od tehtnice, da mu je bilo koj dosti.

Škoda ga je bilo, pravim. Zdaj takih junakov ni več. Ta je bil res kavelj, da ne koj takegal!

OPOMBE

Kračmanov študent — Matija Valjavec, po domače Kračmanov (1831 do 1897), slovenski pesnik in zbiralec ljudskega blaga, doma iz Srednje Bele blizu Preddvora nad Kranjem. O Štampiharju mu je pripovedoval, četrtošolcu, mož, ki je »imel že 80 let in čez«; njegovo pripoved je objavil dve leti nato, 1848, v »Sloveniji«. Drobec o Štampiharju je istega leta prav tam priobčil še L. Pintar. — Nekaj zgodb o Štampiharju je rešil dokaj pozneje pisatelj Peter Bohinjec (1864—1919), doma z Visokega pri Kranju. Uporabil jih je v svoji ljudski igri »Štampihar«.

Kokra — vas ob cesti iz Kranja na Jezersko.

Bresàn — hrust, korenjak.

Olšévek — vas nad Kranjem.

Velésovski samostan — nad Kranjem, ustanovljen 1238, razpuščen 1782. V njem so bivalne redovnice dominikanke.

Bokal — mera, ki je držala okrog 1 1/2 litra. (Bokal je imel dva poliča, polič pa dva maselca.)

Répar — star avstrijski denar.

Libra — funt, stara utežna mera, 56 dkg.
Učenik — star izraz, danes: učitelj.
Primskovljan — prebivalec vasi Primskovo pri Kranju (danes že kranjsko predmestje).
Hotémože, Bela, Túpaliče, Saha, Visoko — vasi v Valjavčevi »Storžičevi deželici« nad Kranjem.
Ostrovrhari — plemiška družina s Koroškega.
Šprajec — drog v kozolcu.
Semanj dan — v Kranju je že od nekdaj vsak ponedeljek semanj dan.
Preddvor — vas in graščina nad Kranjem.
Strmól — graščina blizu Kranja.
Baron Cojz — verjetno stari baron Michelangelo Zois (okr. 1690—1777), oče barona Žige Zois.
Brdo — graščina v bližini Kranja, nekdanj Zoisova last.
Prevóje — vas nad Kranjem.
Vzratí (ž.) — rob, konec njive.
Iblájtár — mejač, carinik, užitninski paznik.

Cent — stot, 100 funtov (ali liber), 56 kg.
Jahač — stara gostilna v Kranju.
Kastórec — nekdanji moški klobuk iz bobrove dlake.
Légnar — legnarja sta. oba drogova, ki na njih počiva sod na vozu ali ki na njih zvalimo sod z voza ali nanj.
Rebúla — vrsta trte in vina (vipavskega).
 (pri nas znan izza Napoleonovih časov).
Parízar — močno okovan tovorni voz
Podvoz — spodnje ogrodje voza.
Tájselc — velik tovorni voz.
Klanec — vas tik Kranja.
Stréšna — strešni tram.
Marija Terezija — avstrijska cesarica (1717—1780), je z robotnim patentom 1778 omejila tlako na samó največ 3 dni v tednu.
Jožef — Jožef II., avstrijski cesar, sin Marije Terezije (1765—1790), je s posebnim patentom 1782 omejil robstvo in 1783 zasnoval odkupnino za tlako. Tlaka je prenehala na Kranjskem šele 1848.
Kolomónov žegen — praznoverna knjiga, prvič tiskana baje okr. 1740, namenjena zlasti vojakom, ki naj bi jih varovala smrti.

Anton Aškerc

Anka

Gre po stezi čez polje zeleno
 Anka mlada, dete zapuščeno.
 Kovčeg lahek nese mi v levici,
 solze z desnoj briše si po lici;
 joče milo mi sirota Anka,
 stoče milo, toži brez prestanka;
 »Oj, cvetice, srečne ve sestrice,
 jasno vedno vam je lepo lice;
 jad nobeden srca ne pretresa,
 solza vam ne kane iz očesa.
 A gorje mu, kdor od doma mora,
 kdor na domu nima več prostora,
 komur starše v hladni grob dejali,
 kogar služiti kruha so poslali!
 Morete mi, rože, razodeti,
 kaj sirote delamo na sveti?«

A cvetice, cvétejo, dišijo,
 Anki mladi ne odgovorijo.

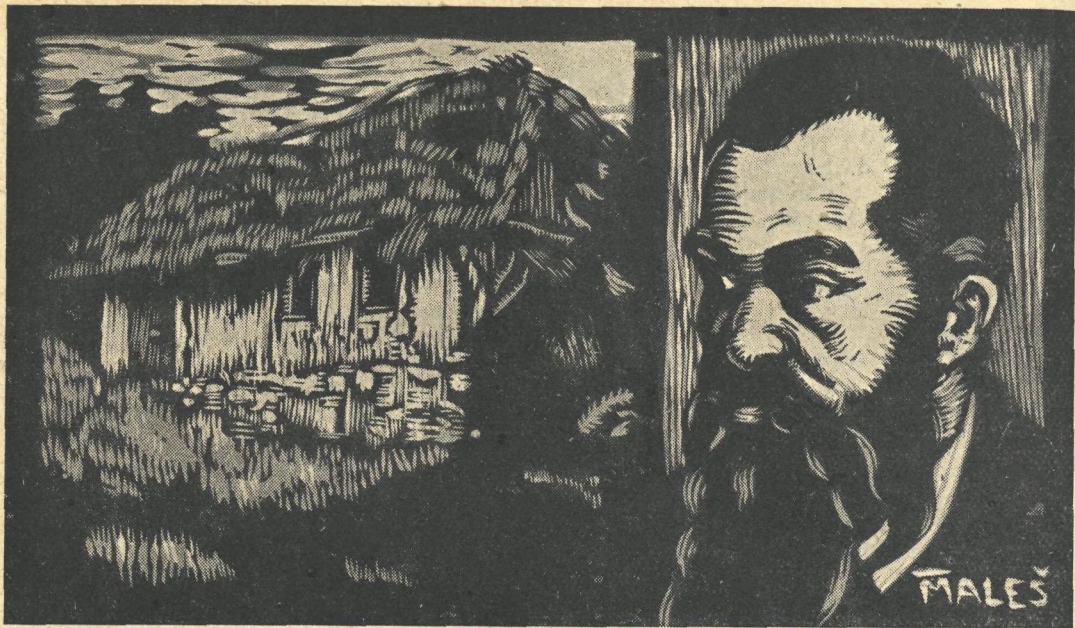
Stopa dalje po stezici Anka,
 bol premišlja svojo brez prestanka;
 ptici vsaki svojo žalost toži,
 ptici v grmu, ki veselo kroži:
 »Kaj vam pravim, pevke moje mile,
 kaj vesele bi pač ve ne bile!
 Skrb vam nikdar srca ne pretresa,
 solza vam ne kane iz očesa.
 A gorje mu, kdor od doma mora,
 kdor na domu nima več prostora,

komur starše v rani grob dejali,
 kogar kruha služiti so poslali!
 Hočete li, ptice, razodeti,
 kaj sirote hodimo po sveti?«

A veselo ptice žvrgolijo,
 Anki mladi ne odgovorijo.

Ide Anka, pride do potoka,
 pak na brvi zaihti, zajoka:
 »Potok bistri, voda žuboreča,
 bol neznana tebi je skeleča.
 Kak lahko mi tod skakljaš po polji,
 sonce, tema — vse ti je po volji!
 A gorje mu, kdor od doma mora,
 kdor na domu nima več prostora,
 komur starše v temni grob dejali,
 kruha služiti pa siroto dali...
 Potok bistri, veš li razodeti,
 čemu pač smo reveži na sveti?«

Sliši voda to ihtenje vroče,
 čuti solze vaše padajoče;
 teče potok šumno po livadi,
 reče potok hladno Anki mladi:
 »Daleč mene pot po svetu vodi,
 dosti potok vidi koder hodi.
 To-le ve ti, dèkle, razodeti:
 Prva nisi — zadnja ne na sveti!«

Pesnik Anton Aškerc in njegova rojstna hiša v Globokem pri Rimskih Toplicah
Slika je napravljena po izvornem lesorezu slikarja Mihe Maleša

Dve obletnici

Anton Aškerc

Dne 9. januarja 1956 poteče 100 let od rojstva pesnika **Antona Aškerca**, zadnjega velikega pesniškega predstavnika mladoslovenske dobe in njene književnosti, ki se je začela z Levstikom in je imela v poeziji svoje najvidnejše predstavnike v Jenku, Stritarju in Gregorčiču, v prozi pa v Jurčiču, Kersniku in Tavčarju. »Vsa socialna, kulturna in politična nasprotja, ki jih je vzbudila, za katere pa ni imela dovolj stvariteljske in kritične sile, da bi jih mogla rešiti, so bruhnili v Aškerčevi duševnosti, v njegovem pesniškem delu s poslednjo silo na dan« (Slodnjak).

Aškerčeva začetna pesem je lirična in izraža največ domoljubno mišljenje in ljubezen do narave. S štiriindvajsetimi leti je objavil v dunajskem »Zvonu« s psevdonomim **Gora zd** svojo prvo pesem, domoljubno romanco »Trije popot-

niki«. Urednik Levec je spoznal njegov epski dar in mu svetoval, naj se posveti pripovednemu pesništvu. Aškerc se je ravnal po tem nasvetu in je v nekaj letih objavil celo vrsto krasnih balad in romanc. Štiriintridesetletni Aškerc je izdal svojo prvo pesniško zbirko **Balade in romance** (1890). V njej je zbral svojo desetletno žetev, v kateri nam lepo oblikuje ljudsko življenje, v njej je zajel dogodke iz burnih časov slovenske preteklosti in iz zgodovine slovenske zemlje (Mutec Osojski, Svetopolkova oporoka, Brodnik, Atila in slovenska kraljica) ter iz zgodovine drugih slovanskih narodov (Ukrajinska duma), pa tudi sodobno življenje odseva v njegovih baladah in romancah. Zlasti pomemben je venec pesmi iz domače zgodovine, **Stara pravda**, ki opisuje tragedijo slovenskih kmečkih uporov v XVI. stoletju. V baladah iz vaškega življenja prepleta kmetovo življenje z žalostnimi in veselimi doživetji, s

starimi ljudskimi vražami in običaji (Na sedmini, Svatba v Logeh, Mejnik). Pesnika Aškerca je pritegnila socialna krivičnost njegove dobe. V naše slovstvo je uvedel socialno pesem. Kdo ne pozna njegove pretresljive pesmi o dekletu, ki gre v svet in vprašuje živo in mrtvo naravo, zakaj mora nositi svoje gorje, pa ji odgovarja potok: »Prva nisi — zadnja ne na sveti!« (Anka). Izrazito socialne pesmi so še n. pr.: Pokaj...?, Zimska romanca, Delavčeva pesem o premogu.

Aškerčeve »Balade in romance« pomenijo višek njegove pesniške tvornosti, ki je v mnogih poznejših zbirkah ni več dosegel. V njih mu je pesem največkrat bojno orodje, s katerim biča razne napeke, se v njih bori za svoje nazore, kar mu preprečuje, da bi mu pesniške zamisli in podobe dozorele v umetnino. Njegovim številnim poznejšim pesniškim zbirkam manjka oblikovna strnjena in izrazna klenost, kot ju srečujemo v baladah in romancah, ampak so vse bolj dolgovozne in gostobesedne, enolične in pridigarske. Vendar pa ob stoletnici pesnikovega rojstva lahko jasno in pošteno ocenimo njegov delež v slovenski književnosti in priznamo trajno lepoto in vrednost tistim njegovim pesmim, ki so nastale iz pravega pesniškega navdiha in ki jih je spesnil »samo iz notranjega veselja do epskega upodabljanja motivov«, kot je sam označil svojo zbirko balad in romanc slovenskih morskih ribčev: **Jadranski biseri.**

Jurij Vega

Mladi Jurij je študiral v Ljubljani. Z veliko vnemo se je bavil z matematično znanostjo in je bil komaj dvajset let star že imenovan za državnega navigacijskega inženirja. Leta 1780 se je odločil za vojaški poklic, v katerem je hitro napredoval in kmalu postal učitelj matematike v topničarski šoli. V bojih s Turki se je pred Beogradom junaško boril na strani generala Lavdona, izka-

Jurij Vega, sin slovenskega kmeta iz Zagorice pri Moravčah, ki je prvi uporabil logaritmične tablice za praktično izračunavanje pri obstreljevanju s topovi in si s tem pridobil svetovni sloves učenjaka matematika. — Letos bomo praznovali dvestoletnico njegovega rojstva. —

Gornji kip je delo kiparja Zajca

zal se je kot odličen topničar in je mnogo pripomogel do slavne zmage nad Turki (1789). Narodna pesem poje o Lavdonu:

Cesarski bombe mečejo,
se Turki z grada vlečejo.

Prav tako se je Vega izkazal kot odličen topničar v bojih na Nemškem. Pozneje se je Vega posvetil svoji matematični znanosti in spisal več knjig, ki so ga proslavile po vsej Evropi. Leta 1800 mu je cesar podelil naslov barona, kranjski deželni stanovi pa so ga sprejeli med svoje člane. Umrl je leta 1802.

Spominu dr. Fr. Kotnika

Dr. Franc Kotnik ni bil le ravnatelj Družbe sv. Mohorja, temveč tudi učejnjak, ki je z velikim znanjem razpravljaj o narodopisju in slovenski kulturi. Bil je pisatelj, kritik in arheolog, poleg tega pa še gospodarstvenik, ki je s spretno roko in s čudovito zvestobo skrbel za Mohorjevo v dobrih in slabih časih. Bil je vnet koroški Slovenec, ves in do konca povezan z usodo našega ljudstva izven meja naše države. Bil pa je tudi veren in zvest katoličan.

Zaenkrat se mu hočemo oddolžiti s prvimi spominskimi besedami, ki so poskušale izraziti našo zahvalo in priznanje za vse, kar je storil za nas in za ves slovenski narod. Bile so izgovorjene na žalni seji Družbe sv. Mohorja dne 17. februarja 1955 v Celju.

Nekaj misli iz govora predsednika Družbe sv. Mohorja,

prelata dr. Franca Cukale:

Ko je leta 1952 dr. France Kotnik slavil čvrst in zdrav svojo sedemdeset-

letnico, smo bili vsi prepričani, da bo mogel še dolgo voditi posle ravnatelja in blagajnika Družbe. Vendar se je zgodilo, česar se takrat nismo bali: že po dveh letih obhajamo žalno sejo za njim, ki je v noči od 6. na 7. februarja mirno v Gospodu zaspal. Danes ga ni več na mestu, kjer smo ga bili vajeni videti. Dne 7. februarja je navsezgodaj zjutraj brzovjav sporočal na vse strani, da je umrl. Saj smo vsi opažali, da je po operaciji počasi pojemal, da ni bil več tako čil in prožen, tako podjeten in delaven, kakor smo bili tega vajeni poprej, a še tedaj nismo mislili, da bo tako kmalu povsem omagal. Še ob novem napadu boleznici, ki se mu je 30. decembra poslabšala, je bilo težko verjeti, da ne bo več vstal. Danes pa ga ni več med nami.

Imel je lep, veličasten pogreb na Ravnah. Tako veličastnega in mogočnega pogreba Ravne že dolgo niso videle. Ne samo ljudje iz okolice, od blizu in daleč so prihiteli v Ravne. Prišli so zastopniki Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Slovenskega etnografskega muzeja, zastopniki Kluba koroških Slovencev in Prosvetne zveze iz Celovca, njegovi nekdanji učenci, sošolec Tomo Ulbing, župnik iz Skočidola pri Beljaku na Koroškem, prijatelj Fran Alič iz Ptuja in še mnogi drugi. Pogreb je vodil predsednik Družbe sv. Mohorja v spremstvu sedemnajstih duhovnikov, ki se je ob odprtem grobu v imenu Družbe od njega poslovil. Za njim so spregovorili še: dr. Franc Grafenauer, Janko Glazer, dr. Fellacher, profesor Maučec, Fran Roš, dr. Franc Sušnik, Tomo Ulbing in ravnatelj Alič. Vsi so slavili velike zasluge rajnkega, ki si jih je pridobil, ko je odkrival ljudske pisatelje, spodbujal koroške Slovence k zavednemu narodnemu življenju, pisal življenjepise narodnih buditeljev, raziskoval slovensko narodopisje in se boril za pravice koroških Slovencev.

Družba sv. Mohorja je bila samo eno njegovih delovnih področij. Ko sem leta

1911 odšel iz Celovca, je postal odbornik Mohorjeve. Zanimal pa se je zanjo že mnogo prej, saj je pisal že kot gimnazijec. Ves čas je z vsem srcem spremljal delo te velike ljudske knjižne založbe, ker je bil trdno prepričan, da je prav Mohorjeva najboljša sredstvo za narodno prebujo koroških Slovencev. Ko se je morala Družba preseliti na Prevalje, je bil on desna roka ravnatelja Jožefa Zeichna, pomagal pa je tudi njegov brat dr. Janko. Po preselitvi v Celje in po upokojitvi ravnatelja Zeichna je sam prevzel mesto blagajnika in ravnatelja, ki mu je ostalo do smrti. Skupaj s pisateljem Finžgarjem, idejnim voditeljem in urednikom Mohorjevih publikacij, je dvignil našo založbo na višino, ki je menda nihče ni predvideval. V največjem razmahu družbinega dela je izbruhnila druga svetovna vojna. Hitler je udaril po slovenskemu narodu in hotel uničiti slovensko govorno in pisano besedo. Tedaj se je dr. Kotnik umaknil v Ljubljano. Po osvoboditvi pa se mu je posrečilo s pomočjo Prežihovega Voranca, Finžgarja in predsednika Narodne vlade Slovenije Borisa Kidriča, da je mogla Mohorjeva družba nadaljevati s svojim delom. »Mene je Mohorjeva naučila brati in po nji sem, kar sem,« je izjavil Prežihov Voranc.

Pokojni ravnatelj je ves čas neutrudno delal, vse do zadnjega, čeprav je čutil in vedel, da mu ni več pomoči. Urednik knjig Franc Finžgar je imel v ravnatelju Kotniku modrega in odločnega zagovornika in pomočnika. V najtežavnějšíh trenutkih se jima je posrečilo, da sta našla najprimernejšo rešitev. Založba je pod njenim vodstvom postala velika. Ko je Mohorjeva družba prevzela Mladiko, se je dr. Kotnik zavzel za Finžgarjevo zamisel in ji tako pripomogel do uspeha. Zaradi lepih povesti, ki jih je Mladika prinašala, je bila ustanovljena Mohorjeva knjižnica, ki bi naj v knjižni obliki izdala najboljša priobčena dela. Knjižnica je lepo uspevala in je dosegla že nad sto dvajset zvezkov. Po tem so prišle na vrsto razne druge dragocene zbirke: Znanstvena knjižnica, Slovstvena knjižnica in končno Cvetje iz domačih in tujih logov za ponatis

slovenskih in tujih klasikov, opremljeno z dobrimi uvodi in izčrpnimi opombami, in namenjeno predvsem šolam.

Tudi po drugi svetovni vojni dr. Kotnik ni omahoval. Po strahotnem opustošenju je bilo treba znova prijeti za delo. Nemci so namreč uničili bogato zalogo Mohorjevih knjig. Pogumno je premagoval težave, ki so jih prinesli novi časi, in znova dvignil Mohorjevo družbo na lepo višino.

Spomin na rajnkega ravnatelja ne bo izginil. Dr. Franc Kotnik si je postavil trajen spomenik s svojimi deli. Z njegovim odhodom je nastala občutna vrzel vsepovsod, kjer se je udeještoval. Prav posebno pa še pri Družbi sv. Mohorja.

Pisatelj Franc Sal. Finžgar je govoril:

Ob sedmini po rajnem direktorju dr. Fr. Kotniku

Kakor se otroci in ostali sorodniki na sedmini po gospodarjevem pogrebu vnovič zbera, da se ga skupno še enkrat z ljubeznijo spominjajo, tako smo se tudi mi sešli na sedmini našega predragega pokojnega direktorja dr. Kotnika. Zvedel sem, koliko iskrenih pomembnih poslovnih govorov je bilo ob njegovi krsti in na njegovem grobu. Starost in bolehnost me je zadržala, da se nisem mogel, čeprav trideset let urednik mohorskih knjig, pridružiti tem počastilcem preljubega nam pokojnika. — Danes smo se zbrali na to žalno sedmino vsi njegovi sodelavci.

Za slovo od pokojnega direktorja bi rad opozoril na trojko vrlin Korošcev, ki je otimala in otela našo najstarejšo prosvetno Družbo sv. Mohorja, to svetlo luč, budilko našega ljudstva k narodni zavednosti in veri naših pradedov.

Že prvi poskus našega velikega Slomška, da bi združil prezirano slovensko ljudstvo v strnjeno družino za podvig v izobrazbi, nam je nemška vlada zadušila. Kljub temu pa se je posrečilo nesebično požrtvovalnim slovenskim možem v Celovcu, da so vsadili in začeli gojiti skromno drevo Družbe sv. Mohorja. Ko bi ne bilo v tem stebelcu in njegovih koreninah toliko življenjskega

zdravja, bi bilo moralo v začetnih štikah omagati. Toda ni. Krepilo se je, razraslo, sezidalo si svoj dom, svojo tiskarno in pošiljalo leto za letom na stotisoče knjig Slovencev doma in v tujino. Ob njenem najlepšem razcvetu je privršala I. svetovna vojna in za njo še usodni plebiscit, ki je to prvo vseljudsko slovensko matico pregnal iz njenega doma, iz osrčja prvotne zemlje naših staslovenskih knezov in vojvod. Uboga, krivično pregnana Mohorjeva je morala bežati iz Celovca, zapustiti svoj dom, zares sezidan z žulji dosmrtnih udov Družbe. V naglici, s silnim naporom je otimala, kar je otepi mogla. Ob tem umiku je sodeloval tedaj še mladi profesor dr. Kotnik zares noč in dan v pobudo in zgled vsem drugim zvestim. Iz svojega svetlega doma se je begunka Mohorjeva ob skrbi svojega ravnatelja Jos. Zeichna in vseh zvestih otela in se naselila v zapuščenih tovarniških barakah na Prevaljah. Ob tem so povojne neurejene razmere Družbe dušile še to, kar je imela. Tisoči in tisoči njenih udov niso več mogli prejeti že zanje tiskanih knjig. Tajnik Hutter je zapisal v Koledar: »Šeno leto tak prepad, in Mohorjeve ne bo več.« — Pogumni Zeichen, ki se je z Družbo vred izselil iz Celovca, ni obupal. Neutrudno je delal, iskal novega doma za Mohorjevo v Mariboru, v Ljubljani, dokler ga ni našel v sredini Slovenije, v Celju. Tam se je družba vnovič razživela. Izdajala je mnogo knjig, prevzela revijo Mladiko, ustanovila Mohorjevo knjižnico in zbrala okrog sebe na stotine sotrudnikov, ki so se oprijeli literarnega in poljudno znanstvenega dela. Po odhodu Jos. Zeichna v pokoj je prevzel vodstvo vsega dela bivši šolski nadzornik dr. Fr. Kotnik. Moder, preudaren in gospodarsko uvideven direktor Mohorjeve je bil.

Prežal, prišla je druga svetovna vojna. Prihrumel je nemški okupator, iz Celja iz Mohorjeve velel odpeljati 12 tovornih avtomobilov knjig v Radeče, da jih zmeljejo. Vse to je bila obupna bolečina direktorja Fr. Kotnika. Za plačilo so ga Nemci celo zaprli. Potem se jim je umaknil v Ljubljano.

Po koncu druge svetovne vojne 1945 je nastalo vprašanje: Kaj bo z vnovič izropano Mohorjevo? Tedaj se je oglasil zvesti sin Koroške Prežihov Voranc. Šel je do predsednika Borisa Kidriča in mu dokazoval, da je Mohorjeva stotisoče nepismenih Slovencev naučila brati — tudi njega, ki je kot kravji pastir na paši začel brati te knjige. Tako mi je pripovedoval Voranc sam. Boris Kidrič je bil kljub načrtom za novo socialno ureditev naše dežele zares uvideven predsednik in je sklenil: »Mohorjeva naj ostane!« Osebnost mi je ta sklep razodel takole: »Sedaj imate katoličani priložnost, da pri Mohorjevi razen povesti in gospodarskih knjig izdajate tudi vse potrebne religiozne knjige.«

S tem sem na kratko povedal: Trojka slovenskih Korošcev, Zeichna, Kotnika in Voranca je bila tista požrtvovalna in zavedna skrb, ki nam je Mohorjevo rešila in ohranila. Vsem tem trem, tej plemeniti in požrtvovalni slovenski koroški trojki smo dolžni globoko spoštovanje in hvaležnost v imenu slovenskega ljudstva.

Večen jim bodi spomin!

V imenu uslužbencev je spregovoril prof. Janko Moder:

Naj mi bo kot nameščencu Mohorjeve družbe dovoljeno, da se v imenu sedanjih in tudi prejšnjih njenih sodelavcev javno zahvalim rajnkemu gospodu ravnatelju za vso njegovo veliko skrb in uvidevnost, ki je z njima spremljal delo vsakega izmed nas. Bil je mož, velike avtoritete in človek dobrega, zlatega srca, ki je v slehernem videl in spoštoval človeka z vsem njegovim veseljem in težavami. Prav ta očetovski odnos je rodil v nas topli in prijetni občutek, da smo velika družina, ne le uslužbenci in njihov ravnatelj, temveč tudi vsi udje in bralci Mohorjeve. Zgled rajnkega gospoda ravnatelja in njegovo delo sta vzgajala v nas čut za dolžnost. Dr. France Kotnik je namreč živel in delal za Mohorjevo ne le po uradnem, hladnem osemurnem delavniku, temveč povesod in zmeraj in še tik pred smrtjo je mislil in skrbel predvsem za Mohorjevo. S svo-

jim delom se je uvrstil med velike Slovence, ki bodo z zlatimi črkami zapisani v naši splošni kulturni zgodovini. Še posebej pa bo zapisan v zgodovini njemu tako drage Mohorjeve, katere močni steber je bil dolga leta. Mohorjeva bo nadaljevala njegovo delo in mu tako nenehoma postavljala živ spomenik v ljudeh. Ker pa vem, s kakšnim zanimanjem je spremljal zadnja leta zlasti vse delo in prizadevanje za čim lepšo afirmacijo Družbe ob njeni stoletnici, se mi zdi popolnoma naravno, da njemu posvetim Mohorsko bibliografijo, spoštovani odbor

pa prosim, da s svojim velikim ugledom pomaga pri tem, da bo delo lahko čimprej in v čim dostojnejši obliki izšlo, saj bo to eden izmed uspehov, ki se jih je dr. France Kotnik za Mohorjevo tako veselil, obenem pa vsaj majhno priznanje rajnkemu, ker je ravno za njegovega odbornišva in ravnateljevanja Mohorjeva še posebej cvetela in se neverjetno razmahnila. Naj rajniki gospod ravnatelj v naših srcih še dalje živo in zvesto spremlja delo Mohorjanov in ga vodi po poti, ki bo slovenskemu ljudstvu v čim večjo korist!

Ciril Drekonja

A. B.

Pri vходу v St. Vid pri Ljubljani stoji mogočen spomenik, posvečen 25 talcem, ki so jih Nemci 31. jan. 1944 pripeljali iz Kamnika in tu ustrelili. Med njimi je bil tudi slovenski pisatelj, učitelj Ciril Drekonja.

Ciril Drekonja se je rodil 2. 7. 1896. v revni bajti na Temeljnah na Tolminskem. Ker je bil zelo nadarjen otrok, je njegov učitelj svetoval staršem, naj ga dajo v šole. Starši mu niso mogli dosti pomagati pri študiju, zato se je moral večinoma sam preživljati. Na pripravnici v Tolminu je spal na stopnišču v podstrešju in pridno študiral. V Gorici se je kot učiteljskičnik preživljal večinoma z inštrukcijami. Pomanjkanje v teh letih se mu je poznalo vse življenje.

vedno je bil slabega zdravja. Vendar pa je vztrajno študiral in je postal ljudskošolski učitelj. Med prvo svetovno vojno je bil vpoklican k vojakom, toda v sovrastvu do nekdanje Avstrije je skupaj z dvema Čehoma dosegel, da so ga izključili iz oficirske šole. Prva službena leta je kot učitelj preživel na Tolminskem, kjer so ga ljudje imeli zelo radi. Pozneje je bil, kot vsi zavedni učitelji premeščen v Italijo, toda pritiska fašizma ni mogel prenašati, zato je leta 1929. pribežal v Jugoslavijo. Tu je nadaljeval svoje delo v Prekmurju, kjer se je hitro vživel v življenje Prekmurcev in plodno deloval med njimi, da so ga imeli vsi radi. Zaradi šolanja otrok pa je pozneje zaprosil za premestitev v mesto. Tako je prišel v Maribor, od tam pa za šolskega nadzornika v Kamnik, kjer je bil učiteljsvu moder svetovalec in ljub tovariš. Ob vdoru okupatorja med zadnjo svetovno vojno je podal ostavko na učiteljsko mesto, ker ni mogel poučevati v nemškem duhu, kakor so to zahtevali. Dobil je zaposlitev v tovarni usnja.

V letih raznarodovanja pod fašizmom na Primorskem je vzpodbujal starše in jim pomagal, da so doma učili otroke slovenskega jezika. Večkrat je zato skrivaj potoval preko meje in prenašal iz Ljubljane slovenske abecednike. Takrat so se zavedni slovenski učitelji na Pri-

morskem na skrivaj sestajali po raznih krajih in drug drugega vzpodbujali za narodno delo. Med najpožrtvovalnejšimi je bil Drekonja. Ko se je umaknil v Jugoslavijo, ni smel več domov, ker so ga imeli v Italiji zapisanega na črni listi.

Nemci so ga kmalu po okupaciji slovenskega ozemlja odpeljali v gestapovske zapore v Celovcu. Izpustili so ga po šestih mesecih. Precej postaran se je vrnil k svojim, v duši pa še bolj jeklen. Bil je organiziran v Osvobodilni fronti, toda s tovariši vred je bil izdan. Aretirali so ga in odpeljali v Mauthausen, kjer je v dveh mesecih prestal silovite

muke, toda ostal je trden in svojih tovarišev ni izdal. Iz Mauthausena so ga prepeljali v Št. Vid, kjer so ga kot falca usmrtili.

Ciril Drekonja je bil dober slovenski pisatelj in zlasti na Primorskem zelo znan in čislán. Prve pesmice je pisal že kot dijak. Pozneje je spisal še več pesmi, črtic in povesti, ki jih je priobčeval v »Luči« v Trstu in v Goriški Matici. Najbolj znana dela so povest Dolg, Čuvaj Sutta, Listi bele marjetice, zlasti pa vzgojno delo Pod domačim krovom. Kot nadzornik je tudi pisal razne metodične sestavke in jih na zborovanjih podajal svojim učiteljskim tovarišem.

Naravno lepoticje

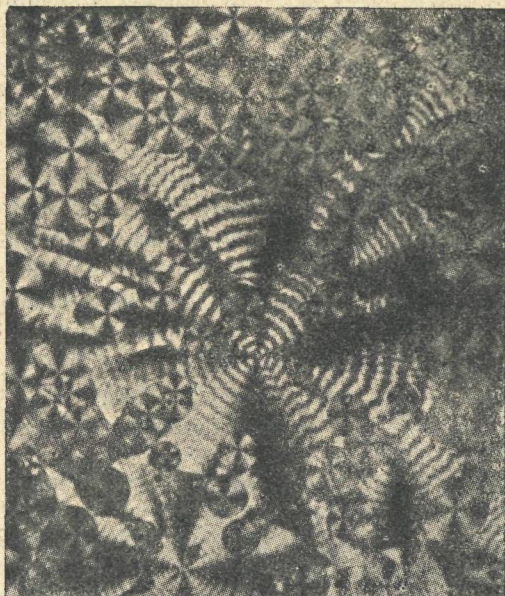
Anton Moder

Odkar so iznašli drobnogled (mikroskop) in ga iz leta v leto izpopolnjujejo, se nam v naravi odkrivajo vedno nove lepote, katerih pristo oko ne more videti.

Véliki svet (makrokozmos) je lep in čudovit, pa naj bo to jasno poletno zvezdnato nebo ali naša zemlja s čarom planin in dolin ter širnih ravnin, pokri-

ta s pisano tkano preprogo rastlinstva, ali pa mrko gola, a vendar veličastno mogočna v gorskih velikanih. — Komúr pa je dano, da pogleda v mali svet drobnogleda (mikrokozmos), se mu prav tako ne more dovolj načuditi. Navidezno enolična gmota se pokaže sestavljena iz nešteti enakih ali različnih delčkov. Kristalast kamen ti pod drobnogledom zažari v mavričnih barvah, če ga v tanko ploščico zbrúšenega opazuješ v posebni (polarizirani) svetlobi (slika 1). O lesu vsakdo ve, da je smrekov bolj redek in mehak, hrastov pa zelo trd in gost. Če bi ne imeli mikroskopa, bi ne vedeli, da je les sestavljen iz predrobnih mehúrkov in cevč. Prav tanek prečni ali vzdolžni prerez jih pokaže. Pokaže pa tudi, da imajo ali tanko ali srednje debelo ali pa prav močno steno, od česar je odvisna gostota lesa (sliki 2 in 3). Tako nam drobnogled odpira pogled v osrče velikega sveta.

Pod drobnogledom pa je še vodna kapljica svet zase. Posebno mikavno je gledati neizmerno drobne živalce, kako se nekatere dostojanstveno mirno prepeljavajo sem in tja, drugim se silno mudi in kakor zvezdni utrinek preko jasnega neba šinejo preko obzorja drobnogleda, najdeš pa tudi predstavnike polžje počasnosti, ki se lagodno preli-

Sl. 1.

Kristali asparagina v polarizirani svetlobi

vajo, iztezajo in krčijo, uporabljajo hrano, kar pa je neuporabnega, zopet izločajo. Presenetljivo je, da se ne gibljejo samo živali, temveč tudi mnoge rastline.

Prijatelja drobnogleda očara prav posebno mična oblika premnogih bitij iz rastlinskega in živalskega sveta. Nudijo mu zares umetniški užitek. Zato ni

gemu privilegata kakor škatlica in pokrovec, notri pa je kepica sluzaste snovi. To je živa rastlinica. Sestavljena je iz prativoriva, v katerem je gostejše jedro in rjavkasto ali rumenkastozeleno barvilo. Kadar rastlinica odmrje, ostane samo brezbarvna lupinica, na kateri se še lepše vidi njena izrezljana površina (slika 4).

Sl. 2. Prečni prerez bukovega lesa (povečano 180-krat)

nič čudnega, da je marsikak okrask izdelan tudi po vzorcih malega sveta mikroskopa.

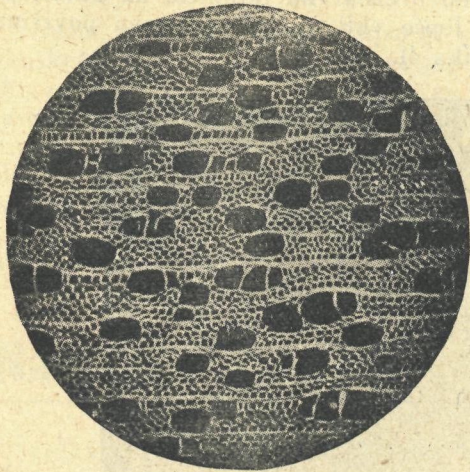
V tem svetu je množica oblik tako pisana, da je človek v zadregi, katero naj si izbere. Med prijatelji mikroskopa uživa prednost skupina enoceličnih rastlinic, ki jih imenujemo kremenaste alge. Dobiti jih je mogoče skoraj povsod, kjer je kaj vlage. Polna jih je vsaka mlakuža, žive v rekah, potokih in jezerih in tudi morje se ponaša z mnogimi lepimi vzorci. Druga skupina, ki po lepoti za kremenčicami prav nič ne zaostaja, če jih v marsičem celo ne prekaša, so mreževci (*Radiolaria*), ki pa žive samo v morju.

Kremenaste alge ali diatoméje so dobile ime po svoji lupinici, ki si jo naredi iz kremenovine. Vsaka lupinica je naredena iz dveh delov, ki se drug dru-

Velikost in oblika lupinic je silno različna. Razen krožnih so pogosto podolgovate. Te so lahko dolge in kot paličke enakomerno debele ali pa bolj kratke in s koncev proti sredini nabrekle ter se približujejo jajčastemu obrisu. Neredko so v sredi pretisnjene in bolj ali manj podobne osmici. Mične so tudi tiste, ki so narahlo upognjene v obliki črke S. Trikotne in štirikotne kremenčice imajo ali ravne ali pa navznoter ali navzven upognjene stranice. Redkejša so peterokrako zvezdaste.

Lupinice kremenastih alg so mikavne zaradi točkastih ali črtastih izboklinic, ki so pravilno razporejene, in sicer za vsako vrsto značilno. Pri nekaterih krožčastih gredo vrste iz središča žarkasto na vse strani. Pri drugih se vijejo kotančasto kakor semena v košku sončnice. Nekatere so videti kakor kos izreza-

nega satja. Vzdolž podolgovatih kremenčic se pogosto vleče bolj ali manj ravna črta, ki jo v sredi trga osrednja nabrek-lina, če jo tista vrsta ima. Od bokov lupinice potekajo proti tej črti tako drob-

Sl. 3.

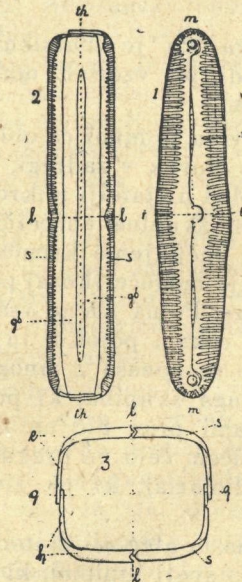
Prečni prerez jagnjedovega lesa (pov. 500-krat)

ne črtice, da jih zaznamo le z najbolj-šimi drobnogledi. Slabši mikroskopi ali pa pri manjši povečavi nam pokažejo samo debelejšje črtice. Tako so te kremenčice priljubljen »preizkusni kamen« za ostrino drobnogledov.

Kremenaste alge so zelo majhne. Najmanjše merijo komaj nekaj tisočink milimetra, redke pa presegajo pol milimetra. Velikost pa ne niha samo med vrstami, temveč tudi med pripadniki iste vrste. To povzroča rast. Čeprav je živa rastlinica zaprta v trdno kremenčasto lupinico, vendar raste. Hrano prejema skozi pretanke luknjice, ki si jih naredi v lupinico (slika 5). Spočetka ji je lupinica dovolj prostorna, počasi pa ji postane pretesna. Vtem rastlinica že dozori za delitev (slika 6). Na zamotan način se ji najprej razpolovi jedro; vsakemu delu jedra se pridruži nekaj pravitvoriva in barvila. Ker je lupinica narajena samo za enega prebivalca, nastane stanovanjska kriza. Pa tu ni nobene zadreg. Škatlica se razmakne in vsaka nova rastlinica si vzame tisto, v kateri tiči. Pokrovček že ima, narediti si mora

še škatlico. Zanimivo je, da si tudi tista, ki je odnesla škatlico, ne naredi pokrovčka, temveč zmeraj le škatlico. Kajpada je zato lupinica vedno manjša in od tod tolika razlika v velikosti. To zmanjševanje pa ne gre v neskončnost. Naravoslovci so opazili, da se včasih novi rastlinici ne ločita, temveč se potem spet zlijeta v eno, ki je zdaj precej večja kot prvotna. Ta premajhno lupinico v celoti odvrže in si začne zidati novo, povečano, dostojno za članico svoje vrste. Do povečane lupinice pa pridejo kremenčice še drugače, po nagonu za medsebojno oplemenjevanje. V določenih okoliščinah se po dve kremenčici približata, pritisneta boke druga ob drugo, v notranjosti nastopi delitev, vendar tako, da polovici ostaneta na koncih. Nato se jima odpro lupinice in naproti si ležeči kepici se zlijeta v dve novi rastlini, ki zapustita stari lupinici in, ko sta dovolj dorasli, naredita vsaka svojo. Tako niha velikost lupinic od ene skrajnosti do druge, ne prekorači pa nikdar določene meje, ki je postavljena vrsti.

Kakor si ljubitelji hroščev, metuljev in drugih prirodnin radi pripravljajo zbirke, tako si ljubitelji in raziskovalci kremenastih alg pripravljajo zbirke vzorcev kremenastih alg. Nalepijo jih

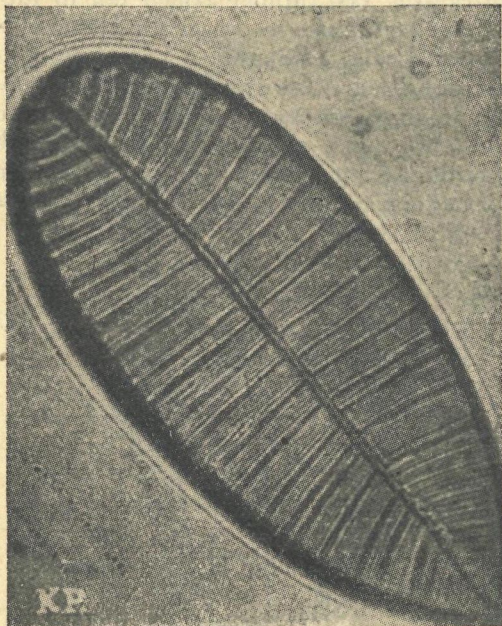
Sl. 4. Kremenasta alga

1. od zgoraj, 2. z boka, 3. prečni prerez

na posebne steklene ploščice in pokrijejo s tankim stekelcem. Tako imajo vedno pri roki zbirko teh zanimivih rastlinic in jo uporabljajo za primerjanje na novo najdenih.

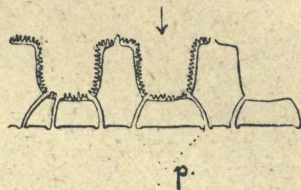
Sestavljanje takih vzorčnih ploščic pa se je razvilo še v drugo smer. Umetniško navdahnjeni ljubitelji in znanstveniki z velikansko potrpežljivostjo in ne manjšo iznajdljivostjo sestavljajo lepotne vzorčne ploščice, kakršne kaže slika 8. Ta vzorec, prenesen na platno ali vpleten v čipke, bi pričal o veliki umetniško oblikovalni spretnosti vezilje ali pletilje. Pa tudi posamezna lupinica je dostikrat že prelep vzorec sam zase. Le pogledjmo lupinico na sliki 9! To so vzorci, ki bi dali spretnim rokam umetnic mesece in mesece dela. Kremenaste alge pa si naredo svojo lupinico v nekaj kratkih minutah, čeprav je izredno zamotano sezidana in tako umetelno izjedkana, da kaj takega ni najti na svetu. Čudovito delo v naravi!

Oglejmo si še mreževce, drugo skupino, katere člani nam nudijo podobno lepe vzorce. Mreževci živijo po vseh morjih in od površja do največjih globin.

Sl. 5. Kremenasta alga *Surinella gemma* 1000-krat povečana

V toplih morjih se odlikujejo po številnih vrstah, v čemer zaostajajo po hladnih in mrzlih morjih. V teh pa istovrstni mreževci nastopajo v velikanskih množinah, vtem ko je v toplih morjih pripadnikov posameznih vrst razmeroma

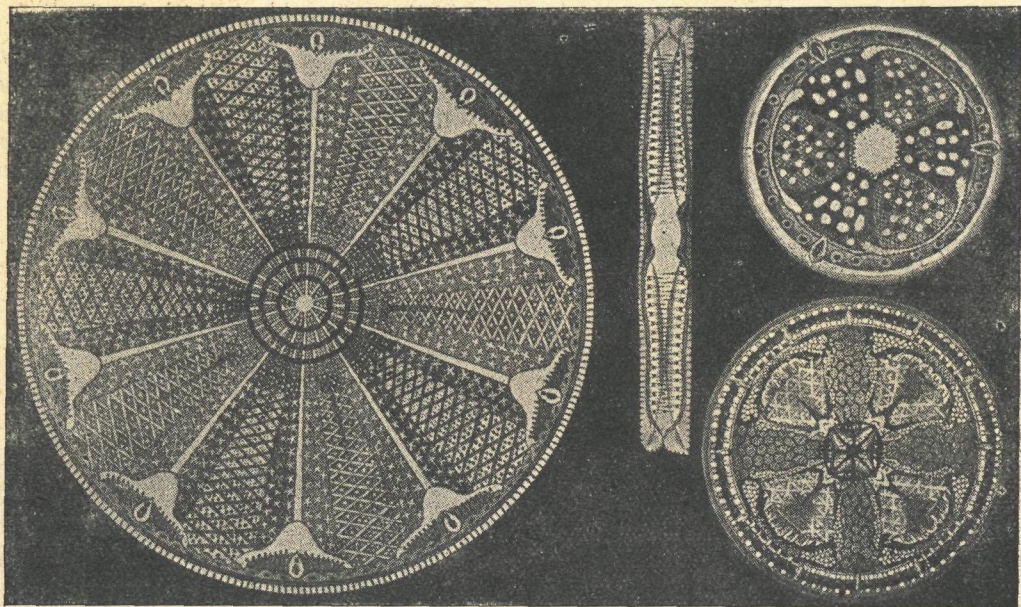

Sl. 6.

Močno povečan delček lupinice v prerezu (p = luknjica), zgornja izjedkana stran je zunanja

malo. Ne more pa živeti vsak mreževci v morju kjer koli. Nekatere vrste se omejujejo na površje, drugim ugaja srednja globina, prav mnogo in morda najlepših pa si je izvolilo brezdanje globine svetovnih morij. V Tihem oceanu so jih potegnili iz globine preko deset tisoč metrov. Iz teh globin so dvignili tudi blato, ki je sestavljeno iz samih ogrodij mreževcev, medtem ko so v plitvejših morjih primešane apnenčaste lupinice raznih drugih enoceličnih živalic.

Preden si ogledamo zanimiva ogrodja mreževcev, se skušajmo nekoliko seznaniti z njihovimi tvorci. Kakor kremenčaste alge so tudi mreževci enoceličniki iz živalskega debla. Mikroskopsko majhno telo je iz zdrizastega pratoriva. Osrednji del živalce, ki vsebuje eno ali več jeder, si prej ali slej izloči kožnat mehurček, ki je pri nekaterih kar posejan z luknjicami, pri drugih pa ima samo tri ali celo le eno, toda večjo luknjo. V tem osrednjem telescu, kakor se vse skupaj imenuje, je sedež življenjskega delovanja mreževca. Kadar se začne razmnoževati, mu jedro razpade v več jedrc, katerih vsako si pritegne nekaj pratoriva. Če pa je notri več jeder, si vsako privzame nekaj plazme in zapusti matični osrednji mešiček. Nato z edinim bičkom nekaj časa blodi po morju (od tod ime »blodilka« za to mladostno stanje mreževcev), šele potem se začne obdajati s kožnim mehurcem. Okrog mehurčka

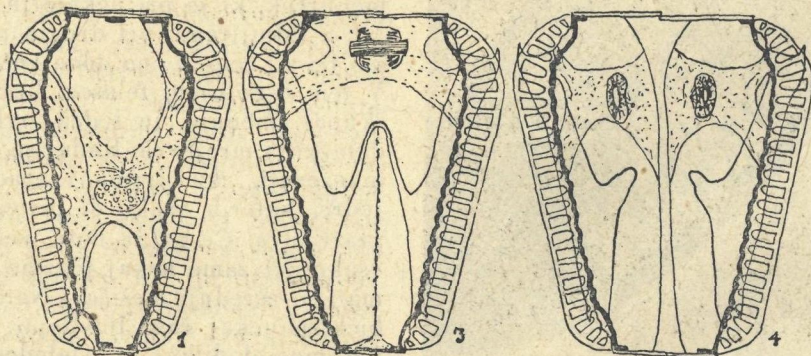

Alge po risbah dr. Haeckla

izločajo plast zrnatega pratoriva, ki je precej židko. Nad njo je debelejša vodena, beljakovinska plast, ki ima precej votlinic v sebi. Vrhnja plast pratoriva je zopet močno zrnata in tako polna votlinic, da je kakor pena. Vrhnja in notranja plast sta preko srednje povezani s tankimi in gostejšimi nitkami pratoriva, ki skozi luknjice sega v notranjost mešička. Iz površja živalce se iztezajo in krčijo drobne nitke pratoriva, katerim pravimo panožice. Ker se med seboj prepletajo in spajajo, pa zopet cepijo, so podobne drobnim koreninam, kar je dalo celi skupini te in še drugih podob-

nih skupin enoceličnih živali ime korenonožci.

S temi maloštevilnimi primeri mreževcev pa še daleč ni izčrpano bogastvo njihove lepote. Kajti mreževcev je bilo do konca minulega stoletja opisanih nad štiri tisoč vrst. Mnoge izmed teh in tudi kremenastih alg je opisal dr. Haeckel v debeli knjigi s slikami, o kateri je nekdo dejal, da bi ne smela manjkati v nobeni šoli za umetno obrt, ker nudi toliko prelepih in umetniško uporabljivih predlog. Čisto upravičeno, saj je narava prva šola umetnosti, ker je delo Mojstra vseh mojstrov.

Delitev kremenaste alge
1 pred delitvijo; 3 med delitvijo; 4 po delitvi, a še pred popolno ločitvijo

Selo Bokalce

Slabo uro hoda od Ljubljane proti Dobrovi so Bokalce. V davnih časih je na ravnici, ki zaključí majhno vzpetino od Gradaščice, stal utrjen stolp, zgrajen zgoraj iz hrastovih hlodov, postavljen na temelj iz debelega neoklesanega kamnja. Imena prvih nemških lastnikov se med ljudstvom niso oprijela. Ljudje so ohranili starodavno ime in grad in kasnejšo graščino imenovali Bokalce. Da je to ime hribčku in njegovi okolici dalo prvotno slovensko prebivalstvo okolice, ni dvoma. Od potoka Gradaščice, ki se vije tik ob hribčku, se kakor v rahlo napetem boku dviga svet do prostornega ravnega sedla. Od tu je krasen razgled na barje, na Krim in vse vrhove okrog njega. Lega tega sedla je tako vabljiva in pripravna za stavbo, da ni čuda, če so tam stavili že pred srednjim vekom naseljeni prvotni Slovenci svoje domove in dali selu ime Bokalce.

Po razsulu tega stolpa je po stoletjih prišlo to posestvo v last podpeških vitezov. Ti so ta griček, obrasel z gostim gozdom in obdan z rodovitno zemljo na desni strani Gradaščice, prodali leta 1850 nekemu Janezu, plemenitemu Dienersbergu. Ta je sezidal na ravnici preprosto graščinico. Bil pa je menda zelo slab gospodar. Po desetletjih je to zanemareno graščino in posestvo kupil gospod Matija pl. Strobelhof. Ta je postavil na istem mestu novo, lepo graščino, ki je preživela stoletja do najnovejših časov.

Slovensko ime je gotovo izpeljano od besede bok. Ker pa je okolica tega bokastega hribčka obdana na vzhod in zapad s soteskama, morda izvira ime od stare besede bokalina, kar pomeni kotlasto ozko sotesko. Ljudje so dali ime v množini: več bokov, več bokalin, in od tega Bokalce. Saj imamo takih vaških imen pri nas v množini: Studencič, Vrbnje, Brezje, Rodine. Valvazor omenja to ime in trdi, da je od davnih časov, kar dokazuje slovenski izvir imena. Isti naš slavni zgodovinar pa razlaga ime od velikega vrča — bokala — in dobi zato

pomanjševalno besedo bokalič. Taka imena za manjše obokane posode, glinaste, trebušaste vrčke žive še v Slovencih in jim pravijo bokalički. Taka razlaga za Bokalce ne bo verjetna. Naš bokal je zajet iz italijanščine in ni mogoče, da bi ga Bokalce dobile od tujcev. Saj nima vrč (boccalo) nič smisla za to lepo selišče, obdano s hrasti in bukvami. Valvazor tudi omenja, da je ta ravnica tik velikega gozda, ki se mu pravi gozd lutik. Beseda luti pa pomeni ozko, globoko in skalnato strugo, sotesko. To pa bi bil dokaz, da ti stari gozdi segajo navzdol, po boku — v bokalino. Bokalce je zares nekoliko skrivnostno ime in ga bo morda bolje razložil kak bister jezikoslovec. Žal, da je naš dr. Breznik že v grobu.

Na dnu ozke soteske, ki je na obeh plateh obrasla z gozdom, izvira močan studenec. Tudi tega omenja že Valvazor. Trdi, da je voda ob tem izvirku ob najhujši vročini ledeno mrzla. Ponjo so grajski hodili zlasti v poletju. Ob tem studencu se je po ljudski pripovedki godilo skrivnostno čudo o kači s štirimi nogami. Imela je podobo velikanskega kuščarja, hodila k temu studencu pit in počivala v senci stoletnih bukev.

Bokalska kača

Pripovedka o tej kači je takale: Ta kača se je prikazala najprej dečkom in deklicam, ki so v poletju zahajali v to hladno sotesko, pili iz studenca in se ob njem igrali. Tudi mlinčke so si postavljali v stružico potočka, da jih je curljajoča vodica vrtela. Ko se je kača prvič prikazala, so otroci v silnem strahu kričoč zbežali. Počasi so se iz radovednosti vrnili. Kača jih je ljubo in milo gledala. Čelo vabila jih je k sebi in jim nudila biserov in zlatnikov. Najpogumnejši dečki so se ji oprezno bližali, dokler niso segli po darilih in se hitro umaknili. Kača pa je zginila. Otroci so zgodbo z velikim kričem tekli povedat ljudem. Zato so radovedni prihajali tudi odrasli k studencu. Toda kača se jim ni prika-

zala. Rekli so si, to vse so otroške čenče in so opustili hojo k studentu. Odrasel fant se pa ni dal odgnati. Začel je hoditi sam, jemal s seboj sekiro, češ kači bom že pokazal, čemu hodi strašit otroke. Trdovratno je zahajal v sotesko. Tudi otroci so spet hodili. Toda kače ni bilo od nikoder. Nekega dne se je le spet prikazala. Drzni fant, hud ponočnjak, tat in preklinjevalec se je takoj nameril proti kači z dvignjeno sekiro v rokah. Obetal je, da ji bo odsekal glavo. Deklice so zajokale in ga prosile: »Nikar! Saj ni nič huda. Biserov nam je dala!« Fant se ni ustavil. Klel je in ji grozil. Tedaj kača dvigne glavo na dolgem vratu, oči se ji zabliskajo, ogenj šine iz njih in pogumno čaka predrzneža. Ko se ji je dovolj približal, ga kača oprhne s strupeno sapo. Fantu pade sekira iz rok, kot nor zdivja in beži po soteski. Otroci se mu smejiijo, deklice celo ploskajo z drobnimi ročicami. Kača jih ljubo gleda in jim nudi bleščočih biserov v zahvalo, ker so prosile hudobneža, naj ji ne stori nič žalega. Potem hipoma zopet zgine v gosto bukovje. Hudobni fant je pribežal domov. Ves potoglav je bil. V leseni koči se je zaril v slamo. Na vse prošnje svoje revne matere ni hotel iz slame, niti besedice ni izgovoril. Po enem tednu so ga sosede potegnili mrtvega iz slame in ga zagrebli. Ljudi je prevzela groza. Kaj, če ni kača sam peklenšček? Fant je bil malopridnež, dozorel je po svojih hudobijah za pekel, zato ga je kača s sapo zastrupila. Zlepa si niso več upali k studentu in otrokom tudi branili. Pa nedolžnost se kače ni bala. Še so se otroci hodili igrati k studentu in želeli, da bi spet videli dobro kačo. Ljubilo se jim je njenih darov in milih pogledov. Niso je več pričakali.

Tiste deklice, ki so jokale in prosile hudobnega fanta, naj ne stori žalega dobri kači, so že izpodraščale — in se šle kopat v Gradaščico. Obleke so odložile poleg vrbovja na prod in veselo pljusknile v prijetno topli tolmun. Kar hipoma se razmakne vrbovje ob produ. Skozi vrbe se prikaže kača. Na glavi se ji sveti zlata krona. Preplašene deklice pa beže skozi Gradaščico na nasprotni breg. Kača se ljubo ozira po deklicah.

Potem mirno leže na obleke deklic, ki so jih zložile na prod, in se jim smehlja. Kopalke se stiskajo vse prestrašene. A hitro se umire ter si šepetajo: »Tista je, ki smo jo že videle pri studentu. Nič ni huda!« Najbolj pogumna deklica glasno zaprosi: »Daj nam obleke! Nage ne moremo domov!« Kača se jim smehlja, se počasi dvigne z oblek in izgine skozi vrbovje. Dekleta so jo videle, kako se je splazila po hribčku k razvalinam podrtega stolpa, obšla trikrat razvaline in izginila v gostem hrastovju. Tedaj so si dekleta upala čez vodo. A, lejte čudo! Vsaka deklica je našla pod svojo obleko lep dar biserov in zlatnikov.

Od takrat kače nihče ni več videl. Ljudje so trdili, da jo je pregnal križ, ki ga je nekdó pribil na staro bukev pri studentu, kjer se je kača prikazovala. Tako se konča ljudska pripovedka.

Davni naši dedje

Iz zanesljivih zgodovinskih virov nam je znano, da se je začelo v petem in šestem stoletju preseljevanje ljudstev od vzhoda proti jugu in proti zahodu. Silna moč se je razodevala v ljudstvu Slovencev (Sklavenó), ki so udarili v grško carstvo. Zgodovinar Ivan iz Efeza piše: »V tretjem letu po smrti cesarja Justina (581) se napravi na pot prekleto ljudstvo Slovencev, prehodi vso Grško (dežele Bizanca), osvoji si mnogo mest, pustoši, požiga, ropa in gospodari po deželi.« Slovenci so imeli tedaj to skupno ime, ki se je kasneje spremenilo v Bolgare, Srbe in Hrvate. Prvotno skupno ime Slovenci pa je obdržalo le ljudstvo, ki je prodiralo najdlje proti severozapadu — v naše sedanje kraje. Ti kraji so bili po odhodu Rimljanov zelo redko naseljeni. Največ je še bilo Longobardov, ki so pa leta 568 odšli v Italijo. Slovenci so zasedli to ozemlje, a ne sami. V njih družbi so bili tudi divji Obri, najdrznejše roparsko ljudstvo. Zgodovinarji trdijo, da niti ponoči niso razjahali, noč so prespali kar na konjih. Z Obri so bili Slovenci v prijateljstvu. Ko je pa obrski vojvoda Bajan hotel Slovence podjarmiti, so mu odgovorili: »Navajeni smo, da si lastimo tujo zemljo, ne pa da bi si drugi svojili našo.«

Priseljeni Slovenci so se nekako združno urejali v majhne državice — v župe; tem je načeloval župan. Divji Obri pa so živeli med njimi in grabežljivo iztezali roke po pridelkih Slovencev. Ropali so tudi ljudi in jih imeli za sužnje ali celo prodajali. V tej stiski je vstal Samo in začel zbirati Slovence in jih družitsko v Čehi na severu. Zbral je močno vojsko in napadel Obre (623) ter jih popolnoma porazil, da so imeli Slovenci poslej mir pred njimi. Samo je vladal kot kralj nad združenimi Slovani 35 let — do 658. Po Samovi smrti je razpadla tudi močna in lepa njegova država. Ko bi bil imel sebi enakega naslednika, bi bila lahko ta zveza rodila močno slovansko državo od Adrije preko Donave in do severa Češke. Tega naslednika dolgo ni bilo. Šibki Slovenci so zato iskali za oporo zveze s Franki (Bavarci in Nemci.) Ne moremo jim zameriti take zveze. Niso slutili, da bodo Franki to prijateljsko zvezo izrabljali le zase in polagoma utrjevali svojo moč nad pokrajinami Slovencev. Šele po sto in petdesetih letih se je znašel knez Ljudevit, panonski vojvoda, ki je bil pod oblastjo furlanske mejne grofije. Tej je vladal Kodolaj, ki je divje in nečloveško ravnal s podložnimi Slovenci.

Zato je knez Ljudevit, ki je prebival v Sisku, začel tajno zbirati med Slovani odporne može, ki naj bi v vojni odvrgli s slovenskih pokrajin frankovski jarem.

Zares se mu je sponeslo, da je zbral krepko vojsko in najprej udaril z njo v Karantanijo (Koroško), da izrine iz te dežele nemške Franke. Ni zmagal, a tudi obupal ni. Desetkrat so udrle frankovske trume od treh strani na Ljudevitove armade. Ni bil še premagan. Rad bi se bil umaknil na skale v utrjene gradove. Ni se. Smililo se mu je ljudstvo. Franki so namreč požigali, ropali in morili mirne kmete. Zato se je Ljudevit umaknil v Dalmacijo. Tam je bil pa zahrbtno umorjen (822).

Po smrti Ljudevita so seveda Franki po svoje delili našo zemljo. Ustanavljali so mejne grofije (marke), naseljevali razne grofe in mnogo zemlje odvzeli kmetom — svobodnjakom. Kmalu pa je prišla na zatirane Slovence nova strašna nesreča.

Okoli leta 896 so prišli izza Črnega morja divji Madžari v pokrajine krog Donave. Ti so bili še bolj divje pleme od Obrov. Začeli so napadati slovenske dežele, ropali so blago in ljudi, zlasti mlade fante in deklice ter jih prodajali za sužnje v Afriko in Španijo. Izročilo trdi, da je bil semenj za to blago v Benetkah, tam kjer je danes Riva Schiavoni — Slovansko obrežje.

Roparski pohodi Madžarov so trajali nad sto let. Spoznali so tudi Nemci, da so divji Madžari v njihovo škodo. Zato je cesar Oto I. zbral vojsko in napadel Madžare (955). Tri dni je trajala silna bitka na Leškem polju pri Augsburgu. Madžarske čete so bile popolnoma pobite, Slovenci pa rešeni vednih roparskih pohodov teh divjakov. Toda prav ta zmaga Nemcev je obenem na široko odprla vrata nemškim naselnikom v naše kraje. Ti naselniki so dobivali v last lepe naše pokrajine, za svoje podložnike svobodne kmete, ki so jim morali tlačniti, dajati svoje pridelke, upornim pa so vzeli vse in jih imeli za sužnje in robe. Tako so gospodarili tuji grofi in vitezi.

Ta zelo skrčeni pogled naše stare zgodovine nas sili do sklepa: Žilavost slovenskega ljudstva, da ni zginilo z obličja zemlje, je pravo čudo, kakor ga ne poznamo pri nobenem majhnem narodu. Mogočna ljudstva, n. pr. Longobardi in drugi, so izginila, pozna jih samo še zgodovina. Naj omenim zanimivo sodbo tujega učenjaka — zgodovinarja, ki si je ogledal vso našo deželo. Ves očaran je bil in trdil: »Veliko sveta sem prepotoval, toda takih in toliko lepot kot na tem majhnem vašem ozemlju nisem videl nikjer.« Omenil sem mu, kako strašno so trpeli naši dedje, pa mi je odgovoril:

»Vaša dežela leži na silnem prepihu, zato je toliko viharjev rjulo skozi. Da so pa Slovenci obstali, se mi zdi: Iz te prelepe zemlje so pili vase vročo kri, da jih vse grozote niso uničile.«

»Odlična misel. Hvala vam zanjo! Dovolite, da dodam še svojo. Ali ni pomoglo tudi seme krščanstva, ki sta ga sejala v srca Slovencev velika moža brata sv. Ciril in Metod?«

»Brez dvoma! Poznam njuno prosvetno in religiozno delo med Slovani.«

Zadnja slovenska kneževina

Zadnja slovenska neodvisna država je bila ob Blatanskem jezeru v vzhodni Panoniji kneževina Kocelova. Tam je imel zavetje tudi sv. Metod, ko so ga preganjali nemški škofje in ga lažnivo tožili v Rim.

Ob Metodovem imenu se moramo spomniti velikanskih zaslug, ki jih imata blagovestnika Ciril in Metod. Ko sta bila leta 863 naprošena od moravskega kneza Rastislava, naj prideta v Moravo oznanjat krščansko vero, sta se dobro zavedala, da bi bilo za Slovane poučevanje v tujem jeziku — prazen govor gluhim ušesom. Zato je učeni Ciril takoj sestavil slovensko abecedo: azbuko, glagolico, tudi cirilico imenovano. Prevedla sta evangelije, tudi mašne molitve in začela opravljati vse bogoslužje in pouk iz svetega pisma v slovenskem jeziku. Vse to je bilo nemškim škofom, ki jim je bila oblast prva in poslednja beseda, trn v peti. Metoda so povabili na zborovanje, ga zaprli in ga imeli v ječi dve leti in pol. Rešil ga je papež Ivan VIII., ki je dal Metodu vse pravice za slovensko bogoslužje. Metod je po silnih naporih opešal. Dolgo pot iz Morave v Rim je moral štirikrat prehoditi, da se je pri papežih zoper nemške tožbe zagovarjal in branil slovensko bogoslužje. Ni čuda, da je omagal, in star 75 let, leta 885 umrl. Po njegovi smrti se je razkropilo krog 200 njegovih, od Nemcev pregnanih učencev na jug, kjer se je ohranilo staro slovansko bogoslužje do danes pri pravoslavni, a tudi v Dalmaciji, Istri in dolgo ponekod pri Slovencih.

Po smrti Kocela (874) so Nemci postavili za naslednika nemškega grofa Gozvinu. Ko so Nemci potolkli tudi Madžare (955), se je začelo številno naseljevanje Nemcev v deželo Slovencev. Nemci so prebrisanu skrbeli, da bi se Slovenci ne mogli upirati. Zato so pošiljali na slovansko ozemlje vse, ki so želeli v naše pokrajine. Ti so se imenovali vitezi in grofi. Večina teh ni skrbela za pridne slovenske kmete. Mar jim je bila le tlaka kmetov in rodovitna polja, ki so s krvavimi kmečkimi žulji obdelana morala pitati to tujo gospodo.

Priseljeni vitezi in grofi so tudi skrbeli za svoje varstvo. V teh stoletjih (od tisoč — do konca srednjega veka) so po naših gričih zrasli utrjeni gradovi, ki so danes skoro brez izjeme le še razvaline. V teh gradovih so živali novi gospodarji. Njih zabava so bile pojedine: »Vinca kupica je moja ljubica«, je bilo geslo. Kar so od kmetov premalo iztislili, jim je dodajal rop, požiganje vasi, plen. Graščaki, ki so imeli gradove blizu prometnih cest, so napadali tudi potujoče karavane trgovcev, jim ugrabljali blago, ljudi ali pobijali ali jih vlačili v svoje ječe, če so se nadejali bogate odkupnine.

Pred roparskimi vitezi niso trpeli samo kmetje, bali so se jih tudi mirnejši grofi. Zgodovina poroča, da so se vsi ti obrnili do prvega nemškega cesarja Rudolfa Habsburškega (1273) in prosili pomoči zoper roparje. Prošnja ni imela uspeha.

Ob čedalje večjem vdoru Nemcev v naše kraje so si ti prihajajoči po mili volji izbirali prazna selišča in si tam postavljali spočetka preproste lesene utrjene domove. Ni dvoma, da so na teh seliščih stali nekdanji domovi slovenskih svobodnjakov, županov. Vsi ti so bili porušeni in požgani ali po Obrih ali po Madžarih, ki so divjali po naših krajih. Tako zapuščeno selišče so bile tudi Bokalce. Kdaj je to posestvo prišlo v oblast soneških gospodov, se ne ve. Zgodovina poroča, da so soneški to posest prodali 1580 nekemu Dienersbergu. O prejšnjem vitezu ve le ljudsko izročilo, ki trdi, da mu je bilo ime Urh in da je bil silak in strašen ropar. O tem pripoveduje ljudsko izročilo takole zgodbo:

Vitez Urh

Po stari rimski cesti se je razdejani Emoni (Ljubljani) spomladi bližal sprevod neznanih popotnikov. Pred njim je jezdil bradat možak, oborožen z dolgim mečem, vstric z njim so jezdili še trije dobro oboroženi bradači. Za temi so počasi škripale tri lesene telege, do vrha naložene z orožjem in orodjem. Blizu Emone so se ustavili, da prenoče pod milim nebom. Jahači so pa jezdili dalje in si ogledovali okolico. Ob potoku Gra-

daščici so prišli do zaraslih gozdov. Stare bukve, mogočni hrasti in visoke jelke so obraščale hribec. Blizu Gradaščice je po hribečku poganjalo mlado drevje. Znati je bilo, da je bil ves ta breg izsekan. Potoma so ob bregu Barja jezdili mimo redkih lesenih koč. Kmetje so se jim povsod naglo umikali v svoje lesene bajte. Slutili so nesrečo. Ko so jezdec prišli ob Gradaščici do izsekanega hribečka, je voditelj pognal svojega konja po brežini in prišel do majhne ravnice. Na tej so se poznali sledovi porušenega in požganega doma. Jezdec — vitez Urh — je obstal in se razgledal po lepi okolici. Zadovoljen je odločil in rekel spremljevalcem: »Tukaj se bomo naselili! Lepo in pripravno je.« Konjiki so mu prikimali, obrnili konje po bregu navzdol in odjahali nazaj do prenočišča svojih ljudi.

Drugo jutro se se dvignili in šli s konji in telegami kar čez njive proti Bokalcam. Plitvo Gradaščico so prebredli in ob lepem poldnevu že bili na ravnici vrh hribca.

Silni bradač poveljnik je začel dajati ukaze. Z voz so si poiskali orodja in začeli podžagovati hraste in bukve. Urh sam in konjiki so pregledali okolico proti Ljubljani in Dobrovi, kmetom so veleli v tlako. Na davnem mirnem selišču slovenskega staroste so zapeli krampi, šumele žage in pele sekire. Vitez Urh je srdito veleval, priganjal in tudi tepel ubogo rajo, ki mu je zidala in tesala okrogel stolp. Urh je zahteval tudi klet, ki so jo obzidali s surovim zidom. Ta klet ni bila namenjena le za shrambo živil, prvi namen mu je bila prizidana ječa. Za temelje stolpa so tlačani lomili kamenje, drugo ostenje so delavci, ki so prišli z njim, naredili iz tesanega hrastovega lesa. Iz smrek so naklali deščice za kritje. Do jeseni je bil stolp dograjen. V nizkem pritličju je bila kuhinja, nad njo okrogla sobana. Blizu stolpa so postavili visoko leseno ogrado za konje. S prav tako ógrado iz močnih hlodov so zaprli dvorišča in stolp ter napravili vhod vrh ograje, ki so ga zavarovali z dviznim mostom.

Ko je prišla zima, so se prišleki lotili lova in izterjavanja visoke desetine od

okoliških kmetov. Večkrat ponoči so odjezdili tudi ropat po vsej okolici in še dalje proti Furlaniji, da so se potem gostili v stolpu.

Vitez Urh je že imel tudi ogledano nevesto pri prav takem vitezu, kakor je bil sam. Na pomlad je odjezdil ponjo daleč na Notranjsko in jo res pripeljal s seboj. Ruperta ji je bilo ime. Ta ni bila nič podobna divjim možakom. Šibka je bila njena postava, v obrazu je bila polna milobe. Poskušala je svojega moža odvracati od divjih roparskih pohodov. Toda vse njene prošnje so bile res bob ob steno. Zato je umolknila. Po rojstvu prvega otroka, deklice, ki je dobila ime po materi, je začela vidno hirati. Res je hčerko odredila, a preden je deklica odrasla, je mati umrla.

Vitez Urh, dasi po svoji naravi pravi divji mož, je hčerko ljubil. Imel je v kuhinji dve dekli, surovi ženski, ki mu nista bili všeč, da bi mogli biti za družbo hčerki Ruperti. Zato je iskal pri sosednih vitezi starejšo žensko, ki bi bila njegovi hčerki za družčino in vzgojo. Dobil je neko Agato. Ta je bila poslej neločljiva prijateljica Ruperte. Učila jo je črk, vadila pletenja nogavic in šivanja. Ob lepih dnevih sta hodili po sončnem gozdu in zelo radi posedali pri mrzlem vrelcu na dnu soteske. Oče Urh je bil vesel in zadovoljen, toda Agati je strogo velel, da ne sme s hčerko nikdar k surovi družbi njegovih pomagačev. Prebivali sta v majhnem lesenem pristenku poleg kuhinje. Sam in njegovi trije glavni pomagači so podnevi in ponoči stanovali v edini okrogli sobani. Pógrada ni bilo nobenega. Ponoči so ležali kar po tleh na medvedjih in ovčjih kožah. Na nekem lovu se je Urhu posrečilo zalesti medvedko z mladičem. S sulico je prebodel starko, mladička pa odnesel domov. Tam so ga skrbno pitali in ga udomačili. Odraslega pa je Urh priklenil na dvorišče k vratom, da bi mu bil za čuvaja. Ta ukročni medvedek je vso družino imel rad. Tudi Ruperta se je poigrala z njim in mu nosila iz gozda mednih hrušk in sladkih jagod. Celó psi volčjaki, ki jih je redil in rabil za lov vitez Urh, so se z medvedom sprijaznili,

»čprav so navadno bili le v svoji pasjici pri konjih.

Tako je potekalo življenje prvemu roparskemu vitezu, ki se je vgnezdil na Bokalcah.

Ujetnik

Ko se je neke noči vračal Urh s svojimi pajdaši z nočnega ropa, so naleteli na samotnega popotnika. Bržkone je zgrešil pravo pot in se pretikal skozi gozde v smeri proti Bokalcam. Urh ga veli takoj ujeti, mu zvezati roke in ga odvesti s seboj na stolp. Tam ga je zalšileval in izpraševal: Od kod? Čemu? Kam? Ime?

Ujeti tujec je bil lep, gosposko obleden mladenič. Povedal je, da mu je ime Landolfo in da je ubežal Benečanom in se vrača na sever, kjer je doma.

»Tako? Bežiš od Benečanov? Nič ti ne verjamem. Ogleduh si. Preiščite mu žepo!« Urhovi pomagači so naglo našli v žepu jetnika mošnjček, poln beneških dukatov.

»Oho!« se je razveselil Urh, in izsul zlatnike na mizo. »Ti zlati so dokaz, da si bogato plačan ogleduh Benečanov. Odvedite ga v ječo!«

Dva pomagača sta ga prijela za zvezani roki in ga gnala po stopnicah v globoko kletno ječo. Za njimi je šel tudi Urh. Konec stopnic je segel po ključ, ki ga je nosil na vrvici otvezenega pod obleko na prsih. Odklenil je težka hrastova vrata. Jetniku so razvezali roke in ga pahnili v temo. Milo jih je prosil, a nič ni bilo usmiljenja. Urh je odprl linico v vratih in mu zaklical: »Tu boš dobil vode in skorjo ovsenjaka, dokler te ne pokličem pred sodbo. — Ti grdi beneški ogleduh!«

Hči Ruperta je skrivši opazovala ujetnika, ki so ga tirali v ječo. Ujetnik je bil po obrazu in žametni obleki lepota, kakor je Ruperta še mi videla. Seveda ne. V stolpu in zunaj so bili tršati in bradati dedci, sovražnih lic in pogledov. Ruperti je vztrepetalo srce, da sama ni vedela, kaj naj to pomeni. Še nikoli se ji ni razigralo tako čustvo v njenih prsih.

Urh se je vrnil k mizi, kjer so bili še ostanki pojedine in glinasti vrči za vino.

»Dober plen je ta špijon. Z dukati mi ga bodo plačale Benetke.«

»Z mehovi najboljšega vina nam ga morajo plačati,« so dodali tovariši in segli po glinastih vrčih ter izpili do dna. Še so jedli in pili in se krohotali, da je grmelo po okrogli sobani.

Ruperta pa je bila vsa, kakor na trnu. Agati je govorila le o prelepem fantu ujetniku. Agata jo je mirila in ji zlepa skušala dopovedati, da je to nemirni vzkip nenadne ljubezni, ki naj ga le skuša hitro pogasiti. Ruperta je molčala, a vse v njej je trepetalo. Takoj je sklenila, da bo lepemu jetniku skrivaj donášala priboljškov skozi linico na vratih ječe. In zares je tako delala. Jetnik ji je milo tožil svojo nesrečo in ji začel namigovati, naj se ga njeno zlato srce usmili in mu pomaga, da se reši strašne ječe. Tako so potekali dnevi Rupertine prve ljubezni, ki jo je vso, do zadnje žilice, prevzela. Ponoči dolgo ni zatisnila oči. Obračala se je na lesenem pogradu in menehno videla pred seboj lepega jetnika. Srce jo je vabilo, naj mu pomaga za beg. Pametne misli so jo svarile. Prevelik je bil strah pred očetom. Tudi Agata, ki je spala z njo in živo sočustvovalo z ubogo Rupertom, ni nič opravila z modrim svarenjem.

Nista še pretekla dva tedna, ko se je vitez Urh vrnil z bogatim plenom z nočnega roparskega pohoda. S pajdaši je sedel pri okrogli hrastovi mizi, jedel in pil ter se z njimi krohotal, da so se tresle stene.

Hipoma nastane na dvorišču krik. Roparji planejo kvišku in hite na hrastov hodnik. Na dvorišču je stal velikan, ki je pograbil varuha medveda, treskal z njegovo glavo ob zid in ga vrgel na pol mrtvega na dvorišče. Ženske so privreščale iz kuhinje, neznani tuji silak pa je takoj ubral škripajoče stopnice in odšel v stolp. Urh in tovariši so ga preplašeni gledali in se vrnili v sobo. Za njimi je vstopil strašni neznanec, se ozrl po bradačih, potem pa segel po vrču vina in ga v dušku izpraznil: »Pozdravljen, vitez Urh!« Na to je mirno sedel k mizi in hlastno začel segati po ostankih pojedine. Vitez Urh je vstal, kri mu je šinila v lice in kar zarjul je nad neznan-

cem: »Kako si drzneš vdreti v moj dom? Ali naj sežem po sulico, da ti pokažem tvojo nesramno predrznost? Kdo si?«

Neznanec se je zaničljivo nasmehnil, z roko prijel za ročaj bodala, ki ga je imel zataknenega za pasom in drzno odgovoril:

»Jaz sem Paolo Grimaldi, prijatelj beneškega sveta deveterih. Če želiš, preženem vse te krokarje, da polete skozi okno.« Ob tem se je sovražno ozrl po Urhovih tovariših, ki so drug za drugim prihuljeno hiteli skozi vrata.

Urh se je naslonil z obema rokama na mizo, se ozrl po sulici, ki je bila blizu njega prislonjena na steno, in hripavo vprašal:

»Kaj hočeš? Zakaj nesramno skruniš gostoljubje mojega doma?«

»Prišel sem iskat ključ od ječe, kjer imate nekoga zaprtega.«

Urh je pomolčal, potem pokazal s prstom na steno, kjer so viseli ključi: »Vzemil« mu je velel.

Grimaldi je segel po ključe, jih pregledal in ugotovil: »Ključa podzemeljske ječe ni tu. Kje je? Takoj sem z njim!«

Urh je preplašen segel za irhasto obleko na prsih in mu izročil ključ.

»Sedaj z menoj!« je velel vitezu strašni orjak.

Tujec je odšel po stopnicah naravnost dalje do globoke ječe. Odklenil je težka vrata in zaklical: »Landolfo, pridi ven!«

Bled in shujšan je pritaval skozi temo jetnik Landolfo. Grimaldi ga je prijel za roko, da mu je pomagal prestopiti visoke stopnice iz ječe.

Urhu je zginila rdečiča z lic; plašno je stopal s tresočimi se nogami za Grimaldom in jetnikom.

V sobani je Grimaldo pretipal jetnikovo obleko in našel zganjeno listino. Stopil je z njo k odprtemu oknu in bral. Lica so mu zadovoljno trzala ob počasnem branju. Ko je prebral, je listino upognil in jo vtaknil za svoj kožasti telovnik. Potem je stopil pred jetnika. »Listina razodeva mnogo. Vsega še ne. Sedaj mi ustno razodeni vse svoje hudobne načrte.«

Jetnik je trmasto tajil, da nič ne ve. Grimaldi je zaškripal z zobmi, dvignil pest in jetnika udaril, da se je, oslabeled

kakor je bil, zgrudil na tla. Tedaj so se odprla vrata in ob jetniku je stala Ruperta. Grimaldi jo je začudeno gledal. Oče Urh pa ji je s prstom pokazal na vrata: »Ženska, ven! Nič nimaš opravka tu med nami!« Ruperta pa se je pogumno uprla: »Nebo mi veleva, da pomagam tistim, ki so v stiski.« Vsi so za hip obmolnili. Jetnik se je strt dvignil s tal in hvaležno pogledal Ruperto. Grimaldi — silak — se je nerodno priklonil Ruperti: »Signorina, vaša moč mojo presega!« Nato se je obrnil k vitezu Urhu: »Jetnika odvedite nazaj v ječo in ga skrbno varujte. Kmalu se zopet vidimo. Odgovorni ste zanj s svojo glavo! In tudi s tem svojim roparskim gneždom.«

Strašni tujec se je obrnil in takoj štokrljaje odšel po stopnicah. Tujega jetnika so pomagači odvedli v ječo. Silak Grimaldi je trenutek obstal na dvorišču in Urhu zapretil s pestjo.

Načrt za beg

Vitezu Urhu se je prej ob pojedini tako divje nasmejani obraz nenadno pomračil. Mrk in jezen je trdo stopal po hrastovem podu. Ko so prišli njegovi najboljši pomagači, jih je zapodil iz sobe. Zarjul je nanje: »Nikamor ne pojedem z vami. Sami skrbite, da ne boste lačni in še jaz z vami. Ven!«

Odšli so. Urh se je pogreznil v molk in tuhtal, kaj naj obisk nesramnega silaka Grimalda pomeni. Nič prida si ni obetal. Zvedel je, da so šli odposlanci do samega cesarja prosit pomoči zoper roparske graščake. Urh je bil, to je dobro čutil, med najgrjimi. Cesar res ni nič ukrenil, a sedaj utegne Urh imeti opravka celo z Benečani. »Zakaj nisem tega tujca velel zabosti kar v gozdu in ga tamkaj zasuti? Peklenska smola! Saj smo jih že mnogo prekadili, zakaj nismo še tega?« Mrk je hodil po sobi, debele podnice so škripale pod njegovimi trdimi stopinjami. Tedaj se vrata hitro odpro. Skoznje se prikaže Ruperta. Oče Urh je obstal sredi sobe. Samo za hip. Potem je besen zakričal hčerki: »Izgubi se mi spred oči in se ne prikaži več. Vrag te je obsedel!« Ruperta je vsa plaha odšla kot senca skozi vrata. Urh je

obstal sredi sobe in nova misel se mu je zagrizla noter do droba.

»Sam vrag jo je prinesel tedaj v sobo, ko je Grimaldi, ves penast od jeze, zamahnil po tem kletem špijonu. Če bi nje ne bilo, bi ga bil v silni togoti strl ko piškov lešnik, in jaz bi bil rešen teh sitnosti.«

Urh je še hodil po sobi in brundal divje kletve na hčer in na ves svet.

Pretekkel je teden, Grimaldi se ni prikazal. Vitez Urh se je pomiril in oddahnil. Le na rop ni šel več. Tovariši so hodili na svojo pest, trli uboge kmete tlačane, da so iztislili od njih, kar so mogli: temu jagnje, drugemu ovco, tudi na pol opitanega prašička in ržene moke. Ves grajski stolp pa je v čudnem molku slutil hude slutnje.

Rupertina ljubezen za jetnika pa je rasla in vsak dan bolj gorela v njenem srcu. Ker jo je Agata modro in previdno svarila ter ji preganjala misli na zaprtega tujca, je Ruperta zaljubljenost pred njo skrivala in se skrivaj tihotapila k ječi. Nosila mu je priboljškov in jih dajala skozi linico. Jetnik ji je ljubezen plačeval s sladkimi besedami, dokler je ni odkrito poprosil, naj mu pomore, da zbeži iz ječe. Poslej so vsi njuni skrivni pogovori kovali samo načrt za njegov beg. Jetnik je vselej, ko mu je nudila skozi linico hrane, ujel njeno roko, jo poljubljaj in močil s solzami. Določila sta oblačno noč brez lune. Ruperta si je iztihotapila celo ključ od ječe, ko je oče Urh vedno vznemirjen in ves mrk pozabil nanj in ga ni več skrival na svojih prsih. In kakor nalašč jima je postregla zaželena noč, zelo oblačna in brez lune. Oba sta drhtela vsa razburjena. Tedaj pa se je nenadoma vse spreverglo.

Napad

Ni se še začelo večeriti, ko je čuvaj ob pridvižnem mostu naznanil vitezu Urhu: »Ob Gradaščici sem opazil temne postave ljudi. Od dveh plati se zbirajo. Oboroženi so.«

Vitez Urh je planil. Ukazal je poklicati vse svoje ljudi, da so se zbrali na dvorišču. Nato jim je naročil, da se takoj oborože z meči in sulicami, zase je

zahteval iz ograde svojega konja. Ponoči so tiho šli pred stolp, čuvaju je velel, naj dvigne most in nikogar ne pusti ne ven ne noter. V temni noči se ni nič ganilo. Ob ranem jutru so se že prikazali oboroženi ljudje od leve in desne. Urh je ukazal napad. S prvimi, ki so prišli do Urhovih, so njegovi močni poma-gači odpravili. Vse so prebodle sulice ali jih posekali meči. Toda od Gradiščice so se usipali divje tuleč novi napadalci. Po vsem pobočju hribočka se je razljutil strahoten boj. Ta hrup je izrabil ujeti Landolfo. Ruperta se mu je ustavljala, češ da je sedaj beg nemogoč. Toda jetnik jo je pregovoril. Odprla mu je vrata. Ko je bil zunaj, je Landolfo Ruperto pahnil od sebe nazaj v ječo, vrata zaklenil, ključ vrgel v kup smeti in tekel k izhodu. Tam je bil edini čuvaj ob dvižnem mostu ves zaverovan v boj po vzboklini pred mostom. Jetnik Landolfo je prihitel do njega, pograbil ob steno prislonjeno čuvajevo sulico in jo zasadil čuvaju v prsi. Potem se je lotil verige, ki je, ovita na valj, držala dvignjeni most. Ves napor je bil zaman. Mostu ni mogel in ni znal odmotati verige, da bi dobil prost odhod iz grada. Hrup in tulba borilcev se je bližala stolpni trdnjavi. Urh z nekaterimi tovariši se je hotel umakniti v zavetje stolpa. Zaklotal je čuvaju, da spusti dvižni most. Ko se je pa ozrl kvišku, je zagledal čuvaja, da je krvav visel čez ograjo — mrtev. Ob njem je stal jetnik Landolfo. Kakor bi bil kdo Urhu prebodel srce, je obupno zarjul. V hipu se mu je posvetilo strašno spoznanje, da je izdan od lastne hčere, ki je skušala osvoboditi jetnika. Strašno je udrihal njegov težki meč po napadalcih, ki so se pod udarci rušili pred njim. Vsi njegovi tovariši so že popadali in ležali po tleh v krvi. Šop sulic se je zapičil tudi v Urha, da je omahnil. Še se je dvignil s tal, stisnil pest, zapretil proti stolpu in hropeč izustil grozno kletev na Ruperto: »Prekleta, stokrat prekleta kačica, ki si izdala očeta.« Nato se je zrušil in izdihnil.

Napadalci so stopali drug drugemu na ramena, da so spustili most in vdrli v grad. Besni tlačani, ki jih je Grimaldi po svojih pomočnikih nabral po vsej

okolici, in jim obljubil svobodo, če mu pomorejo razdejati stolp roparja Urha, so prvi vdrli v stolp. Naleteli so na gosposko oblečenega Landolfa, ga imeli za pomočnika Urhu in ga na mestu pobili. Za njimi je prišel Grimaldi, ki je iskal zaprtega Landolfa. Našel ga je na hodniku, po prvih napadalcih prebodenega.

Do noči je bil stolp razdejan, noč so razsvetljevali goreči tramovi. Ubogo varano Ruperto so pa za vekomaj pokrile razvaline roparskega stolpa v Bokalcah.

Dve, morda tri stoletja so pretekla, preden se je nad razvalino dvignila prva graščina. Ljudska pripovedka pa je snovala po svoje povest o bokalski kači.

Križ na bukvi

Po pregonu slovenskih svobodnjakov iz Bokalc so bili v več stoletjih lastniki tega posestva nemški plemenitaši. Zadnji je kupil Bokalce član rodu pl. Strobelhof. Cesarski svetnik Adam pl. Strobelhof pa je imel palačo tudi v Gradcu. V njej je bila rojena hčerka Marija Terezija. O tej poroča Valvazor:

Terezija se je razvila v silno lepotico. Šestnajstletna je že imela ženina. Ko so nameravali skleniti slovesno zaroko, je

Terezija šla v slavnostno dvorano. Na hodniku je hipoma obstala in se zazrla v podobo Zveličarja, obteženega s težkim križem. Obstala je pred njo. Podoba ji je zašepetala: »Na slovesni ples greš, a jaz sem toliko trpel zate.« Mladenko Terezijo je tako pretreslo, da je odpravljala zaroko in kljub vsem prošnjam staršev in sorodnikov odšla v samostan bosopetih karmeličank. Po zgledno minulih letih njene preskušnje je bila sprejeta v red, potem pa s prednico odšla v Prago. Tam je sezidala samostan sv. Jožefa, postala v njem prednica, ga modro vodila in umrla v soboto, 22. maja 1688, po zgledno pobožnem življenju.

Ljudsko izročilo trdi, da je ta deklica Terezija pred vstopom v samostan izročila domačim križ iz svoje sobe. Prosila je, naj ga pribijejo v Bokalcah na drevo ob studencu, kjer se je prikazovala čudna kača. V srcu pa je iskreno molila: »Dobrotno nebo, ko zapuščam vse posvetno, sprejmi to mojo žrtev za odkup uboge varane Ruperte od grozne očetove ukletve.«

Križ so pribili na bukev ob studencu; o prvotnem križu ni bilo tam več sledu. Le ljudsko izročilo ga je še pomnilo.

Stara slika v bokalski graščini

Sončna jesen. Veronikina domačija in ves njen svet, ki sega do ostro nazobčanega obzorja na nasprotnem hribu, je potopljen v mlačen jesenski zrak, ki zdaj zdaj rahlo pljuske preko doline, kakor mlačna voda v koritcu, v katerem kopajo malega otroka, zašušti in nekaj pošepeta v listih visoke češnje, odtrga nekaj krvavo rdečih in jih v lah-nem plesu odnese s seboj, poboža Veronikino drobno lice, se zaplete v njene pšenične lase, ki so uporni in se nikakor niso dali vplesti v kite, jih kuštra, da ji silijo v oči in ena roka mora biti kar raprej zaposlena, da jih popravlja nazaj na teme.

Rahli sunki toplega vetra, potovanje belih oblakov preko neba, dolge niti svilene pajčevine, ki jih veter nosi nekam daleč s seboj, najbrž tja v deveto deželo, kjer jih bodo stkali v pretenko belo oblačilo lepi princesi za poročni dan, vse to navdaja malo Veroniko s čudnim nemir.

Govorila bi rada, klepetala, se podila čez travnike, skrivala bi se rada v gozdu za debelimi debli v hrapave skorje oblečenih borov. Pa mora biti doma in paziti, da kokoši s ponjave ne zbrskajo žita, ki ga je njena mati zjutraj znosila na to prelepo jesensko ocone.

Nikjer ni živega človeka, Veronika bi pa tako rada s kom delila svoj nemir. Mama je na njivi, kjer koplje krompir, sama in žalostna. Na Veronikina vprašanja tako ne bi odgovarjala, ali pa čisto nekaj drugega, kar z vprašanjem ne bi bilo v nobeni zvezi. Taka je že ves čas, kar nosi črno obleko.

Sosedova hiša je prazna. Otroci so na paši, starejši pa vsi na njivah.

Veronika sedi na oglu ponjave z venčkom belih marjetic na glavi. Odtrgala je cvetne glavice in jih kot jagode rožnega venca nanizala na nitko. Zdaj je kakor mala nevesta, toda ona se tega ne zaveda, saj je na venček že pozabila, tako naglo se podijo misli in razpoloženja v njeni glavi.

Bog ve, ali so breskve v sosedovem ograuku že zrele? — vzdihne in se za-

strmi proti sosedovi hiši. Tam je v majhnem ograjenem vrtičku pred podoknami raslo majhno drevesce z debelimi breskvami, ki so bile oblečene v prelepo rumenozeleno žametno oblačilo s karmínastordečim nadihom. Veronika se spominja še od lanskega leta, kako so dobre, sočne in sladke. Morda so pa že zrele?

— Kdaj neki si bo sosedova teta zmišlila in jih bo prinesla, kakor doslej vsako leto? Kaj pa, če grem sama ponje?

Toda v duši je vstalo nekaj nejasnega, kakor pretnja. Začutila je, da v tem nekaj ni popolnoma v redu. Breskve pa so vabile bolj in bolj.

Vstala je in počasi šla proti sosedovi hiši. Že od daleč je videla: na dvorišču leži zvit v klobčič pesek Capi. Saj je bil prijazna živalca, navržen na vse norčije in z Veroniko sta se dobro razumela, toda zdaj bi bilo vendar bolje, ko bi Capi spal.

Stopala je tiho z drobnimi bosimi nogami, roki je držala nekoliko od sebe, kakor da se boji za ravnotežje. Toda Capi ni spal. Zdaj zdaj je dvignil trepalnice in zamahnil z uhlji, da bi pregnal nadležne muhe. Ko pa je Veronika hotela odpreti vrtna vrata, je zagnal tak lajež in je tako poskakoval in se trgal na verigi, kakor da je pred njim dvanajst razbojnikov. Zaganjal se je z vso silo, toda veriga ga je vedno znova vrgla na hrbet in to ga je še bolj podžgalo. Cvilil je in jokaje bevskal, ker ga je ovratni jermen davil, in tako silovito mahal z repom, kakor da bi za samc žeganje dvorišče pometal.

Veronika ga je skušala pomiriti z lepimi besedami in vljudnimi nazivi, ploskala je z ročicami in se mu dobrikala:

— Capi, Capek, Capliček! — Toda Capi je tem bolj norel in bevskal. Tudi on bi se namreč rad igral, tudi on je bil ves dan sam. Zjutraj so ga priklenili, ko so vsi odhajali od doma, saj bi drugače bil prej na njivi kakor ljudje. Nekaj časa se je kisal in tulil, potem je lajal na vsakega vrabca, ki se je drznil pobrati kako zrnce na dvorišču, nato

se je utrudil in žalosten legel spat. Zdaj pa je mislil ubogi Capi, da se je Veronika prišla z njim igrat.

Veronika je stala pri vrtnih vratih in jih ni upala odpreti, dokler Capi tako nori. Užaljena mu je pokazala jezik, ko pa le ni nehal, ji je šlo na jok. Potem se je spomnila, kako je mogoče Capija podkupiti.

Stekla je domov, da ji je krilce frotalo okrog kolena. V skednju je bil v steni okenjek, tja so spravljali stvari, ki so bile komu namenjene, tudi ključ od hišnih vrat in malico za Veroniko, kadar so šli vsi od hiše. In vsi so odšli, kadar je odšla mama. Veronika še ni štela za nikogar, drugega pa ni bilo pri hiši.

V okenjek ji je mama zjutraj položila v prtič zavit kos kruha. Polovico je že pojedla, drugo polovico pa je zdaj nesla Capiju. Ni se mu upala približati, dasi je vedela, da ji ne stori nič žalega, toda kadar je tako divjal kakor zdaj, se ga je vedno bala. Od daleč mu je zagnala kruh na drugo stran dvorišča. Capi se je zagnal za njim in ga s tekom pospravljaj. Veronika pa je odprla vrtna vrata in stopila pod breskev. Toda čeprav drevesce ni bilo visoko, so bile breskve vendar v nedosegljivi višini.

— Če bi splezala na ograjo, bi jih dosegla, — je mislila Veronika, in roke so se že oklepale late, trdno kakor s kleščami. Vzpenjala se je, stokala in se mučila, da je bila vsa zaripla v obraz in rdeča bolj od breskev, ki so to malo, s kitami okrašeno glavico s takô silo privlačile k sebi.

Po mnogem trudu in prizadevanju je vendar zlezla na ograjo in sadeži so bili tako blizu obraza, da bi jih lahko kar z zobmi odgriznila z veje. Veronika jih je trgala, kolikor jih je dosegla, z eno roko pa se je trdno držala ograje. Ni jih dosegla dosti, kakih sedem jih je ležalo na gredi med rožami, kajti ni imela žepov in jih je metala kar na tla.

Ko je bilo težko delo opravljeno, je hotela zlesti dol. Toda laže je bilo priti gor, kakor zdaj zlesti na tla. Če je pogledala v globino pod seboj, ji je postalo kar prazno okrog srca, da se je še bolj krčevito oprijela lat.

Tolikokrat je že poskusila, da ji je šlo že na jok, toda spustiti se le ni upala, spodaj pa so ležale breskve in čakale, da jih pobere in vanje zasadi svoje majhne bele zobke.

Začele so jo boleti noge in kolena so se ji tresla, da je mislila, zdaj zdaj bom padla v to strašno globino. Udrle so se ji solze in zajokala je na glas. Tedaj se je oglasil še Capi in zagnala sta tak vrišč, da sta zvabila celo sosedo od tretje hiše, ki je bila sicer gluha in ni slišala drugega kakor zvonjenje, to pa celo večkrat, kakor je zvonilo, in vselej se je pokrižala in z vzdihom začela Angel gospodov, čeprav je bila ura deset. Čeprav je bila stara in nadležna, se je le privlekla gledat, kaj imata pes in otrok, da se tako dereta. Kratkovidna je bila in breskev sploh ni razločila in ni mogla razumeti, kaj Veronika tu vrhu plota dela.

— Ti mali norček, kaj pa iščeš tu gori? Kako si pa ti, otroče, prilezlo sem gor? Sam Bog mi pomagaj, kako te bom pa spravila dol? Saj sama komaj stojim na teh starih nogah, ki so težke kakor svinec, čeprav se mi zdi, da so votle kakor stara vrba.

— Pa ne moreš dol, Veronika? Joj, joj, ti malo siročče, ne moreš dol.

— Ne morem ne, — je hlipala Veronika.

— Čakaj, da te primem okoli pasu, ti se me pa okleni okoli glave pa bo že šlo. Ne spusti se, močno se primi!

Objela je z eno roko majhno telesce, z drugo se je oprijela ograje, da bi roka bila kolenom v pomoč, otrok se je pa z obema rokama tako tesno oklenil stare glave, da jo je stisnilo kakor s kleščami in nje nos je zadel prav na trd gumb otrokove srajčke, da bi najraje kriknila, solze pa so ji že brez tega lezle po nagubanih licih. Spustila je malo rahlo na tla.

Komaj je Veronika začutila zemljo pod seboj, se je globoko oddahnila in obrazek se ji je nasmehnul, čeprav so na trepalnicah še visele solze.

— Bog povrni, tetica, da ste mi pomogli, — je rekla za odhajajočo starko, toda ta je nekaj mrmrala vase in se ji je zdelo smešno, da se je bala, ko bi

vendar s te višine lahko kar skočila na tla. Toda zgoraj se je zdelo vse tako zelo nevarno.

Šla je na vrt in pobrala breskve v svoj predpasnik. Odnese jih je domov ter jih lepo razvrstila v okenjeko, kjer je prej imela kruh. Eno je takoj načela. Lepa, žametna kožica je puščala na jeziku nedoločen občutek, kakor da postaja debel in hrapav. Veronika je bila nekoliko razočarana.

Sosedovi so kmalu prišli in pripeljali velik voz krompirja. Veronika je pustila ponjavo nezastraženo in je stekla pogledat.

Krave so še malo spustili na pašo, ženske so odšle v kuhinjo, gospodar pa je še nekaj prekladal okrog voza in težkal v roki lepe gomolje krompirja. Ko se je ozrl na breskev, je takoj videl, da je ena veja obrana in je kar tako mimogrede vprašal Veroniko:

— Si ti vzela breskve? Vidiš, tu, s te veje? —

— Da, jaz. Pa sem komaj prišla na ograjo. Potem pa nisem mogla dol, — je čeblljala, vesela, da lahko komu svoj podvig razodene.

Gospodar jo je resno pogledal, se sklonil nizko k njej in rekel:

— Veš, Veronika, ne smeš jemati kar tako, kar ni vaše. Moraš prositi. — Če vzameš kar tako, kradeš. Krasti pa je greh.

Veronika ni dobro razumela, kaj je to, kar tako vzeti, toda sosedov stric je bil tako resen, ko je to rekel, da se je na mestu obrnila in šla domov. Bila je zbegana in žalostna.

Proti večeru je prišla mama domov. Veronika se je držala nekoliko tuje. Prvo, kar je mati zagledala, ko je šla v okenjek po ključ, so bile na pol dozorele breskve.

— Kje si to vzelo, otroče? — V materinem glasu je bila pretnja.

Veronika je stala pred njo in je slutila, da je nekaj zelo napak, najprej je požrla slino, nato pa počasi jecljaje izdavnala:

Na sosedovem. Jaz sem, sem samo malo —, toda ni končala, kajti na licu je začutila pekočo bolečino, materina dlan je s tleskom udarila ob naivno otroško

lice, ki se je takoj razpotegnilo v krčevit jok.

Potem je mati pograbila breskve, dvignila majhen Veronikin predpasnik, vanj bolj vrgla kakor položila breskve, prijala otrokovo roko in rekla:

— Drži! —

In mala je poslušno prijala predpasnik, v katerem je na trebuščku čutila svilnate žoge, in že jo je mati bolj vlekla kakor vodila za roko s seboj. Šli sta k sosеду, ki je ravno živino napajal. Kadar je bila kaka kočljiva zadeva, se je mati najraje nanj obrnila, ženske se niso mogle tako hitro sporazumeti.

— Veronika ti je prinesla breskve nazaj, ki jih je vzela, ko vas ni bilo doma. Daj nazaj, Veronika, in reci, da ne boš več. —

Veronika jih je skladala drugo za drugo na prazen, pokonci postavljen sod, na katerem so se kotalile ob robu naokrog s temnim bobnenjem, v predpasnik pa so padale namesto njih debele solze.

— Saj ni vredno. Saj sem jo jaz že tudi poučil, da mora prositi in kar tako jemati ne sme. Naj jih le ima. Podarim jih.

— Ne, za kazen ne bo dobila letos vaših breskev. To naj ji bo v pouk. Povej, Veronika, da ne boš več vzela!

Veronika je tako obupno jokala, da je jecljaje spravila kakšen zlog iz sebe.

Doma je mati vzela njeno glavo med svoje dobre raskave dlani in je resno rekla:

— Poslušaj, Veronika. Nikdar ne vzemi ničesar, kar ni tvoje, da me ne boš sram, kakor danes. —

In jo je toplo poljubila na obe lici, kar se je bolj redko zgodilo:

— Ne boš bogata, toda bodi poštena.

L. Stanek

Človeku

*Rad bi tvoje duše med —
jaz pa opraviš tvoj cvet.*

*A če cvet se mi zapre,
skriva, kar ima na dnu:*

*cvetje kmalu se ospè —
ti in jaz sva brez sadu.*

To zgodbo mi je zaupala nekega večera, ko je bil v sobi polmrak in nisem videla drugega, kakor teman obris njene postave in dvoje vlažnih, žarečih oči, ki so me gledale plaho in v pričakovanju: češ, ali me boš tudi ti udarila s trdo besedo.

Saj veš, da je težko, kadar človek nima drugega kot tankočutno srce. Še sveti Miklavž pozabi nanj. Na tega svetnika sem se dolgo jezila. Kako bi se ne?

Trdno sem verjela, da so vse dobrote, ki jih dobe otroci, resnično iz nebes. A meni je delil sveti Miklavž tako bore malo.

Nekaj orehov, hrušk, repa, debelo korenje in brezova šiba, to je bil moj vsakoletni delež.

Vsak večer sem s preprosto vero in gorečnostjo otroških let prosila svetnika, naj mi prinese čevlje, nov predpasnik in knjigo pravljic.

Pričela sem domnevati da tudi on, prav kakor ljudje, dela razliko med revnimi in bogatimi. Prav, ko je bila sumnja najhujša, sem izvedela, da je sveti Miklavž le mama, oče, včasih tudi kaka dobra teta.

Kljub temu, da sem bila razočarana, sem čutila v srcu veselje, da mi je vsaj vera v svetnika ostala.

Če mama dele, potem ni čuda, da malo dobim. Revna, zelo revna je bila moja mama, samo srce je imela zlato. Toda za zlato srce ne dobiš denarja. Nji nisem zamerila, saj sem vedela, da brez denarja ne more kupiti vseh tistih dobrot, ki so jih bili deležni otroci bogatih.

Nekega dne je pripomnila teta materi: »Otrok ti raste, cela dekla je že. Morala jo boš dati kam v službo.«

Težko mi je bilo. Kdor gre služiti, ne sme več čakati darov od Miklavža. Nekaj dni pred svetnikovim praznikom je pekla teta piškote za sosedove otroke.

Zapeljivo je dišalo po hiši in vzbujalo skomine po dobrih rečeh. Vsi bodo dobili, prav vsi, me je zaskelilo grenko občutje. Samo meni ne bo nihče nič dal. Služiti me bodo poslali. Otroci se bodo

hvalili v šoli in razkazovali dobre reči, jaz pa ne bom mogla ničesar pokazati. Matere si nisem upala prositi. Kako naj bi jo prosila?

Saj so bile njene roke tako trde in žuljave od dela, a život sključen od težkih bremen.

Pohajkovala sem okoli hiše. Vtem je prišla iz nje teta s polnim rešetom piškotov.

Ko bi imela vsaj tri piškote! Tistega rumenega konjička, srček in venec. Jabolka imam in nekaj hrušk. Dala bi v pehar in pokazala otrokom.

»Vidite, tudi mene niso pozabili!« Vzemi jih, saj jih teta ni preštel, poglej, koliko jih je! Samo tri vzemi, sosedovi otroci bodo imeli še dovolj, poglej, kako so lepi, me je vabilo v srcu, ko sem videla, da jih je teta odložila na polico v čumnati.

Ne, ne, to je greh! Kaj bo greh! Samo tri vzemi, samo tri!

Teta je prišla iz čumnate in me ošinila s čudnim pogledom. Stala sem med vrati in trepetala.

Tako lepo je dišalo lepo pecivo. Drhteč sem stopila v čumnato in bliskoma stisnila k sebi tri piškote, vtem pa je zaničljivo zazvenel tetin glas. »Tak tako! Kradeš tudi! Slutila sem, da nekaj nameravaš!«

Stopila je k meni in me udarila po licu.

»Seme tatinsko, materi bom povedala, da bo vedela, kakšno hčer ima!«

»Ne! Ne, teta, lepo prosim, samo mami nikar ne povejte,« sem proseče dvignila roke. »Tepite me, kolikor hočete, samo mami nikar ne povejte!« Teta je kričala dalje. Moj greh je rasel v neizmernost.

Splazila sem se v podstrešno kamro, kjer sva spali z materjo.

Skrila sem se v posteljo pod odejo. Vsa sem drhtela v obupu. Misli so me bičale.

Nihče me nima rad razen mame, a sedaj mi bodo še njo vzeli. Vedela sem, kako stroga je mati. Niti jabolka nisem

smela pobrati na tujem vrtu, če nisem prej prosila. A sedaj?

Prepričana sem bila, da me bo mati odrinila od sebe, ko ji bodo povedali o mojem grehu.

Vtem je nekdo odgrnil odejo. Nisem si upala dvigniti glave.

Trepetala sem in trdno sklenila, da ne bom priznala ničesar.

Rekla bom, da teta laže. Morda me mati potem ne bo zavrгла.

Mati je tiho vprašala: »Zakaj jokaš? Ali so te topli? Si lačna?« Njen mili, dobri glas me je še huje zbolel. Ona edina te vpraša, ali so te topli, ali si lačna. In, ti si — kradla!

V tem je prihitela teta in v hudih besedah očitala materi, kakšna pokvarjenka sem.

O, kako sem tisti hip sovražila teto! Sovražila pa me je tudi teta, čutila sem, da sovraži moje slabotno telo, ki ji ne more z delom koristiti. Mati se je skla-

njala nad menoj, kakor bi me hotela braniti pred zlobo, ki je sršala iz tete.

Ko so se zanj zaprla vrata, mi je mati dvignila glavo. Ničesar ni rekla, le gledala me je s svojimi ljubimi očmi in dve veliki solzi sta ji spolzeli po licu.

To je bilo preveč! Planila sem pokonci in ihte zaprosila: »Mamica, ljuba, dobra moja mama, nikar me še vi ne zavržite!«

Potem sem ji vse povedala. »Nikoli več ne bom, nikoli!« sem ponavljala. »Niti slamice ne bom več nikomur ukradla!«

Pritisnila me je k sebi: »Ubogi moj otrok!« Sveto sem ji obljubila, da bom ostala poštena.

Ko sem se ponoči prebudila, je sijal mesec skozi okno in obseval sključeno postavo žene, ki je molila pred Križanim za svojega otroka.

Spomin na ta greh me peče, kadar koli se spomnim, da je mater vrgel na kolena in ji vzel spanec s trudnih oči.

Strah v bolnici

Joži Munih

Kadar koli sem morala opravljati v bolnici nočno službo, sem vedno občutila tesnoben strah.

Smilili so se mi bolniki, za katere so bile noči vedno predolge, a bile so še druge reči, ki so me vznemirjale.

Imenujmo to slabe živce ali kakor koli že, toda dolgi, polmračni hodniki, ki jih je razsvetljevala le modrikasta lučka, so se mi, mladi sestri, zdeli polni strahov.

Spomini na otroška leta, razne bajke o mrtvih, no, bila sem pač mlada in naivna.

Neko noč sem se pravkar vrnila iz sobe, kjer smo imeli hude bolnike. Sedla sem k mizi, upajoč, da bom morda nekaj trenutkov zadremala, ko je pozvonilo.

Šla sem po hodniku, zvonec je vsiljivo brnel, vendar ni nad nobenimi vrati žarela lučka, znak, da me potrebujejo.

Na koncu hodnika je bila soba, kjer so navadno ležali bolniki, pri katerih ni bilo več upanja na ozdravitev.

Ta je bila tisto noč prazna in vendar je prav nad vrati te sobe žarela lučka. Prvi hip sem mislila, da mi nekdo nagaja, ker je bila soba pritlična in okno odprto.

Hitro sem vstopila in prižgala luč.

Prazna, bela postelja, nikjer nikogar!

Gotovo je kakšna okvara na zvoncu, sem pomislila, jutri moram javiti, da bodo popravili.

Odšla sem nazaj, komaj pa sem sedela kakih deset minut, je zopet pozvonilo. Prepričana, da me kličejo bolniki, sem hitro šla, pa glej, zopet je žarelo nad zadnjo sobo.

Mrzlo me je spreletelo in vse tiste divje zgodbe, s katerimi smo se včasih strašili, so mi bile v mislih.

Nekaj minut sem stala pred vrati in napeto poslušala. V sobi se ni nič ganilo, le za hip se mi je dozdevalo, da slišim neki šum. Hotela sem poklicati dežurnega zdravnika, pa me je postalo sram.

Smejal se mi bo in me imenoval strahopetnico!

Premagala sem strah in odprla. Zopet nič!

Tokrat se mi je zdela soba kar po-šastna v svoji belini in tihoti. Izklopila sem zvonec in odšla pred vrata.

Po hrbtu me je mrzlo spreletavalo, toda sklenila sem, da se nobenemu strahu ne dam ugnati.

Tiho sem čakala pred vrati in poslušala.

Zdelo se mi je, da v sobi zopet nekaj šumi, pa sem še čakala.

Noč v plamenih

Jože Kroflič

Sonce pripeka na pokošene travnike in žitno klasje valovi na hriboviti njivi. Pod njo se vije Botričnica in meče preko pragov čiste slapove. Na majhnem peščenem otoku čebljata dečka in lovita ribe.

Zelenškovi grabijo seno.

Nad Konjiško goro se zbirajo temni oblaki, daleč za goro švigajo bliski in zamolklo bobnenje se sliši do vasi.

»Skoči po Jerico in Marijo in Anico!« zapove Zelenškov oče sinu, »naj priskočijo na pomaganje. Neurje se bliža in sami ne bomo spravili sena pred ploho.«

Aleš smukne in po nekaj skokih je na brvi. Zelenškov oče se obrača in ga išče. Zagleda ga na brvi, zakliče:

»Aleš, divjak, počakaj, še nisem vsega povedal. Zaprezi konje in vole in pripelji tri vozove, si razumel? Aa? Kaj stojiš na brvi kot lipov bog — podvizaj se vendar!« zavpije oče nad Alešem. Fant se zasmije in si misli: prej sem bil preuren in karan, zdaj prepočasen in spet karan... Naš oče... A kaj — ne maram nič...

Aleš pokliče fantiča, ki lovita ribe, in naroči:

»Ti, Francuh, skoči po Marijo — he, Francuh!«

»Kaaaj?« vpraša fantič.

»Po Očakovo Marijo skoči, si razumel. Oče jo prosi za pomaganje pri senu. Janez, ti pa po Kukovičevo Anico, veš. Obe naj prideta.«

Tiho, sam s seboj govori: »Jaz skočim po Jerico in napreževa.« Ob poti pomuli

Glej zazvonilo je!

Kar planila sem v sobo in tisti hip, ko sem prižgala luč, je skočila z nočne omarice skozi okno velika črna podgana.

To je bil moj strah in duh, ki se je »vical«, ko je iskal hrano.

Menda je podgana vedno premaknila zvonec, ko je lezla preko žice. Če bi se ne bila prepričala, bi morda še danes verjela, da so me strašili nesrečni duhovi.

travo, jo žveči, obstane za trenutek in se sam sebi smeje.

»Jerica, na pomaganje te prosim, pušti šivanje — pohiti. Kar z menoj skoči. Napregla bova dva para — konje dam tebi, vole vzamem jaz!« Prime jo za ramo in vzame iz rok oblekco, na kateri so se kakor kite cvetja nizali široki našivi s cvetličnimi vzorci. Jerica zardi.

»Konj ne maram. Belec je isker, da se ga bojim, vole bom vodila. Vrzi najprej volom jarem.«

Bliski švigajo že nad Konjiško goro, grmenje zateglo bobni nad vasjo. Ko prideta Aleš in Jerica z živino in vozovi, so redi pripravljene za nalaganje. Dva voza peljeta, tretjega porinejo samotež v redi. Grabljice le površno grabijo, tako jih oče Zelenšek uči: »Bomo po dežju sčistoma pograbili.«

»Sapramiš — glej Jerico, kako jo ubogata voliča.« Na hitro pogledajo za njo, ko speljava težak voz preko potoka v breg, saj mosta tu nikdar ni bilo.

Aleš vozi pred njo. »Hi, hot, hihot!« se razlega po dolini in po bregu in še iz gozdov odmeva hihot. Jerica pa ni dala glasu. Na ozki cesti vkreber se nasloni ob belca in poboža rjavca in napela sta vratove, da je jarem zaškripal.

Aleš s konji obtiči. Jerica podloži pri svojem vozu kolesa s kamenjem in v cesto se zapiči zavorni klin, ko vola popustita nateg. Hiti na pomoč Alešu. Potegne belec, potegne rjavec, a ne hkrati. S trudom ju spravita v enoten poteg.

Ko gre Jerica proti voličema, kar sama potegneta v hrib.

»Eeeee!« se razlega pod kozolcem in tudi Jerica je z vozom pod njim.

»Jerica, pojdi z voli po tretji voz, jaz pa bom skočil z belcem po mater v vinograd.« Aleš prepreže belca in zdrdra z lahkim vozičkom po hribu navzdol, da voz odskakuje na skalnati cesti.

Jerica gre z voliči za njim. Pri vodi se voliča ustavita in pijeta. Jerica gleda za dirjajočim belcem. Brez misli je, še na voliče pozabi in na seno in na Aleša — topo gleda v svet. Zdrami jo blisk, ki z mogočnim gromom trešči nekje v Kohniški gori. Zelenškov oče gleda temne oblake.

»Jerica, Jerica, poženi voliče, saj sta se že odžejala.«

»Hajc, hajc!« požene voliča preko potoka in niti trave ne mulita med potjo, tako se jima mudi.

Debele kaplje padajo, ko voliča vlečeta zadnji voz za ovinkom hiše pod kozolec.

Megle visijo nizko na nebu, vrh Kohniške gore je pokrit z njimi. Strašna nevihta lomi drevje in nepožeto klasje povesi glave in leži pomendrano po tleh. Z gore drvijo hudourniki z umazano vodo in nosijo s seboj kamenje, zemljo, debela... Stemni se, le bliski osvetljujejo pokrajino. Voda buči, prestopa bregove in se razliva po njivah in travnikih. Ceste zalije voda, debela, ki jih nosi razjarjena voda s seboj porušijo brv. Malodolčani so odtrgani od sveta, nikamor ne morejo, k njim ne more nihče. Aleš ostane z materjo v gorci in brez njega bi mati komaj preživela strašno noč. Saj gospodari strela okrog gorce in kolje drevje, da ležijo vršiči po tleh.

Zelenškov oče vardeva konje, Jerica ostalo živino. Sama sta pri hiši, sosedje so zbežali domov, ko so naložili zadnji voz. Jerica skuha večerjo in jo postavi pred očeta.

Oče Zelenšek prižge oljnico. Dolge sence padajo po sobi in trepetlikajo, kakor bi jih bilo strah; še Bogec v kotu je trepetal.

Po strani jo pogleda, od nog do glave. Jerica opazi njegov pogled. Obrne se in hoče v kuhinjo. Oče jo zadrži.

Govorita malo. Jerico navdaja strah pred neurjem in za mater jo skrbi, saj je sama doma.

»Midva bova že preživela noč, naj te ne bo strah, Jerica. V Aleševo sobo pojdeš k počitku.«

Prižge oljnico in jo spremi do vrat.

Jerica ne more zaspati. Srce ji nemirno bije in bučanje podivjane Botričnice jo plaši. Še oljnica trepetlika, kakor bi vedela za nemirno Jeričino srce. Pri postelji visi Aleševa slika. Z velikimi očmi gleda Jerico, gladko počesani lasje dajejo licu izraz umirjenega mladeniča. Jerica pozabi na grmenje, treskanje in bučanje Botričnice, sname sliko in jo ogleduje, stisne k srcu in zatisne oči.

»Aleš, Aleš!« vzdihne in mir ji leže v srce. Ko odpre oči, zatrepeta kakor taščica na veji in ne ve, kaj se dogaja z njo. Misli ji pohitijo tja v gorco k Alešu, k materi, a spet se vračajo k Alešu. Počivajo dolgo pri njem, tako dolgo, da se utrudijo in jo pozno v noč zazibajo v spanec.

Jutro je in sončni žarki se leskečejo nad valovi Botričnice. Voda počasi leze v tesne bregove, vpija jo zemlja in srkajo jo sončni žarki.

Belec zahrza pred hlevom. Aleš spreže in stopi za materjo v hišo. Ko odpre vrata svoje sobe, zagleda na postelji Jerico, ki še kar spi. Mati stopi k postelji. Šum predrami Jerico in zbegana vzklikne: »Kje sem?« V roki drži Aleševo sliko. Ko se zave, jo oblije rdečica.

»Kar počivaj, Jerica, saj danes ne bomo kaj prida delali,« ji reče Aleš in gre iz sobe.

Oče in Aleš sta pri skupnem delu vedno veliko govorila, to jutro pa sta molčala.

Oče ne vpraša ne za vinograd, ne za ceste, plazove, njive, travnike. Aleš zamišljeno opravlja delo, krtači konje, boža, kakor božajo njegove misli Jerico.

»K zajtrku!« zakliče mati proti hlevu. Jerica prinese zajtrk na mizo.

Molk...

Mati se trudi poživiti pogovor. Čudi se očetu, ki je vedno pri zajtrku dajal navodila za delo, danes pa molči. Jerica vzame posodo in nameri korake proti kuhinji.

»Jerica!« pokliče oče Zelenšek.

Aleš in mati sedita za mizo in začudeno gledata očeta, ki zamišljeno brenka s prsti po mizi.

»Jerica, kadar koli smo te poklicali v sili, si nam priskočila na pomaganje. Takih rok potrebuje naš grunt. Star sem in rad bi izpregel, še bolj kot jaz potrebuje pomoči naša mati. Vem, da te ima Aleš rad, saj ga pogledi izdajajo. Kaj meniš, Jerica, bi hotela k naši hiši za mlado?«

Jerici se razširijo lica in porde, trepalnice zakrijejo oči in zdi se ji, da išče besed, ki bodo primerne in v skladu s srcem.

Mati preplašena strmi in gleda srčni boj Jerice in sina in ne najde besed, ki bi Jerici pomagale k odločitvi.

Oče se nasmehne.

»Jerica,« povzdigne trepetajoči glas Aleš, »nič ne premišluj, odgovori tako, kakor narekuje srce, ker kdor govori iz srca, ima resničen odgovor vedno pripravljen.«

V hišo stopi učitelj Bonifacij Groznik. Košati, razmršeni lasje mu padajo na čelo, v ustih žveči ogorek cigarete in pozna se mu, da noči ni prespal. Utrujen govori v presledkih.

»Grozna noč... Nevihta me je zatekla pri vas, Jerica. Nikamor nisem mogel. Ostal sem pri materi. Strašno lomačenje, hrušč, bobnenje, kakor bi se podiral svet. Nenadoma butne strašna sila v vogal hiše in ga sname s seboj. Zakričim: plaz! Skočim, zagrabil mater, ki stoče med ruševinami. Nalomilo ji je nogo. Oče, naprezite belca in Aleš naj zapelje mater v bolnišnico.«

Jerica se oprime Zelenškove matere in butne v jok. »Mati, uboga mati!« Kmalu se otrese misli in se zave, kako je materi potrebna pomoč. Zravna se, obriše solze in drvi iz hiše...

Proti večeru, ko sonce ni imelo več moči, se Jerica in Aleš pripeljeta domov. Pred hišo ju čakata Zelenškova mati in oče.

»Mater so takoj pregledali. Čez teden dni pojdemo ponjo,« je dejala Jerica.

»Tudi hišo sva z Jerico pogledala. Zidarjev Tone se bo jutri lotil dela in pod-

zidal vogal hiše, stregla mu bo Jerica in Kukovičev Janez,« pripoveduje Aleš.

»Aleš, kar bo manjkalo opeke, vzemi iz naše zaloge; tudi apno in pesek naloži pri nas in zapelji k Jerici,« doda Zelenškov oče.

Jerica se zahvali Zelenškoveму očetu za pomoč. Poslovi se. Aleš pa ji zastavi pot in je ne pusti od hiše.

»Oče, mati, Jerica se je odločila in bo prišla k nam. Nesreča zaradi matere in hiše naju je še tesneje združila,« jec-lja Aleš.

Zelenškov oče se nasmehne. Do smrti bi bil njegov ponos užaljen, če bi bila Jerica drugače sklenila. Seže ji v roko in ponosno vzravnan stopa proti hlevu. Mati si s predpasnikom briše solze in ne more do besede. V mraku je Aleš spremil Jerico domov...

Pri Hrastovih so porušeni vogal hiše popravili v nekaj dneh, na novo ometali zid in vso hišo prebelili, da kakor golobica mežika v dolino. Tudi drugi sosede so prišli na pomaganje, prevozili zemljo v globjeke in navozili ruše, da ilovica ne kaže svojih suhih reber.

»Le pripravita materi dom,« ukaže Zelenškov oče Jerici in Alešu. »Z materjo pojdeva po Hrastovo bolnico. Mislim, da bo prav tako.«

Hrastova mati nestrpnost čaka Jerice. Ko zagleda Zelenškovo mater in očeta, v strahu in skrbi vpraša po njej. Zelenškova mati jo potolaži, češ, pri hiši ima veliko dela in sta zato z očetom prišla ponjo. Vesela je bila, saj so ji bolečine v zadnjih dneh popustile.

»Marija — dom boš našla že urejen,« pravi oče. »Jerica te bo presenetila. Da le ni bilo s teboj kaj hujšega.«

»Ob življenje bi bila lahko, tako grdo je potegnil plaz,« doda Zelenškova mati.

»Sreča, da ni bilo Jerice doma. Saj je njen kot potegnilo s seboj in gorje se nam, kaj bi brez Jerice...« zastoka Hrastovka.

»Eeee, Marija, pa bo pridrvel plaz, ki ti jo bo odnesel. Saj veš, tako se je zgodilo tebi, meni in mnogim, plaz, katera ne moreš ustaviti,« reče oče.

»Pidrvel bo, a verjemi, da se bojim, kaj bom brez Jerice,« zastoka Hrastova mati.

»Kar k nam boš prišla, saj imamo dovolj prostora,« pravi Zelenšča.

Oče se je široko nasmejal: »K nam, k nam... Tako bo prav...«

Hrastova mati ni razumela pogovora. Zamislila se je in se prijela za glavo, kakor bi tipala svoje misli, ali so prave ali sanjave, ali živi kje daleč v temi in sanja...

»Tudi Jerica pride še to jesen k nam, Marija, tako sta se z Alešem zmenila in midva z materjo je bova vesela. Kaj praviš ti?« nadaljuje oče.

»Ej, dote ni, dote, Zelenšek. Tvoj grunt je sicer ne potrebuje, a saj veš, prav pa le pride denar pri hiši,« se obnavlja Hrastovka.

»Jerica ima dovolj dotē — pridne roke in zdrav razum in radi jo imamo vsi — tako si želim jaz in mati in Aleš. Menda nam ne boš delala sitnosti, ko smo se že tako pomenili?« pravi Zelenšek.

»Pridna je res, poštena. Tudi bogata je bila nekoč, saj veš, kako so me spravili Pušni ob vse. Le hišo sem rešila.«

»Kakor si rekla, smo rešili Jerici življenje mi, ker je bila ob hudi uri pri nas. Zato imamo pravico do nje.«

»Bog daj, da bi ne bilo pri Alešu hudih ur — kakor so bile v mojem življenju. Hudo jo bom pogrešala.«

»Nič je ne boš pogrešala. Saj boš šla z njo.«

Na griču pred vasjo stojita Jerica in Aleš. Veselo zarezegeče belec, ko zagleda Aleša, in srca vseh so vztrepetala. Belec potegne do Hrastove domačije, ki vsa

bela in prenovljena sprejema Hrastovo mater. Okna in vrata so prepleskana, poti okrog hiše posute z belim peskom, dolina plaza obnovljena z važami, polomljena debela zložena in vršički dreves pograbljeni.

»Še sledu ni o plazu,« strmeče govori Hrastova mati. »Pridne roke, pridne roke, ki so pomagale. Vsega bi Jerica ne zmogla.«

»Še ti se kmalu pozdravi, pa o plazu res ne bo sledu,« doda Zelenškova mati, ko jih je v hiši gostila Jerica.

»Mati, v teh dneh samevanja sem se odločila...« reče Jerica.

»Dober večer,« pozdravi učitelj Bonifacij Groznik,« pozdravit sem vas prišel, mati.«

Povabijo ga k mizi.

»Če ne motim,« se opravičuje učitelj in prisede.

»Nič ne motite, še za pričo boste našemu pogovoru,« se je znašel oče Zelenšek. »Jerica, kar nadaljuj...«

Jerica zardi, sama bi rada povedala materi vest o poroki, a kmalu izgubi rdečico, zakaj bi vendar ne povedala materi vpricho učitelja.

»Mati, z Alešem sva se dogovorila, da bo...« se ji je zataknila beseda.

»...da bo poroka še to jesen,« nadaljuje Aleš.

»Na svetega Štefana, mojega patrona, bo poroka,« reče oče Zelenšek.

»Prav, oče, prav,« odgovorita hkrati Jerica in Aleš.

Bobnar Marko

Palko Dolinec

Bil je majhen, mršav starček, že nekoliko upognjen, toda živahnih oči in vedno nasmejanega obraza. Obleka, ki jo je nosil, je bila pol kmečka, pol gosposka. Bila mu je mnogo prevelika, da mu je mahedravo visela na telesu. V vas je prišel nekega sprototošnjega dne. Prvo žensko, ki jo je srečal, je vprašal za župana in, ko mu je povedala, se je takoj napolil proti občinski pisarni. Županu je segel v roko kot star znanec in mu preprosto dejal:

»V tej vasi sem se rodil in zdaj, ko so mi v mestu odpovedali službo, sem se vrnil. Tu bi rad umrl.«

Povedal je še, da se piše Marko Lipič, in da je res pristojen v to občino, je pokazal krstni list. V njem je na veliko presenečenje župana Dominka res pisalo, da je Marko rojen v Gerečavcih kot nezakonski sin Veronike Lipič. Župan, ki je bil še mlad, se Marka ni več spominjal, niti ne njegove matere. Slišal pa je od starejših ljudi, da so pri Kol-

mankovih nekdaj imeli dekle, ki se je spečala z domačim sinom. Ker je pa ta ni hotel vzeti, niti ne pripoznati otroka, je kmalu nato odšla služiti nekam v mesto in se ni več vrnila.

Župan je bil zaradi Markovega prihoda v zadregi. Da bo obvisel občini na vratu, je bilo takoj jasno, odpoditi si ga pa tudi ni upal, ker je imel Marko črno na belem, da je pristojen v to občino in nikamor drugam.

Dolgo je župan zamišljeno hodil po pisarni in nekaj premišljeval. Ni vedel, kako začeti.

»Kako pa se mislite preživljati?« se je končno oglasil. »Zemlje nimate in mislim, da denarja tudi ne preveč.«

»Kmetom bom pomagal pri delu,« je odvrnil Marko. »Toliko si bom že prislužil, da se bom preživljal. Prosil bi samo, da mi daste stanovanje in snop slame.«

Zaradi stanovanja se je dalo hitro urediti. Na koncu vasi je bila stara lesena bajta, v kateri že nekaj let nihče ni stanoval. Njeni lastniki so pred leti odšli v Francijo in se niso več vrnili. Bajta je v močnem dežju popuščala, toda dala se je toliko popraviti, da se je lahko v njej stanovalo. Marko je bil z njo zadovoljen. Streho je imel nad glavo, več pa si tudi ni želel.

In s tem je bilo njegovo bivanje v vasi rešeno. Ljudje so sicer v začetku godrnjali, da ga bodo morali preživljati, toda časoma so tudi najglasnejši utihnili. Videli so, da Marko skrbi sam zase in živi brez njihove pomoči. Kmalu so ga začeli naprošati za razna dela in Marko jim je vselej rad pomagal. Kljub starosti je bil dober delavec. Ljudje se mu niso mogli načuditi. Če je oral, so bile njegove brazde ravne ko nit, če je kosil, je bil vedno med prvimi. Ni bilo ne kosca in ne orača, ki bi se mogel meriti z njim. Pa tudi pri drugih delih ni zaostajal. Vsega se je lotil z veseljem, kakor da je vaje že zmlada.

Kolikor pa so ga gospodarji cenili, toliko se je zameril njihovim ženam. Imel je grdo navado, da si je natlačil v usta polno bage in čikov, in če je pljunil po hiši, je bilo videti, kot da so se ponesnažili žibeki.

Toda čeprav ga ženske niso marale, so mu le vedno do vrha naložile cekar, če je pri njih delal. Ob nedeljah pa so mu po otrocih poslale krapce celo na dom. Vedno so rekle:

»Rajši damo njemu kakor pa cigankam. Ta vsaj dela in si zasluži.«

Vendar se Marko ni hranil samo po hišah. Kadar ni delal, si je kuhal sam. Štedilnika ni imel, toda v bajti je bil našel med razno ropotijo star, na pol polomljen forjanek, ki ga je toliko popravil, da je lahko kuhal na njem. Za hrano pa tudi ni bil v stiski, kajti dobival je pri hišah vsega dovolj. Popravil je tudi bajto. Luknje v slemenu je zakrpal, da se mu ni bilo treba bati dežja. Popravil je okna, pobelil stene in bajta je takoj dobila drugačno lice. Bil je zadovoljen z vaškim življenjem in tudi vaščani so bili zadovoljni z njim.

Tisto jesen je v Gerečavcih nenadoma umrl Činčev Miška, ki je opravljal službo občinskega bobnarja. Kar čez noč ga je vzelo. Zvečer se je vrnil še zdrav iz vasi, zjutraj pa so ga našli mrzlega v pojati na žoli. Čeprav ni v vasi nihče preveč žaloval za njim, ker je zapil slednji dinar, je njegova smrt vendarle nekoliko prizadela občino. Ostali so brez bobnarja. Miška pa je bil kljub vsem svojim slabim lastnostim vendarle dober bobnar. Ko se je oglasil kje na križpotju, je tako dolgo ropotal, da je zvalil vse gospodarje na podokna hiš. Ko je videl, da nobeden ne manjka, jim je šele povedal razglase.

Po Miškovi smrti župan dolgo ni mogel najti človeka, kateremu bi bil zaupal ta važna občinska opravila. Končno se je spomnil na Marka. Ta se mu je zdel še najbolj pripraven. Pokazal se je poštenega in ljudje so mu zaupali. Poslal je hlapca ponj.

Počasi se je Marko prizibal k županu, se usedel za peč in počakal, kaj mu bo povedal. Župan se je po svoji navadi najprej popraskal po glavi, nato pa je začel kar naravnost:

»Ali veste, zakaj sem vas poklical? V vasi nimamo bobnarja in sem mislil, če bi vi hoteli prevzeti ta opravke. Imate

za to največ časa in tudi delo ni naporno. Bi hoteli vzeti?«

Marko je trenutek pomolčal, nato pa pljunil po sobi.

»Če že nimate boljšega, bom pa jaz,« je dejal. »Kričati res ne vem preveč, pa se bom sčasoma tudi temu privadil.«

»Vsak dan se morate zglasiti pri meni,« mu je dejal župan in mu izročil boben. Natočil mu je še kozarec sliovke.

Odslej, je šel Marko, vsako jutro na občino in, če je bilo kaj razglasov, se je napotil z bobnom po vasi. Bobnal je dolgo, v kratkih presledkih. Najrajši pa je bobnal zvečer. Takrat so bili ljudje že vsi doma in tako nihče ni mogel potem govoriti, da ni slišal razglasov.

Marko pa z bobnanjem vendar ni bil zadovoljen. Boben mu ni pel tako, kot je želel. Bil je že star, razglašen in na več mestih je bila koža sešita z dolgimi, nerodnimi šivi.

Nekega jutra je dejal županu:

»Nov boben bi bilo treba kupiti. Ta je že odslužil.«

»Ni denarja v občini,« mu je župan odvrnil. »Nekaj let bo že še držal, samo paziti morate nanj.«

Marko pa z bobnanjem vendar ni bil dovoljen.

»Bom pa sam napravil drugega,« je dejal. »Če sem že bobnar, hočem imeti tudi pošten boben. S tem me je skoraj sram iti po vasi.«

Župan mu ni odgovoril, samo skomizgnil je z rameni.

Marko je začel misliti, kako bi si naredil nov boben. Stikal je po smetiščih in prinašal na dom razno pločevino. Na dvorišču je imel že cel kup ropotije, med katero je prečepel cele dneve. Premetaval jo je, meril in sekal. Vaščani so ga nekaj časa začudeno gledali, potem pa so se začeli norčevati.

»Zbirate staro železo?« so ga spraševali.

»Boste imeli kovačnico?«

Marko pa je molčal. Nikomur ni hotel povedati, zakaj znaša vse to na dom. Hotel je presenetiti vaščane z bobnom, ki ga bo sam naredil. Pilil in sekal je naprej, ne da bi se zmenil za ljudi. Pri svojem delu pa je postal celo nekam ču-

daški. Večkrat je začel govoriti sam s seboj ali pa celo zvoniti z raznim železjem, kakor da išče glas, ki ga bo imel njegov boben.

Ljudje, ki jih je zadnje čase njegova molčečnost zanimala, so zmajevali z glavami:

»Bog ve, kaj mu je. Najbrž se mu meša.«

Več ko dva tedna se je Marko mučil z bobnom in končno mu je vendarle uspelo, da ga je naredil. Bil je kar nor od veselja. Boben sicer ni imel takšnega glasu, kakršnega si je želel, toda bil je le boljši od starega.

Ko je prvokrat bobnal z novim bobnom, je kar žarel od sreče. Vsakomur, ki ga je hotel poslušati, je pripovedoval, kako se je mučil, preden je naredil nov boben. Starega pa je odnesel k županu.

»Ni mi več potreben,« je povedal z žarečimi očmi. Dajte ga otrokom.«

Župan ga je debelo pogledal. Misлил je, da hoče Marko odpovedati službo. Šele ko mu je povedal, da si je naredil drug boben, se je nasmehnil in se popraskal po glavi. Povabil ga je v hišo in mu prinesel poln slatinščak žganja.

Od veselja nad uspehom se je Marko tisti večer napil.

Minilo je že nekaj let, odkar je prišel Marko v vas. V njegovem življenju pa se ni mnogo spremenilo. Še vedno je hodil z bobnom po vasi in seznanjal ljudi z razglasi. V tem času si je naredil že tretji boben. Tega je celo prepleskal in bil nanj zelo ponosen. Imel je lep, močan glas.

Stanoval je še vedno v bajti na koncu vasi. Toda ta bajta je bila v zadnjem času središče zanimanja. Marko je začel rezljati iz lesa razne kipe. Po policah v izbi jih je imel polno najrazličnejših, od pastirja, ki piska na piščalko, pa do svetnika. Ljudje so sicer govorili, da so ti svetniki nekam preveč njemu podobni, toda so jih le radi kupovali. Marko zanje ni zahteval denarja. Prodajal jih je za živež. Postaral se je in tako ni več hodil delat h kmetom. Pa ne samo kipe, delal je tudi razno orodje in gospodinjske potrebščine. Ves drobiž,

ki se je dal narediti iz lesa, se je dobil pri njem.

Nekega dne pa sta prišla k Marku orožnika. Pazljivo sta ogledovala svetnike, ki jih je imel Marko razstavljene po policah, in si nekaj namigovala.

»Od kod dobivate les za te figure?« sta ga vprašala.

»Kmetje, mi ga dajejo,« je odgovoril in prebledel. Vedel je, da nekaj ne bo prav.

»Kaj pa obrt, imate prijavljeno?«

»Obrt? Kakšno obrt pa?«

»Obrt vendar, da lahko delate te reči. Kaj mislite, da za to ni treba obrti?«

Marko ju je začudeno pogledal. Da bi tudi za to bila potrebna obrt, si še v sanjah ne bi bil mislil.

»Ne, obrti nimam,« je priznal. »Nisem vedel.«

»Aha, niste vedeli? Pa vam bomo že mi povedali, kako se sme delati kar tako.«

Naredila sta zapisnik, si zapisala njegovo ime in odšla.

Nekaj dni pozneje je dobil poziv od sodnije. Moral se je iti zagovarjat. Toda vse njegovo zatrjevanje, da ni vedel, da mora imeti obrt, ni nič pomagalo. Ob sodili so ga na dva tedna zapore. Še isti dan je odšel Marko v zapor.

Ko je odsedel kazen, je takoj stopil na občino.

»Poiščite si drugega norca, ki vam bo bobnal.« je zabrusil preplašenemu županu Škergetu, ki je bil naslednik Dominika. »Zato, ker sem tako zvesto opravljaj službo, ste me dali zapreti.«

Zaman mu je župan zatrjeval, da on ni prav nič kriv, pač pa samo orožniki. Marko si ni dal dopovedati. Ni hotel več bobnati, pa naj mu je župan še tako prigovarjal ali grozil. Marko se je zaprl v bajto in se dolgo ni prikazal na vasi.

Nekaj dni pozneje pa sta se spet oglasila orožnika pri njem. Prinesla sta mu neke razglase, naj jih razbobna.

»Nisem več bobnar,« jima je odvrnil Marko. Hotel je še nekaj reči, toda mlajši orožnik mu je primazal krepko klofuto.

»Vam bomo že pokazali, ali ste bobnar ali ne. Puntati ste se začeli! Marš, takoj bobnat!«

Marko je videl, da se ne kaže upirati. Vzel je boben in odšel po vasi.

Odslej pa ni več bobnal z veseljem. Krivica, ki mu je bila storjena, ga je pekla kot žerjavica. Začel je sovražiti župana in orožnike. Kipe pa je rezljal še naprej, toda ni jih več postavljaj na police. Skrival jih je na podstrešju.

Potem je prišla vojna. V Krajino¹ so prišli Madžari. Ljudje so bili zmedeni. Tekali so po vasi, se zbirali v gručice in se živahno pomenkovali. Nikomur ni bilo za delo, čeprav je bil čas sajenja krompirja. K županu Škergetu so prišli madžarski orožniki. Nosil jim je pijačo in jih gostil. Marko, ki je hotel iti k njemu, se je obrnil, ko jih je zagledal.

»Zdaj bo pa hudič,« je dejal možem, ki jih je srečal na cesti. »Pri županu sta že orožnika. Gledata grdo kot razbojnika, da me je bilo strah iti v pisarno. Razidite se, da ne bo kakšne nesreče. S temi se ni šaliti. So še hujši kot prejšnji. Mene so nekoč zaradi neke tatvine, ki so mi jo hoteli po vsi sili npriti, tako premlatili, da tega Madžarom ne bom nikdar odpustil.«

Možje so se porazgubili po vrtovih, Marko pa se je zaprl v bajto.

Več dni ga ni bilo na spregled. Škerget, ki je ostal še naprej župan, je že nekajkrat poslal hlapca ponj, toda Marko ni hotel priti v pisarno. Župan je moral sam ponj.

»Trebalo bi iti bobnat,« mu je dejal. »Zakaj ne pridete k meni?«

»Sit sem že tega večnega bobnanja,« mu je odvrnil. »Poiščite si drugega, jaz bi že rad imel mir.«

»Madžari so ukazali, naj vse ostane tako, kot je bilo prej,« je trdo dejal Škerget. »Če nočete ubogati, se boste z njimi pomenili.«

»Naj vas vse skupaj vrag nosi,« je zaklel Marko. »Ne mislite pa, da bom večno bobnar.«

Obesil si je boben čez ramo in se trudnih korakov napotil po vasi.

»Bom že posvetil tebi in žandarjem,« je zapretil, ko je bil sam.

¹ Slovenska krajina.

Marko je prihajal spet kakor prej v pisarno, bobnal in naskrivaj rezljaj. Postal pa je čudno molčeč. Njegovo sovrastvo do Madžarov in župana je z vsakim dnem raslo, čeprav tega ni pred nikomer pokazal. Če kak dan ni bilo bobnanja, se je zaprl v bajto in se ves dan ni prikazal na vasi.

Nekega dne pa so vaščani odreveneli. Ponoči se je bil nekdo skozi okno splazil v pisarno in odnesel vse madžarske akte. Madžarska zastava je bila razcefrana in tudi drog je bil zlomljen.

Ko je prišel Marko drugo jutro k županu, ga je ta ves prestrašen sprejel:

»Kaj naj storim? Marko, pojdite po orožnike!«

In Marko je šel in pripeljal v vas orožnike.

»Kaj mislite, kdo bi bil mogel to storiti?« so ga spraševali po poti.

Marko je skomizgnil z rameni.

»Kako pa naj jaz vem? Razen k županu ne grem nikamor.«

Orožniki niso odkrili ničesar. Vas je bila čudno tiho. Storilec ni zapustil za seboj nobenih sledov.

»Pazite na ljudi,« so dejali orožniki, ko so odhajali iz vasi. »Če boste kaj sumljivega opazili, takoj pridite povedat.«

»Bom!« je obljubil Marko.

V vasi je ostalo spet vse po starem. Ko so ljudje že skoraj pozabili na ta dogodek, so neke noči spet izginili akti, čeprav so bila vrata zaklenjena in okna zaprta.

Marko je spet šel po orožnike, ki so se kar penili od jeze. Pretepli so nekaj fantov, toda odkrili niso ničesar. Županu so zagrozili, da ga bodo zaprli, če se bo kaj takšnega še ponavljalo.

»Morda vi sami kurite z akti,« so kričali nanj. »Pazite se!«

Župan se je tresel ko šiba na vodi. Marko, ki ga je opazoval, mu je kar privoščil.

Škerget se je zbal groznje. Sklenil je, da bo sam odkril tistega, ki mu dela toliko nepravil. Previdno, da ga nihče ni videl, je hodil odslej vsak večer spat v pisarno. Oborožil se je s sekuro in čakal.

Minilo je več ko dva meseca, toda nikogar ni bilo po akte. Zdelo se je, da so storienci opazili župana v pisarni.

Neke noči pa je razsajal hud vihar in nebo se je pripravljalo k dežju. Župan se je premetaval v pisarni na klopi in ni mogel zaspati. Naveličal se je že straženja in klel Madžare in ves svet.

Zdajci pa se mu je zazdelo, da je nekdo prijel za kljuko. Škerget je pograbil sekuro in se postavil za vrata. Kmalu so zaškrtali ključki v ključavnici. Vrata so se tiho odprla in temna senca se je sklonila v pisarno. Župan je zamahnil s sekuro. Neznanec je o pravem času opazil nevarnost in odskočil, vendar ga je sekira nekoliko oplazila po obrazu. Izginil je v noč.

Drugo jutro navsezgodaj so orožniki spet prišli v vas. Ljudje so morali priti pred občinsko pisarno. Manjkal je samo Marko. Poslali so ponj. Prišel je tudi on, toda z obvezano glavo. Na licu mu je zevala rana. Takoj je bilo videti, da je dobljena od sekire.

»Kje ste dobili to rano?« so ga začeli izpraševati.

»Tale me je posekal,« je pokazal na župana. Ni se prav nič izgovarjal. Priznan je, da je odnašal madžarske akte in kuril z njimi.

Orožniki so ga odvedli v mestne zapore. Šel je pred njimi z visoko dvignjeno glavo, čeprav je bil v tem trenutku videti dvakrat starejši. Pred odhodom je še pljunil županu v obraz.

Več mesecev ni bilo čuti o njem nobenega glasu, potem pa se je kakor blisk razširila po vasi novica, da se Marko vrne. Nekaj dni pozneje se je res prikazal na vasi. Ni bil sam. Spremljali so ga orožniki in močna vojaška straža. Župan je spet sklical vaščane. Ko so bili vsi zbrani, so Marka postavili pred njegovo bajto in več ostrih strelav ga je podrló. Še isti dan so ga pokopali. Nobeden od vaščanov ni smel iti za pogrebom.

Baga — tobak; žibek — mlada gos; forjanek — gašperček; žola — ležišče; bobnar — občinski sluga; sprotoletošnji — spomladanski; pojata — čumnata; slatinšček — steklenica.

Gričarjev Francek je bil velik revež. Cisto sam je prebival v bajti za vasjo. Nikogar ni pustil k sebi. Vežna vrata so bila največkrat zaklenjena. Francek je pa blodil po senožetih, se sam s seboj razgovarjal, sklepal roke in momljal. Ustavil se je, s palico dregal v krtino, brskal ter se kar na lepem zjokal s cvilečim glasom, da je šel človeku mraz skozi kosti. Trenutek nato se je že zasmeljal, pobiral listje, ga tlačil v žepe in vzklikal: ga že imam, ga že imam...!

Ljudje so uganili, da je zgubljen. Kadar so hoteli povedati o kom, da je malo udarjen, so rekli, da je drugi Francek. Govori in dela, kot bi po temi hodil.

Nihče ni vedel, kje se je rodil, kdo so njegovi starši, ali ima še kakšnega svojega človeka živega. Ne, nihče tudi povpraševal ni po tem; sam pa ni dopovedoval nikomur. Prišel je v bajto za vasjo, kot bi z oblakov padel.

Poznal ga nisem. Samo enkrat sem ga videl, pa mi je še zdaj pred očmi.

V košnji sva šla z očetom neko popoldne v Lisec. Bisago čez levo ramo, koso čez desno, ključ za škornji in oslovník za pasom. Tako je hodil oče s prožnim korakom, jaz sem nosil klepanje. Proti večeru bo oče kosil, jaz bom pa kako trto privezal, nato bova pred zidanico v travi večerjala kruh in vrč vina. Prespala bova na zidanici; zjutraj bodo prišli še drugi in kose bodo pele, dokler ne bo padel zadnji šop trave. Tako sva bila vsak v svojih mislih, ko se oče pri Anžakovem prelazu nenadoma ustavi, se ozre nazaj po meni in s prstom pokaže: »Glej, Peklenek spet denar išče!«

»Kakšen peklenek?« sem vprašal.

»I, Gričarjev Francek, saj ga vidiš. Revež je ta Francek!«

Ob robu gozda je stopical nizek in droban možiček. S palico je brskal med preperelim in ožganim tramovjem, nekaj pobiral, poskakoval in se sam pogovarjal, kot bi se s kom prepiral.

»Ga ne bova nič ogovarjala,« je zašepetal oče in že sva bila mimo njega. Samo pogledal sem ga, pa mi je kljub

poletni vročini stopila kurja polt po telesu.

Imel je oduren in strašen obraz. Lice mu je bilo kakor živordeče nagubano meso, polno brazgotin, zarez, kot bi brano potegnil čezenj. Desno oko motno, izgubljeno in modro; namesto levega prazna odprtina kakor odprt grob. Če ga je kdo ogovoril, je nekaj zagodrnjal predse, zapičil oko v tla in šel dalje. Če se je kakšna beseda razločila, se je gotovo — peklenek — katero je vedno imel na jeziku. Zato se ga je kar hitro prijelo, kot bi že od rojstva ne imel drugega imena.

»Kaj je denar zgubil, da je revež?« sem silil v očeta, ki je šel s svojimi mislimi daleč od Peklenka, se vrnil in zdrznil: »Kaj denar, pamet, pamet je zgubil, kakor se zgubi pipec iz žepa,« je zamrmral in začel počasi in tiho, kot bi odgrinjal skrivnosti.

»... samo grabil je, zdaj po malem, zdaj z obema rokama. Če bi se zadržal z denarjem, bi mu ga ne bilo zadosti. Nobena drobnica ni po gmajnah počakala polha. Ruval je vse, kar se je spravilo v denar, od sladkih koreninic do češmina. Nabiral je mah, pobiral hrastove ježice, otepal kostanje in orehe ter nosil na prodaj. Denar je spravljal in kupičil...«

Končno je postal mešetar. Več bo k rokam prišlo, je pretuhtal. Tako slabeга vremena ni bilo, da bi ga zadržalo doma. Kuhanega fižola v žepe, pa hajd v mesto. Oskubil je tega bolj, onega manj, kakor je naneseo.

V gorici je imel vinograd. Vsako popoldne je sedel v zidanici, raztrgan, v prtnenih hlačah in čakal pivcev. Da bi ga sam pokusil, ali da bi ga podal kozarček, preden je na dlani zacingljalo, o, kaj še. Za denar pa, kar bi kdo hotel...

Večkrat ga je kdo podražil: »Francek ima denarja, da bi svet preplačal! Tedaj je zavihnol nos in zapiskal: »Lej ga, peklenek ti taki! Kje bo denar, ko je vse tako drago pa samo na kupičku živeti... Ti peklenek ti!«

Z odprtimi usti in pridržanim dihom sem poslušal očeta, ki je slovesno razkladal Peklenkovo življenje.

»Pa ni bil že od nekdaj tako trapkast, ko si je tako znal pridobivati denar?« sem radoveden vpadel očetu v besedo.

»Ne, ne! Ti ne veš nič,« je nejevoljno odvrnil oče. »Ali denar je vrag! Čisto nalahno te prime. Sprva te šegečka in gladi, da samo nanj misliš. Pa vedno te bolj trdno prijemlje. Zgrabi te za srce, da nobenega več ne poznaš okoli sebe in si prepričan, da sonce sije samo zavoljo tebe. Nazadnje te zgrabi za pamet in konec. Po tebi je... Vidiš, fant, tako je denar prijemal Peklenka morda dvajset, trideset let, preden so ljudje spoznali, da nekaj ni v redu z njim...«

Denar ni krč, ki te nenadoma prime, strese in te ni več...

Le poslušaj, ti bom naprej povedal.

Nič ga ni moglo bolj razkačiti, kakor če mu je kak starček pred nosom zapel:

France Katance za hribom leži,
denarce prešteva, na smeh se drži...

Pri priči je skakaje tekkel v bajto, srdit kot gad, prislonil panj k vratom in ga ves dan ni bilo na spregled.

Sedel je na zapečku, zgrbljen v dve gube, le gosji vrat je sukalo glavo, okroglo in drobno kot vijak na kolovratu, zdaj na peč zdaj k oknu. Pred seboj je imel pločevinasto škatlo, po vsej peči pa denarja kot v cesarski kasi. Nalahno in pobožno je prijemal listič za lističem, otipaval, poravnal konce, vsakega posebej pogladil, dvignil in pozorno ogledoval. Njegov obraz je bil svečan kakor pri daritvi. Oči so sijale živo in sončno, kot bi se pomlad naselila v njegovo črno in zatohlo bajto. Nato je vsakega položil šepetaje, kakor bi opravljal molitve, na kupček, ki je kar vidno rastel pred njim. Potem je ganljivo spustil v škatlo, kot bi položil svojca v grob, nataknil pokrovček, prevezal z motvozom in z očmi iskal po hiši, kam bi spravil. To je njegov zaklad, na njem visita duša in telo...

Nenadoma je zdrsel z zapečka, razkopal slamo v vznožju postelje, zarinil vanjo škatlo, pokrnil, odskočil in pogledal

če je prav, nato se zasmel, da so mu zazijale čeljusti do ušes...

Temna noč se je spustila na vas; hiše, živali in ljudje, vse je bilo tiho, ko se je od Peklenkove bajte odrgala senca in se zgubila na vrtu. Bil je Peklenek! Prihuljeno kot kos črne gmote je krevsal vse vprek čez njive. Pod kamižolo je tesno objemal pločevinasto škatlo. Preplašeno se je oziral okoli sebe in čim dalje hitreje jo je ubiral proti gozdu.

Pri Pangrčevem svinjaku je še enkrat pogledal na vse strani, odrinil višega vrata in smuknil v svinjak. Naglo je za seboj zaprl, da je tanko zacvililo...

Pangrc si je mislil postaviti domačijo na tisti grivini, pa je ni mogel. Še svinjak — zakaj je prav s tem začel, najbrž še sam ni vedel — si je stesal s krvavimi žulji. Ker pa drugače ni kazalo, je napravil križ čez svoje načrte in šel v svet. Svinjak pa je ždel kakor kupček nesreče in kmalu ni nobenega več bodel v oči...

Peklenek se je v temi dotipal do kota, pritisnil škatlo k steni, jo previdno zakril s končki desk, nasul listja, zaslonil z brunovjem, nametjal prsti in se zmuznil v gozd. Še enkrat se je iz gozda ozrl, z vročim pogledom objel svinjak in v srcu začutil neskončno blaženost. Njegova duša se je z nedopovedljivo ljubeznijo oklenila tihega zaklada...

V dolgem ovinku se je vrnil v bajto. Kar oddahnil se je, ko je legel v posteljo. Kdo bi mislil, da je v takem brlogovju denar, zdaj sem pa brez skrbi, se je pogovarjal sam s seboj. Pomel si je roke. Smehljal se mu je vjel v lice, v očeh so mu zažarele nove iskre, srce pa je igralo in drhtelo od same sreče...

Neke noči se je prestrašen prebudil in planil pokonci.

„Kaj je, kje gori?“ je presunljivo zaklical in skočil sredi hiše. Mravljinci so Peklenku zagomazeli po hrbtu. Zadržal je dih in napeto prisluhnil. Bilo je vse tiho; groza ga je bilo lastnega glasu. Kaj ni nekdo zavpil, da gori? Ali so bile le sanje? Ne, ne, saj je razločno slišal. Sanje ga ne bi vzdignile. Hlastnil je po zraku, uprl pogled skozi okno in zopet prisluhnil. Živci so mu bili napeti kot strune.

Nič! Le gluha noč in srce, ki je razbijalo, kot bi hotelo ulti.

Aha! Ujel je neki glas. Mrzlično je odprl okno in se nagnil čez.

Za božji čas! Pri gozdu je zagledal ognjeni sij.

Kakor blazen je planil ven; tresel se je po vsem telesu. Čeljusti so mu šklepetale, krvave oči so mu begale po vasi.

„Gori, gori!“ je zavpil z divjim glasom, se pognal proti gozdu in hropel, kot bi ga kdo grabil za vrat.

Ogenj je prasketal, se dvigal in padal, se zaletaval pod nebo, plahutal, piskal in čvilil ter ožarjal gozd in vas s svojo grozoto. Zrušilo se je ogrodje, stebel isker je švignil kvišku. Zagorelo je z novim sijem, ko se je upehan pripehal Peklenek. Čuden, skoraj živalski glas, poln obupa in groze se mu je iztrgal iz prsi:

„Moj denar, moj denar!“

Vaščani so že prej prihiteli iz radovednosti, a ni miti eden dvignil prsta, da bi gasil. Nikomur se ni zdelo škoda svinjaka in nihče ni vprašal, kdo je prižgal kres. Ko so videli Peklenka, so se začudeno spogledali in nasmehnili. „Denar je sem spravljaj, ga slišiš!“ „Zašto tako gori!“ „Vrag lakomni, prav ti je,“ je privoščil Nace. „Ko sem ga na posodo prosil, je rekel: kdor posojuje, si sovražnikov kupuje; ta si je pa ogenj, čeprav ni nihče dobil solda od njega.“

Peklenek je padel na tla, se zvijal in rjovel kakor brez uma:

„Vse bo šlo! Rešite mi denar... konec... konec...!“

Dvignil se je, v očeh mu je odseval čuden ogenj. Z vso silo se je zakadil v plamene.

V tistem hipu ga Nace zgrabi, potegne nazaj, a že mu je obleka gorela kakor plamenica.

Skočili so; kdor je mogel je trgal obleko z njega in teptal goreče cunje. Končno so pogasili Peklenka, ki je v nezavesti ležal v travi. Kar vidno so mu rastli mehurji opeklin po telesu. Obraz mu je bil spačen kakor v smrtnih bolečinah...

Ko se je zavedel, je zaječal: boli, boli; nato pa smehljaje dejal: „Kaj stopicate okoli mene, saj me ne polagate v grob... Denar ste mi vi ukradli...“

Nato je umolknil...

Mesec za mesecem se je valjal po slami v svoji bajti, nazadnje se je le izlizal. Ko je vstal, so ljudje kmalu spoznali, da mu je z denarjem vred zgorela tudi pamet. Od takrat ni bil več pri pravi. Hodil je na pogorišče, jokal, tožil in se smehljaj, prevračal ožgane konce tramov, razkopaval pepel in prst, preklinjal in se rotil...

Vaščani so se ustavljali ob njem in ga pomilovali:

„Peklenek, veliki revež, že spet denar išče...“

Breskve so dozorele

Filip Mrdavšič

Že se je nagibalo poletje v jesen. Kakor da je narava prenasršena poletnega razkošja in bi se rada odpočila v mehki jeseni, je bilo. Zemljo, ki je čez dan trepetala v silni sončni pripeki, je na večer objela utrujenost. Noči, lepe avgustove noči so bile tople, spokojne.

Šumadinski vinogradi so se kopali v soncu. Grozdje je postajalo vse slajše; še nekaj tednov, pa bo trgatev. Ob mejah vinogradov so se nizko sklonile veje prepolnih breskev. Žlahtni sad je počasi dobival rumenkasto barvo, iz katere se je

smehljala zapeljiva rdečica kakor na obrazu zalega dekleta.

Breskve so zorele.

Brusnikova babica je samevala. Odkar so bili Nemci izselili pred leti njeno družino v Srbijo, je preživela dosti samotnih ur. Mladi so vsak dan odhajali na delo, starka pa je posedala pred starinsko turško zgradbo in gledala stožčaste strehe vaških hiš, ki so se skrivale med murvami ob lenem potoku. Vas je bila tiha, kakor da je izumrla. Od daleč

nekje, iz neznanih daljav, je čula babica v presledkih grmenje topov. Neredkokrat se je oglasila z višin bližnjega Juhorja partizanska strojnica.

Le s težavo je dvignila babica še levo roko na zidek. Nič več je nista prav ubogali roki, ki sta toliko let opravljali najtežje posle hribovskih gruntarskih gospodinj. Sedaj sta bili prepreženi križem z nabrekliimi žilami in tako osušeni, da je samo še koža pokrivala izmučene kosti in kite. Ti dve roki, ki sedaj pač nista bili za drugo rabo več, sta se še vedno nerodno sklepal k molitvi; pa tudi molek so le s težavo prestavljali okorni prsti.

V samotnih urah, ki jih je do smrti utrujena starka posvečala molitvi, so jo obiskovali spomini. Spomini na preteklo življenje, preobteženo z napornim delom, ki pa je bilo po svoje lepo vse do tlej, ko so jo — mislečo še samo na odhod s tega sveta — pahnili v beli svet, da ne bo počivala v rodni zemlji.

»Sedaj tam gori pri nas,« je mislila starka, »spravljajo otavo. Saj pravijo, da kdor je med gospojnicama ne posuši, jo mora sušiti na peči. Kdo neki našo otavo suši?«

»Sobota je danes,« je vedela babica, »sobota je, in sonce hodi to dobo že nizko nad Čofatijo. Še malo, pa se bo poslovilo od naših globač, preden se bo skrilo nekje za Toplo in ugasnilo. Po pokošanih travnikih kupčajo otavo. Pri fari zvonijo. Nedelja bo jutri.«

Misli so se jele trgati. Še ni domislila prve do kraja, že se ji je vsiljevala nova, kakor bi se bala, da jih ne bo mogla prerešetati vseh. Utrinki so bili, zdaj svetli in praznični, pa spet temni in bolni. Vse misli so težile v isto smer: rodilo jih je silno hrepenenje za izgubljenim domom. Zato so se na kraju tudi vse združevale v en sam neutolažljiv jok strtega srca: vrniti se!

Trudno ji je klonila glava v drhteče dlani. Dve, kakor jagodi debeli solzi sta ji zdrknili po razoranem licu. Neizrek-ljiva slabost jo je objela, da še jokati ni mogla; solze so se ji v boleči slabosti posušile. Le dve, osameli in grenki, sta ji omočili lice. Vzdihi so se ji trgali iz srca, dokler ni onemela.

Tedaj je prišel iz vasi Brusnikov Franc. Ta suhi dolgin, najstarejši Brusnikov sin, je prinesel polno kapo sliv. Ko je videl babico tako slonečo, je odložil kapo. Pristopil je k babici in jo tiho poklical.

Dvignila je glavo, nekam začudeno je pogledala Franca in si s tresočo se roko obrisala sled solza.

»Babica sliv sem vam prinesel,« ji je povedal Franc in kar nerodno mu je bilo, da ni rekel kaj drugega. K sanjarjenju nagnjeni fant je dobro poznal babičine bolečine in vedel je, da je brezupno njeno hrepenenje. S prijaznimi besedami jo je skušal tolažiti. Prinašal ji je darilca, ki jih je dobival v vasi. Ko je dozorelo sadje in so mu ga ponujali dobrovoljni kmetje, ga je zmerom tudi babici prinesel.

Danes je nabral v Božinovem sadovnjaku polno kapo sliv. Ko se je vračal mimo vinogradov v vas, mu je dobrodušni Božin pridral lepih, sončnih breskev. Sadeži so bili tako nežni in okusni, kakor da bi se bilo vanje vpilo bogato razkošje poletnega sonca in jih prepajilo z vsemi sladkostmi.

»Kako vesela bo babica, ko jih ji bom prinesel,« je mislil Franc in žarek sreče mu je zasijal v duši.

A ni prinesel breskev babici. Prehuda je bila skušnjava. Šele takrat, ko je pojedel vse, ga je spreletelo občutje sramu, ki ga je le s težavo odpodil: »Babica bo tudi sliv vesela!«

»Jejte babica,« je ponudil starki.

Vzela je dve slivi. Roka se ji je tresla, ko je nesla k ustom. Potem je tiho poprosila Franca:

»Tako zelo sem utrujena, Franc, prosim te, nesi me v posteljo!«

Bila je topla avgustova noč. Vas se je pogreznila v kratko poletno spanje. Še psi so potihnili.

V hiši, kjer so stanovali Brusnikovi, je trepetala lučka. Skoz odprta okna je vel blag vetrc.

Babica se je odpravljala. Že se je bila poslovila. Sedaj ni nič več govorila. Tiho je ležala v postelji in spokojno gledala skozi okno, kakor da bi mislila: »V tej prijetni noči bo lepa pot.« Potem je zatisnila oči in nagnila glavo nekoliko

naprej — »Malo bom še zadremala, saj še ni čas za na pot.«

Tedaj je potihoma pristopila k postelji mati. Prižgala je rdečo svečo, ki si jo je bila oskrbela pred davnimi leti babica, da bi ji svetila v uri slovesa. Med okorne prste babičnih rok, ki se nista nič več tresli, jo je namestila mati; roki sta počivali v miru, ki ga je bil prinesel babici dih onostranstva. Dolgo zadrževanega ihtenja in joka niso mogli Brusnikovi še dalje krotiti. Krčevit jok, ki ni smel tudi sedaj ob smrti motiti babice, je mahoma napolnil samotno tivališče izgnancev.

Babica ga ni čula. Žalost, pregnastvo, solze — vse to je ni težilo več. Tudi misel na daljno domačijo, na rodni kraj, misel na grob med znanci mladosti, edina, poslednja zemeljska misel babičina, ki je doslej živela v njej, je ugasnila.

Čez kratko časa so zapeli petelini. Rodil se je nov dan, ki ga babica ni več doživela.

Babica je ležala na odru. Kakor da bi se odpravljala k veliki maši, je bila opravljena. V blagi mir, ki ga je končno dosegla, ji niso peli domači zvonovi — o, kako daleč je bila od njih — pa vendar se ji je obraz v smrti smehljal.

Mnogo sveč ji je gorelo. Malih, drobnih voščenk so ji prižgali vaščani...

K odru je stopila starka Kruna. Ko je prižgala svečo, je stisnila mrzlo ba-

bičino roko in položila k njej nekoliko breskev.

Franc je stal ob odru. Zarisati si je hotel čim globlje babičino podobo.

Zagledal je breskve...

Hladni mravljinčji so mu zagomazeli po hrbtu in po udih. Ob pogledu na breskve mu je težka misel hotela razgnati srce:

»Ti, ki si hotel igrati babičinega tolažnika, ti, ki bi bil rad usmiljeni Samarijan, še onih Božinovih breskev nisi mogel prinesti babici.«

Vse je izginilo: ljudje, oder, vse, vsel! Samo breskve, lepe, zrele breskve so ostale. In pa grenka misel.

Tedaj je pogledal babico. Velika prošnja je bila v njegovem pogledu: »Oprostite, babical«

In videl je smehlaj na babičinem obrazu...

Morava šepeta male skrivnosti svoje dolge poti vitkim akacijam, ki se pozibavajo na bregu v lahnem vetrcu.

Za gajem akacij je njiva: kraj miru. Tam je med grobovi grob. Majhen babičin grob.

Poletje se je nagnilo. Še malo pa bo jesen.

Daleč, na kraju enolične ravnice je vas. Nad njo so vinogradi.

Sedaj so tam breskve že vse dozorele...

Še nekaj veselih iz Tomajščine

Albin Kjuder

Smola s Fabjanovo Beko in tolažljiv konec

Na Rupcah blizu sedanjega tomajskega pokopališča na Fabjanjem je stala pred 50 leti stara suha beka.

Bilo je pozimi, sneg je naletaval, zgodaj zjutraj je dutovljski orožnik korakal proti Sežani. Pod Tomajem je zaslišal sekiranje, previdno je šel za glasom in je našel Tomajca Šimona, ki je sekal staro, votlo beko, ki je prav tisti hip padla na tla. Mož je imel noge zavite v žakljevino.

»Oho, kaj pa vi? Čigava je ta beka?«

»Je... Fabjanja...«

»Tako, tako... pa... ali so vam šečnjo dovolili?«

»Niso ne... ampak... je suha!«...

»Založite si jo! Greva k županu in, če bo on ukazal, pa še v Sežano! Alo!«

Tat Šimon si je beko založil in jo pokorno nesel do vasi in dalje k Učerinovim, kjer je bil takrat župan. Ljudje so vstajali in se prizoru čudili. Pri Učerinovih so še vsi spali. Žandar je tolkel po vratih in jih je klical. »Gospod župan, tega moža sem zasačil, ko je ravno to beko na Fabjanjem posekal.«

Župan Učerin tuhta, kaj naj odloči, pa jo hitro stuhta: »Veste kaj, gospod

vahtmajster, peljite ga h gospej Fabjanji! Pa počakajte, vam dam še prej požirek žganja.«

Tat Šimon si je beko zopet založil in jo potrpežljivo nesel po Tomaju proti Fabjanjim. Ljudi je bilo še več kot prej in Šimonu je bilo pod sicer ne prav težko beko presneto vroče.

Ko sta dospela na Fabjanji borjač (dvorišče), je Šimon beko vrgel na tla in je s tesnobo gledal proti vratom, izza katerih je stopila gospa Amalija Černe.

»Gospa, tega moža sem dobil, ko je ravno tisto-le beko tu doli na vaši njivi posekal. Peljal sem ga z beko na rami k županu, on je pa odločil, naj ga spremljam k vam, da mu vi odločite kazen, ki mu gre.«

»O, Šimon, kaj ste se zmotili, da ste šli tako nakuhat?« ...

»Gospa, saj vem, da ni bilo prav, saj tudi delam pokoro in je, kakor da nosim po Tomaju križ« ...

»Veste kaj, gospod komandant, mož naj nese beko domov, saj je naredil dovolj pokore zanjo. Kaj naj mu rečem, saj je svoj greh drago plačal. Pa stopita noter, vama bom dala malo kave«.

Žandar v sprejemnici, Šimon v kuhinji, pri dobri kavi sta se oba pokrepčala, pa še preden je žandar vstal od mize, se je Šimon izmuznil, pograbil nesrečno beko in izginil z njo v svojo bajto. O dobri gospej Fabjanji pa je ohranil tako lep spomin, da bi me šel za ves svet še kaj po Fabjanji zemlji iskat.

Bog daj dež, da bo rastla rž!

Tomajski župnik in dekan, kanonik Matija Sila (rojen v Povirju 16. 2. 1840, umrl v Tomaju 7. 4. 1925) je bil v svojih zrelih letih (1890—1910) kaj priljubljen govornik. Znal je zadeti tisti domači, pristno ljudski ton, ki ga Kraševac tako ceni. Na Markovo procesijo l. 1901. je v Dutovljah priporočal prošnje za dobro letino, pa je tako-le zaokrožil:

Bog daj dež,
da bo rasla reš (rž),
da bi jo jedli mi in naša meš (miš).
Pa... miš da bi krepala (poginila)
in rž da bi ostala.

Seveda je sledila velika veselost in glasno šumenje, pa je mož dodal še to:

Ma... Bog daj tudi sunce (sonce),
da bi rastli fantje in punce.

Še danes po več ko 50 letih narod to originalnost ponavlja.

Šemenjak iz Križa miluje svojega sina

Bole Jože, po domače Šemenjak (r. v Križu l. 1813), bivši vojak, ki je govoril tudi nemški in laški, je bil majhen posestnik v tomajskem Križu. Bil je tudi nekak palir in sodnijski izvedenec, da ga je bilo videti vedno s sežnjem v roki. Ko je ljudem določal mejnike, mu ni manjkalo pijače in jedače, posebno mu je šlo v slast cvrtje, ki ga je pridno zalival s »ta boljším«. Sina Franceta (r. 1847) je Šemenjak poslal v Ljubljano, da bi se tam učil mizarstva. V Ljubljani pa fant le ni prišel na svoj račun in tako se je zgodilo, da je nekega večera pripapljal k nogam domov. Mati Urša se je ustrašila, češ, kaj bo rekel oče. Končno je fantu svetovala, naj se skrije pod očetovo posteljo in naj tam ždi, dokler ne bo ona očeta primerno pripravila in njega zagovorila.

Tisti večer je oče Šemenjak prišel precej pozno domov. Bil je poln vseh mogočih dobrot. Šel je naravnost počivati in ker ni mogel zaspati, je v postelji glasno mislil. Spomnil se je tudi sina Franceljna in ga miloval: »O, ti ubogi naš Francelj... ti morda v Ljubljani krompirja stradaš, ko sem jaz doma v dobri postelji pečenke sit...«

...pa se oglasi izpod postelje: »Oče, sem léti, (tukaj), sem léti, sem doma...«

Nastal je romovš, cepetanje, drsanje, krik in jok... Oče je fanta izvlekel izpod postelje in mu je krepko otresel prah s hlač.

Že drugi dan ga je zopet odpeljal na delo, pa to pot ne v Ljubljano, ampak v Trst, da bo fant za vsak slučaj »bolj pri roki«.

Koliko se dobi pa v onem kotu?

Janez Grmek iz Dobravelj, ki bi imel sedaj 106 let, je bil nepoboljšljiv zajčar. Velikokrat so ga ujeli, klicali so ga na sodnijo in vsakokrat je dobil po sedem dni zapora.

Pa so ga zopet klicali v Sežano.

»Janez Grmek, zopet vas moram kaznovati!«

»Gospod sodnik, nikar se ne trudite, kaj bi zmeraj isto ponavljali! Saj vem! V tem kotu se dobi zmeraj po sedem dni. Bom videl, koliko se dobi pa v onem kotu tam-le...«

Janez Grmek prime mizo in jo zavleče izpred sodnika, ki je debelo gledal, v nasprotni kot sobe.

»Janez Grmek, s to vašo predrznostjo ste se pregrešili zoper ta in ta paragraf, sedeli boste štirinajst dni.«

Dež do štorij, prah naprej

V Križu pri Ivanovih so slačili turščico. To je bilo oktobra 1880. Jože Ivanov (rojen leta 1814) je spletal kite. Pa ga nekdo vpraša, naj pove, kako je vozil vodo iz Dolenje vasi v tomajski Križ. Oče je naperil novo kito in je začel:

Bilo je tam o beli žetvi, ko sva se nekega dne pod večer odpravila jaz in Jože Tončinov, vsak s vojim vozom, čez Filipčje brdo in Štorje v Dolenjo vas po vodo.

»Oče, pa zakaj tako daleč?«

»Veste, takrat je bilo na Krasu veliko več kalov, luž in napajališč, štirn pa je bilo malo, prav malo. Strehe so bile krive povečini s slamo, ob dežju je kapljala voda na tla.«

»Ali so Kraševci hodili še drugam po vodo?«

»O, da! Eni na Močilnik ali na Vipavo, drugi na Reko k Vremam onkraj Divače, nekateri pa celo v Štivan.«

»In kako sta takrat vodo vozila?«

»Okoli desete ure zvečer sva prišla v Dolenjo vas pri Senožečah, kjer je pri studentu čakalo najmanj petdeset voznikov, da bi vodo polnili. Morala sva čakati v vrsti in to skoraj do polnoči. Ko sva končno sode srečno napolnila, sva pognala proti domu. Med potjo se nama je pa lepa prigodila...«

Do tedaj čisto ko ribje oko se je začelo nebo od Kopra gor čez Gaberk temačiti in bliski so migotali vedno pogosteje. Ko sva zavila z dolenjevaške poti na državno cesto in vozila mimo Sinedolj, je začelo kapati. Tedaj se je ulila taka ploha, da ne pomnim podobne. Voda je tekla po cesti v potokih. Zdelo se je, da bo odnesla naju in vozila in živino. Med tisto ploho sva ustavila in ob kraju ceste čakala, da naliv jenja.

Ko se je nevihta ustavila, sva bila seveda do niti premočena in sva ugibala, kaj bi napravila. Po takem dežju vodo domov voziti, bi bilo skoraj smešno in čemu bi živino trpinčila? Sklenila sva, da sode izprazneva, saj dežja je bilo več ko dovolj in vode ne bo manjkalo. Izdrila sva čepe in voda je iztekla na cesto. Sedla sva na vozove in trudna od neprespance noči sva oba zadremala. Voli so vozili po svoji volji proti Štorjam.

Ko sva srečno pricincala v Štorje, se je delala zora. Pri zadnji hiši proti Sežani je pa Jože Tončinov, ki je vozil spredaj, nenadoma ustavil. Glasno je zaklical proti meni: »Joža, meni se zdi, da je po cesti prah...« Kakor bi me vrglo, tako naglo sem skočil z voza in oba... sva stopala po čisto suhi in močno prašni cesti... Prvi hip sva menila, da sanjava, a ko sva se zavedela, da se nama je v dremavici že pred Štorjami zdelo, da voziva po mehkem in da so se pod nogami volov delali oblački prahu, sva spoznala žalostno dejstvo: dež je segal samo do nad Štorij in od tam naprej ni padla niti kaplja.

Kaj napraviti?

Če prideva domov brez vode, naju ženske živa snejo. Ni bilo pomoči, morala sva obrniti in peljala sva se zopet tja gor v Dolenjo vas po vodo. Namesto da bi bila ob štirih zjutraj z vodo doma, sva komaj ob šestih vodo drugič nalivala.

»Oče, kako sta pa opravila doma z gospodinjama?«

»Bom takoj povedal! Prišli sta nama naproti s škafi do Štorij, ker doma ni bilo niti toliko pitne vode, da bi bile pristavile lonce k ognju. Seveda, da nista bili prav dobre volje in da naju nista hvalili, tega ni treba praviti.«

Pa še malo po svetu

Na svetu je nad 100.000 letal

Dobrih petdeset let je minilo, ko sta brata Wright tvegala prvi polet z motornim letalom. Danes je na svetu že nad 100.000 letal, ki vzdržujejo zračni promet med vsemi celinami. Samo nad Atlantikom je zračni promet že prekosil ladijskega in v Ameriki bo promet po zraku kmalu večji — seveda na velikih razdaljah — od avtobusnega in železniškega. Na vsem svetu je kakih 10.000 letališč. Začeli so že izdelovati tudi prva potniška reaktivna letala, ki letijo s hitrostjo od 2500 do 2700 km na uro. Najmodernejše letališče na svetu so lani uredili v bližini Londona in lahko sprejme na leto 7 milijonov potnikov.

Največje poslopje

Na zemljišču Pennsylvania Station v Združenih državah Amerike grade največje poslopje sveta. Stroški bodo znašali nad 100 milijonov dolarjev. Zazidali bodo okoli 4 ha površine. Prostorninsko bo to poslopje trikrat tako veliko kakor najvišji nebotičnik na svetu Empire State Building. Novo poslopje bo imenovano »Palača napredka« in bo namenjeno stalnim mednarodnim razstavam.

Atomska podmornica

Leto dni je preteklo (11. januarja 1955), ko je prva atomska podmornica »Nautilus«, ki so jo zgradili Američani, odplula na vožnjo okoli sveta. Seveda to ni bila njena prva pot. Preizkusili so jo že na 54 voznjah, preden je šla na dolgo pot in preden so jo izročili atlantskemu ladjevju NATO. Prav tako so napravili poskuse, kako globoko se podmornica lahko potopi. Dosegla je globino 350 m. V tej globini je atomski motor deloval prav tako brezhibno kakor na površini morja. V atomski podmornici imajo mornarji velike kabine in v njih vsak svojo posteljo in omaro. Podmornica ima široke hodnike, lepo poslikane stene, moderno pohištvo in jedilnico, ki jo uporabljajo hkrati za kinematografsko dvorano. »Nautilus« je najhitrejša podmornica sveta.

Sedem milijonov Indijancev bodo preselili

Strokovnjaki Zruženih narodov so pripravili načrt, po katerem bi preselili kakih sedem milijonov Indijancev z visokih gorskih planot v Andih v doline. Menijo namreč, da se ti prebivalci Bolivije, Ekvadorja in Peruja ne bodo mogli dolgo ohraniti, dokler životarijo na planotah nad 3000 m nad morsko gladino.

Dobra tretjina prebivalcev južne Amerike — blizu 50 milijonov — živi nad 2000 m nad morsko gladino, Indijanci, ki naj bi jih preselili, pa žive celo nad 4000 m visoko, kjer se preživljajo s poljedelstvom na skopi zemlji, z delom v rudnikih v dolinah in ribolovom v jezeru Tikitaka, ki je najvišje jezero na svetu. Da bi vsaj nekoliko olajšali težavno življenje tem Indijancem, jih nameravajo preseliti v nižine. Toda te nižine so še zmeraj 1500 do 2000 m nad morsko gladino in bo tudi v teh nižinah potrebno izboljšati življenjske pogoje za milijone priseljenih Indijancev.

Elektrika iz atomske elektrarne

Ameriško mesto Arco s 1200 prebivalci, je prvo ameriško mesto, ki je preskrbljeno izključno z elektriko iz atomske elektrarne. Atomska elektrarna z reaktorjem je prva izmed novih elektrarn te vrste. Toplota iz uranovih palic segreva vodo, napeljana naravnost v turbino. Turboreaktor daje 3500 kilovatov. Takšen reaktor bi lahko uporabili povsod, kjer je potrebna manjša elektrarna, zlasti za potrebe manjše industrije.

Prebivalstvo v Ameriki

V zadnjih petih letih je število prebivalcev v Združenih državah Amerike naraslo za 6,3%. Če računamo tudi vojsko, imajo ZDA po podatkih iz leta 1955 zdaj 162,414.000 prebivalcev. Število prebivalcev najbolj narašča v Kaliforniji, kjer je naraslo za 1.800.000 ali za 17,3%. Kalifornija ima 12,213.000 prebivalcev in je za New Yorkom druga največja ameriška zvezna država.

Vesti odbora in uredništva

Ko dajemo v tisk svoja letošnja sporočila poverjenikom in naročnikom knjig Družbe sv. Mohorja, ne vemo natančno, katere izmed obljubljenih publikacij bomo mogli ob pravem času izdati. Poleg koledarja bodo do konca leta dotiskane večernice **Sloven iz Petovije**, zgodovinska povest iz 9. stoletja, ki jo je napisal **Stanko Cajnkar**. Drugi dve knjigi, ki smo jih nameravali izdati (**Mimica Malenšek**, **Senca na domačiji** in nadaljevanje **Trstenjakovega dela**, ki smo ga vstavili v letošnji knjižni program na splošno željo poverjenikov in naročnikov), še čakata na natis. Celjska tiskarna, ki je doslej tiskala vse naše publikacije, nam je sporočila, da bo mogla to leto dokončati samo koledar in **Slovena iz Petovije**. Potrudili se bomo, da bo Celjska tiskarna sprejela v delo in ob pravem času dokončala tudi ostali dve knjigi, ne moremo pa jamčiti, da se nam bo to posrečilo. Ker ni mnogo upanja, da bi prevzela natis teh dveh naših knjig še to leto kaka druga tiskarna, bomo morali obe redni knjigi (ali pa vsaj eno), ki ne bosta mogli biti natisnjeni že to leto, razposlati prihodnje leto s knjigami za leto 1956. Prepričani smo, da nam poverjeniki in naročniki te zamude ne bodo šteli v zlo, ker ne bo posledica kakršne koli malomarnosti z naše strani. Celjska tiskarna je preobremenjena z delom, ki ga ne more odložiti, ker je edino podjetje te vrste v zelo obširnem področju.

Poleg tega pa je bila letos vsa založniška dejavnost v Jugoslaviji v najožji zvezi z novo sprejetim zakonom o založniških podjetjih, kateremu se morajo prilagoditi vsa stara založniška podjetja, seveda tudi Družba sv. Mohorja v Celju. Čeprav zadeva prilagoditev predvsem odbore založniških podjetij, pa vpliva vendarle tudi na tiskanje knjig in drugih publikacij.

Družba sv. Mohorja je ustanovila posebno založniško podjetje, ki mu je dala ime »**Mohorjeva družba v Celju**«. Predložila je posebna pravila in poskrbela, da se bo delo Družbe sv. Mohorja v do-

sedanjem obsegu nadaljevalo. Ko bo ljudska oblast izjavila, da so nova pravila v skladu z obstoječimi zakoni, bo vso založniško dejavnost Družbe sv. Mohorja prevzelo Založniško podjetje Mohorjeva družba v Celju. Kot vsako drugo podjetje bo imela tudi Mohorjeva družba svojega direktorja in poseben založniški svet. Vendar bodo to le organizacijske spremembe. Idejno bo Mohorjeva družba to, kar je bila ves čas Družba sv. Mohorja, ki je vzgajala slovensko ljudstvo v duhu verskih in narodnih idealov prvih velikih slovenskih blagovestnikov svetega Cirila in svetega Metoda, svojega ustanovitelja škofa Antona Martina Slomška in njihovih naslednikov.

Temu svojemu poslanstvu se Družba sv. Mohorja ni nikoli izneverila. Vse do danes je zvesto varovala dediščino prvih slovenskih prosvetiteljev in vzgajala slovensko katoliško ljudstvo v ljubezni do slovenskega jezika in slovenske domovine. Ker pa šteje že preko sto let in segajo njeni početki globoko v čase stare Avstrije, bi bilo napačno presojati delo teh davnih desetletij po idejnih vidikih najnovejše dobe. Če so pisatelji, ki so pisali za Družbo sv. Mohorja, včasih preveč poudarjali zvestobo dinastijam in državam, ki so bile našemu ljudstvu tuje, je treba pač njihove izjave meriti s tisto zgodovinsko prizanesljivostjo, ki jo bodo tudi moderni ljudje čez desetletja zahtevali za ovrednotenje svojih idej in uspehov.

Poudariti pa moramo, da se ni Družba sv. Mohorja v nobenem zgodovinsko važnem trenutku postavila na stališče, ki bi bilo v nasprotju s praviimi interesi slovenskega ljudstva. Zato jo je leta 1941 (morda mnogo bolj kakor vse naše druge kulturne ustanove) zadel bes nemških nasilnikov, ki so videli prav v njej poroštvo za samobitnost slovenskega jezika in slovenske narodne zavesti in kulture. Družba sv. Mohorja se dobro zaveda, da bi bila s svojim narodom vred propadla, če bi bili zmagali naši sovražniki. Zato je borba za osvoboditev slovenskega

ljudstva (in jugoslovanske države kot celote) zapisana z zlatimi črkami tudi v njeni zgodovini. Leto 1945, ki je leto naše dokončne zmage, je obenem tudi novo rojstno leto Družbe sv. Mohorja. Odborniki, poverjeniki in člani to vedo in s ponosom priznavajo. Založniško podjetje Mohorjeva družba bo naši borbi za svobodo, naši osvoboditvi in življenju v novi Jugoslaviji posvečalo mnogo pozornosti. Z izdajanjem knjig, ki bodo nadaljevale kulturno tradicijo stoletnega dela največje slovenske knjižne založbe Družbe sv. Mohorja, bo pomagalo pri vzgoji novega rodu zvestih Slovencev in dobrih jugoslovanskih državljanov.

Naše glavno založniško delo bo tudi v bodoče posvečeno naročnikom naših rednih knjig z vsakoletnim koledarjem in z večernicami. Koliko in kakšnih knjig bomo mogli vsako leto za zmerno ceno nuditi, to bo odvisno od števila naročnikov, od cene knjig, pa seveda tudi od pisateljev in urednikov. Kar moremo že danes brez omejitve obljubiti, je dobra volja odbora, delavna skrb in vestno gospodarjenje z vplačanim denarjem. Če bodo naročniki voljni žrtvovati za knjige kaj več, kakor pa so bili tega vajeni, bomo mogli izdati več in boljših knjig. Vsem in vsakomur pa ob taki različnosti želj in zahtev ne bomo mogli ustreči.

Za širšo založniško dejavnost bi bila potrebna predvsem večja vnema poverjenikov in naročnikov za naše izredne ali doplačilne knjige. Poleg težav s tiskanjem je to morda najtežje vprašanje Mohorjeve družbe. Nekatere naše izredne knjige se vse prepočasi prodajajo. Naši oglasi v koledarju navadno kaj malo zaležejo. Skoraj vsa prizadevnost je posvečena rednim knjigam, ki bi jih naj bilo čim več, stati pa bi morale zelo malo. Take želje so z vidika naročnikov povsem razumljive. Kdor pa se zaveda, da je takšen način izdajanja knjig izredno težak, bi se moral potruditi, da bi tudi knjige za doplačilo našle svoje odjemalce. Omejevanje založniškega dela na redne knjige je krivično pisateljem, ki žele pisati za Mohorjevo družbo, v škodo pa je kulturni rasti našega ljud-

stva. Knjige, ki ustrezajo veliki večini rednih naročnikov, so redkost. Mnenje, da je za Slovenske večernice dobro vse, tudi to, česar druge založbe niso sprejele, je že davno vrženo med staro šaro. Prave ljudske povesti morajo biti vsebinsko in oblikovno dobre. Če bi se omejili na izdajo rednih knjig, bi s tem močno okrnili vrsto pisateljev, ki so pripravljeni pisati za Mohorjevo družbo. Škodo pa bi trpeli tudi naši kulturno prizadevnejši naročniki, ki žele in pričakujejo, da jim njihova glavna knjižna založba postreže s knjigami, ki so namenjene posebnim vprašanjem in si jih nekateri zelo žele.

Ker trenutno še nimamo svojega posebnega Vestnika (ki ga pa Zakon o založniški dejavnosti predvideva in celo zahteva), v katerem bi svoje knjige napovedovali, razlagali in priporočali, bi bilo prav, če bi poverjeniki skrbno pretehtali vsako naše pojasnilo in navodilo, čeprav je bilo dano samo enkrat, in bi se potrudili nas razumeti. Nerazpropane knjige, ki nam obleže v skladišču preveč časa, hromijo naše delo in ovirajo tudi uspeh rednih knjig. **Če bi naročil vsak poverjenik vsaj tri izvode vsake doplačilne knjige, bi bil vsaki naši publikaciji uspeh zagotovljen.** To po mnenju odbora in uredništva ne presega naše splošne kulturnoprosvetne zmogljivosti. (Morebiten izgovor, da Celjska tiskarna še tega ne more natisniti, kar sodi v redni program, ne drži, ker je s knjigami za doplačilo zaradi neprimerno nižje naklade tudi mnogo manj dela. Poleg tega pa bi mogli dobiti za izredne knjige tudi kako drugo tiskarno, če bi imeli zagotovilo, da bo knjiga kmalu razprodana — samo pod tem pogojem bi namreč zmogli stroške za natisk.)

Odbor Mohorjeve družbe je vesel, da se more pohvaliti z dolgo vrsto odličnih in vnetih poverjenikov. Skrb poverjenikov je že nekaj krat Družbo rešila. Odborniki in uredniki to prav radi priznavajo. Žele samo to, da bi se poverjeniki (in po njih naši člani) dobro živeli v nove čase. Samo tako bodo namreč mogli razumeti in priznati našo dobro voljo in naše prizadevanje. Smo Slovenci in Jugoslovani in živimo v državi, ki se je s skrajnimi žrtvami rešila tujega na-

silja in zaživela novo narodno in socialno življenje. Vojna, okupacija in osvoboditev, vse to je ustvarilo nov položaj, ki nam nalaga nove naloge. Odbor Mohorjeve družbe bo na teh temeljih gradil, poverjeniki pa bodo naše misli tolmačili našim slovenskim ljudem.

Prihodnje leto bodo naši naročniki dobili poleg koledarja še toliko drugih knjig, kolikor jih bomo mogli z ozirom na tiskarniške možnosti založiti in izdati. Predvsem pridejo na vrsto dela, ki so že sprejeta, pa še niso mogla biti tiskana. Rokopisi pisateljev, ki se potegujejo za

našo vsakoletno nagrado, šele prihajajo. Odbor jih zato še ni mogel oceniti. Tako bomo mogli celoten poimenski seznam knjig za naslednje leto priobčiti šele po nekaj mesecih.

Želje poverjenikov in naročnikov, kakor tudi razne nasvete in navodila bo uredništvo po možnosti upoštevalo. Pa bo tudi povedalo, kaj je povsem neuresničljivo in nemogoče. Tudi razne pesniške in pisateljske poskuse, ki niso mogli biti priobčeni, bo ob priliki podvrгло dobrohotni kritiki (v koledarju ali v Vestniku, ker je skoraj nemogoče vsakomur posebej odgovarjati.

Živinski in kramarski sejmi

OKRAJ CELJE

Celje: Vsako sredo za konje, govedo, prašiče in drobnico.

Dobje: 19. aprila, 16. jul., 6. sept. in 25. nov.

Kozje: 13. jan., 16. febr., 25. aprila, 21. junija in 8. decembra.

Laško: 24. febr., 15. aprila, 15. maja, 24. junija, 24. avgusta, 21. sept., 11. novembra in 21. decembra.

Lembark: 25. marca, 15. aprila, 12. maja, 1. junija, 4. julija, 5. avgusta, 25. oktobra in 25. novembra.

Loka pri Žusmu: 23. marca, 13. aprila, 23. maja, 28. junija, 26. julija, 15. septembra in 22. oktobra.

Pištanj: 9. februarja, 8. marca, 26. aprila, 16. maja, 9. junija, 31. julija, 20. avgusta, 29. septembra in 5. novembra.

Planina: 11. januarja, 1. marca, 12. maja, 15. junija, 12. julija, 10. avgusta, 6. septembra, 15. oktobra in 3. decembra.

Podčetrtek: 14. januarja, 22. februarja, 17. marca, 15. aprila, 3. in 25. maja, 15. junija, 1. in 17. julija, 10. in 29. avgusta, 1. in 16. oktobra, 21. novembra in 12. decembra.

Polje ob Sotli: 16. februarja, 8. maja, 14. avgusta, 6. oktobra in 6. decembra.

Pristava: 9. januarja, 6. februarja, 5. marca, 2. aprila, 4. junija, 9. julija, 6. avgusta, 3. septembra, 1. oktobra, 5. novembra in 3. decembra.

Rimske Toplice: 31. marca, 15. julija, 7. septembra in 9. oktobra.

Rogatec: 24. februarja, 21. marca, 25. aprila, 13. junija, 24. avgusta, 14. septembra in 1. decembra.

Slivnica pri Celju: prvi ponedeljek v mesecih februar, april, junij, avgust, oktober in december.

Slovenske Konjice: 5. januarja, 9. februarja, 1. marca, 4. aprila, 5. maja, 24. junija, 21. julija, 31. avgusta, 29. septembra, 4. novembra in 3. decembra.

Šentjur: 2. januarja, 10. februarja, 12. marca, 24. aprila, 4. maja, 22. junija, 12. avgusta, 24. septembra, 28. oktobra, 19. novembra in 24. decembra.

Šmarje pri Jelšah: 6. januarja, 20. marca, 21. junija, 17. avgusta, 16. septembra in 4. decembra.

Štore (Teharje): 21. januarja, 22. februarja, 26. marca, 12. maja, 26. julija, 12. oktobra, 24. novembra in 19. decembra.

Vitanje: 3. marca, 25. maja, 20. julija, 14. septembra, 2. novembra in 27. decembra.

Vojnik: 28. januarja, 15. aprila, 16. maja, 4. julija, 7. septembra in 18. oktobra.

OKRAJ ČRNOMELJ

Adlešiči: Vsako prvo soboto v mesecu.

Črnomelj: Vsak drugi in četrti torek v mesecu.

Dragatuš: Vsako drugo sredo v mesecu.

Gradac: Vsako drugo soboto v mesecu.

Metlika: Vsak prvi in tretji torek v mesecu.

Semič: Vsak drugi ponedeljek v mesecu.

Vinica: Vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu.

Tržni dnevi:

Črnomelj: Vsak sejmski torek in vsak četrtek v tednu.

Metlika: Vsak torek.

Če je te dneve državni praznik, je tržni dan pred praznikom. Ako sejmi v takem primeru pridejo na državni praznik, se vršijo tedaj ustreznega dne v naslednjem tednu.

OKRAJ GORICA

Ajdovščina: Vsak četrtek.

Čepovan: Vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu.

Solkani: Vsako sredo.

OKRAJ KOČEVJE

Banja Loka: 6. januarja, 2. maja, 28. julija, 15. septembra.

Dobrepolje: 17. januarja, 3. maja, 31. avgusta in 26. oktobra.

Dolenja vas: 13. aprila in 16. avgusta.

Fara vas: 3. maja, 15. avgusta in 11. novembra.

Kočevje: 20. januarja, 18. marca, 4. maja, 24. avgusta, 16. oktobra, 30. novembra in 31. decembra.

Loški potok: 4. aprila in 9. septembra.

Ribnica: 20. in 24. aprila, 2. avg., 21. oktobra.

Sodražica: 8. marca, 22. julija in 11. oktobra.

Turjak: 12. marca in 30. novembra.

Velike Lašče: 23. februarja, 21. aprila, 16. julija in 6. novembra.

OKRAJ KRANJ

Cerklje: Vsak prvi torek v mesecu.

Gorenja vas: Vsak drugi torek v mesecu.

Kranj: Vsak ponedeljek.

Preddvor: Sejem plemenske živine na koncu meseca maja in septembra (dnevi se razpišejo).

Selca: Vsak prvi petek v mesecu.

Škofja Loka: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

Trzin: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

OKRAJ KRŠKO

Bistrica o/S.: 5. februarja, 7. marca, 8. avgusta, 7. septembra, 21. oktobra in 13. decembra.

Bizelsko: 16. januarja, 18. marca, 7. avgusta in 30. novembra.

Blanca: 26. februarja, 23. julija, 1. oktobra in 18. novembra.

Boštanj: 26. februarja, 16. aprila, 31. maja, 9. julija, 16. septembra in 22. novembra.

Brestanica: 29. januarja, 7. aprila, 6. in 30. junija, 26. avgusta, 10. oktobra in 21. novembra.

Brežice: 14. februarja, 13. junija, 10. avgusta, 7. novembra in 19. decembra.

Bučka: 24. februarja, 25. aprila, 21. junija, 26. septembra in 11. novembra.

Cerklje: 16. marca, 19. aprila, 31. maja, 11. julija, 9. septembra in 12. novembra.

Drnovo: 12. marca, 24. junija in 29. septembra.

Kapele: 17. januarja, 10. marca, 18. aprila, 7. junija, 18. julija, 17. avgusta, 17. septembra in 17. novembra.

Krmelj: 31. maja, 13. septembra in 13. dec.

Krško: 3. in 21. februarja, 18. marca, 1. aprila, 4. in 21. maja, 4. julija, 3. avgusta, 3. septembra, 24. oktobra, 25. novembra in 16. decembra.

Leskovec: 18. aprila, 26. julija, 13. avgusta in 13. decembra.

Pišec: 19. februarja, 8. julija, 29. septembra in 3. novembra.

Podsreda: 26. marca, 28. maja, 24. junija, 21. septembra, 18. oktobra in 19. novembra.

Sevnica: 5. januarja, 14. februarja, 28. marca, 27. aprila, 5. maja, 22. junija, 7. julija, 16. avgusta, 1. septembra, 21. oktobra, 3. novembra in 6. decembra.

Studenc: 31. marca, 16. maja, 8. avgusta in 31. oktobra.

Vel. Kamen: 25. januarja, 3. marca, 16. maja, 13. julija, 13. septembra in 9. decembra.

Zabukovje: 4. aprila, 18. julija, 20. septembra in 7. novembra.

Zdole: 15. marca, 25. aprila, 15. julija in 15. septembra.

Konjski sejmi se vršijo na Drnovem, v Cerkljah in Bučki na tu označene dneve ter 10. marca in 17. avgusta v Kapelah. Svinjski sejmi se vršijo vsako soboto (če ni praznik) v Brežicah in na letnih sejmih: Sevnica, Krško, Brestanica in Kapela.

OKRAJ LJUBLJANA-MESTO

Ljubljana: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

OKRAJ LJUBLJANA-OKOLICA

Sektor Grosuplje:

Grosuplje: 4. januarja, 25. aprila, 10. junija, 29. septembra in 5. decembra.

Krka: 8. januarja, 1. marca, 26. aprila, 5. avgusta in 22. septembra.

Muljava: 15. januarja, 6. jun. in 20. novembra.

Račna: 11. marca in 5. septembra.

Radohova vas: 2. in 20. januarja, 6. junija in 18. oktobra.

Stična: 1. marca, 20. maja, 20. avgusta in 25. novembra.

Šmarje: 7. aprila in 16. avgusta.

Št. Jurij: 5. aprila in 20. oktobra.

Višnja gora: Vsako drugo sredo v mesecu.

Sektor Kamnik:

Dob: 14. februarja, 15. junija, 10. avgusta in 28. decembra.

Domžale: 4. januarja, 5. maja, 26. julija in 25. novembra.

Kamnik: Vsak drugi torek v mesecu.

Lukovica: 3. februarja, 27. marca, 27. aprila in 18. septembra.

Mengeš: 17. marca, 25. maja, 5. julija, 29. septembra, 6. novembra in 13. decembra.

Moravče: Ponedeljek pred Veliko nočjo, 21. junija, 29. avgusta in 11. novembra.

Motnik: 12. februarja, 15. marca, prvo sredo v oktobru in 25. novembra.

Sektor Ljubljana-okolica:

Litija: drugi ponedeljek v marcu, 4. maja, prvi ponedeljek v juniju, 13. julija, 22. avgusta, prvi ponedeljek po 29. novembru in 6. decembra.

Šmartno pri Litiji: 7. januarja, torek po 14. februarju, torek po 24. juniju, ponedeljek po 24. juliju, torek po 24. avgustu, torek po 8. septembru in ponedeljek po 11. novemb.

Vače: Drugi ponedeljek v aprilu, torek po 4. juniju, 16. avgusta in 30. novembra.

Opomba: Če po navedenih datumih pade sejmski dan na državni praznik ali nedeljo, se vrši sejem naslednji dan.

OKRAJ LJUTOMER

Bučkovci: 29. junija in 21. oktobra.

Ivanjkovci: Vsak zadnji petek v maju in septembru.

Ivanjci: Kramarski sejem 8. septembra v Negovi.

Križevci: Živinski sejem vsako prvo sredo v mesecu. Ob državnih praznikih se sejem preloži za en teden na prihodnjo sredo.

Kostanj: 21. junija, 29. avgusta, 28. oktobra in 3. decembra.

Ljutomer: Vsak drugi torek v marcu, juliju, septembru in novembru.
Kramarski sejem drugi torek v januarju.

Gornja Radgona: 25. maja, 29. junija, 10. avgusta in 15. novembra.
Kramarski sejem 3. februarja.

Slatina Radenci: Kramarski sejem 25. aprila, 25. julija in 12. septembra. Sejmi so v Kapelskem vrhu.

Videm ob Ščavnici: 24. avgusta in 13. decembra (na Stari gori).

Veržej: 7. marca, 6. maja in 29. septembra, 30. oktobra za plemensko živino.

Razkrižje: 16. maja, 24. junija in 10. avgusta. Če pade datum na državni praznik ali na nedeljo, je sejem naslednjega dne.

OKRAJ MARIBOR-MESTO

Maribor: Vsak drugi, četrti in peti torek v mesecu. Svinjski sejmi vsak petek v mesecu. Če pade petek na praznik, se vrši sejem dan prej.

OKRAJ MURSKA SOBOTA

Beltinci: Živinski in kramarski sejmi: 20. januarja, 24. februarja, 25. aprila, 27. junija, 15. julija in 5. novembra.
Živinski sejmi: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.
Svinjski sejmi: Vsako drugo in četrto sredo v mesecu.

Bogojina: Živinski in kramarski sejmi: 20. februarja, 20. marca, 19. maja, 20. julija, 9. septembra in 16. novembra.
Živinski sejmi: Vsak drugi in četrti torek v mesecu.

Cankova: Živinski in kramarski sejmi: 24. septembra in 11. novembra.
Živinski sejmi: Vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu.

Črenšovci: Živinski in kramarski sejmi: 14. marca, ponedeljek po 3. maju, ponedeljek po 14. septembru in 20. oktobra.
Živinski sejmi: Vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu.

Dolenci: Kramarski sejem 6. decembra.

Dokležovje: Živinski in kramarski sejmi: 18. junija in 21. avgusta.

Dobrovnik: Živinski in kramarski sejmi: prvi torek v aprilu, 25. julija in 20. septembra.
Živinski sejmi: Vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu.
Svinjski sejmi: Vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu.

Gornji Petrovci: Živinski sejmi: Vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu.
Kramarski sejmi: 8. junija, 4. julija, 8. septembra in 28. oktobra.

Gornji Slaveči: Živinski sejem: Vsak drugi in četrti torek v mesecu.

Grad: Živinski in kramarski sejem: 28. marca, 21. junija, 16. avgusta, 29. septembra in 30. novembra.

Križevci: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

Hodoš: Kramarski sejmi: 6. januarja, 10. marca in 19. novembra.

Križevci: Živinski in kramarski sejmi: 16. aprila, 4. junija in 27. oktobra.
Živinski sejmi: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

Kuzma: Živinski in kramarski sejmi: 24. septembra in 11. novembra.

Lendava: Živinski in kramarski sejmi: 25. januarja, 14. februarja, 15. marca, 15. aprila, 14. junija, 28. julija, 28. septembra, 28. oktobra in 23. decembra.
Živinski sejmi: Vsak torek v tednu.

Mačkovec: Živinski sejmi: Vsak prvi petek v mesecu.

Martjanci: Živinski in kramarski sejmi: 6. maja, 6. avgusta in 23. oktobra.

Murska Sobota: Živinski in kramarski sejmi: 15. oktobra, 6. decembra ter prvi ponedeljek v mesecih: februar, april in junij ter drugi ponedeljek v mesecih: januar, marec, maj, julij, avgust in september.

Odranci: Živinski in kramarski sejmi: 1. marca, drugi torek v maju, 1. septembra in 30. novembra.

Pečarovec: Kramarski sejmi: 20. januarja, 15. junija in 21. decembra.

Prosenjakovci: Živinski in kramarski sejmi: 28. novembra. Živinski sejmi: Vsak prvi in tretji ponedeljek v mesecu.

Puconci: Živinski in kramarski sejmi: 28. maja, 10. julija, 10. septembra in 10. novembra.
Živinski sejmi: Vsako drugo in četrto sredo v mesecu.

Puževci: Živinski sejem: Vsak prvi torek v mesecu.

Rakičan: Živinski sejmi: 26. marca, 2. junija, 16. avgusta in 8. oktobra.

Rogaševci: Kramarski sejmi: 24. aprila in 13. septembra.
Živinski sejmi: Vsak prvi in tretji torek v mesecu.

Šalovci: Živinski in kramarski sejmi: vsako prvo nedeljo v mesecu juniju, avgustu in oktobru.
Živinski sejmi: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

Tišina: Živinski in kramarski sejmi: 10. aprila in 7. septembra.
Živinski sejmi: Vsako prvo in tretjo sredo v mesecu.

Turnišče: Živinski in kramarski sejmi: prvi četrtek v aprilu, četrtek pred 15. avgustom, 9. septembra in 4. oktobra.
Živinski sejmi: Prvi in tretji torek v mesecu.
Svinjski sejmi: Vsak četrtek v tednu.

Velika Polana: Živinski in kramarski sejmi: 7. januarja, 7. avgusta in 11. novembra.

OKRAJ NOVO MESTO

Brinje pri Šentrupertu: 12. marca, 27. aprila, sobota pred 8. septembrom in 27. oktobra.

Dolenjske Toplice: Prvo sredo v marcu, juniju, avgustu in novembru.

Gotna vas: Vsak četrtrek po 15. v mesecu, če pade 15. dan v mesecu na četrtek, je sejem ta dan.

Mirna peč: 20. marca, 31. maja, 29. septembra in 28. decembra.

Mokronog: Vsak prvi četrtek v mesecu, sejmi za prašiče in drobnico; sejmi za govedo in konje vsako tretjo soboto v mesecu. Če pade ta dan na državni praznik, je sejem en dan prej.

Novo mesto: Vsak prvi ponedeljek v mesecu, za prašiče vsak ponedeljek.

Šentlovenec: 10. avgusta in 23. novembra.

Šentjernej: Četrtek po 2. februarju, 12. aprila, 6. junija, 24. avgusta in ponedeljek po 2. novembru.

Škocjan: 6. marca, 15. aprila, 5. junija, 15. julija, 18. septembra in 18. decembra.

Šmarjeta: 17. februarja, 15. maja in 15. okt.

Trebnje: Prvi četrtek v marcu, avgustu in oktobru.

Veliki Cirknik: Drugi petek v marcu.

Velika Loka: 9. marca, 12. maja, 21. junija, 25. julija, 30. avgusta in 16. decembra.

Veliki Gaber: 30. aprila, 4. julija, 26. avgusta in 30. oktobra.

Zagradec: 30. aprila in 1. septembra.

Žubina: 24. februarja in 21. oktobra.

Žužemberk: 3. februarja, 17. marca, 25. aprila, 20. maja, 9. junija, 9. avgusta, 14. septembra, 28. oktobra in 6. decembra.

Če pade kateri od navedenih dni na državni ali od države priznani praznik, je sejem prihodnji delavnik, kolikor ni za posamezni sejem prej drugače določeno.

OKRAJ POSTOJNA

Cerknica: 15. februarja, 15. junija in 15. okt.

Grahovo: 15. januarja, 15. aprila, 15. julija in 15. novembra.

Hruševje: Vsakega 20. v mesecu.

Iirska Bistrica: Vsakega 16. v mesecu.

Lož: 5. maja in 5. avgusta.

Nova vas: Vsakega 2. v mesecu.

Pivka: Vsakega 10. v mesecu.

Postojna: Vsakega 1. v mesecu.

Prestranek: Vsakega 18. v mesecu.

Rakek: Vsakega 25. v mesecu.

Stari trg: Vsakega 5. v mesecu, razen 5. maja in 5. avgusta.

Žerovnica: 15. marca, 15. maja, 15. septembra in 15. decembra.

OKRAJ PTUJ

Ormož: Letni in istočasno svinjski sejmi: 25. julija in 11. novembra. Svinjski sejmi: Vsak prvi ponedeljek v mesecu.

Ptuj: Letni in istočasno živinski sejmi: 23. aprila, 5. avgusta in 25. novembra. Živinski sejem: Vsak prvi in tretji torek v mesecu. Svinjski sejem: Vsako sredo.

OKRAJ SEŽANA

Gračiče v Istri: Vsak drugi četrtek v mesecu.

Herpelje: Vsakega 2. v mesecu.

Sežana: Vsakega 12. in 22. v mesecu ter 3. maja in 3. novembra.

OKRAJ SLOVENJ GRADEC

Črna: 5. avgusta in 21. oktobra.

Dravograd: 20. marca, 15. junija, 2. avgusta in 11. septembra.

Ravne: 24. aprila, 24. junija, 1. septembra, 18. oktobra in 25. novembra.

Radlje (Marenberg): 21. januarja, 31. marca, 29. septembra in 11. novembra.

Mežica: 4. decembra.

Muta: 17. julija in 29. avgusta.

Slovenj Gradec: 25. januarja, 12. maja, 10. avgusta in 19. novembra.

Št. Ilj: 2. julija.

Vuzenica: 1. marca, 2. julija, 16. avgusta in 6. decembra.

Ako pade datum sejma na nedeljo, potem se sejmi vrše naslednjega dne, to je v ponedeljek.

OKRAJ ŠOŠTANJ

Gornji grad: 4. maja in 28. oktobra.

Mozirje: 21. januarja, 24. aprila, 15. junija, 16. avgusta in 18. oktobra.

Šoštanj: Četrtek pred pustom, velikonočni torek, 22. junija, 12. julija, 29. septembra in ponedeljek pred Katarino.

Velenje: 18. februarja, 3. maja, 25. julija, 24. avgusta, 24. oktobra in 11. novembra.

Ako pade sejem na nedeljo, se sejmi vršijo naslednji dan.

OKRAJ TOLMIN

Bovec: Vsakega 5. in 21. v mesecu.

Breginj: Vsakega 13. in 27. v mesecu.

Cerkno: Vsak ponedeljek.

Grahovo: Vsakega 11. in 25. v mesecu.

Hudajužna: Vsakega 11. in 25. v mesecu.

Idrija: Vsak četrtek.

Kobarid: Vsakega 7. in 19. v mesecu.

Most na Soči: Vsakega 3. in 17. v mesecu.

Na Planoti: Vsak 1. in 3. ponedeljek v mesecu.

Podmelec: Vsakega 11. in 25. v mesecu.

Tolmin: Vsakega 1. in 15. v mesecu.

Ako pade sejem na nedeljo, se vrši v ponedeljek, če pa pade na soboto, pa dan prej, to je v petek.

OKRAJ TRBOVLJE

Dol pri Hrastniku: 10. marca, 24. aprila, 31. junija in 29. septembra.

Dole pri Litiji: 26. marca, 30. junija in 9. septembra.

Loka pri Zidanem mostu: 13. marca, 3. maja, 22. maja, 24. junija, 5. avgusta, 13. septembra in 17. oktobra.

Polšnik: Vsak prvi ponedeljek v mesecu.

Radeče: 25. januarja, 15. februarja, 8. marca, 19. aprila, 25. maja, 28. junija, 17. julija, 9. avgusta, 1. septembra, 11. oktobra, 15. novembra in 27. decembra.

Če pade sejem na nedeljo ali praznik, se vrši sejem dan prej. V Hrastniku, Trbovljah in Zagorju so tržni dnevi vsako sredo in soboto.

Cenik knjig Družbe sv. Mohorja

	broš. vez.			broš. vez.	
	din	din		din	din
Knjige nabožne vsebine					
Jeglič dr. Anton: V boj za srečno in veselo krščansko življenje I., III. del po	20	—	Mušič ing. M.: Obnova slovenske vasi	20	80
Lukman: Ciprijan I.	80	—	Trunk Jurij: Spomini	—	130
Ciprijan II.	75	—	Koledarji		
Hieronim	75	—	Koledar Družbe sv. Mohorja		
Krizostom	80	—	za leto 1946, 1947	28	—
Sv. Avguštin IX.	80	—	za leto 1952, 1953	40	—
Sv. Avguštin X.	90	—	Življenjepisi		
Sveto pismo nove zaveze, II. del: Apostolski listi in Razodetje	—	60	Kovačič dr. F.: Slomšek I.	20	80
Zore: Življenje svetnikov 12., 13., 14. zvezek po	16	—	Friderik Baraga	—	80
Muzikalije					
	Part.	glas.	Mohorjeva knjižnica		
	din	din	119. Kotnik dr. Fr.: Misijonar Jernej Mozgan	12	—
Aljaž J.: Mešani in moški zbori 5., 6., 7., 8., zvezek po	15	—	122. Meško Fr. Ks.: Iz srca in sveta (pesmi)	48	72
Gašparič: Missa in G in honorem S. Joan. Bapt.	120	16	124. Finžgar Fr. S.: Pod svobodnim soncem, I. del	50	—
Kramolc Luka: Lesičjakove pesmi	150	—	128. Finžgar Fr. S.: Triglav. Planinska idila	16	—
Lukman: Oče naš, Zdrava Marija, Verujem	50	—	Na boljšem papirju in večjem formatu	—	68
4 koralni napevi	6	—	130. Sever Sonja: Kamenček sreče	50	150
Spomni se deviška Mati	30	—	131. Dickens Charles: Cvrček na ognjišču	50	150
Premila Mati Zveličarjeva	50	—	132. Avsenak Lojze: Iz starega pis-skra	80	150
Luževič: Requiem	80	—	Povesti		
Mihelčič: 30 preludijev	130	—	Detela dr. Fr.: Hudi časi	16	54
Gospa sveta	12	—	Cajnkvar dr. St.: Križnarjevi	—	300
Slavospevi	16	—	Meško Ksaver: Izbrani spisi, I. knj.	300	409
Svetniške	18	—	Slovenske večernice		
Slovenska maša za mešani zbor	80	20	72. Šorli dr. J.: Krščen denar	18	—
V zakramentu	25	—	73. Šorli dr. J.: Sorodstvo	18	—
Zdrava Marija, 10 Mari-jinih pesmi	75	—	97. Bračič Julija: Zaprta vrata	12	—
Gori na planine, moški, ženski in mešani zbori	100	—	98. Remec dr. Al.: Opustošena brajda	—	—
Rozman: Štiri mašne pesmi za mešani in enoglasni zbor	20	—	Prežihov Voranc: Stari grad	30	60
Tomc: Tretja slovenska (dijaška) maša	85	25	102. Sket dr.-J., Miklova Zala	52	110
Requiem	80	—	103. Finžgar Fr. S.: Mirna pota	72	162
Na zalogi imamo še antikvarične cerkvene muzikalije. Zahtevajte seznam.					
Razno					
	broš. vez.	din	Gospodarstvo		
Krek dr. J.: Zbrani spisi II. zvezek, 2 snopič	64	—	Janežič, Repanšek, Simonič: Za boljši pridelek	30	100
Žigon dr. A.: Prešernova čitanka	36	—	Zgodovina		
Turnšek dr. p. M.: Pod vernim krovom ob ljudskih običajih skoz cerkveno leto I., II., III., IV. del po	50	—	Mal dr. Josip: Zgodovina slovenskega naroda 11., 12., 13., 14., 15., 16. zvezek po	30	—
Arnšek dr. A.: Domači zdravnik	160	—	Moder Janko: Iz zdravih korenin močno drevo. Iz zgodovine družbe sv. Mohorja, I. del	50	—
Brecelj dr. A.: Čuda in tajne življenja	16	44	II. del	50	—
Fakin A.: Iz življenja rastlin	30	94	skupaj vezano	—	300

Oddelek za studij

II 1825/1956

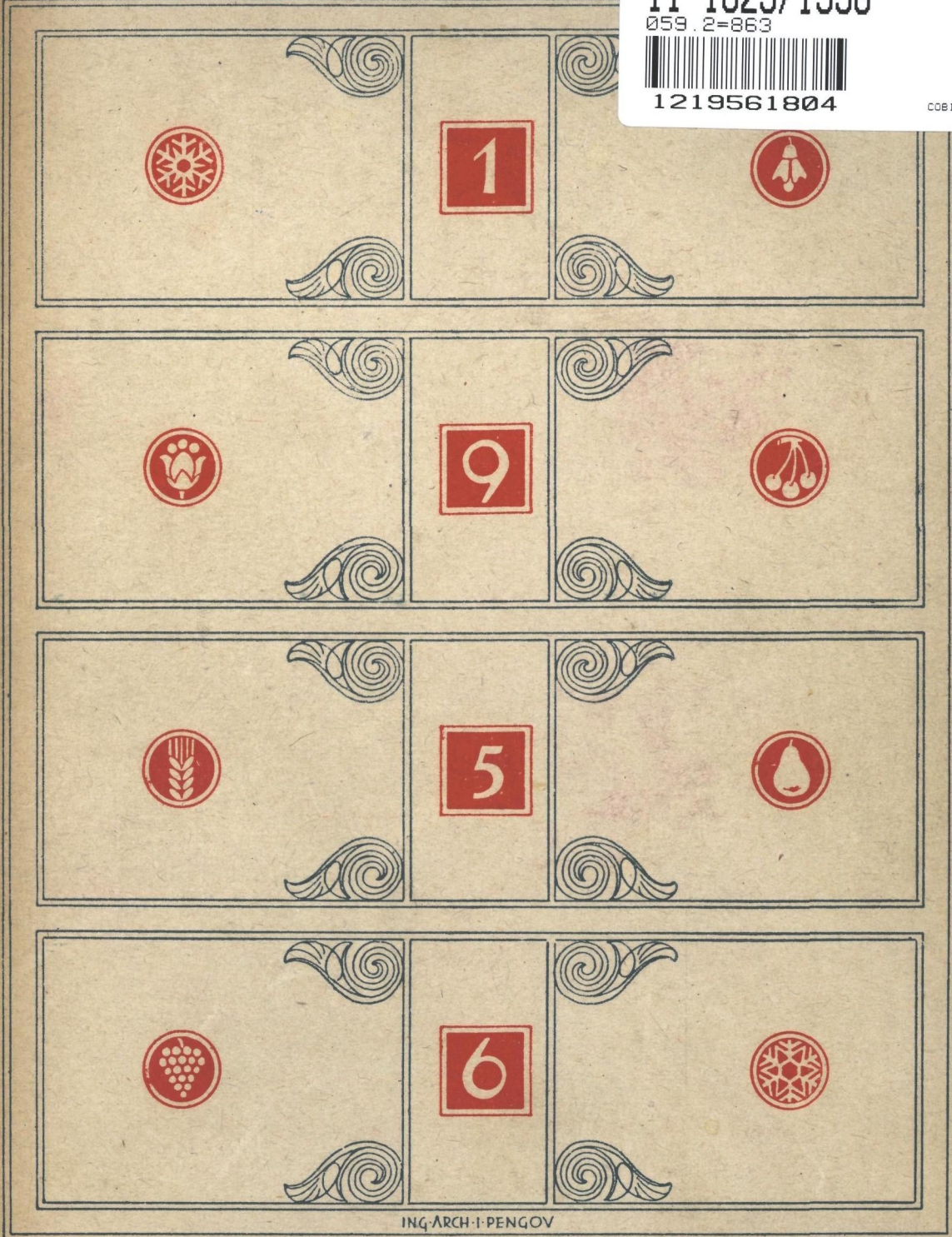
059.2=863

1219561804

OSREDNJA KNJ. CELJE

COBISS

ING-ARCH-I-PENGOV